T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NİN MODERNLEŞME PARADİGMASINI İNSAN DERGİSİ ÜZERİNDEN OKUMA DENEMESİ

Tez

İlker ASLAN
2501130998

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Yücel BULUT

İstanbul 2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	İlker ASLAN	**Numarası**	:	2501130998
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	Sosyoloji Anabilim Dalı	**Danışmanı**	:	Prof. Dr. Yücel BULUT
Tez Savunma Tarihi	:	27.03.2017	**Saati**	:	14.30
Tez Başlığı	:	Erken Cumhuriyet Dönemi'nin Modernleşme Paradigmasını İnsan Dergisi Üzerinden Okuma Denemesi			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / ~~RED / DÜZELTME~~)
1- Prof. Dr. Yücel BULUT		Kabul
2- Doç. Dr. Enes KABAKCI		Kabul
3- Doç. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		Kabul
4- Yrd. Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK		Kabul
5-Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk OCAKOĞLU		

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. İsmail COŞKUN		
2- Doç. Dr. İsmail HİRA		

ÖZ

Erken Cumhuriyet Döneminin Modernleşme Paradigmasını İnsan Dergisi Üzerinden Okuma Denemesi

İlker Aslan

Bu çalışmada Türk Modernleşmesine katkısı bağlamında, açtığı tartışma konuları ve söyleminden hareketle *İnsan* dergisi değerlendirilecektir. *İnsan* dergisinin görece kısa sayılabilecek bir yayın hayatı oldu. Görece kısa sayılabilecek bu yayın hayatını bir miktar daha uzun gösteren de derginin istikrarsız yayın periyodudur. Hilmi Ziya Ülken, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu ve Muzaffer Şerif tarafından yayınlanan dergi, 1938-1943 yılları arasında -bazı nüshaları iki sayı bir arada olmak üzere- toplam 25 sayı yayınlanmıştır. Başlangıcını XVIII. yüzyılın sonlarına kadar götürebileceğimiz Türk modernleşme hareketlerinin en önemli virajlarından olan Cumhuriyet modernleşmesinin temel dinamiklerinin *İnsan* dergisi tarafından nasıl ele alındığı ve tek parti döneminin modernleşme tartışmaları içerisinde nasıl bir pozisyonda bulunduğu çalışmanın ana hattını oluşturmaktadır. Derginin kurucularının ve yazar kadrosunun dergiye nasıl etki ettiği, derginin yayın hayatı boyunca ele aldığı temel kavramlar ve bu kavramların Türk modernleşmesinin Cumhuriyet ideolojisi doğrultusunda nasıl yorumlandığı çalışmanın temel parametrelerini oluşturmaktadır. Çalışmada, öncelikle modernleşmenin kavramsal arka planı ve Osmanlı-Türk modernleşmesinin temel paradigmaları üzerinde durulmuştur. Sonrasında ise *İnsan* dergisinin yayınlanma süreci, yayın amacı, yayın politikası üzerinde durulmuştur. *İnsan* dergisinin Türk modernleşmesi tartışmaları içerisindeki yeri ve modernliğe ilişkin kavramların dergide Türkiye özelinde nasıl yorumlandığı dergi yazılarından örneklerden hareketle değerlendirilmiştir. Özellikle kültürel alandaki yenilikçi hareketlere derginin nasıl baktığı irdelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: *İnsan*, Cumhuriyet Modernleşmesi, Türk Hümanizmi, Hilmi Ziya Ülken.

ABSTRACT

A Treatise on the Reading of Early Republican Era through *İnsan Dergisi*

İlker Aslan

This study aims at evaluating an early Republican era journal, *İnsan Dergisi* within its contribution to Turkish modernization process by raising questions and debates to the process' itself. *İnsan Dergisi* had had relatively short publishing life although unsteady publishing period of the journal had an illusionary effect on this publishing life by making it seem spanning to a relatively longer period. Published by prominent literaries of the time such as Hilmi Ziya Ülken, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, and Muzaffer Şerif, the journal had a life between 1938 and 1943 with its 25 issues – some of those were "2 in 1" issues. Having roots in the late 18th century, Turkish modernization process crossed a significant turning point via republican era. In this study, the foci of evaluating *İnsan Dergisi* is to understand its position towards the fundamentals of Turkish republic and the debates on the modernization within single-party regime. In this context, the questions such as how those founders and authors of the journal contributed to the journal's aura, what were the main concepts developed by the journal, how these concepts understood through the eyes of republican ideology supplies the parameters for this study. In order to underline such questions, firstly, the conceptual background of the modernization process and paradigm of Ottoman-Turkish modernization is elaborated. Secondly, the publishing scope, aim and period of *İnsan Dergisi* is investigated. All in all, the very position of *İnsan Dergisi* within modernization debates, and how it represented the elementary concepts within these debates is discussed.

Keywords: *İnsan Dergisi*, republican modernization, Turkish humanism, Hilmi Ziya Ülken.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada temel olarak, tek parti döneminin son yıllarında yayımlanmaya başlayan ve kesintilerle devam eden istikrarsız yayın hayatı görece kısa süren İnsan dergisinin Türk modernleşmesi serüvenindeki yerine, derginin Cumhuriyet ideolojisine yaklaşımına ve özellikle Hilmi Ziya Ülken'in etkisiyle şekillenen yayın politikasına değinilecektir. Beni *İnsan* dergisi üzerinde çalışmaya iten çok önemli iki sebep vardı. Bunlardan birincisi, derginin Türk modernleşme tartışmaları içerisindeki yerine dair herhangi bir çalışmaya rastlamamış olmam ve dergiye bu anlamda hak ettiği değerin verilmediğini düşünmemdir. İkincisi ise derginin sahibi olan ve yayın politikasına yön veren ismin, Türk tefekkür tarihinde çok özel bir yerde duran Hilmi Ziya Ülken olması. Dergiyi inceledikçe, içerisinde yer alan makalelerin nitelik olarak son derece doyurucu olduğunu fark ettim ve bu durum çalışmam boyunca yeni şeyler öğrenmeme de vesile oldu. Çalışmam boyunca, bir fikir dergisini çalışma konusu yapmanın tüm avantajlarını yaşadım. Cumhuriyet'in ilk yıllarında izlenen devlet politikasının yansımasını belli bir düzeyde dergide görülmektedir. Belki de kurucusu ve yazılarıyla en fazla katkı veren isim olan Hilmi Ziya'dan kaynaklanan şekilde siyasete mesafeli imiş gibi görünen derginin, örtük bir şekilde Cumhuriyet propagandası yaptığı görülmektedir. Özellikle de kültürel anlamda... *İnsan* dergisi kısa süren yayın hayatına rağmen son derece nitelikli çalışmalarla Türk düşünce tarihinde özel bir yer edinmiş; hümanist, pozitivist ve rasyonalist bir dünya görüşünün temsilcisi olmuştur. Bu mütevazı çalışma, umarım, Türk kültür ve düşünce hayatı içerisinde müstesna bir yere sahip olduğunu düşündüğüm dergiye, onun değerli kurucu ve yazar kadrosuna bir teşekkür çabası olarak değerlendirilir.

Danışman hocam Prof. Dr. Yücel Bulut'un desteğini tez çalışmamın her aşamasında yanımda hissettim. Onun samimi katkılarına çok şey borçluyum. Teşekkür ederim. Başta bölüm başkanımız Prof. Dr. İsmail Coşkun olmak üzere tüm İÜ Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümü öğretim üyelerine teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışma, onların oluşturmuş oldukları verimli, keyifli ve huzurlu akademik çalışma ortamına çok şey borçlu. Ayrıca, tez sürecinde zamanını ve fikirlerini benimle paylaşan ve

tezimin oluşum sürecine her anlamda katkı sağlayan sevgili dostum Arş. Gör. Mehmet Emin Balcı başta olmak üzere, benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen tüm arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Sevgili aileme, uzakta da olsalar dualarını hiç eksik etmedikleri için ayrı bir parantez açmam gerek. Son teşekkür tez süresince büyük bir fedakarlıkla bana sabrettiği ve benden desteğini hiçbir zaman esirgemediği için sevgili eşim Ayşegül'e...

İlker ASLAN
Üsküdar, 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**

ABSTRACT ..... **iv**

ÖNSÖZ ..... **v**

İÇİNDEKİLER ..... **vii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

RESİMLER LİSTESİ ..... **x**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xi**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM: CUMHURİYET DEVRİ MODERNLEŞMESİ ve TÜRK HÜMANİZMİ

1.1. Modern 6

1.2. Modernlik (Modernite) 8

1.3. Modernleşme 17

1.4. Türkiye'deki Modernleşme Çabalarına Yaklaşımlar ve Batılılaşma Kavramı 22

1.5. Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet Türkiye'sine Modernleşme Hareketleri 31

1.6. Cumhuriyet Devri Türk Modernleşmesi 44

İKİNCİ BÖLÜM: KÜLTÜREL BİR ÇABA: İNSAN DERGİSİ

2.1. İnsan Dergisinin Çıkışı, Yazarları ve Amacı 60

2.2. İnsan Dergisinin Kurucuları ve Yazar Kadrosu 78
2.3. Hilmi Ziya Ülken'in Hayatı, Fikirleri ve İnsan Dergisi Üzerindeki Etkisi 96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ERKEN CUMHURİYET MODERNLEŞMESİNDE İNSAN DERGİSİ VE GETİRDİĞİ FİKİRLER

3.1. İnsan Dergisinin Söylemi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme 104
3.2. Cumhuriyet'in Yeni Tiplerinin İnsan Dergisindeki Yeri 108
3.2.1. İnsan Dergisinde Cumhuriyet'in Yeni İnsan Tipi 109
3.2.2. İnsan Dergisinin Medeniyet Anlayışı 121
3.2.3. Cumhuriyet'in İnşa Sürecinde İnsan Dergisinde Memleket 141
3.2.4. Yeni Bir Medeniyetin Eşiğinde İnsan Dergisinde Çeviri Anlayışı 151
3.2.5. Eski ile Yeni Arasında İnsan Dergisinde Folklorun Yeri 156

SONUÇ 163

KAYNAKÇA 169

EKLER 184

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Dergi Yazarları ve Dergiye Katkıları 93
Tablo 2: Dergideki Çeviri Yazılarının Türü, Yazarı ve Çevirmenleri.. 155

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: İnsan Dergisinin 15 Mayıs 1938 Tarihli 2. Sayısının Kapağı . 68
Resim 2: İnsan Dergisinin 15 Nisan 1938 Tarihli 1. Sayısının İlk Sayfası 74
Resim 3: İnsan Dergisinin Ağustos 1943 Tarihli Son Sayısının Kapağı 103
Resim 4: İnsan Dergisinin Aralık 1938 tarihli 7. Sayısının İlk Sayfası. 107

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

A.g.e. : Adı geçen eser

A.g.m. : Adı geçen makale

AÜ : Ankara Üniversitesi

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Der. : Derleyen

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

Çev. : Çevirmen

DNM. : Deneme

DTCF : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Ed. : Editör

ELŞ. : Eleştiri

HK. : Hikâye

MKL. : Makale

MKT. : Mektup

M.Ö. : Milattan Önce

No. : Numara

s. : Sayfa

SHB. : Sohbet

TOP. : Toplam

vb. / ilah. : ve benzeri

v.b.g. : ve bunun gibi

v.d. : ve diğerleri

v.s. : vesaire

Yay. : Yayınları / Yayınevi

Yay. Yön. : Yayın yönetmeni

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

İnsan dergisi, Cumhuriyet'in 1930'ların başıyla birlikte başlattığı kültürel atılımların ivmesinin arttığı bir dönemde, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından kısa bir süre önce, 15 Nisan 1938'de yayın hayatına başladı. Bu yıllar, Cumhuriyet tarihinde iz bırakmış önemli atılımların planlamalarının yapıldığı bir dönemdi. Hazırlıkları bir iki sene öncesine dayanan fakat 1-2 Mayıs 1939 tarihlerinde gerçekleştirilen I. Türk Neşriyat Kongresi'nde Türk modernleşme tarihi içerisinde özel bir yere sahip olan klasik eserlerin tercüme edilmesi kararlaştırılmıştı. 17 Nisan 1940'da, uzun zamandır devam eden köyü ve köylüyü kalkındırma/çağdaşlaştırma arayışlarının bir sonucu olarak Köy Enstitüleri kurulmaya başlanmıştı. Eylül 1939'da çağdaş dünyayı şekillendiren temel olayların başında gelen II. Dünya Savaşı patlak verdi. *İnsan* dergisi, işte Cumhuriyet tarihi açısından son derece önemli sonuçları olan siyasal, ekonomik ve özellikle de kültürel gelişmelerin ortasında söz konusu alanlardaki tartışmalara katılmak ve katkıda bulunmak amacıyla Hilmi Ziya Ülken, Sabahattin Eyüboğlu, Muzaffer Şerif ve Nurullah Ataç'ın öncülüğünde yayınlanmaya başlandı. Nurullah Ataç'ın dönemin modernleşme/batılılaşma anlayışının en sembolik ifadesi olan tercüme faaliyetlerinin tam da merkezinde yer alması da bu açıdan oldukça anlamlıdır.

Bu çalışmada, tek parti iktidarının son yıllarının yaşandığı Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme/batılılaşma siyasetinin aldığı 'yeni' biçimin merkezî tartışmaları *İnsan* dergisi üzerinden takip edilmeye ve anlaşılmaya çalışılmaktadır. Kurucularının fikirleri, yazarlarının yaklaşımları ve takip ettiği yayın politikası itibariyle derginin –daha sonraları 'Türk hümanizmi' olarak adlandırılan- bu yeni modernleşme siyasetini nasıl değerlendirdiği, bu siyasetlerin neresinde durduğu, kendisini nasıl tanımladığı ve Türk modernleşmesini hangi kriterler etrafında ele aldığı ve değerlendirdiği çalışmamızın diğer bazı sorularını oluşturmaktadır.

Çalışmamızın temel amacı, Cumhuriyet'in ilanıyla gelişen süreçte, Türk modernleşmesinin toplumun çeşitli alanlarındaki yansımalarını, özellikle kültürel

modernleşmenin gelişim safhalarını *İnsan* dergisi üzerinden ele almaktır. Kendisinden önce yayın yapan pek çok gazete ve dergi gibi *İnsan* dergisi de belli ölçülerde Cumhuriyet yeniliklerine bağlı bir yayın politikası izlemiştir. Cumhuriyet-Modernleşme-*İnsan* arasındaki bağlantıyı açmaya çalışmak, modernleşmenin Türkiye'nin toplumsal hayatı üzerindeki etkilerini ele almak çalışmamızın üzerinde durmak istediği hususlardır.

Cumhuriyet rejiminin sağlam temellere oturtulmasında basının önemli bir yeri bulunuyor. Cumhuriyet, kendi savunuculuğunu yapan gazete ve dergilerle, ideolojisini daha da yaygınlaştırma ve halka ulaştırma çabası içerisine girmiştir. Bu çaba, kimi zaman iktidarın "yap" emri ile harekete geçen ve birebir ilişkilerle oluşturulan organlarla yerine getirilirken; kimi zaman da iktidar ile gözle görülür bir organik bağı olmasa da örtük bir biçimde ideoloji savunuculuğu yapan farklı kimliklerle var olur. Bu anlamda *İnsan*'ın, nasıl bir konumda bulunduğu, Cumhuriyet'in getirdiklerini ve Türk modernleşmesini nasıl yorumladığı soruları çalışmamızın da temel sorunsalını oluşturacaktır.

Yeni Türk devleti, Osmanlı'dan devraldığı mirası her anlamda beraberinde taşır. Her ne kadar Cumhuriyet'in ilanı başta olmak üzere toplumsal ve siyasal anlamda pek çok reform gerçekleştirilmiş olsa da, yeni Türk devleti -tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi- uygulamaya çalıştığı farklı alanlardaki modernleşme hareketlerinin başlangıç noktası olarak Batı'yı görür. Cumhuriyet'in ilanıyla Türkiye Cumhuriyeti adını alan yeni Türk devleti, birtakım yeni modernleşme çabaları içerisine girer. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin temel dinamiklerini ve özelliklerini taşıyan bu yenileşme hareketleri, toplumsal hayatın her alanında kendisini hissettirir. Dönemi anlatan anahtar kelime "yeni"dir. Her yenilik hareketinde olduğu gibi Cumhuriyet de getirdiği yeniliklerle kendi modern dünyasını oluşturmaya çalışırken, bunları bir şekilde topluma kabullendirmek için belli ölçülerde baskı yolunu seçer. Kemalist Cumhuriyet'in seçkinleri, Batı'dan devşirdikleri modern kurum ve değerleri, toplumla aralarında kurulup kurulamayacağı belirsiz olan organik bağı kendileri yorumlamış ve kendilerini merkeze alarak anlamlandırma yoluna gitmişlerdir. Bu yüzden sancılı geçen Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşme hareketleri, söz konusu seçkin sınıf tarafından çabucak kabullenilmiş görünse de

toplumda/halkta tam anlamıyla karşılığını bulmaz. Bu anlamda Cumhuriyet aydınının halk ile ne kadar yakın olduğu ve temas kurup kuramadığı dönemin önemli tartışma konularındandır.

Bir aydın hareketi olarak ortaya çıkan *İnsan* dergisi de, 1938-1943 yılları arasında devam eden yayın hayatı boyunca Cumhuriyet'in getirdiği yenilikleri tartışma konusu yapmaya çalışmış, özellikle kültürel modernleşmeye ciddi katkılarda bulunmuştur. Çalışmamıza merkez olarak *İnsan* dergisinin seçilmesi, derginin katı bir ideoloji savunuculuğu yapmadan öncesi ve sonrasıyla Türk modernleşmesini tartışma ve değerlendirme hassasiyetinden ileri gelmektedir. *İnsan*, yayınlandığı dönem içerisinde ne sert bir Cumhuriyet savunuculuğu yapmış ne de belli bir siyasi kesime hizmet ederek var olan bir dergi konumunda bulunmuştur. *İnsan*'ı kendi yakın dönemindeki pek çok başka dergi ve gazeteden ayıran en önemli özelliği de, dönemin siyasal ortamının böyle bir oluşuma ne ölçüde izin verdiği ya da verebileceği elbette önemli bir tartışma olmakla birlikte, Cumhuriyet'in henüz var oluş sancıları çektiği bir ortamda görünür bir şekilde alternatif bir siyasî hareketin ürünü olarak ortaya çıkmamasıdır. *İnsan*'ın, dikkatli bir okuma ile bakıldığında yayın hayatı boyunca herhangi bir siyasi oluşumun söylemcisi olmadığı ve genel çerçevesi ve hedefleri itibariyle paylaştığı Cumhuriyet'in modernleşmeci yürüyüşü içinde kendi entelektüel ve kültürel oluşumunu ürettiği görülür.

Çalışmamıza konu olan *İnsan* dergisi yayın hayatına başladığı 15 Nisan 1938 tarihli ilk nüshasından Ağustos 1943 tarihli son nüshasına kadar pek çok farklı isme sayfalarını açmış ve farklı alanlardaki çalışmaları bünyesinde barındırmıştır. Derginin kurucu kadrosunu Hilmi Ziya Ülken (imtiyaz sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü), Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu ve Muzaffer Şerif oluşturmaktadır. Daha çok bir fikir dergisi olarak yayın hayatına başlayan *İnsan*, sayfaları içinde şiir ve öykülere de yer vermiş, dönemin önemli edebiyatçılarından da izler taşımıştır.

Çalışmamız, derginin 1 Nisan 1938 tarihli ilk sayısından Ağustos 1943 tarihli son sayısına kadar yayınlanmış olan bütün sayılarını (toplamda 25 sayı) kapsamaktadır. Çalışmamıza kaynaklık eden ana konu Türk modernleşmesi olduğundan yazılar ele alınırken dergiye bu açıdan yaklaşılmış ve büyük ölçüde

dergideki fikir yazıları üzerine yoğunlaşılmıştır. Dergi, ilk on iki sayısını kapsayan ilk çıkış periyodunda süreklilik arz eden bir numaralandırma yöntemini tercih etmiş, verdiği aradan sonra 1941'de tekrar yayınlanmaya başlayan dergi, on üçüncü sayıdan itibaren her sayısını tek tek numaralandırmıştır. Dergiden yapılan alıntılarda da derginin sayfa numaraları dikkate alınmıştır. Bununla beraber yazım yanlışları ve sayfa numaralarındaki hatalar olduğu gibi bırakılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde modernleşme mefhumu kavramsal açıdan incelenmiş ve Cumhuriyet'e gelinceye dek Türk modernleşmesinin geçirdiği merhaleler kısaca ele alınmıştır. İkinci bölüm *İnsan* dergisine bir giriş mahiyetindedir. Derginin nasıl ve hangi şartlarda ortaya çıktığı, kurucuları ve yazar kadrosu, kullandığı dil ve derginin en önemli yazarı Hilmi Ziya Ülken'in dergiye yaptığı katkı ikinci bölümün iskeletini oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde derginin ele aldığı temel kavramlara değinilmiştir. Bu kavramlar, farklı başlıklar altında incelenen "insan", "medeniyet", "memleket", "çeviri" ve "folklor"dur. Bu beş kavramdan yola çıkılarak *İnsan* dergisinin izlediği yol haritası, yeni medeniyet inşası sürecinde takındığı tavır ve Cumhuriyet ideolojisiyle arasında kurduğu bağ açıklanmaya çalışılmıştır.

İnsan dergisi, ilk sayısından son sayısına kadar takındığı hümanist, pozitivist ve rasyonalist çizgisini korumuştur. Büyük ölçüde bir kültür hareketi olarak tanımlanabilecek *İnsan* dergisi, bu çerçevede Türk düşünce tarihinde kendine has bir yer edinmiş ve adından söz ettirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM:
CUMHURİYET DEVRİ MODERNLEŞMESİ ve TÜRK HÜMANİZMİ

Tarih, kimi zaman birbiriyle çatışan kimi zaman ise birbirini tamamlayan dönemlerin birbirine eklemlendiği bir süreçtir. Her düşünce akımı, tıpkı bir canlı organizma gibi, bir noktadan doğar, büyür, gelişir ve gün gelir yerini bir başka düşünce akımına bırakır. Tarihin her döneminde insanlık, bu akışın içerisinde yer almış, bu akışa tanıklık etmiş ve etkin rol oynamıştır. Tarih, tesadüflerden ibaret değildir. Belli fikir akımlarının ve toplumsal olayların, dünyanın belli coğrafyalarında meydana gelmesinin mutlaka o coğrafyayla ve toplumla ilişkisi vardır. Tıpkı Fransız Devrimi'nin belli koşullar etrafında şekillenip bütün Avrupa'ya sıçrayan bir fikir akımını oluşturması gibi, tarihin belli dönemlerinde insanlık bu türden zincirleme sosyolojik olayların birbirine yaslanmasına ve domino taşı etkisi yaratmasına tanık olmuştur. Tarih, çeşitli sosyal ve siyasal kargaşaların, toplumsal dönüşüme ihtiyaç duyulan dönemlerin ardından, önceki kargaşaları, çalkantıları ve bunalımları hem yıkan hem de varlığını o yıkıntılar üzerine kuran yeni dönemleri yaratmıştır. Her yıkım yeni bir var oluş biçimini beraberinde getirir. 'Kopuş mu yoksa süreklilik mi' sorusu tarihin bütün dönemleri için güncelliğini koruyan bir sorudur. Oysaki tarih bu iki mefhumu da içinde barındırır. Her tarihsel dönem, bir öncekine hem bağlıdır, hem de ondan bağımsızdır. Avrupa, kendi tarihsel kökeni olarak gördüğü felsefenin beşiği Antik Yunan'dan sonra 'karanlık çağ' olarak nitelediği Orta Çağ karanlığını tecrübe etti. Her şeyin üzerindeki sınırsız güç (Tanrı mefhumu) fikrini merkeze alan Ortaçağ dünyası da, Antik Yunan'dan ciddi ölçüde beslenmişti. Ancak zaman içerisinde, Ortaçağ Avrupası'nı şekillendiren Kilise zihniyeti yine Antik Yunan kaynakları yardımıyla eleştirildi ve Avrupa Reform ve Rönesans dönemlerini yaşamaya başladı. Avrupalı girişimcilerin öncülüğünde dünya ölçeğinde başlayan iktisadî ve siyasî gelişmelerin de eşlik ettiği bu değişim, pozitif bilimlerin ve aklın önünü açtı ve muhtemelen o tarihlerde hiç tahmin edilemeyen radikal sonuçlara sebebiyet verdi. Reform ile dini hayat düzenlenmiş, Rönesans ile özellikle bilim ve sanat alanında önemli adımlar atılmıştır. Sonraki yüzyıllarda

felsefede, endüstride, ekonomide ve siyasette birbirini zorunlu kılan değişimlerle birlikte 'modern', 'modernite', 'modernizm' ve 'modernleşme' gibi kavramlarda ifadesini bulan farklı ve 'yeni' bir düşünme ve yaşama tarzını gündeme getirmiştir. Bu kavramların tarihsel arka planını ve kuramsal yapısını kavramak, konumuzu anlayabilmek adına önem teşkil etmektedir. Bu yüzden bu bölümde, konumuz açısından da önemli olan, modern, modernlik, modernleşme gibi kavramların, kuramsal, kavramsal ve tarihsel bir değerlendirmesi yapılacak ve sonrasında da Türk modernleşmesinin tarihsel olarak geçmişine ve temel parametrelerine değinilecektir.

1.1. Modern

'Modern', 'hemen şimdi' anlamına gelen Latince kök sözcük *modo*'dan türeyen *modernus*'tan önce Fransızcaya oradan da İngilizceye geçen bir sözcüktür. 'En yeniyi, doğrudan zamanımıza ait olanı, aynı dönemlere ait olanı' ifade etmek için kullanılmaktaydı. Sözcüğün ilk kullanımı M.Ö. V. yüzyılda Roma'da görülür ve 'Hıristiyanlık' için kullanılır.[1] Sözcüğün *ancient* (kadim) ile geleneksel bir karşıtlık ifade etmeye başlaması Rönesans'ın öncesine kadar gider. Sözcük 16. yüzyıldan itibaren, yaygın olarak, *geleneksel olan* ile karşıtlık içerecek şekilde mukayeseli ve tarihsel bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır.[2]

"Modern, yeninin ya da yakın zamanın eşanlamlısı" olarak yorumlanmaktadır. "İster olumlu, ister olumsuz değerlendirilsinler, gündelik yaşamda ve kültürde modaya uygun tutumlara 'modern' denir."[3] Orhan Hançerlioğlu modern kelimesini tanımlarken 'çağdaş' ve 'yeni' ifadelerine yer verir. Toplumbiliminde ise bu kavramın 'en gelişmiş olanı' dile getirmek için

---

1 Ahmet Demirhan, **Modernlik**, İnsan Yayınları, İstanbul, Mayıs 2004, s. 17-18.

2 'Modern' sözcüğünün etimolojik kökeni bkz. Raymond Williams, **Anahtar Sözcükler: Kültürün ve Toplumun Sözvarlığı**, Çev. Savaş Kılıç, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2007, s. 251-253.

3 Abel Jeanniere, "Modernite Nedir?", **Modernite Versus Postmodernite**, Ed. Mehmet Küçük, Çev. Nilgün Tutal-Küçük, Vadi Yayınları, Ankara, 1993, s. 15.

kullanıldığına vurgu yapar.[4] Hilmi Ziya Ülken ise modern kavramını gelişmişlikle birlikte ifade eder ve kavramı 'toplumlar arasında en çok gelişmiş olanların temsil ettikleri teknik, bilgi ve zihniyet seviyesi' şeklinde tanımlar.[5] Ahmet Cevizci kavramı tanımlarken 'özgürlük', 'açıklık' ve 'bağımsızlık' gibi ifadelere yer veriyor:

> "Düşüncedeki açıklık, özgürlük, otoritelerden bağımsızlık ve en yeni ve en son dile getirilmiş düşünceler üzerine bilgi anlamına gelen sıfat. 1 Ortaçağ ve Skolastiğin karşıtı olan modern, Skolastik bilim ve felsefe anlayışına karşıt bilim ve felsefe anlayışını, Bacon ve Descartes'la başlayan yeni felsefe, Galile ile başlayan yeni bilim anlayışını niteler. Bu çerçeve içinde, yeni bilim anlayışını modern kılan öğe, onun yöntemi, yani deneysel yöntem; 2 Descartes'la başlayan yeni felsefeyi modern kılan öğe ise, felsefede nesne ya da varlıktan değil de, özneden hareket eden, Tanrı'yı değil de insanı merkeze alan, bilimlerdeki gelişmeyi temellendirmeye amaçlayan bir bakış açısıdır. 3 Modern sözcüğü ayrıca, Aydınlanma geleneğini, aklın ürünü olan rasyonel bilim anlayışı ve yönteminin her alana uygulanması tavrını; 4 uzmanlaşmış kültürün bilim yoluyla kazandığı birikimin günlük yaşayışın zenginleştirilmesi ve rasyonel örgütlenişi için kullanılması gerektiğini savunan yaklaşımı; 5 teknolojinin yükselişiyle ekonomik örgütlerin yeni bir biçim kazanması sürecini; 6 soyut devletten burjuva devletine dönüşüm sürecini tanımlamak için kullanılmıştır."[6]

Kavramsal olarak bu şekilde özetlenebilecek modern kelimesinin yaptığı en büyük ayrım rasyonalizmi ve pozitivizmi, geleneksel inanç sistemleri ve din olgusunun karşısına koymak olmuştur. Seküler bir dünya görüşünü temsil eden modern, Tanrı kavramının oluşturduğu muğlak atmosferi yıkmıştır. Bu anlamda

---

4 Orhan Hançerlioğlu**, Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar ve Akımlar)**, C:IV, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976, s. 171.

5 Hilmi Ziya Ülken, **Sosyoloji Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s.209.

6 Ahmet Cevizci**, Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s. 598.

"modern", sadece bir dönemi, belli bir zaman dilimini, eski ile yeni arasındaki ayrımı temsil etmenin ötesinde; bir fikri ve düşünce sistemini temsil etmektedir. "Modern olmak, artık düne ait olmayan ve başka yöntemlerle ele alınması gereken bir dünyada yaşamak demektir."[7] Modern kavramının ortaya çıkışı, onunla bağlantılı olan modernlik, modernite, modernizm, modernleşme gibi farklı kavramları da beraberinde getirmiştir. Bu kavramlar, çıkış noktası olarak birbiriyle aynı bağlamda değerlendirilen ancak farklı içeriklere sahip kavramlardır.

1.2. Modernlik (Modernite)

Bir felsefi ve/ya bilimsel kavramın tarihsel süreç içerisinde tam olarak ne zaman ortaya çıktığını belirlemek hiç de kolay değildir. Bugün bile ne olduğu, içinin nasıl doldurulması gerektiği, ne zaman ve hangi şartlarda ortaya çıktığı tartışma konusu olan modernlik düşüncesi de bu kavramlardan birisidir. Modernlik, "şimdiki zamanın ya da hâlihazırda olanın temel özelliklerini, kendine özgülük ya da yeniliğini, onu kendisinden önceki çağ ile karşılaştırmak suretiyle kavrama fikrini ifade eden, modern toplumların temel ve olmazsa olmaz özelliklerini betimleme tavrı için kullanılan terim"[8] olarak tanımlanmaktadır. "Genel olarak modernite, endüstrinin, kentlerin, pazar kapitalizminin, burjuva ailesinin doğuşunun, sekülerleşmenin, demokratikleşmenin ve toplumsal yasakoyuculuğun güç kazanması anlamına gelir."[9] Zygmunt Bauman, modernliğin tarihsel süreç içerisindeki yerine ve muğlak anlamına şu şekilde değinmektedir:

> "Modernliğin kaç yaşında olduğu tartışmalı bir sorudur. Modernliğin yaşı konusunda herhangi bir uzlaşma yok. Neyin yaşının belirleneceği konusunda dahi uzlaşma yok. Zaten bir nesnenin yaşını ciddi şekilde bulma çabası başladığında, nesne gözden kaybolmaya başlar. Tıpkı

7 Jeanniere, a.g.m., s. 16.

8 Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, s.604.

9 Robert Hollinger, **Postmodernizm ve Sosyal Bilimler: Tematik Bir Yaklaşım**, Çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005, s. 45.

> varlığın süregiden akışından çekip almaya çalıştığımız bütün öteki yarım bütünlükler gibi, modernlik de böyle bir çabaya girişildiğinde ele geçmez hale gelir; biz de göndergesi, merkezde belirgin çevrede ise aşınmış olan bu kavramın ikircimle dolu olduğunu keşfederiz. Dolayısıyla da bu konudaki tartışma hiç çözüme kavuşmayacakmış gibi görünür. Bu denemelerin temelini oluşturan modernliğin bu tanımlayıcı özelliği tam da bu tartışmanın bir parçasıdır."[10]

Modernlik fikri ile birlikte yan yana anılan en önemli kavramlar akıl ve bilimdir. Modern çağ, rasyonel düşünce ve bilimsel bilgiyi ön plana çıkarmış ve Batıl inanışları, geleneksel ve köhne fikirleri yıkmıştır. Modern çağ, aydınlanmış bir dünyayı işaret eder. Modernlik fikri, beraberinde modern toplum kavramını da ortaya çıkarmıştır. Modern toplum, "Batı uygarlığında endüstri devrimi ya da kapitalizmin doğuşu ve teknolojinin gelişimiyle birlikte ortaya çıkıp, bir akılcılık ve bireycilik felsefesine dayanan; ve özü itibariyle durağan be muhafazakar olup, kapitalizm öncesi üretim tarzlarına bağlı olan geleneksel toplumun karşısında yer alan toplum türü[dür]."[11] Modern toplum tanımlanırken, onun başlangıç noktası olarak Batı'daki sanayileşme hareketleri ve kapitalizmin toplumun birçok noktasında kendisini göstermesi baz alınır. Robert Hollinger, geleneksel toplum ve modern toplum arasında bir ayrım yaparken, modernliğin sosyolojik kavrayışını ön plana çıkarır. Ona göre, "sosyolojinin modernite kavrayışı, bir pazar ekonomisi (kapitalizm) veya keskin bir işbölümü (yapısal ve işlevsel farklılaşma) olmayan, göreli olarak küçük, homojen, endüstrileşmemiş nüfuslardan oluşan toplumlar olarak geleneksel toplumlar düşüncesine dayanır." Buna karşın, "modern toplumlar ise, [...] fazlasıyla endüstrileşmiş (pazar veya başka bir şekilde) bir kapitalist ekonomisi olan, oldukça özgül bir sosyal farklılaşma sergileyen, büyük ve heterojen bir nüfusa sahip, bilim ve teknolojinin giderek daha fazla egemen olduğu, az ya da çok sekülerleşmiş

---

10 Zygmunt Bauman, **Modernlik ve Müphemlik**, Ayrıntı Yayınları, Çev. İsmail Türkmen, İstanbul, 2014, s. 14-16.

11 Cevizci, **Felsefe Sözlüğü,** s.605.

toplumlardır."[12] Bu çerçevede, bugünkü anlamıyla modern toplumun ortaya çıkışı da 19. yüzyıla tekabül etmektedir. Hollinger'e göre "modern dünya, giderek artan ölçüde yabancıların, büyük nüfusların ve devasa coğrafî alanların, din ve kültürde çoğulluk ve heterojenliğin, kentsel afet ve yoksulluğun toplumudur."[13]

Modernlik, farklı alanlarda kendisini farklı şekillerde hissettirmiştir. Modernliğin doğuşuyla birlikte anılması gereken en önemli olgu, onun devrimsel bir niteliğe sahip olmasıdır. Abel Jeanniere, modernlikle birlikte ortaya çıkan dört devrim tipinden söz eder. Bunlar; 1) "Doğrudan tanrı ve melekleri tarafından yönetilen bir doğadan, kendini düzenleyen bir doğaya; tanrısal istemleri (*volontes*) yansıtan ve Tanrı'nın ihtişamını anlatan bir doğadan; doğanın yasalarının belirlenimciliğinden başka bir şeyi dile getirmeyen bir gök mekaniğine" geçilen *bilimsel devrim*; 2) Artık iktidarın kaynağının halktan geldiği, demokratik olarak tanımlanan ve iktidarın vatana coşkulu bağlılıkta, gelenekte veya soy sop ilişkisinde kök salmadığı; yalnızca ulus haline gelen halkın onayıyla meşruiyet kazanan devletin ortaya çıktığı *siyasal devrim*; 3) "Yeni fiziksel dünya görüşünün içine çok güçlü bir şekilde kök salan bir düşünce hareketi" olan ve temelinde düşüncenin laikleşmesi fikri yer alan; doğanın Tanrı'nın insan için kurduğu bir ev olduğu fikri yerine, insanın artık özerk ve kendini düzenleyen bir doğanın içinde yaşadığı fikrini yerleştiren *kültürel devrim*; 4) Emeğin soyutlanmasıyla karakterize edilen; "insanla doğa arasında aracı konumda bulunan teknik-yapının gittikçe daha büyük bir özerklik kazanması anlamına" gelen; bir ölçüde aletten makineye geçiş olarak da tanımlanabilen ve artık emek sürecinin üretici özneye değil bizzat makineye bağlı olduğu *endüstriyel devrim*dir.[14]

> "Bu dört devrim birbirine bağlıdır, ama esnek bir tarzda. Her birey bunlardan farklı yoldan etkilenir. Bir alanda modern, bir başka alanda geleneksel olunabilir, iki alan birbirine bağlı olsa da. Sözgelimi, siyasette modern olunurken, aynı zamanda oldukça geleneksel bir

12 Hollinger, **Postmodernizm ve Sosyal Bilimler: Tematik Bir Yaklaşım**, s. 44-45.

13 A.g.e., s. 45.

14 Jeanniere, "Modernite Nedir?", s. 17-21.

üretim tarzına da bağlı kalınabilir. İki alan birbirleriyle daha az karşılıklı bağımlılık içerisinde olduğunda, mesafeleri daha da büyük olabilir. Sözgelimi bir bilim adamı, kendi özel alanında modern iken, kültürel bakımdan tümüyle geleneksel olabilir; bir tanrıbilimci de, bilimsel devrimin içinde mantıksal temellerin sorgulanması konusunda hiçbir şey anlamadan, kültürel devrimi benimseyebilir. Bireylerde eşanlı olarak gelişmeyen bu moderniteler oyunu, modern toplumda kendi başına siyasal bir sorun haline gelebilir."[15]

Modernliğin kaynaklarına ve oluşum sürecine ilişkin tartışmalar, başlangıç noktası olarak yaygın bir biçimde Rönesans dönemini ve coğrafyasını işaretlemektedir. 19. asrın modern tarih yazımından günümüz sosyal bilimlerine, felsefe tarihlerinden sanat ve uygarlık tarihi çalışmalarına kadar yaygın bir açıklama, bir söylem, bir inşa olarak Rönesans modernliğin başlangıcına yerleştirilmektedir.[16] Akıl ve bilimin geleneksel öğretilerin yerini aldığı modernlik, bütüncül ve sistematik bir değişimin/dönüşümün başlangıç noktasını oluşturmuştur. Alain Touraine'nin modernlik fikri ve modern toplum üzerine söyledikleri, modernleşme fikrini anlamak açısından önemlidir:

"Modernlik fikri toplumun merkezindeki Tanrı'nın yerine bilimi koyarak, dinsel inançlara –en iyi olasılıkla- ancak özel yaşam dahilinde bir yer bırakır. Modern toplumdan söz edebilmek için bilimin teknolojik uygulamalarının olması yeterli değildir. Buna ek olarak entelektüel etkinliğin siyasal propagandalar ya da dinsel inançlardan korunması, yasaların tarafsızlığının kişileri torpile, adam kayırmaya, particiliğe ve yolsuzluklara karşı koruması, kamu ve özel yönetimlerin kişisel bir iktidarın aracı haline gelmemesi, tıpkı kişisel servetlerle devletin ya da işletmelerin bütçelerinin birbirinden ayrı tutulması gibi,

15 A.g.e., s. 21-22.

16 İsmail Coşkun, "Modernliğin Kaynakları: Rönesans Üzerine Bir Değerlendirme", **Sosyoloji Dergisi**, C:III, Sayı 6, İstanbul, 2003, s.45-46.

özel yaşamla kamu yaşamının da birbirinden ayrılması gerekmektedir."[17]

Modernlik, temelinde bir değişim ve dönüşümü barındırır. Bu anlamda modernlik dendiğinde akla ilk gelen kavramın "yeni" olması şaşırtıcı değildir. Bu anlamda Stephen Toulmin'in modernliği "tüketilmesi imkânsız bir yenilik bolluğu"[18] olarak tanımlaması, "modern"in yeni ile olan ilişkisini görmek açısından önemlidir. Bununla beraber modernlik, çizgileri ortadan kaldıran bir yapıya sahip olmuştur. "Modernlik tüm sınırları dağıtır, her şeyi buharlaştırır."[19]

Her ne kadar Batı menşeili olan bu kavramın kökleri 5. yüzyıla kadar uzansa da, günümüzde kullanılan anlamını daha yakın bir dönemde kazanmıştır. Anthony Giddens'a göre modernlik, "17. yy'da Avrupa'da başlayan ve sonları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder."[20] Stephen Toulmin, modernliğin ne zaman başladığıyla ilgili muğlaklığı ifade ederken, "bazı insanlar, modernitenin başlangıcını 1436 yılıyla, Gütenberg'in oynar matbaayı icadıyla, bazıları 1520 yılıyla ve Luther'in kilise otoritelerine isyanıyla, başkaları 1648 yılı ve Otuz Yıl Savaşları'nın sona ermesiyle; bazılar 1776 Amerikan ya da 1789 Fransız devrimleriyle tarihler; oysa birçoğu için modern zamanlar, 1895'te Freud'un *Rüyaların Yorumu*'nun yayınlanışı ve güzel sanatlarla, edebiyatta 'modernizmin' doğuşuyla başlar."[21] ifadelerini kullanır. Gerçekten de Toulmin'in ifade ettiği üzere modernliğin ne zaman ve hangi şartlarda ortaya çıktığına dair olan yaklaşımlar, muğlaklığını bugün bile korumaktadır. Toulmin'in ifadelerinde de vurguladığı nokta, meselenin çok yönlülüğüne işaret eder. Modernliğin pek çok

---

17 Alain Touraine, **Modernliğin Eleştirisi**, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Şubat 2014, s. 26.

18 Stephen Toulmin, **Kozmopolis: Modernite'nin Gizli Gündemi**, Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 14.

19 Peter Wagner, **Modernliğin Sosyolojisi**, Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s.76.

20 Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, Çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s.9.

21 Toulmin, **a.g.e.**, s. 13.

alanda devrim yaparak ortaya çıkması, onun ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, bilimsel vs. gibi başlıklarda ayrı ayrı incelenmesini gerekli kılmaktadır. Ancak modernlik ele alınırken, söz konusu farklı alanların birbirleriyle ilişkide olduğu ve bir ölçüde bu devrimsel hareketliliğin zincirleme bir şekilde ilerlediği gözden kaçırılmamalıdır.

Modernlik, sadece soyut bir kavram değil, toplumsal hayat pratiklerine de referans veren bir eylemler zincirini ifade etmektedir. Giddens'ın vurguladığı dönem, Aydınlanma çağına tekabül eder. Aydınlanma düşüncesinin temel fikirsel altyapısını oluşturan pozitivizm ve rasyonalizm, bireyin aklı ön plana almasıyla toplumsal yaşam dinamiklerine yeniden yön verme çabasından ortaya çıkmıştır. Bu çaba, bilimin ve bilimsel bilginin toplumsal hayatın tüm alanlarına yayılmasına yol açmıştır. Modern kavramının Batı ile birlikte anılması tesadüf değildir. **Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü**'nün "Modernlik (Modernite)" maddesini hazırlayan Krishan Kumar konuyu şu şekilde ele alıyor:

> "18. yüzyıl Aydınlanması yalnızca 'antik' ile 'modern' arasına 'ortaçağa ait' olanı ilave etmekle kalmadı, fakat moderni burada ve şimdi olan ile özdeşleştiren o nihai adımı da attı. Bu ise kavrama yeni bir akışkanlık kazandırdı. O andan itibaren modern toplum –ister 18. yüzyılda isterse 21. yüzyılda olsunlar-, bizim toplumumuz idi. Önceki ya da öteki toplumlara nazaran (zamanla bu ikisi eşanlamlı görülmeye başlandı) en keskin karşıtlığı arz eden Batı toplumları, modernliğin simgesi haline geldi. Bu evrim de, modernliğin hatlarını belirledi. Modernleşmek artık Batılılaşmak demekti. […] Modernlik, Batı toplumunun belirli aşamalarından birine karşılık gelmez; o, olduğu gibi bütün bir Batı toplumunun ilkesidir. Sürekli bir kalkınmaya ve yeniliğe aldanma, mevcut formların da geçici olarak görülmesini gerekli kılar. Bu itibarla, tamı tamına yeni özelliklerin ortaya çıkması beklenmelidir."[22]

[22] Krishan Kumar, "Modernlik (Modernite)", **Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü**, Ed. William Outhwaite, Çev. Melih Pekdemir, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 508-509.

Modernlik kavramı, özünde taşıdığı yeni değerlerle hem başka bir dünya yaratmış hem de var olan dünyadaki kavramları yerinden oynatarak onlara yeni anlamlar katmıştır. Modernliğin taşıdığı bu farklı dünya tahayyülü, geleneksel dünya anlatısını yerinden oynatarak aklı, bilimi ve tekniği ön plana çıkarmış ve eskinin dar kalıplarının tekrardan yorumlanması ve açıklanması için bir yol haritasını tedavüle sokmuştur.

> "Modernlik aynı zamanda hem doğal, hem de tanrısal olan; hem akıl karşısında saydam, hem de yaratılmış olan kutsal dünyayı sekteye uğratmıştır. Onun yerine, son erekleri insanın artık ulaşamayacağı bir dünyaya göndererek, akla ve dünyevileşmeye ait bir dünya koymamış; gökten yere inmiş, insanlaşmış bir *Özne* ile *tekniker* tarafından kullanılan bir nesneler dünyası arasındaki ayrılığı dayatmıştır. Tanrısal iradenin, Aklın ya da Tarih'in yarattığı bir dünyanın birliğinin yerine *akılcılaştırma* ile *öznelleştirme*nin ikiliğini koymuştur."[23]

Modernlik yalnızca bir alanda ve tek bir odak noktasından ortaya çıkan bir olgu değildir. En temelinde, akıl ve bilimin yaygınlaşması ile gündeme gelen bir eylemler pratiğidir. Kavramın özünde yer alan muğlaklık, onun belli aşamaları ve çeşitli alt alanlarının anlaşılmasını zorlaştırsa da, getirdiği yenilik fikri, temelini oluşturan düşünsel altyapıyı açıklığa kavuşturmaktadır. Rönesans ve Reform hareketleri gibi Batı'nın skolastik düşüncesini yıkan devrimsel eylemler, sonrasında yaşanacak Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali gibi siyasal hareketlerle perçinlenmiş ve Batı'nın bugünkü anlamda modern temelleri daha net görünür olmuştur. Bu tip toplumsal hareketler Batı ile modern kavramlarının yan yana anılmasına ortam hazırlamıştır. Ancak modernliğin de beraberinde belli çelişkileri taşıyıp taşımadığı başka bir problem olarak gündeme gelmiştir. Batı'da Ortaçağ'da papazın üstlendiği

[23] Touraine, **Modernliğin Eleştirisi**, s. 18.

rolü, modern dönemde bilim insanı mı üstlenmiştir? Bütün modernleşme hareketleri içerisinde ön planda tutulan bilim ve bilimsel bilgi, yeni bir otoriterleşmeye sebep olmuş mudur? Özellikle Batı-dışı toplumları anlamak adına girişilen çabaların ardında, Batı'nın geliştirdiği bu algı tek yönlü bir bakış açısı mı yatmaktadır? Bu ve benzeri sorular modern dönemde sıkça gündeme gelen ve modernlik kavramının tekrar sorgulanmasına ve yorumlanmasına ortam hazırlayan problemler olmuştur. Matei Calinescu, modernlik üzerine değerlendirmelerde bulunurken, modern ile geleneksel arasındaki ilişkiye şu şekilde değinmektedir:

> "İnsanlık tarihindeki ayrı ve üstün bir dönem olan modernliğin özbilinci, önemli bir özellik olan aklın artan prestiji ve bilimin devrimci keşifleriyle belirlenmiş olsa da, dinle bütün bağlardan kurtulmuş değildir. Tersine, bu tür bağlar belli dönemlerde sayısız ve çok yakındı ve modernlik fikrinin yapısal ikircikliliklerinden birini, ondokuzuncu yüzyılın başındaki romantik akıldışıcıların, hala bir yandan Aydınlanmanın ilerlemeciliğini ve felsefi iyimserliğini reddederken diğer yandan yaygın olarak kabul edilmiş modern ideale bağlanabilmeleri gibi bir olgu için de geçerli olan ikirciklilği tam olarak kavramak, sadece bağlamı ortaya çıkarmakla mümkündür." [24]

Modernlik kavramı Aydınlanma ile birlikte ortaya çıkıp gelişen, insanı ve aklı ön plana çıkaran bir süreçtir. İnsanın, geleneksel öğretilerden kurtulması, aklı ile doğaya ve hayata yön vermesi, onları yeniden üretmesi ve kurgulaması sürecin önemli özelliklerindendir. İlhan Tekeli, modernlik kavramını açıklarken dört temel boyut üzerinde durur. Bunlardan birincisi ekonomik boyuttur. Burada, modernleşmenin ekonomik yüzü dediğimizde, kapitalist ilişkiler içinde, fosil yakıtlardan elde edilen enerjiye dayanarak üretim yapan endüstrileşmiş bir toplum söz konusudur. Bu toplumda ürün metalaşmış, emek ücretli hale gelmiş, liberal mülkiyet düşüncesi kurumsallaşmıştır. İkincisi, bilgiye, ahlaka, sanata yaklaşımıdır

[24] Matei Calinescu, **Modernliğin Beş Yüzü**, Çev. Sabri Gürses, Küre Yayınları, İstanbul, 2013, s.39.

ve bu üç alanın birbirine indirgenemeyen özerk alanlar olduğu kabulüyle hareket edilir. Toplumsal vakaların doğru bir temsilinin yapılabileceğine, yani nesnel ve evrensel geçerlilik iddiasında olan bir toplumbiliminin kurulabileceğine inanılmaktadır. Modernliğin üçüncü boyutunu geleneksel toplum ilişkilerinden kurtulmuş, kendi aklıyla kendisini yönlendiren bireyin var olması oluşturur. Bunlar, eğitilmiş, kapasiteleri yükselmiş, belli bir yöreye bağlılığı azalmış, yer değiştirebilen, akışkanlığı artmış bireylerdir. Geleneksel bağlılıklardan kopmuş, bireyleşmiş ve bu modern toplumun bir ferdi haline gelmişlerdir. Dördüncü boyut ise gelişen kurumsal yapıdır. Bu tipteki ekonomik faaliyetlerdeki, bu tür bireylerden oluşmuş, kendi yaptıkları üzerine akıl yürüten ve onları geliştirmeye çalışan toplum yeni bir örgütlenme biçimi ortaya koymuştur. Bu düzen kısaca ulus-devlet olma ve demokratik süreçlere dayanma özellikleriyle özetlenebilir.[25]

Modernlik kavramı ortaya çıktığı ve tartışılmaya başlandığı ilk günden beri değişken şartlara bağlı olarak farklı dönemler ve aşamalarda ele alınmıştır. Marshall Berman modernliği tarihsel olarak üç farklı evrede ele almaktadır. Kabaca 16. yüzyılın başlarından 18. yüzyıla kadarki ilk evrede insanlar, modern hayatı algılamaya yeni yeni başlamışlardır. Modern bir halk veya camianın ne anlama gelebileceği konusunda net bir fikirleri yoktur. İkinci evre 18. yüzyılın başlarındaki devrimci dalgayla başlar. Fransız Devrimi ve devrimin etkileriyle büyük ve modern bir halk, bir anda doğuverir. Bu halk kişisel, sosyal ve siyasal yaşamın her aşamasında altüst oluşlar ve patlamalar doğuran bir çağda yaşıyor olma duygusunu paylaşmaktadır. 19. yüzyılın modern kamu alanı, bir yandan da hiç modern olmayan dünyalarda yaşamanın soyut ve somut anlamda neye benzediğini hatırlamaktadır. Bu içsel düalizm aynı zamanda iki ayrı dünyada yaşıyor olma duygusunu, modernleşme ve modernizm düşüncelerini doğurur ve kökleştirir. Son evre olan 20. yüzyılda modernleşme süreci hemen hemen tüm dünyayı kaplayacak kadar yayılmış; gelişmekte olan modernist kültür sanat ve düşünce alanında ciddi başarılar sağlamıştır. Modern kamu, genişledikçe sayılamayacak kadar fazla özel dillerde iletişim kuran pek çok parçaya ayrılır. Farklı şekillerde ele alınan modernlik

[25] İlhan Tekeli, "Türkiye'de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 19-20.

düşüncesi canlılığından, tınısından ve derinliğinden çok şey yitirir. Örgütlenme ve insanların hayatlarına bir anlam verme yetisini kaybeder. Bunun sonucunda birey, kendisini modernliğinin köklerinden kopmuş bir modern çağın ortasında bulur.[26] Bu kopuş ve süreklilik, modernleşme pratiklerinin ne şekilde yorumlanması gerektiğini sorgulatır. Modern dünyanın insanı bu çağın öncesi ve sonrasıyla kurduğu ilişkiye kendisini yeniden var etmiş; kendi modernleşme tecrübesine farklı anlamlar katmıştır. Modernleşmenin ne olduğu ve ne şekilde geliştiği ise yine toplumdan topluma değişen ve farklı tanımlamalara açık bir kavram olarak güncelliğini korumuştur.

1.3. Modernleşme

"Modernleşme, gelişmiş ülkeler daha ileri ve karmaşık toplumsal ve siyasal örgütlenme kalıplarına doğru geçerlerken meydana gelen ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel değişme sürecidir."[27] Daha açık ve net bir şekilde ifade etmek gerekirse, "modernleşme, bir toplumu geleneksel ya da modern öncesi toplumdan modern topluma dönüştüren süreçtir."[28] Modernleşme modernlik ile iç içe geçmiş ve bütünsel bir birliktelik içerisinde ele alınması gereken bir kavramdır. Büyük ölçüde çağdaşlaşma ve bizde daha çok kullanıldığı haliyle Batılılaşma kavramları ile ilişkili biçimde ele alınan ve yorumlanan modernleşme, Avrupa'da kapitalizmin ortaya çıkmasına ve zamanla bütün dünyaya yayılmasına paralel olarak, dönemin toplumsal, ekonomik, siyasal vb. özelliklerini tanımlamak ve açıklamak için kullanılır. Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**'nde modernleşme kavramını şu şekilde tanımlar:

---

26 Marshall Berman, **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, Çev. Ümit Altuğ ve Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 29-30.

27 **Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü**, Ed. William Outhwaite, Çev. Melih Pekdemir, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 506.

28 Hollinger, **Postmodernizm ve Sosyal Bilimler: Tematik Bir Yaklaşım**, s. 44-45.

> "Sınırları genişleyen kapitalist dünya pazarının hızlandırdığı bilimsel ve teknolojik keşiflerle yeniliklerin, sanayideki ilerlemelerin, nüfus hareketlerinin, ulus devletleri ve kitlesel hareketlerin doğuşuyla birlikte ortaya çıkan sosyo-ekonomik değişimlerin birliği.
>
> Buna göre, 1 siyasi bakımdan modernleşme, katılımcı karar verme sürecini destekleyip güçlendiren anahtar kurumların, örneğin siyasi partilerin, parlamentoların, v.b.g., gelişimini içerir. Buna karşın, 2 kültürel açıdan modernleşme, laikleşme ve ulusçu ideolojilere bağlılıkla belirlenir. 3 Ekonomik açıdan modernleşme ise, işbölümü ve uzmanlaşmanın artışını, yönetim teknikleriyle ileri teknolojinin kullanımı ve ayrıca ticaret kolaylığıyla belirlenen temel ekonomik değişimleri ifade etmektedir. Öte yandan, 4 toplumsal açıdan modernleşme, geleneksel otoritenin gerilemesiyle okuryazarlığın ve kentleşmenin artışına karşılık gelmektedir."[29]

Her ne kadar modernleşme kavramının açıklanması ve anlamlandırılmasında net bir ortak düşünce temeline varılamamış olsa da kavramın temel unsurlarından birisi değişimdir. Modernleşme söz konusu olduğunda bu değişim rasyonelleşme ve pozitivistleşme bağlamında ele alınır. Bunun yolu da bilim ve tekniğin toplumun her alanına yayılmasından geçer. Jürgen Habermas modernleşme ve rasyonalite arasında şöyle bir ilişki kurar:

> "Toplumun artan 'rasyonelleştirilmesi' bilimsel ve teknik ilerlemenin kurumsallaşmasıyla bağıntılıdır. Tekniğin ve bilimin, toplumun kurumsal alanlarına sızdıkları ve böylelikle kurumların kendilerini dönüştürdükleri ölçüde, eski meşrulaştırmalar tasfiye edilirler. Eylem yönlendirici evren imgelerinin, kültürel geleneğin tamamının sekularize edilmesi ve 'büyüden arındırılması', toplumsal eylemin artan 'rasyonellik'inin diğer yüzüdür."[30]

---

29 Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, s.603-604.

30 Jürgen Habermas, **'İdeoloji' Olarak Teknik ve Bilim**, Çev. Mustafa Tüzel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Aralık 1993, s. 33.

Kuşkusuz modernleşmenin çoğu zaman akıl, bilim, teknik, teknoloji vb. kavramlarla birlikte anılması tesadüf değildir. Geleneksel toplumu tanımlamakta kullanılan bütün kuramların yerini Habermas'ın da işaret ettiği rasyonelleşme aldıkça, modern toplumun da temelleri atılmaya başlanır. Ancak her yenilik gibi modernleşme ve modern topluma dair yapılan açıklamalar da belli problemleri beraberinde getirmektedirler:

> "Tarihsel olarak modernleşme, on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki toplumsal, ekonomik ve politik sistemlerde meydana gelen değişimin bir ürünü olarak gelişen, sonra diğer Avrupa ülkelerine, ardından da on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda Güney Amerika, Asya ve Afrika kıtalarına yayılan bir süreçtir. Modern ya da modernleşmekte olan toplumlar büyük bir çeşitlilik gösteren geleneksel ve premodern (modernlik öncesi) toplumlardan türemişlerdir. […] toplumların modernleşme süreçlerinin farklı başlangıç noktaları kendi gelişimlerinin özgül çevresel koşullarını ve bu koşullar altında karşılaşılan sorunların çözüm yollarını büyük ölçüde etkilemiştir ve şimdiye kadar bu dönüşümlerin ötesinde belki de modern bir toplumun 'modernleşme' sürecinin asıl özünü oluşturan pek çok ortak özellik gelişmiştir."[31]

Tek bir modernleşme tipinin olmaması, Batılı ve Batı-dışı toplumların belli bir farklılık çerçevesinde ele alınmasına sebep olmuştur. Batı'nın modernleşmeye yön veren üstünlüğü Batı-dışı toplumların geri kalmışlığı fikrini beraberinde getirir. Bu fikrin Batı-dışı toplumlar tarafından benimsenmiş olması sorunsalı, zamanla bu toplumların modernleşme adımlarını Batı'nın dinamiklerine göre atmasına yol açar.

---

[31] Samuel Noah Eisenstadt, **Modernleşme (Başkaldırı ve Değişim)**, Çev. Ufuk Coşkun, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.11-12.

Batı-dışı toplumların geri kalmışlığı düşüncesini merkeze alan bu yaklaşım, kavramın yeniden anlamlandırılmasına sebep olmuştur.

Modernleşme, her şeyden önce bir süreçtir. Bu süreci tanımlayan temel parametreleri belirleyen Batı olmuştur. Çünkü modernleşme öncelikle Batı Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da ortaya çıkan, siyasal ve sosyo-ekonomik alanları etkisi altına alan bir ilerleme hareketidir. Modern düşünce tamamen Batı'ya ait bir şey olduğundan, ondan etkilenenler doğuştan Doğulu olsalar bile, zihniyet bakımından Batılı sayılmalıdırlar, çünkü Doğu kaynaklı her düşünce onlara yabancıdır.[32] Bu anlamda modernleşme, Batılılaşmayı işaret etmektedir. Özellikle küreselleşme, bilim ve tekniğin tüm dünyayı etkisi altına alması ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte Batı kaynaklı gelişen modernleşme sürecine dünyanın diğer bölgeleri de kayıtsız kalamamıştır. Batı, kendi dinamikleriyle var ettiği ve yönettiği bu süreci, tüm dünyaya bir rehber olarak sunmaktan geri durmamıştır. Batı dünyasının belirlediği gelişmiş, azgelişmiş ve geri kalmış toplum sınıflamaları, Batı-dışı toplumların kendilerini konumlandırmalarında etkili olmuştur. Bu yüzden Batı-dışı toplumların modernleşmeye Batı'yı örnek alarak uyum sağlamaya çalıştığı söylenebilir. Modernleşme, Batı'nın köklerinden çıkarak evrensel bir boyuta ulaşmış ve bu yüzden de bugün modernleşme dendiğinde akla ilk gelen kavram Batılılaşma olmuştur. Yani Batı-dışı toplumlar, Batının rehberlik etmesiyle kendilerini tanımlamaya çalışmış ve modernleşme kavramına da bu şekilde anlam yüklemişlerdir.

Modernleşme süreci ve ilerleyiş biçimi her ne kadar önemli olsa da onun Batı toplumlarının iç dinamiklerinden hareketle ortaya çıktığı da bir gerçektir. Etkisinin şiddeti tüm dünyada benzer biçimlerde hissedilen modernleşme olgusu için Batı-dışı toplumlarının kendilerini tanımlama ve kendi modernleşme süreçlerine yön verme biçimi genel olarak yüzlerini Batı'ya çevirmeleriyle sonuçlanmıştır.

---

[32] Rene Guenon, **Modern Dünyanın Bunalımı**, Çev. Mahmut Kanık, Verka Yayınları, İstanbul, Eylül 1999, s. 145.

> "Modernleşme projesi Batılı olmayan bir bağlamda çok değişik bir şekle bürünür. Çünkü, kültürel kuralları, yaşam biçimlerini ve cinsel kimlikleri "Batılılaştırmak" amacında olan siyasi bir arzuyu dayatır. Modernleşmenin yapısal ve evrensel niteliklerine ilişkin son zamanlarda ortaya çıkan vurgudan önce 19. ve 20. yüzyıl reformcuları arasında yaygın bir şekilde kullanılan Batılılaşma ve Avrupalılaşma terimleri Batı'dan fikirleri, tavırları, kurumları ödünç alma konusundaki gönüllülüğü açıkça ifade eder. Neredeyse bir medeniyet dönüşümü olan Türk modernleşme tarihi böylesi bir kültürel değişimin radikal bir örneği olarak ele alınabilir."[33]

Modern ve Batı kelimeleri o kadar sıklıkla bir arada kullanılmıştır ki süreç içerisinde artık modernleşme veya çağdaşlaşma kavramlarının karşılığı Batılılaşmaya işaret eder hale gelmiştir. Bu anlamda özellikle Batı-dışı toplumlarının 'modernleşme'den ne anladıkları ve kendi Batılılaşma serüvenlerine nasıl yön verdikleri sistematik bir problem olarak güncelliğini korumaktadır. Batı'nın merkezi bir kültür ve medeniyet anlayışını tüm dünyaya empoze etmesinin, evrensellik adı altında yaşam tarzlarından, toplumsal yapıya; ahlakî değerlerden kültürel kimliklere kadar pek çok olguyu kendi bakış açısına göre dönüştürmesi, Batı ile Batı-dışı toplumlar arasındaki ilişkinin temel sorunsalını göstermektedir.[34] Öyle ki Batı-dışı toplumlar ile Batı toplumları arasında belli noktalarda keskin uçurumlar bulunmaktadır. Geleneksel öğretiler, dini inançlar, sosyal yapı, kültürel yapı, coğrafi konum vb. gibi çeşitli etmenler, Batı-dışı toplumları Batı toplumlarından ayıran çeşitli özellikler olmuştur. Bu farklılaşma, Batı toplumlarının kendi modernleşme süreçlerini hızlandırırken, Batı-dışı toplumları da Batı'yı nasıl anlamak gerekliliği konusunda düşündürmüştür. Batı, modernleşme sürecine devam ederken Batı-dışı toplumlar hem modernleşme mefhumuna anlam vermek hem de eş zamanlı olarak kendi modernleşme biçim ve yöntemlerini oluşturmak zorunda kalmışlardır. Bu sebeple Batı-dışı toplumların modernleşme süreçleri daha geç ve Batı'ya göre daha katmanlı bir biçimde ilerlemiş, bugün bile güncelliğini taşıyan problemleri de

---

33 Nilüfer Göle, **Modern Mahrem**, Metis Yayınları, İstanbul, 11. Basım, Ekim 2011, s. 26.

34 Sergei Letouche**, Dünyanın Batılılaşması**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 1993.

beraberinde getirmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1950'lerde Amerika'daki sosyal bilim çevrelerinde modernleşme kavramlarına ilgi duyulmuş ve mesele kuramsal boyutlarda ele alınmaya başlanmıştır.[35] Türk toplumu da Osmanlı'nın Batı'nın üstünlüğünü kabul ettiği dönemden Cumhuriyet ve sonrasına kadar nasıl Batılılaşabileceği konusunu tartışmış, yaklaşık iki yüz yıl boyunca bu hedef doğrultusunda kendini bir yol ve yöntem arayışı içinde bulmuştur.

1.4. Türkiye'deki Modernleşme Çabalarına Yaklaşımlar ve Batılılaşma Kavramı

Türk toplumu, Batı ile tarih boyunca çoğu zaman savaşlar aracılığıyla ilişki kurmuştur. Modernleşme serüvenine de özellikle 18. yüzyıldan sonra, Batılı toplumları merkeze alarak hız kazandırmıştır. Büyük ölçüde Batı'nın teknik ve bilimsel alandaki üstünlüğünün kabul edilmesiyle hızlanan bu süreç, Osmanlı Devleti'nin önceleri kendi içine kapanan yenileşme hareketlerinin yüzünü Batı'ya çevirmiş ve bir süre sonra bu yön değiştirme ideolojik bir yaklaşım olarak özellikle aydın kesim tarafından sahiplenilmiş ve gündemdeki yerini Yeni Türk Devleti kuruluncaya değin kaybetmemiştir. Bu anlamda dışa dönük gerçekleştirilmeye çalışılan modernleşme hareketlerinin kavramsal olarak Batılılaşma olarak tanımlandığı da fark edilecektir. M. Şükrü Hanioğlu, **İslam Ansiklopedisi**'nin Batılılaşma maddesinde, kavramı şu şekilde açıklar:

> "Günümüz Türkçe'sinde Batılılaşma (Garplılaşma) tabiri, genel olarak Batı ülkeleri dışında kalan toplumlarda, özel olarak da Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet Türkiyesi'nde Batı'nın gelişmişlik seviyesine ulaşabilmek için gerçekleştirilen siyasî, sosyal ve kültürel hareketleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ancak Osmanlılar'ın Batı'ya yönelişinin başlangıcından beri öncelikle askerî ve eğitim

[35] İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki modernleşme kuramlarına yaklaşımlar için bkz. Fahrettin Altun, **Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş**, Küre Yayınları, İstanbul, 2011.

> müesseselerini içine alan değişme, başkalaşma ve gelişmelere, bir taraftan sosyal olayların karakteri, diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin tarihî özelliği ve coğrafî konumu dikkate alınarak birçok isim verilmiştir. XVIII. yüzyılın başlarında **teceddüd** veya **ıslahat**, daha sonra **tanzimat** olarak adlandırılan hareketler, İstanbul'un çeşitli kesimlerindeki farklı yaşayış biçimlerini de ifade etmek üzere **asrîlik**, **asrîleşme** gibi benzer kavramlarla da anlatılmaya çalışılmıştır. Osmanlılar'ın son yılları ve Cumhuriyet'in başlarında gözlenen gelişmeler Batılılaşma hareketini ifade edecek bir tarzda **muasırlaşma**, muasır medeniyet seviyesine ulaşma gibi tabirlerle de anlatılmış, dildeki sadeleştirme gayretiyle zamanla bunun yerine **çağdaşlaşma** deyimi benimsenmiştir.[36]

Tarık Zafer Tunaya, Batılılaşma meselesine değinirken kavramın kendi içerisinde çeşitli anlamlar barındırabileceğine dikkat çektikten sonra, kendisinin Batılılaşmayı tanımlarken en geniş anlamıyla kavramı ele aldığını vurgular. Ona göre "Batılılaşmak çağdaş bir toplum ve hürriyetçi esaslara dayanan bir devlet kurmak üzere girişilmiş teşebbüsler ve gerçekleştirmelerdir. Bu olaylar zayıf veya kuvvetli, çekingen veya kesin, fakat her hal ve kârda mevcut fikir hareketleri ve araştırmalarla beslenmişlerdir."[37]

Mümtaz Turhan, Batılılaşmanın kavramsal arkeolojisini yaparken, özellikle 'Garplılaşma' ifadesini kullanır ve bu süreç içerisinde Batı'ya nasıl bakılması gerektiğinin üzerinde durur. Turhan'a göre "Garplılaşma kavramı, bir millet veya cemiyetin kendi örf ve adetleri, ananeleri içinde ziraî, iktisadî, sınaî, siyasî, maarif, sanat ve sair içtimaî faaliyet ve sahaları ihtiva eden umumî bir kültür gelişmesine" işaret eder. Bu gelişme ancak Batı'nın bilim, teknik ve ilmî zihniyetini almakla mümkün olacaktır. Onun için bunun adına ister Garplılaşma, ister muasırlaşma veya modernleşme, ister ilerleme densin hiçbir önemi yoktur. Bütün mesele Batı

---

36 M. Şükrü Hanioğlu, "Batılılaşma", **İslam Ansiklopedisi**, C:V, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s. 148.

37 Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, Yedigün Matbaası, İstanbul, 1960, s. 18.

medeniyetini bütünü ile almak mümkün olmadığına göre oradan alınacak esas kıymetlerin tespit edilmesi ve bunları bir an evvel alıp, benimsemekten ibaret kalıyor ki burada belirtilen asıl problem de budur."[38]

Toplumların modernleşme süreçleri incelenirken farklı kavramların kullanılması, meseleye dair olan bakış farklılıklarını da göstermektedir. Bu terimlerden biri de çağdaşlaşmadır. Çağdaşlaşma; çağın tutumuna uyma, bilim, ekonomi, sanat ve kültür açılarından çağın ileri ülkelerinin seviyesine gelme çabası anlamına gelmektedir.[39] Niyazi Berkes de modernleşme süreçlerini ele alırken bu bağlamda çağdaşlaşma kavramını kullanmayı tercih etmektedir. Çağdaşlaşmayı, sekülerizm kavramı ile birlikte zikreden Berkes için süreç, "kutsallaşmış gelenek boyunduruğundan kurtulma" sürecidir.[40]

Cemil Meriç Türk toplumundaki Batılılaşma ve modernleşme süreçlerini ele alırken, kavramların tarihsel arka planına değinir. Ona göre Osmanlı'daki Batılılaşma tarihi, devletin II. Viyana bozgununun tarihi olan 1683'e kadar gider. Bu tarihle birlikte Batı'nın askeri, eğitim, teknik, bilim, ideoloji vb. bütün alanlarıyla bir model olarak alınması süreci, Batılılaşmanın da tarihidir. Modernleşme konusunda ise bir ayrıma giden Meriç, bu kavramın, geri kalmış ülkeler üzerinde otorite kurmaya çalışan Batı tarafından ortaya çıkarılan sınırları belirsiz bir kavram olduğunu vurgular. Meriç'e göre, sömürgeci kavimler için Batılılaşma neyse, emperyalizm döneminin gelişmiş devletleri için modernleşme odur.[41] Batılılaşma, çağdaşlaşma veya modernleşme kavramlarının içerisinde yer alan muğlaklık, bu kavramların yorumlanma biçimi ile doğrudan ilgili olmuştur. Batılılaşmak kavramı için "Batı gibi olmak, Batı'yı benimsemek" ifadelerini kullanan İlber Ortaylı, meseleyi bir adım daha geriden ele alarak Batı'nın ne olduğunu tartışmaya açar:

---

38 Mümtaz Turhan, **Garplılaşmanın Neresindeyiz?**, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 4. Bası, 1967, s. 66.

39 Hançerlioğlu**, Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar ve Akımlar)**, s. 242.

40 Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 13. Baskı, Kasım 2008, s. 17-23.

41 Cemil Meriç, "Batılılaşma", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C:I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 234-244.

> "Bu kavram Türkiye'nin hayatında 18. yüzyıldan beri rahatsız eden, görünmeyip hissedilen bir Demokles Kılıcı gibi var. II. Meşrutiyet'ten beri adıyla sanıyla tartışılıyor. Cumhuriyet döneminde ise resmen programda var. Batı nedir? Bugün bu soruya Avrupa diye cevap verenlerin yanında, Amerika, dahası Japonya diye cevap verenler de var. İşe sanayi imparatorluklarının bilançolarıyla bakınca Japonya Batı'ya girer; parlamentarizm diye bakınca Şarklılığın prototipi diye gözlenen Hindistan niye Batı olmasın ki? Kavram kalıplarını böylesine yaymaya devam edince en sarsılmaz mütearifelerin bile yetmezliği görülür. En yaygın tarif şu: Batı uygarlığı Helen-Hıristiyan bir uygarlıktır. […] Kavramı açıklayıcı kıstasları koymanın, konanları kabul etmenin zorluğu ortadadır. Ama hala Batı uygarlığı ve Batı gibi kavramları atamayız. Çünkü Batı uygarlığı denen bir uygarlık var; değişik diler konuşan ve aynı kıtada ve hattâ aynı kıta üstünde değişik iklimlerde yaşayan bu grupların ortak başat özellikleri var. Ortak yaşanan bir tarih ve kurumlar çerçevesinde biçimlenmiş bir uygarlıktır bu… Bin senedir birbirlerinin dilini ve edebiyatını tanıyan, talebeleri birbirinin okullarında okuyan, birbirinin âdetlerini benimseyen akraba toplumlardır bunlar. Ama tek tayin edici öğe bu değil. Batı uygarlığının insanı, birkaç asırdır tarihe, hale ve geleceğe belirli bir bilinçle bakan, geleceğini saptamaya çalışan biridir. Batı uygarlığı ve Batı toplumu bir değişimin toplumudur."[42]

Batılılaşmayı açıklamak, Batı'nın ne olduğu ve nasıl yorumlandığıyla doğrudan ilgilidir. Ortaylı'nın da vurguladığı gibi Batı, çoğu zaman Avrupa olarak konumlandırılsa da, kavram çerçevesi içerisinde bazen Amerika, bazen de Japonya olarak karşılık bulmaktadır. Öyleyse Batı, sadece bir coğrafyadan ibaret değildir. Coğrafya, mutlaka belli bir karşılığa gelmektedir ancak Batı'yı tek başına coğrafi sınırlarla ifade etmek, Batılılaşma üzerine temelsiz yorumlar yapılmasına sebep olabilir. Batı, her şeyden önemlisi bir zihniyettir. Özellikle kendi felsefi, siyasi,

[42] İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 43. Baskı, Mart 2016, s. 20-21.

sosyal ve ekonomik sınırlarını dönüştürmüş, dünyaya farklı bir pencereden bakmayı başarmış ve bu bakış ile büyük bir yenileşmeyi temsil eden bir zihniyet halini almıştır. Batı'nın sınırlardan arındırılmış bir zihniyet olduğu tanımıyla yola çıkılırsa, kuşkusuz Batılılaşmanın anlaşılması ve yorumlanması da daha sağlam bir temele oturacaktır. Zihniyet, bir uygarlığa işaret eder. Batı'nın da Doğu'nun da temsil ettiği o zihniyetin, genel çerçevede uygarlığın birbirine ne kadar ilintili olduğu meselesi de Doğu ile Batı arasındaki kaçınılmaz ilişkiyi ve çelişkileri anlamlandırmak bakımından önem teşkil etmektedir.

> "[…] Avrupa ve Amerika'nın ortaklaşa paylaştığı bir Batı uygarlığı vardır. Bu uygarlığın değeri hakkında verilecek hüküm ne olursa olsun, herkesin üzerinde ittifak etmesi gerektiği bir olgudur bu. Söz konusu Doğu olunca, sorun biraz daha zorlaşmaktadır. Çünkü gerçekten bir değil, pek çok Doğu uygarlığı vardır. Fakat bunların ortak çizgilerinin olması, yani geleneksel uygarlığın özelliklerini göstermeleri ve bu özelliklerin Batı uygarlığında bulunmayışı, Doğu ve Batı ayrılığını hatta karşıtlığını tümüyle geçerli saymak için yeterlidir. Durum böyledir."[43]

Batı'nın coğrafi sınırlarından arınmış bir zihniyet olduğunu söylemek, aslında Batı mefhumunu kültürel bir zaviyeden ele almak anlamına gelir. Batı ile girişilen ilişkiler ister askeri veya ekonomik alanlarda, ister bilim ve teknik alanlarında, isterse de toplumsal ve siyasi hayatın eğitim, sağlık, yönetim, sanat vb. alanlarında olsun, nihayetinde kültürel bir temas yaratır ve bu etkileşimler toplumsal hayatı kültürel olarak etkileyerek dönüştürür. Bu anlamda bakılırsa Batı ile Batı-dışı toplumların, özelde de Türk toplumunun kurduğu ilişki biçimleri yeniden sorgulanmalıdır. Kültürel değişim, temelde zihinsel bir devrimi işaret ediyorsa, Batı ile Batı-dışı toplumların kurduğu, savaşlar dâhilinde bile olsa, bütün ilişki biçimlerinin bu devrime bir katkı sağlamış olduğu söylenebilir. Örneğin Şerif Mardin, Türk

[43] Guenon, **Modern Dünyanın Bunalımı**, s. 49.

modernleşmesi üzerinde dururken, meseleye spesifik bir örnek olarak Tanzimat dönemindeki aydınların Batı ile kurdukları ilişkiyi gösterir. Tanzimat'ın, Mustafa Reşit Paşa (ve onun ardılları Ali Paşa ve Fuad Paşa) gibi kurucuları, Batı'nın askerî ve idari yapısını Osmanlı'ya aktarırken Batı'nın günlük kültürünün de etkin bir biçimde imparatorluğa girdiği vurgusunu yapan Mardin, bu ilişki sonucunda giyim, ev eşyası, paranın kullanılışı, evlerin stili, insanlar arası ilişkilerin de Batılı bir hal aldığına dikkat çeker."[44]

Mardin'in de işaret ettiği bu dönüşüm, toplumsal etkileşimlerde kaçınılmaz olarak var olur. Batı-dışı toplumların Batı ile girdikleri türlü münasebetler bu etkileşimi hızlandırır. Batı'nın bilim ve teknik alanında üstün olduğunu ve artık ulaşılması gereken bir hedef haline getirilmesi gerektiğini düşünmek aynı zamanda Batı'nın zihniyet olarak da üstünlüğünü kabul etmek anlamına gelir ve bu kabul ediş de kültürel olarak Batı-dışı toplumlarının yeni bir form almalarını hızlandırır. Hanioğlu, yine Osmanlı özelinden bu durumu açıklarken, modernleşme sürecindeki zihinsel dönüşüme işaret eder. Ona göre Batı ile geliştirilen ilişkiler sonucunda Batı'nın toplumsal yapısı ve kültürüyle karşılaşan Osmanlı seçkinleri, buradaki kültürel kodları edindiği için, kendisinin toplumun öteki kesimlerine yol gösterici ve eğitici bir rol üstlenmesi gerektiğine inanır.[45] Bu anlamda Osmanlı'nın son dönemlerinden Cumhuriyet'e ve sonrasına kadar uzanan süreçte modernleşme hareketlerine yön vermeye çalışan aydın kesim, Batı ile kurulan ilişkide zihniyet dönüşümünü temsil eden anahtarı elinde tutmuştur. Bu temsil gücünün toplumun hangi kesimlerine ne kadar ulaştığı veya ulaşıp ulaşmadığı da Batılılaşma yolundaki kilit problemlerden bir tanesini oluşturur. Batı-dışı toplumların, Batı ile mesafeyi koruyarak modernleşebilmesinin mümkün olup olmadığı sorunsalı, Batı ile Batı-dışı toplumların kimliğinin yeniden yorumlanmasını da gerekli kılmıştır.

Nilüfer Göle, Batı-dışı toplumların modernleşme serüveni ve Batı'yı algılama biçimlerine değinirken, Batı-dışı kavramından ne anlaşılması gerektiği üzerinde durur:

---

44 Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 23. Baskı, 2014, s. 13.

45 Hanioğlu, "Batılılaşma", s. 149.

> "Batı-dışı kavramı Batı'nın karşısında olma halinden ziyade Batılı olmayan toplumların modernlikle ilişkilerini anlamayı hedefliyor. Tekrar edersek, Batı-dışı kavramı Batılı olmayan ama modernliğin etki alanına girmiş toplumlara işaret ediyor, yoksa, modernliğin dışında kalma durumuna değil. Zaten modernleşme tarihi bunu konu edinmiştir. Ama Batı-dışı modernlik kavramı, daha da ötesini yani Batılı olmayan toplumların modernlik ile aralarındaki ilişkinin sadece edilgen değil aynı zamanda üretken olabileceği varsayımına açılıyor. Modernlik ile Batı'nın arasındaki özdeşlik ilişkisinin kırılması beraberinde alternatif çoğul modernlik modelleri sorusunu getiriyor. Modernliğin farklı coğrafi ve kültürel havzalarda yeniden şekillenip şekillenmeyeceği üzerine bizleri düşünmeye zorluyor."[46]

Batı-dışı toplumların Batı ile kurduğu ilişkiyle ortaya çıkan modernleşme biçimleri her toplumun kendine özgü iç dinamikleriyle harmanlanan zihinsel bir dönüşümün sonucudur. Ancak Batı-dışı toplumların ortak özelliği, her ne kadar içe dönük bir değişim biçimiyle modernleşme serüvenlerini yorumlamaya çalışsalar da Batı modernliğini bu içe dönük deneyimlerini anlamakta referans olarak almalarıdır. Modernliğin esas kaynağının Batı toplumları olduğu düşünüldüğünde, Batı-dışı toplumların böyle bir yorumlamayla modernleşmeye yaklaşmaları anlaşılabilmektedir. Bu anlamda Batılı olmayan toplumların Batılılaşma ve/veya modernleşme çabaları, Batı toplumlarının modernleşme serüveninden daha girift ve çok katmanlı olarak ilerlemiştir. Göle, Batı-dışı toplumların modernleşme sürecine eklemlenme biçimlerini ele alırken, bu girift ve katmanlı yapıya da dikkat çeker:

> "Bugün modernite Batılı olmayan toplumların tarihine, toplumsal muhayyilesine, düşünce biçimlerine, kolektif eylemlerine hatta

[46] Nilüfer Göle, "Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 60.

> bireylerin davranış ve arzu biçimlerine kadar nüfuz etmiştir. Gönüllü modernizasyon hareketleri ve küreselleşmenin getirdiği mal, kültür ve insan dolaşımı modernliğin Batı toplumları dışında yeniden üretilmesine neden olmuştur. Modernlik artık sadece Batılı (Avrupa ve Amerika anlamında) toplumların tekelinde değildir. (Nitekim hangi Batı sorusunun cevabı bu nedenle karmaşıklaşmaktadır.) Ancak modernite Batılı olmayan toplumların toplumsal, siyasal ve bireysel pratiklerinin dışında değil demek, bu toplumların modern oldukları tezini ileri sürmemize de yetecek zemin hazırlamaz. Ama moderniteyi eşzamanlı bir biçimde yaşadıkları tezi, bu toplumları okuma alışkanlıklarımızı değiştirecektir."[47]

Göle'nin de işaret ettiği gibi modernleşme, kavramsal olarak da tarihsel olarak da belli bir muğlaklığı ve kafa karışıklığını beraberinde getirmiştir. Baştan beri vurgulandığı gibi modernitenin ne olduğu, hangi coğrafyalarda ne şekilde gerçekleştiği ve toplumların birbirileri ile etkileşimlerinin modernleşmeye sağladığı imkân ve imkânsızlıklar belli ölçülerde hâlâ birer soru işareti olarak güncelliğini korumaktadır.

> "Batı deneyimi ve kültürü medeniyetin koşullarını temelinden tanımlarken, müslüman bir ülkedeki modernleşme girişimleri de Batılılaşma kavramı etrafında odaklanır. Rönesans'tan Aydınlanma'ya, Sanayileşme'den günümüzdeki Enformasyon Çağı'na değin Batı tarihi bir kere her türlü yeniliğin kaynağı ve modernliğin referansı olduktan sonra Batılı olmayan deneyimler bir anlamda solup giderler, dünya tarihinin yapıcıları olma konusundaki güç ve vasıflarım yitirirler. Dolaysız bir isimden bile yoksun tortular olarak, yalnızca Batı'yla olan ilişkileri içinde, "Batılı olmayan", "geriye kalan" ve günümüzde "îslami" olarak, Batı medeniyetinden "özde" farklı oluşlarıyla tanımlanır hale gelirler. Bu Batılı olmayan ve artık "değişim

[47] A.g.e., s. 62.

karnavalına" katılamayan toplumlar tarihin ve bilginin sahipliğinden dışlanırlar."[48]

Batı-dışı toplumların modernleşme biçimleri ve Batı ile girdikleri etkileşim muhakkak modernleşmenin farklı şekillerde yorumlanmasına kapı aralamaktadır. Buradaki temel problem, Batı-dışı toplumların, Batı'yı nasıl algıladıklarıdır. Batı, kendi modernleşme sürecini yaşayan Batı-dışı toplumlar için pek çok farklı noktada ideal bir tip olarak var olur. Bilim ve teknik alanındaki ilerlemelerden toplumsal ve siyasal hayatta yaşanan farklı gündelik pratiklere kadar Batı'nın işaret ettiği bu ideal tip, Batı-dışı toplumlara yönlendirici bir etki etmiştir. Bununla birlikte modernleşme kavramı Batı ve Batı-dışı toplumların birlikte geçirdiği bir dönüşüm süreci olmasının yanında, bu bütünsel dönüşümün her toplumda aynı biçimde ve etkide gerçekleşmediği de düşünülmelidir. Hilmi Ziya Ülken'in Batılılaşmaya dair ifadeleri, Türk toplumun nasıl Batılılaşması gerektiğinin bir reçetesi olarak da okunabilir. Ülken, meseleyi milli ve milletlerarası, Doğu ve Batı gibi ikilikleri merkeze alarak şu şekilde ifade eder:

"Sanatçısını, ahlakçısını, hukukçusunu, filozofunu milli, âlimini milletlerarası sayan bir kültür çevresi olamaz. Yaratılışın çağdaş kültürde üstün ve birleşik bütün işlemleri milletlerarası, bu seviyeye erişen milletlerden her birinin ona katılış tarzı millidir. Tekniği Batı'dan alalım, fakat ahlakımızda, hukukumuzda Şarklı kalalım diyemeyiz. Hatta tekniği, ilmi milletlerarası bir fikir piyasasından alalım, fakat sanatımız, felsefemiz milli olsun hiç diyemeyiz. Böyle bir milletlerarası piyasa yoktur. Ancak çağdaş ve birleşik faaliyetleri olan bir milletler seviyesi vardır. O seviyeye erişmek için sanatta da, hukukta da, ahlakta da, felsefede de, ilimde de yaratıcı olmak gerekir. Bu değerlerde yaratıcı olamayan bir milletin milletlerarası piyasadan sanat örneklerini, hukuk şekillerini, felsefe eserlerini almasından bir sonuç çıkamaz. Hele bunların son yemişleri olan tekniği ve teknik ürünlerini almasından

[48] Göle, **Modern Mahrem**, s. 27.

hiçbir sonuç çıkamaz. Çünkü onları yapan, o üstün kültürün yaratıcılığını ve üreticiliğini sağlayan, dünya görüşü ve zihniyettir."[49]

Sonuç olarak Batılı olmayan toplumların Batı'yı hedef alarak gerçekleştirdikleri dönüşüm süreci olarak modernleşme, en temelinde zihinsel bir üstünlük ve ideolojik bir yaklaşım biçimi olarak yorumlanmalıdır. Batılı olmayan toplumlardan biri olan Türk toplumunun geçirdiği bunalımlı modernleşme süreci de bu dikkatle okunmalıdır. Hilmi Ziya Ülken'in Batılılaşma çabalarına dair ifadeleri de bu bunalımlı sürecin gelişimini özetler niteliktedir. Ülken, "Bağımsız bir çağdaş kültür seviyesine erişememek, ya onun kopyacısı olmanın krizleri içinde aşağılık kompleksinde ya da tam tersine onun sonucu olarak kendini büyük görme (azamet) kompleksinde kalmak şeklinde soruyu bütün objektifliği ile koymak, bu soruyu tartışmak, bu yolda ilerlemenin, millet olarak modernleşme yoluna girmenin hiç değilse kapısı olacaktır."[50] derken Türkiye'nin modernleşme tarihinde yaşanan krizlerin ve bunalımların da tek cümlelik özetini sunmaktadır. Bu anlamda Türkiye tarihindeki modernleşme hareketlerinin tarihsel gelişimini görmek, bugün bile bir yönüyle devam eden bunalımlı modernleşme serüvenini anlamak açısından aydınlatıcı olacaktır.

1.5. Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet Türkiye'sine Modernleşme Hareketleri

Türk tarihinde Batılılaşma süreci, bir çok araştırmacıya göre, Osmanlı Devleti'nin Batı'nın askeri, teknolojik, bilimsel, ekonomik vb. alanlardaki üstünlüğünü tam anlamıyla kabul etmeye başladığı 18. yüzyılın başlarına denk gelir. Bunun aynı zamanda Batı zihniyetinin üstünlüğünü kabul etmek anlamına geldiği de söylenebilir. Osmanlı'daki modernleşme çabaları devletin kendi durumunun farkına

[49] Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 3. Baskı (1. Baskı: 1966), Kasım 2015, s. 9.

[50] A.g.e., s. 10.

varması ve reel bir dünya siyaseti izlemeye karar vermesiyle başlar. Şükrü Hanioğlu, Osmanlı'daki Batılılaşma hareketlerini özetlerken, özellikle Lale Devri'yle başlayan süreçte Batı kültür ve müesseselerine olan yoğun ilginin, Batılı anlamdaki modernleşme çabalarının da temeli olduğuna dikkat çeker. Bu süreçle birlikte Batı ile temaslar hızlanmış, özellikle Batı'da kurulan elçilikler Batı'nın modernleşme serüvenini yakından takip etme imkânı sunmuştur. Bununla beraber Lale Devri'nin sona ermesiyle, I. Mahmut, III. Mustafa ve I. Abdülhamid dönemlerinde de özellikle askeri anlamda Batı takip edilmiş ve elçiliklerin sürekli hale getirilmesiyle Batı ile kurulan temas da kesintisiz bir şekilde sürdürülmeye çalışılmıştır.[51] III. Selim döneminde Batılı anlamda ilk köklü modernleşme hamleleri gerçekleştirilmiş ve Nizamı-ı Cedit adıyla bir dizi yenilik yapılmıştır. III. Selim zamanında uygulanmasına geçilen reformlar temelde askeri alanla kısıtlı kalmış, yine de bunlar o zamana göre küçümsenemeyecek bir etki yaratmıştır. Yeni askerlik yöntemlerine göre yetiştirilecek orduya gerekli olan yabancı subayları getirtmek, yerli fen subaylarını yetiştirmek, dışarıdan alınması gerekli silâhları, mühimmatı getirtmek, içeride yapılabilecek olanlar için işyerleri açmak, bunlar için gerekli ham ve işlenmiş maddeleri sağlamak, yeni kışlalar yaptırmak, fen subayı eğitimi yapan okulları genişletmek, yenilerini açmak, eğitim için gerekli kitaplan Fransızca'dan çevirtmek ya da yazdırtmak, Nizam-ı Cedit reformlarının başlıca icraatları olmuştur.[52] III. Selim'den sonraki belki de en önemli ve III. Selim'e göre daha radikal değişiklikler yapmaya çalışan isim II. Mahmut olmuştur. II. Mahmut'un, III. Selim'den en önemli farkı, Selim'in esas çabası mevcut sistemin kötüye kullanılmasına karşı müdahale etmekken, Mahmut'un yeni idari ve adli reformlar yapmış olmasıdır.[53] Niyazi Berkes, Osmanlı tarihinde modernleşmenin en keskin virajlarından olan II. Mahmut devrini yapılan reformlar bakımından bir başarılar dönemi olmaktan çok başlangıçlar dönemi olarak nitelendirir. Berkes'e göre II. Mahmut devrinin modernleşme çabalarındaki en temel problemlerden biri, eski ile yeni arası boşluğun bir görünüşü

---

51 Hanioğlu, "Batılılaşma", s. 149.

52 Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 13. Baskı, Kasım 2008, s. 96.

53 Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 7. Baskı, 2000, s. 63-64.

olan ve eski Osmanlı geleneğine özgü toplum-devlet arası kopukluğun yeni biçimi olarak yeniliklerin tepeden inmeci uygulamalarıdır. Sorunun özü, halk ile devlet arasında bir bağlantı kurulması sorunudur.[54] Gerçekten de gerek Osmanlı tarihindeki yenileşme hareketlerinde, gerekse –bu anlamda bir devam sayılabilecek olan- Cumhuriyet tarihindeki yenileşme hareketlerindeki en başat problem, gerçekleştirilmek istenen reformların devletin yönetici kesiminin veya seçkinler sınıfının elinde olması ve bu sebeple de tepeden aşağıya doğru indirilmeye ve genişletilmeye çalışılan pek çok yenileşme hareketinin hedefine ulaşamadan kesintiye uğramasıdır.

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın başlarından itibaren yoğunlaşmaya başlayan yenileşme hareketlerinin önemli bir özelliği belli alanlarla sınırlı kalması ve istikrarsızlıklarıdır. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren ve özellikle de 19. yüzyılın ilk çeyreğinde yenileşme hareketleri önemli bir değişim göstermektedir. Bu dönemde yenileşme hareketleri dağınıklıktan, -askeriye gibi- belli alanlarla sınırlı kalmaktan kurtulmuş ve görece belli bir istikrar kazanmıştır. Artık reformlar belli bir mantık silsilesi takip edilerek aşağıdan yukarıya doğru tüm bürokratik kurumların dönüşümünü sağlayan bir özellik göstermektedir. Özellikle de Avrupa'da Napolyon savaşları sonrasında Viyana Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda oluşturulan statükonun korunması siyaseti, Osmanlı Devleti'nin köklü, sistemli ve kapsamlı bir reform hareketine girişmesini sağlamıştır. 16. ve 17. yüzyıllardaki yenileşme hareketlerini 'geleneksel yapının ihyası'na yönelik girişimler olarak değerlendirmek mümkündür. 18. yüzyılın sonundan itibaren yoğunlaşmaya başlayan ve özellikle de II. Mahmut'un iktidarı döneminde sistemli bir hal almaya başlayan yenileşme hareketleri ise, devleti Batı modeline göre yeniden düzenlemek, hatta bir anlamda yeniden kurmak gibi bir amaca matuftur. Devlet bürokrasisinin ve işleyişinin Batılı esaslara göre düzenlenmesi ise, uzun vadede, pek çok boyutuyla toplumu da dönüştürmek gibi bir sonuç doğurmuştur.

II. Mahmut, değişim ve dönüşüm anlamında Batı ile köklü ilişkiler kurmuş ve kendisinden sonra gelecek olan Tanzimat Dönemi için önemli bir miras bırakmıştır.

---

54 Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, s. 205.

Tanzimat dönemi düzenlemeleri, bir anlamda, II. Mahmut döneminde gerçekleştirilen reformların yarattığı pratik dönüşümün hukuksal ifadesi ve ilanıdır. Tanzimat'ta hem yapısal olarak hem de içerik olarak gerçekleştirilmeye çalışılan yenileşme hareketleri, bir ucuyla Osmanlı'nın kendini tam anlamıyla fark etmesi ve dünya mirasına yeniden ortak olmaya çalışmasının da bir ürünüdür. Hilmi Ziya Ülken, Tanzimat reformcularından bahsederken, onların Batılı âlimleri ülkeye getirterek, Batı ilmini araştırma metotlarıyla birlikte memlekete yerleştirmeyi düşündüklerini vurgular. Ancak Tanzimat reformcuları temel olarak iki ana engelle karşılaşmışlardır: Bunlardan "birincisi, modern araştırmayı hatta öğretimi din için tehlikeli sayan fanatik-skolastik zihniyet; ikincisi, modern araştırmanın derinliklerine kadar inmeyi sabredemeyen ve her şeyden önce, gücünün ihtiyacına cevap vermek isteyen idareci zihniyet."[55] Tanzimat hareketinin Türkiye tarihinde toplumu ileriye taşıyan ve çığır açan bir rol oynadığını belirten İlber Ortaylı, 'bu dönemin ne dramatik, ne grotesk ne de mutantan bir tarih değil; kelimenin tam anlamıyla bir trajedi olduğu' görüşündedir. Tanzimat, trajik bir çözülmezliğin içten içe ve yavaşça kaynamasıyla tarihin ilerlediği bir dönemdir. Toplumun· kurumları, gelenekleri ve devlet adamlarıyla kaçınılmaz bir kadere doğru ilerlediği, karanlığın ve gafletin yanında, fazilet ve aydınlığın ortaya çıktığı, çöküşle ilerleyişin adeta savaştığı Osmanlı tarihinin en uzun dönemidir.[56]

Osmanlı'daki yenileşme hareketlerinin esas kaynağı askeri alandaki eksikliktir. Ancak askeri alandaki yenilikler zamanla devletin hemen her kurumuna ve dolayısıyla da toplumun çeşitli alanlarına yayılmış ve nihayetinde Osmanlı kendini topyekûn geniş bir Batılılaşma hareketinin içerisinde bulmuştur. Bu hareketler Osmanlı'da çok geniş bir zaman dilimine yayılmış, farklı padişahlar zamanında çoğunlukla birbirinin ardılı olarak devam etmiştir. Zürcher'e göre modernleşme hareketlerinin uzun bir zaman dilimine yayılması ve bir türlü sağlam bir temelde ilerleyememesinin beş farklı sebebi vardır. Bunlar: 1) gerektiği gibi eğitilmiş ve güvenilir elemanlardan oluşan bir kadronun yetersizliği, 2) reform

55 Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 25.

56 Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, s. 36.

hareketlerinin tepeden aşağıya doğru şekillenmesi neticesinde halk nezdinde geniş bir kitle tarafından sahiplenilmemesi, 3) yeni kurumların şekillendirilmesinde eskiden kalma bir gelenek olan ve belli kesimlerin çıkarlarını zedeleyeceği için bir türlü terk edilemeyen bürokrasideki babadan oğula devir sisteminin varlığı, 4) eski kurumlar henüz lağvedilmeden yerlerine muadil düzeyde yeni kurumların açılmasıyla doğan ikilik, 5) gerçekleştirilmeye çalışılan reformların ekonomik ve mali temelden yoksun olmaları şeklinde özetlenebilir.[57]

Şerif Mardin, Osmanlı'nın Batı uygarlığı ile kültürel olarak hiçbir zaman ilişkisini kesmediğini dile getirir.[58] Batı ile kurulan katmanlı ilişki, Osmanlı modernleşmesinin yorumlanma biçimine de kuşkusuz etki etmiştir. Osmanlı, kendi bilincinde de fark ettiği dünyadaki gelişim ve değişim süreçlerine ortak olma çabasıyla birlikte modernleşme biçimini içeriden dışarıya doğru çevirmiştir. Bu anlamda bakılırsa Osmanlı'daki modernleşme, modernleşme pratiklerini tecrübe ettiği ilk yıllarla 19. yüzyıldaki zaman dilimi arasında oldukça fark vardır. Ancak süreç içerisinde biçimsel olarak değişikliğe uğrasa da bu değişme biçimleri temel anlamda problemli olmuş ve tepeden aşağıya tam olarak yayılamamıştır. Batılılaşmaya/modernleşmeye karar veren Saray'ın (padişahın ve bürokratlarının), bu noktada ne ölçüde istekli olup olmadıkları da başlı başına ayrı bir tartışma konusudur. Bu yüzden Niyazi Berkes'in, bir toplumun hayatında önemli yeri olan sınıfların ve genel olarak halk yığınlarının değişikliği istemesi ve onu yürütmesi haline gelmedikçe, değişmenin toplumu daha iyi bir noktaya götüremeyeceği savı Türk modernleşme tarihini okumak adına önemlidir.[59] Tepeden inmeci modernleşme biçiminin halk ile temas kuramaması, modernleşmenin çoğu zaman bütüncül bir biçimde karşılık bulamaması sonucunu doğurmuştur. Hilmi Ziya Ülken de Niyazi Berkes'in ifadelerine paralel olarak, modernleşme çabalarının aksamasına ve fikir tarihimiz içerisindeki yüzeyselliğe Batı'daki gelişmelerin kültürel olarak takip edilmemesini sebep gösterir. Ülken'e göre sadece Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri

---

57 Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, s. 72-73.

58 Mardin, **Türk Modernleşmesi**, s. 9.

59 Niyazi Berkes, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ekim 2015, s. 19.

değil, Cumhuriyet'in fikir tarihi de bu anlamda belli ölçülerde yüzeysel kalmıştır.[60] Ancak yine de Osmanlı-Türk modernleşmesi, karşılaşılan bütün zorluklar ve olumsuz etmenlere rağmen fikir hayatında önemli bir değer taşımakta ve Cumhuriyet modernleşmesinin önemli bir basamağını oluşturmaktadır. Bu bakımdan, Cumhuriyet'e giden yoldaki en önemli basamak olan Osmanlı'da Meşrutiyet Dönemi'ni ele almak, Cumhuriyet modernleşmesini anlamak için önemli bir adım olacaktır.

Osmanlı modernleşmesinin Cumhuriyet'e tam olarak bir basamak sağladığı ve bu ilerleyişi dönüşü olmayan bir yola sokan dönemin Meşrutiyet Dönemi olduğu söylenebilir. Bu noktada Islahat Fermanı sonrasında ortaya çıkan Yeni Osmanlı Hareketi ve özellikle de iki meşrutiyet ilanı arasında ortaya çıkan ve gelişen Jön Türklerin düşünsel faaliyetleri, Cumhuriyet'i hazırlayan düşüncelerin de temelini oluşturmuştur.

Şerif Mardin'e göre Yeni Osmanlıların temel hedeflerini, bir milli temsil organının kurulması, Türkiye'nin iç işlerine yabancı müdahalesinin ortadan kaldırılması, yapılacak olan reformların Osmanlı ve İslami bir çizgide çözümlenmesi gibi ana maddeler oluşturmaktadır.[61] Bir memur-aydın hareketi olarak değerlendirebileceğimiz Yeni Osmanlı hareketi temsilcileri, fikirlerini yaymak ve kendilerini ifade edebilmek için *Muhbir, İttihad, İnkılab, Hürriyet* gibi pek çok yayın organına sahip olmuşlardır. Fikirlerini çoğu zaman kendi yayınlarında dile getiren Yeni Osmanlıların hedef tahtasında ise ne saltanat sahibi olan padişah, ne de padişaha sınırsız yetkiler veren yönetim sistemi olmuştur. Onların esas hedefi Osmanlı tarihinin modernleştirici yöneticileri sayılan ve isimleri modernleşme ile yan yana anılan Ali ve Fuat Paşalardır. Dönemin şartları ve üst yönetici tabakadan olan kişilerin devlet siyasetinde ağırlıklı söz sahibi olmaları göz önüne alındığında, Yeni Osmanlıların bu eleştirel tavrı daha da anlam kazanacaktır. Yeni Osmanlılar hiçbir zaman yüzeysel bir Batı taklitçiliğini desteklememiş, Batı ile sürekli olarak

---

60 Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. XXII.

61 Şerif Mardin, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 7. Baskı, 2008, s. 58.

içli dışlı olmalarına ve hatta bir dönem Batı'da yaşayıp muhalefetlerini basın organları aracılığıyla oradan yapmalarına rağmen, Osmanlı'yı içine düştüğü durumdan kurtaracak olan ilacın yine Osmanlı'nın geleneklerinde, köklerinde ve medeniyet anlayışında yattığını savunmuşlardır.

Osmanlı'daki meşrutiyetçi ve muhalif akıma önderlik eden en önemli grup, belli ölçülerde Yeni Osmanlıların mirasını taşıyan ancak onlardan çok büyük ölçüde olmasa da belli ölçüde daha tutarlı ve daha radikal görüşlere sahip olan ve eylemlere girişen Jön Türkler olmuştur. Tarık Zafer Tunaya, Jön Türklerden bahsederken Osmanlı tarihinde, ferdin iktidar karşısına çıkarılmasının, bireysel özgürlük rejiminin hukukî garantilere bağlanmasının, bu yönden çağdaş devlet formülüne varılması tezinin ilk kez Jön Türklerle ortaya çıktığını söyler.[62] Jön Türkler, her ne kadar kendi dönemleri için önemli bir muhalif grup olsalar da onların zaman zaman kendilerinin de belirttiği en büyük eksikliği, hiçbirinin derin bir teori, özgün bir siyasi formül veya zihinleri devamlı olarak uğraştırmış bir ideoloji ortaya koyamamaları olmuştur. Onlar siyasi fikir boşluklarını iki şekilde kapatmaya çalışmışlardır. Bir yandan kendi dönemleri için Batı'da tartışılan fikirlerin popülarize edilmiş biçimlerinin etkisi altında kalmış ve büyük teorisyenlerle halk arasında aracı rolünü oynayan ikinci derecede düşünürlerin fikirlerini kendi görüşlerine eklemlemişlerdir. Diğer yandan, uzun süre özgün bir fikir üretememiş olmaktan kendileri de şikâyet ettikten sonra II. Abdülhamit devrinde ihtilalci çevrelerin dışında geliştirilmiş birtakım siyasi ve toplumsal ideolojileri kabul etmek zorunda kalmışlardır. Jön Türklerde görülen Türkçülük ideolojisinin başlangıçları da bunun tipik bir örneği olarak gösterilebilir.[63] İmparatorluğun artık tamamen dağılmaya başladığı ve son çırpınışlarını sergilediği dönem olan Meşrutiyet yıllarında ortaya çıkan fikir akımlarını da bu minvalde değerlendirmeli ve bu fikirlerin, yitip gitmekte olan bir devletin kimi zaman büyük bir kafa karışıklığının ürünü olduğu düşünülmelidir.

Osmanlı'nın çöküşüne bir adım kala, devleti kurtarmak ve elde kaldığı kadarıyla imparatorluğun devamını sağlamak için ortaya çıkan bu fikir akımlarından

---

62 Tunaya, **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, s. 34.

63 Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, İletişim Yayınları, İstanbul, 14. Baskı, 2007, s. 24-25.

olumlu sonuçlar alınacağı düşünülse de fikirlerin çağın gerekleri ve dünyanın sosyolojik ve siyasi durumu göz önüne alınmadığı için bu fikirler çoğu zaman havada kalmış; sistemli ve tutarlı bir şekilde formüle edilmediği için imparatorluğun sürdürülebilirliğine katkı sağlamakta yeterli olmamıştır. Bu düşünce akımlarına çoğu zaman yüzeysel birer reçete olarak işlerlik kazandırılmaya çalışıldığından, bu durum fikirlerin hayata geçirilmesini mümkün kılamamıştır. Bu fikir akımlarının en önemlilerini Osmanlıcılık,[64] İslamcılık,[65] Türkçülük[66] (Turancılık) ve Batıcılık olarak sıralamak mümkündür. Nilüfer Göle, Meşrutiyet Dönemi'nin temel akımlarını değerlendirirken, bu fikir akımlarındaki çatışmaya dikkat çeker. Kültürel dönüşümün toplumdaki öneminden bahseden Göle, Batıcıların İslami gelenekleri medeniyet önünde bir engel olarak gördüğünü vurgular. Buna karşıt olarak İslamcılar da Batıcıları taklitçilikle suçlamışlar ve Müslüman bir toplumun ahlaki varlığının korunmasının şeraite dayalı yönetimle olacağını savunmuşlardır. Türkçüler ise ahlaki kimliği İslam dini ile daraltmayarak gelecekteki ideal toplumu önceki Türk yaşamında aramışlardır.[67]

Göle'nin dikkat çektiği bu çok başlı fikir akımları, devletin içinde bulunduğu durumu özetlemek açısından önemlidir. Öyle ki farklı fikir akımlarının zaman zaman birbiriyle çatışma halinde olsa da gündeme gelmesi, devletin sosyal ve kültürel anlamda nasıl bir yol izleyeceğinin muğlaklığını da göstermektedir. Bu sis perdesi etrafında yönünü bulmaya çalışan Osmanlı seçkinleri, devleti ve toplumu her şeye rağmen içine düştüğü durumdan kurtarmak için, bir bacağı aksayan bir şekilde olsa da harekete geçmişlerdir. Meşrutiyet Dönemi'nde gündeme gelen fikir akımları da bu hareketin birer ürünü olmuşlardır.

Osmanlıcılık, özellikle Fransız İhtilali ile birlikte dünyaya yayılan ulusçuluk akımının etkisiyle oluşturulmaya çalışılan ve temel fikir olarak, imparatorluk

---

64 Ayrıntılı bilgi için bkz. Azmi Özcan, "Osmanlıcılık", **İslam Ansiklopedisi**, C:XXXIII Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s. 485-487.

65 Ayrıntılı bilgi için bkz. Mümtaz'er Türköne vd., "İslamcılık", **İslam Ansiklopedisi,** C:XXIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s. 60-71.

66 Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Şükrü Hanioğlu, "Türkçülük", **İslam Ansiklopedisi,** C:XLI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s. 551-554.

67 Göle, **Modern Mahrem**, s. 58.

sınırları içinde yaşayan halkın soy, din, ırk vs. gibi farklarını gözetmeden bir araya toplanması, kaynaştırılması ve Osmanlı ulusu ruhunun yeniden canlandırılmasına dayanan bir akımdır. Böylece ulusçuluğun yarattığı bağımsızlaşma çabaları ve ayrılıklar önlenecek, herkes Osmanlı'nın yücelmesi, geçmişteki şaşalı günlerine dönmesi için çabalayacaktır.[68] Yusuf Akçura, Osmanlıcılık fikrinin temellerinin, bir Osmanlı milleti yaratmak düşüncesiyle ciddi olarak ilk kez II. Mahmut zamanında doğduğunu söyler. Akçura, II. Mahmut'un, "Ben tebaamdaki din farkını ancak cami, havra ve kiliselerine girdikleri zaman görmek isterim." cümlesinin aslında Osmanlıcılık akımının ana vurgusuna işaret eder. Bu siyasetin 19. yüzyıldan itibaren Osmanlıda belli bir itibar kazanması normaldir. Ancak o zamanlar Avrupa'da milliyet düşünceleri, Fransız İhtilali'yle soy ve ırktan çok vicdani isteğe dayalı bir milliyet esasının kabul edildiği görülmektedir. II. Mahmut ve onu takip edenler, iyice anlamadıkları bu duruma aldanarak, devletin farklı ırk ve dinlerden oluşan tebaasına serbestlik ve eşitlik ile birleştirerek tek bir millet haline sokmanın imkânını aramışlardır.[69] Yeni bir Osmanlı kimliği yaratma fikri, imparatorluk sancağı altında yaşayan bütün milletlerin ortak bir ülküde yaşama inancından doğmuştur. Bu yeni kimlik, görünüşte daha eşitlikçi bir yapıda olsa da Osmanlı'daki nüfus bakımından çoğunluğu oluşturan Türkler ve Türk olmasa da kendilerini gayrimüslimlerden üstün gören Müslümanlar için cazip bir ideal olarak görülmemiştir. Zira, oluşturulmaya çalışılan bu yeni kimlik ve bu kimliğe dayalı yönetim tarzı, İslam'ın ve Müslümanların merkezinde olduğu –araştırmacıların 'Millet Sistemi' olarak adlandırdıkları- geleneksel yönetim tarzından vazgeçilmesi, geleneksel yapıda görece imtiyazlı bir konumda bulunan Müslüman milletinin tebaanın diğer unsurlarıyla (yani, gayrimüslimlerle) eşitlenmesi anlamına geliyordu. Başka bir deyişle, yeni tanımlama Müslüman milletinin imtiyazlı konumunu kaybetmesi demekti. Dönemin iktisadi ve siyasi gelişmeleri, özellikle de uluslararası müdahalelerle birlikte, birleştirici olacağı ümit edilen bu siyaset toplumu ve devleti parçalayıcı bir tehdit haline gelmiştir. Osmanlıcılık, bütün bu özelliklerine ve etkisini

---

68 Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, XII. Baskı, Nisan 2008, s. 166.

69 Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Lotus Yayınevi, Ankara, 4. Baskı, Ekim 2012, s.36-37.

zamanla kaybetmesine rağmen Cumhuriyet dönemine kadar alttan alta varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

İmparatorluğun çöküş dönemindeki önemli akımlardan bir diğeri İslamcılıktır. "İslamcılık, Batı emperyalizminin dünya çapındaki yayılışı karşısında, ülkelerinin sömürgeleştirilmesine karşı tepki gösteren Müslümanların duygu ve düşüncelerini dile getiren, buna İslamiyet'te çare arayan akım olarak tanımlanabilir."[70] İsmail Kara'ya göre, "İslamcılık, XIX-XX. Yüzyılda, İslâmı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlâk, felsefe, siyaset, hukuk, eğitim...) 'yeniden' hayata hakim kılmak ve akılcı bir metodla Müslümanları, İslâm dünyasını Batı sömürüsünden, zâlim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden... kurtarmak; medenîleştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist, modernist ve ektektik yönleri baskın siyasî, fikrî ve ilmî çalışmaların, arayışların, teklif ve çözümlerin bütününü ihtiva eden bir hareket olarak tarif edilebilir."[71] Ayrıca Kara İslamcılık ile Osmanlıcılık ve Türkçülük arasında bağ kurar. Ona göre, "Osmanlı ülkesindeki İslâmcılık hareketini 'bir kalkınma ve kurtuluş ideolojisi' olarak Osmanlıcılık hareketinin devamı, Milliyetçilik ve bir ölçüde Türkçülük cereyanının öncesi şeklinde ele almak doğru olur."[72] İmparatorluğun nasıl kurtarılabileceğine dair üretilen hızlı çözümlerden biri olan İslamcılık, ne kuramsal bir arka plana ne de sistemli ve tutarlı bir düşünce dinamiğine dayanmaktadır. Şerif Mardin, İslamcılığın iki ana ekseni olduğunu düşünür: Bunlardan birincisi Osmanlı Müslüman tebaasını İslam bayrağı altında toplamak, bir diğeri dış ülke Müslümanlarını halifelik makamı etrafında birleştirmektir. Bu iki yönden birincisinin bir dereceye kadar başarılı olduğunu söyleyen Mardin, Anadolu'nun bölük pörçük halde, bir birlik duygusundan yoksun olan köylünün Müslümanlık çatısı altında bir ölçüde birleştirilebildiğini vurgular.[73] İslamcılık, ortak bir Müslüman kimliğini hedefleyerek, İslam dünyasının kültür ve medeniyetini bütüncül

---

70 **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Yay. Yön.: Sina Akşin, Cem Yayınları, İstanbul, 12. Basım, Ağustos 2013, s. 46.

71 İsmail Kara, **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi -1**, Dergâh Yayınları, İstanbul, Haziran 2014, s. 17.

72 A.g.e., s. 27.

73 Mardin, **Türk Modernleşmesi**, s. 93.

olarak sahiplenme hevesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak yine de ulus-devlet akımlarının şiddetlenmesi zaten kavramsal olarak muğlak bir zeminde duran ve bugün bile net bir anlam ifade etmeyen İslamcılık akımının zaman içerisinde yerini Türkçülük akımına bırakmasına sebep olmuştur.

Türkçülük, Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi, devleti bir arada tutmak, parçalanmasını durdurmak ve Osmanlı'yı ayağa kaldırabilmek adına ortaya çıkan fikir akımlarından birisidir. "Önceleri dil, tarih, edebiyat alanındaki çalışma ve araştırmalarla başlayan Türkçülük akımı; Osmanlıcılık, İslamcılık akımlarının geçerli olduğu dönemlerde pek yaygınlaşamamış, bu akımların imparatorluğu kurtarmaya yetmediğinin görülmesinden, özellikle İkinci Meşrutiyet'ten sonra gelişmiştir."[74] Türkçülüğün temel vurgusu, imparatorluk sınırları içerisindeki Türklere bir ülkü birliği ve ulusal birlik aşılayarak dili, dini, soyu, ülküsü ortak olan milleti bir araya toplamak olmuştur. Bu fikir akımına getirdiği katkılarla Türkçülüğün gelişmesine ve sistematik bir dil oluşturmasına vesile olan Ziya Gökalp, Türkçülük fikrinin güçlenmesini sağlamış, bununla beraber Türkçülüğü bir adım öteye taşıyarak Turancılık fikrinin de kapısını aralamıştır:

> "[…] millet, ne ırkî, ne kavmî, ne coğrafî, ne siyasî, ne de iradî bir zümre değildir. Millet lisanca, dince, ahlâkça ve bediiyatça müşterek olan, yâni aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir. Türk köylüsü onu 'dili dilime uyan, dini dinime uyan' diyerek tarif eder. […] Memleketimizde vaktiyle dedeleri Arnavutluk'tan, yahut Arabistan'dan gelmiş milletdaşlarımız vardır. Bunları Türk terbiyesiyle büyümüş ve Türk mefkûresine çalışmayı itiyad edinmiş görürsek sair milletdaşlarımızdan hiç tefrik etmemeliyiz. Yalnız saadet zamanında değil, felâket zamanında da bizden ayrılmıyanları nasıl milliyetimizden hariç telâkki edebiliriz. Hususiyle, bunlar arasında milletimize karşı büyük fedakârlıklar yapmış, Türklüğe

[74] Kili, **Türk Devrim Tarihi**, s. 167.

büyük hizmetler ifa etmiş olanlar varsa, nasıl olur da bu fedakâr insanlara 'Siz Türk değilsiniz' diyebiliriz." [75]

Süleyman Seyfi Öğün, Türkçülüğü, akımın kuramsal boyutunun eksikliği odağında eleştirir ve akımın salt moral düzeyinde kaldığını, bu yüzden de işlevsel bir boyuta taşınamadığını vurgular. Ona göre Türkçüler, ulus-devlet kurmanın kuramsal boyutu ile ilgilenmemişlerdir. Türk kavminin birliği düşüncesi, sıklıkla jeopolitik bir duyarlılığın dışında kalmış, hem duygu hem de doktrin olarak Türkçülüğün sınırları kesinlikle belirlenmemiş ve siyasal olayların işaret ettiği gelişmeye ve çizdiği ümit grafiğine göre genişlemiş ya da daralmıştır. Türkçülüğün makro ölçekli bir kavim birliği esasına dayalı olarak ortaya çıkması, Türkçü tarih tezinin verilerinin ulusal özdeşlik bağı yaratma işlevini bozmuş; Pan-Türkizmin, İslâm birliğinin bir türevi haline dönüşmesine yol açmıştır."[76] Bu anlamda devletin son yıllarında Türkçülük fikrine sarılması, daha da öteye giderek Turancılık fikrini güçlendirmesi, tıpkı daha önce gelişen fikir akımları gibi büyük bir çaresizliğin, bir çırpınışın ürünü olarak yorumlanabilir.

Meşrutiyet Dönemi'nde ortaya çıkan ve Cumhuriyet'in hazırlayıcısı olan en önemli akım olarak Batıcılık görülebilir. Batıcılık, ilk başlarda, önceki üç farklı akım gibi siyasi bir zeminde var olmamıştır. Ancak, Osmanlı'nın gerilemeye başladığı dönemde doğan bu hareket, Cumhuriyet'in ilk yıllarına etki edecek bir biçimde gelişmiştir. Çoğu zaman yukarıda bahsi geçen üç toplumsal ve siyasi akımla birlikte ilerleyen, zaman zaman o akımları besleyen bir fikir olarak Türk düşünce tarihi içerisinde önemli bir yer kaplamıştır. Suna Kili, Batıcılık akımını ele alırken onun belli bir sistemden; toplumsal, bilimsel, ekonomik içerikten yoksun olduğunu ve daha çok yüzeysel bir biçimde Batı taklitçiliği olarak geliştiğine vurgu yapar.[77] Bu fikir bir ölçüde doğru olsa da Batıcılık akımının Türk düşünce tarihindeki neredeyse iki yüz yıllık geçmişi düşünüldüğünde, bu akımın tek bir minvalde ve sabit bir biçimde ilerlemediği; değişen zaman, dönemler ve aktörlerle birlikte Batı'ya bakışın

---

75 Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Varlık Yayınları, İstanbul, Mayıs 1968, s. 20-21.

76 Süleyman Seyfi Öğün, **Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, Nisan 1995, s. 170.

77 Kili, **Türk Devrim Tarihi**, s. 168.

da değiştiğini ve bu sebeple Batıcılık fikrinin de zaman zaman revize edilerek yenilendiğini söylemek mümkündür. Şerif Mardin, Batıcılık terimini kavramsal olarak açıklarken, bu terimin arka planındaki tarihsel dokuya da işaret eder ve Batıcılığı "Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayıp Cumhuriyet Türkiye'sinde yeni boyutlar kazanan, Batı Avrupa'nın toplumsal ve fikirsel bileşimini erişilmesi gereken bir hedef olarak gösteren yaklaşım" olarak tanımlar. Batıcılık görüşü bazen ılımlı bir biçimde ortaya çıkmış, bazen çok köktenci radikal boyutlar kazanmıştır. Ancak, Batıcılık akımı daha çok Batı'yı her hususta örnek almak isteyenlerin yaklaşımını adlandırmak için kullanılmıştır.[78]

Burada dikkat edilmesi gereken önemli husus, Batıcılık ile Batılılaşma kavramlarının farkıdır. Bir yöntem olarak Batılılaşma, geçmişi çok daha eskiye dayanan ve Osmanlı'nın Batı'nın üstünlüğü karşısında beyaz bayrak salladığı dönemlerde geliştirilen bir yaklaşım türüdür. Bu yaklaşım ile Osmanlı, asırlardır çoklukla savaşlar aracılığıyla ilişki kurduğu Batı'ya farklı bir biçimde yaklaşmanın mümkün olduğunu fark etmiştir. Bununla beraber bir program olan Batıcılık, bütünüyle Batı odaklı düşünme, Batıcı siyasi düşüncenin uygulamaya dönük ve aplikatif bir zihin yapısı içerisinde, önceleri kısmi amaçlarla yola çıkan Batılılaşma hareketinin topyekûn bir Batılılaşma hamlesine dönüşmesine işaret eder.[79]

Batıcılık, bir yönüyle ılımlı bir fikir hareketinin, radikal bir siyasi hamleye dönüşmesi anlamına da gelmektedir. Tanzimat'tan itibaren devletin nasıl kurtarılacağı hesabını yapan seçkinler, bu dönemlerden itibaren Batı ile ilgilerini sıkılaştırmıştır ancak bu Batı'ya yönelik ilginin sertlik kazandığı ve Batıcılık adı altında kökten bir politikaya dönüştüğü asıl dönem Jön Türklerin siyasete yön verme adına baskın olduğu ve kendi politikalarını üretmeye çabaladıkları II. Abdülhamit dönemi ve sonrasıdır. Öyle ki bu yıllarda radikalleşen Batıcılık akımı ileride

---

78 Mardin, **Türk Modernleşmesi**, s. 9.

79 Nilgün Toker ve Serdar Tekin, "Batıcı Siyasî Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri, 'Kanunsuz Cumhuriyet'ten 'Kanunsuz Demokrasi'ye", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.82.

Cumhuriyet'in temel fikir eğilimine de yön vermiş ve adeta devletin resmi politikası haline gelmiştir.

1.6. Cumhuriyet Devri Türk Modernleşmesi

Cumhuriyet devri Türk modernleşmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun neredeyse iki yüz yıllık modernleşme sürecinin son halkası olarak yorumlanabilir. Cumhuriyet Türkiye'si, her ne kadar Osmanlı ile arasına belli bir mesafe koymak istemiş ve bunu belli ölçülerde başarmışsa da, çoğunlukla kabul edildiği gibi yeni Türk devleti, Osmanlı'nın bir mirasçısı olarak görülmüş ve günahıyla sevabıyla Osmanlı'nın omuzundaki yükü sırtlanmıştır. Pratik uygulamaları, toplumsal hayata getirmeye çalıştığı yeni düzenlemeler, kalkınmacı ekonomi politikaları ve nihayetinde topyekûn değiştirilen bir yönetim sistemi itibariyle Cumhuriyet, Osmanlı'dan yapısal olarak farklılaşmış ve kendi özgün toplumsal, siyasal ve idarî yapısını oluşturmuştur. Ancak, yeni devletin ne coğrafyası ne de o coğrafyada yaşamını sürdüren toplum imparatorluktan farklı değildir. Kemal Karpat bu sürekliliği, eskinin hanedana bağlı Osmanlılarının 19. yüzyılda devlete bağlı Osmanlılara, 20. yüzyılda ise devlete bağlı Türklere dönüştüğünü ifade ederek vurgular. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde devlet de millet de belli ölçülerde yeniden tanımlanmış olsalar da süreklilik göstermişlerdir.[80] Bu sebeple, Cumhuriyet'in yenilikçi seçkinleri her ne kadar devleti modernleştirmeye çalışmışlarsa da zaman içerisinde pratikteki yansımaların yer yer başarısızlıkla sonuçlandığını fark etmişlerdir. Bu anlamda düştükleri yanılgı, kendilerinden önceki Osmanlı seçkinlerinin düştüğü yanılgının çok uzağında olmamıştır. Ancak her ne şekilde olursa olsun, bir enkaz yığınından yeni bir devlet yaratma cesaretini gösterenler, devletin yenilikçi politikalarına da bir şekilde yön vermeyi başarmışlardır. Sonuç olumlu da olsa olumsuz da olsa, devletin giydiği bu yeni elbise, modernleşme tarihinin belki de en keskin dönemeci olmuş, bugün bile beli ölçülerde hala sancısının çekildiği bu yenileşme hareketleri ulus-devlet sürecinde

[80] Kemal H. Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul, Mayıs 2009, s. 32-33.

kendi sözünü söylemeye başlayan yeni Türk devletini dünya siyasetinde farklı bir konuma taşımıştır.

Cumhuriyet modernleşmesinin ne zaman başladığı sorusu temel bir problem olarak varlığını korusa da, bu sürecin net olarak Cumhuriyet'in ilanıyla başlamadığını söylemek olası bir yaklaşımdır. Öyle ki Cumhuriyet'in ilanı, belki de Cumhuriyet'e kadar olan yenilikçi hareketlerin mührü olmuştur. Cumhuriyet'i ilan eden seçkinler, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren yönetimde ve yenileşme hareketlerinde söz sahibi olmuş, Meşruti yönetime geçilmesi konusunda gereken baskıyı uygulamış ve İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte girilen süreçte, bu döneme gelmeden çok öncesinde başlayan yenileşme hareketlerinin de verdiği cesaretle devletin ve toplumun çeşitli alanlarında pek çok yenilik hareketine girişmişlerdir. Cumhuriyet'i de bu yenilik hareketlerinin tepe noktası olarak görmek, Türk modernleşmesinin anlaşılması adına önemli bir gösterge olmuştur. Osmanlı modernleşmesi ile Cumhuriyet modernleşmesi arasında belli benzerlikler olsa da Cumhuriyet'i bu modernleşme serüveninin tepe noktası yapan esas olgu, Osmanlı'nın eski ile yeniyi bir arada sürdürmeye çalışma çabasına karşıt olarak Cumhuriyet reformlarının çok daha radikal ve sert bir yolda ilerlemesidir.

> "Cumhuriyet modernleşmesinin radikalliği, Tarık bin Zeyyad'ın İberya'ya çıkarken adamlarının geri dönmesini engellemek için tüm gemilerini yaktırmasına benzemektedir. Siyasal ve toplumsal reformların modern olduğu kadar radikal ve radikal olduğu kadar modern olmasındaki temel unsur, geçmişle ilişkiyi koparmalarında yatar."[81]

Cumhuriyet modernleşmesinin, geçmiş ile arasındaki bağı büyük ölçüde koparark, en azından koparmayı umarak, yola çıktığı söylenebilir ancak her kopuş,

[81] Ahmet Emre Ateş, "Cumhuriyet Modernleşmesinin Bunalımları", **Cumhuriyet ve Modernleşme: Olgular, Süreçler, Bunalımlar**, Ed. Ahmet Emre Ateş, Doğu Kitabevi, İstanbul, Şubat 2015, s. 14.

arkasında bir tortu bırakır. Cumhuriyet de Osmanlı ile arasındaki köprüyü her ne kadar yıkmaya çalışsa da, o köprünün enkazının bir kısmı Cumhuriyet'in peşini bırakmamış ve gerek devlette yapısal olarak gerekse de toplum hayatındaki pratikler olarak Osmanlı'yı bir ölçüde yanında taşımıştır.

Türk modernleşme tarihini tek bir şekilde ifade etmek gerekirse, onun kafası karışık, iki dünya arasında sıkışmış bir insanın kendini arayış serüveni olarak tanımlamak mümkündür. Gerçekten de Türk modernleşme çabalarının hemen her aşamasında devlet ve dolayısıyla toplum, kafası karışık bir ruh hali içerisinde olmuştur. Bu kafası karışıklık büyük ölçüde nasıl Batılılaşabileceği sorusunun cevabının bir türlü bulunamaması ile ilgilidir. Batı ile kurulan ilk temaslarla beraber kaçınılmaz olarak toplumsal hayatta varlığı hissedilen yenilikler, zaman zaman hedefine ulaşsa da çoğunlukla düz bir duvara çarpıp geriye seken bir yenileşme teşebbüsünden öteye gidememiştir.

Osmanlı ve Cumhuriyet modernleşmeleri belli ölçülerde paralellik içeriyorsa da belli noktalarda birbirlerinden farklılaşmışlardır. Kadir Cangızbay, Osmanlı ile Cumhuriyet arasında devamlılık bulunmamasının zaten mümkün olmadığını vurgular. Ancak bu ikisinin birbirlerinin aynısı olmaları, dolayısıyla da aralarında hiçbir kopukluk bulunmaması da bir o kadar imkansızdır. Cumhuriyet'i, işin içine toplumsal yapı kavramını, yani bu siyasal formasyonların varlıksal zemininin yapısını katmadan doğrudan algılanır benzerlik ve farklılıklar temelinde ele almak da son derece yanlış ve yanıltıcıdır.[82]

Cumhuriyet ile birlikte Cumhuriyetçi söylem ve politikaların kurucu paradigması haline gelen modernleşme, bir zamanların Batı karşısında devleti kurtarma projesinin parçası olmaktan Batı ailesine dahil olarak çağcıllaşmayı öngören yeni devletin aslî ideolojisi konumuna evirilmiştir.[83] Cumhuriyet modernleşmesini Osmanlı modernleşmesinden ayıran en önemli özellik yöntem ve

---

82 Kadir Cangızbay, **Hiçkimsenin Cumhuriyeti**, Ütopya Yayınevi, Ankara, Ekim 2007, s. 14.

83 Alper Kaliber, "Türk Modernleşmesini Sorunsallaştıran Üç Ana Paradigma Üzerine", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 107.

zaman algılamasında yatmaktadır. Kısa sürede çok iş yapma ve bu işleri bir kuşaklık zaman dilimine sığdırma gerekliliği üzerine yöntem ve zaman tasavvuru, Cumhuriyet modernleşmesini dünü, bugünü ve yarını kapsayan bir toplumsal-siyasal dönüştürme projesine götürmüştür. İlkinde mekânın ve şartların gerektirdiği değişimin zamana uydurma sorununu, ikincisinde ise zamanı, mekâna ve şartlara uydurma sorununu çözme çabası vardır. İlkinde mekân, ikincisinde ise zaman daralmakta ve koşullar zamanı ve mekânı değiştirmeye zorlamaktadır. İlkinde geniş mekânda (halklar) dar modernleşme, ikincisinde dar mekânda (ulus) geniş modernleşme fikri gelişmiştir. İlkinde devlete rağmen aydınlar, ordu, dış şartlar tarafından halklara doğru, ikincisinde ise halklara rağmen, devlet (ordu, aydınlar, önder, dış şartlar) tarafından millete doğru bir modernleşme söz konusudur. Her iki düşünce de modernleşme yerine modernleştirme geleneğinden beslenmiş ve bu geleneğin programı eyleme dökülmeye çabalanmıştır.[84]

Cumhuriyet yenilikleri kendisinden önceki yenileşme çabalarına nazaran çok daha köklü ve şiddetli olmuştur. 1920'li yılların ikinci yarısı, yeni rejimin oturtulmasına yönelik belli çabaların ve düzenlemelerin gerçekleştiği yıllar olmuştur. 1930'lu yıllar ise daha çok bu yeni düzenin düşünsel temellerinin sağlam bir şekilde oluşturulmasına çalışılan, yani yeni cumhuriyetin kimlik ve ideolojisinin temellendirilmeye çalışıldığı yıllar olmuştur.[85] Bu anlamda Cumhuriyet'e esas ruhunu veren dönemin 1930 sonrası dönem olduğu söylenebilir. Çünkü her köklü değişim, devamında kendisini besleyecek olan fikirsel altyapının sağlamlaşmasıyla sürekliliğini kazanır. Cumhuriyet reformları da bu sürekliliği sağlamak adına, gerçekleştirdiği yenilik hareketlerini düşünsel ve kültürel olarak beslemeye çalışmıştır.

Cumhuriyet, Türk toplumu için yeni bir rejim olsa da kökleri eskiye dayanan bir tarihsel arka plana sahiptir. Daha önce de belirtildiği gibi belli dinamikleri bakımından Cumhuriyet yenilikleri Osmanlı yenileşme hareketlerinin bir devamı

---

84 Halis Çetin, "Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi", **Doğu Batı Dergisi**, Kasım-Aralık-Ocak 2003-2004, Sayı: 25, s. 24-25.

85 Yücel Bulut, "Türkiye'nin Çağdaş Tarihine İlişkin Bazı Gözlemler", **Dîvân İlmî Araştırmalar**, 2005/2, Sayı: 19, s.29.

olarak değerlendirilebilir. Ancak Cumhuriyet'in sadece bir yenileşme hareketi değil aynı zamanda bir rejim değişikliği olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmak, onun yapısal olarak getirdiği değişimleri anlamakta fayda sağlayacaktır. Jön Türkler ve bir bakıma onların devamı olan İttihatçıların Cumhuriyet üzerine olan fikirleri, Meşrutiyet döneminden itibaren güncelliğini korumuş ve nihayetinde devleti kurtarmanın tek yolunun yeni bir ulus-devlet kurmak olduğu gerçeğiyle yüzleşilmiştir. Bu düşünceyle girişilen siyasi hamleler, nihayetinde öncelikle saltanat ile hilafet kurumları birbirinden ayırmış ve hemen ardından saltanat kaldırılarak sultan sadece dini bir otorite sayılacak şekilde yetkisizleştirilmiştir. Hemen ardından Cumhuriyet ilan edilmiş, devletin resmi dininin İslam olduğu ibaresi anayasadan kaldırılmış ve teorik de olsa laik devlet düzenine geçilmiştir. Çok geçmeden, başta Mustafa Kemal olmak üzere yeni devletin kurucu kadrosu hilafeti de kaldırmış ve hanedan soyundan gelenleri ülke dışına çıkararak olası bir kargaşayı önleme amacını gütmüşlerdir. Kurucu kadronun gerçekleştirdiği ve hanedan soyunun ülkeden sürülmesi ile sonuçlanan bu hızlı siyasal reformun ilk etapta toplumda karşılık bulup bulmadığı üzerinde düşünülmemiş, bu yüzden de herhangi bir ikiliğe yol açılmaması için de Osmanlı'ya dair ne varsa topyekûn ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Böylece muhalefet olma tehlikesi taşıyan kesimler de bir şekilde tasfiye edilmiştir.

Siyasi olarak resmiyet kazanan yeni devlet bundan sonra toplumsal alanda birtakım reformlara girişmiştir. Bu reformların çoğu, Cumhuriyet'in görünen yüzü olmuştur. Arap harflerinden Latin harflerine geçiş, tekke ve zaviyelerin kapatılması, modern eğitim kurumlarının açılması, Batılı ölçü birimlerinden şapka değişikliğine kadar toplumun hemen her alanındaki değişiklikler, Cumhuriyet'in modern kimliğinin bir göstergesi olarak sunulmuştur. Bu radikal değişikliklerin toplumun tamamına hemen nüfuz etmesi zor olmuş, halk bu değişikliklerden bazılarını kabullenmekte zorlanmış ve çeşitli isyan hareketleri baş göstermişse de devlet bir şekilde bunları bertaraf etmeyi başarmış ve Cumhuriyet, yeniliklerini yapısal anlamda en ücra köşeye kadar ulaştırmıştır.

"[…] 1930'lu yılların başından itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nin hemen her alanda ciddi bir üretim sürecine girdiği gözlemlenir. 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ve 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti gibi kurumların kurulması ve bu yıllarda her iki cemiyetin de ilk kongrelerini gerçekleştirmiş olmaları, bu dönemde Güneş Dil Tarih Tezi'nin geliştirilmesi, 1933'de üniversite reformunun gerçekleştirilmesi gibi uygulamalarla yeni devlet kendisine Osmanlı'dan apayrı yeni bir kimlik arayışı üretme sürecine girdi. 1935'te kurulan DTCF de, yeni rejimin bu çabalarına, katkıda bulunmak için tesis edilmişti. Rönesans hareketini fakat daha çok da Fransız İhtilali sonrasındaki Fransız milliyetçilerinin tavrını ve kullandıkları yöntemleri örnek aldıkları izlenimi veren -Osmanlı ve İslam geçmişini atlayarak- bütünüyle laik bir milliyetçilik fikrinin geliştirilmesine matuf bu girişimler üzerinden yeni dönemde ihtiyaç duyulan birlik, dayanışma ve sadakat tesis edilmeye gayret edilmiştir. Kimlik ve kültür düzeyindeki bu çabalara; 1932'de açılmaya başlanan Halkevleri, aynı yıl çıkarılan *Kadro* ve 1933'te çıkarılan *Ülkü* gibi dergiler katkıda bulunmaya çalışmışlardır.

Bütün bu çabalarla, hurafeler ve cehalet üzerine kurulmuş olduğu suçlamasına maruz bırakılan 'eski yaşam tarz'ından vazgeçildiği ilan edilmek istenmiştir. Yapılmak istenenler de, vazgeçilen bu yaşam tarzının yerine konulacak olan 'akıl' ve 'bilim' üzerine dayalı olacağı varsayılan 'yeni' yaşam tarzının temellerinin ne olacağının ya da bu yaşam tarzına nasıl ulaşılacağının belirlenmesine yöneliktir."[86]

Bir rejim değişikliği olmasının yanında modern dünyanın bir projesi olarak kendisini var eden Cumhuriyetin ilanı, son derece kapsamlı ve ayrıntılı bir biçimde devletin çeşitli kademelerinde ve toplumsal hayatın hemen her alanında bir reformun kendisini göstermesine yol açmıştır. Cumhuriyet'in bir proje olması, çeşitli dezavantajları da beraberinde getirmiştir. Bu dezavantajlar çoğu zaman halk tabanına Cumhuriyet yeniliklerinin anlatılması, bu reformları sosyal hayata yaymanın

[86] A.g.e., s. 29-30.

zorlukları şeklinde var olmuştur. Cumhuriyet'i anlatan en temel ifadelerden birisi olan halk için halka rağmen söylemi, aslında yeni devlet ile halk arasındaki bağlantıyı veya bağlantısızlığı görmek açısından önemlidir. Cumhuriyet seçkinleri, getirdiği pek çok yeniliği halk tabanına yaymaya çalışırken çoğunlukla bekledikleri ilgiyi ve olumlu reaksiyonu görememişlerdir. Devlet, Osmanlı'dan hiçbir fark göstermeksizin, devlet seçkinlerinin yönetimindedir. Modernleşmenin neden ve nasıl gerçekleşeceği fikirleri de bu seçkinlerin elindedir. Cumhuriyet modernleşmesindeki temel modernleşme krizlerinin kaynağını da bu problem oluşturmaktadır. Seçkinlerin temsil ettiği siyasal kültür, gelişme ve modernleşme, modernleştirici misyon ve yöntemlerden dolayı bir halk kültürü ve toplumsal modernleşmeye neden olmamıştır.[87] Oysa Cumhuriyet projesinin sağlam temellere oturması, ancak halk tabanında belli bir karşılık bulması ile mümkündür.

> "Türkiye'de modernleşme projesi yukarıdan aşağıya doğru inmekte, sırtını geçmişe ve geleneklere çevirse dahi, yaşam pratiklerine nüfuz etmekte, ancak (sivil) toplum düzeyinden yeniden üretilirken bir çeşit kaos yaşanmaktadır. Ya da siyasî açıdan diyebiliriz ki, sivilleşme ve toplumsallaşma arasında bir paradoks yaşanmaktadır. Modern kültür ve siyaset toplumsallaşmakta ancak çok zaman sivil ve kentli kültürel değerlerle birlikte gitmemektedir."[88]

Bu anlamda reformların temel hedefi yeni bir insan tipi yaratmak olmuştur. Ancak yüzyıllardır padişah otoritesine bağlı yaşayan ve çoğunluğu Müslüman olan bu tebaaya modern dünyanın yeniliklerini anlatmak kolay olmamıştır. Cumhuriyet, fesin yerine şapkayı getirirken yaşattığı değişim biçimindeki hızı, o şapkayı takacak olan kafanın zihniyetini dönüştürmekte uygulayamamıştır. Yani biçimsel değişiklikler, zihinsel alt yapıyı bulmakta zorlanmıştır. Bu sebeple yeni devletin kendisine çizdiği portre, giydiği yeni elbise, kendisini çoğu zaman Osmanlı'ya

87 Halis Çetin, "Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi", s. 27.

88 Göle, "Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine", s. 66.

mensup hisseden halk kitlesiyle devleti karşı karşıya getirmiş ve bu karşıtlık zaman zaman kanlı müdahalelere kadar varmıştır. Cumhuriyet'in yaratmaya çalıştığı makbul vatandaş tipi, reformlara bağlı, eskinin köhneliğinden kendisini kurtarmış bir vatandaştır ancak bunun ortaya çıkışı kolay olmamıştır. Esra Dicle Başbuğ, modern ulus-devletin ortaya çıkardığı vatandaş tipinden bahsederken, Kemalizm'in modern ulus-devlet inşasında çağdaşlaşmacı ve cumhuriyetçi bir ulusal kalkınma modelini esas aldığını vurgular. Bu modeli hayata geçirecek olan da resmî ideolojiyi benimsemiş ve ona hizmet edecek gönüllü vatandaş tipidir. Buradaki vatandaş tanımı herhangi bir statüyü değil, zihniyet olarak yerleşen bir eylem ve pratiği ifade eder. Cumhuriyet'in erken dönem modernleşme projesinin temel aktörü devlettir ancak bu projenin uygulanması ancak vatandaşların katılımıyla gerçekleşecektir.[89]

Cumhuriyet dönemiyle birlikte Tanzimat'tan itibaren süren Osmanlı'daki Doğu-Batı ikiliği, yeni bir millet, yeni bir medeniyet ve yeni bir gelecek üzerinden aşılmaya çalışılmıştır. Kemalist medeniyet projesi devletin yapısını değiştirmekten öte, yaşam şekline, davranış biçimlerine ve gündelik hayatın alışkanlıklarına nüfuz etmek istemektedir. Medeniyet kavramı teknoloji düzeyinden yeme içme pratiklerine kadar geniş bir alanı kapsamakla birlikte her şeyden önce Batı bilincinin bir ifadesi olmuştur. Batı dünyasının son iki yüz yıldır kat ettiği yolun bir tezahürüdür. Medeniyet, Batı'nın üstünlüğünü tanımlamakta, kültürel modeline evrensellik boyutu kazandırmaktadır. Cumhuriyet'in resmi ideolojisi de medeniyete katılma ütopyasını yaşam ve giyim tarzından ayırmamaktadır.[90] Bu anlamda Cumhuriyet'in temel projesinin hem zihinsel hem de biçimsel anlamda bir dönüşüm olduğu açıktır. Ancak zihinsel reform, Cumhuriyet'in modernleştirici seçkinlerinin zihinlerinde her ne kadar "sağlam temellere" oturmuş gözükse de, bunun halk tabanındaki karşılığı problemi yine aynı kesim tarafından ideolojik bir açmaz olarak yaşanmıştır. Bernard Lewis'in işaret ettiği, Kemalizm'in Türkiye'nin kentlerine ve kentlilerine devrimi getirdiği ancak köye temas edemediği eleştirisi yerindedir.[91] Burada eleştiri getirilebilecek nokta Cumhuriyet yeniliklerinin ne kadar sağlam temellere oturup

89 Esra Dicle Başbuğ, **Resmi İdeoloji Sahnede**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 15.

90 Göle, **Modern Mahrem**, s. 83-86.

91 Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 6. Basım, Ankara, 1998, s. 472.

oturmadığıdır. Şerif Mardin, reform hareketlerinin belirlenebilir bir felsefi temeli olmadığı fikrini savunur. Mardin'in eleştirisi Cumhuriyet, Batı'dan eğitim kurumlarını ve müzeler, resim, heykel vb. kültürel alışkanlıkları alırken, bunların aslında anlamların, kavrayışların ve ontolojik tutumların oluşturduğu bir buzdağının suyun üstüne çıkan ucundan başka bir şey olmadığını kavrayamadığı yönündedir.[92]

Cumhuriyet modernleşmesi, bir yaratım ve kendini yeniden inşa etme sürecidir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu yeniden inşa süreci son derece karmaşıktır ve çoğu zaman seçkinler ile halk arasındaki çatışmayı da beraberinde getirmiştir. Meltem Ahıska, Türkiye özelinde modernleşme ve seçkinler arasındaki bağa değinirken, bu sürecin "seçkinlerin 1) Batı ve halk yansıtmalarıyla özdeşleşme dinamiklerini gösterir; 2) Batı temsiline karşı bir cevap verme pratiği; 3) Karmaşık gerçekliklerin içindeki sınır idaresini mümkün kılan bir anlamlandırma haritası; 4) İktidarı ve politik öznelliği mümkün kılan bir toplumsal fantezinin dayanağı" olduğunu ifade etmektedir.[93] Bu noktada Cumhuriyet modernleşmesinin bir seçkinler modernleşmesi, yani devletin direkt müdahalesi ile gerçekleştirilmeye çalışılan ve 'devlet ne yaparsa doğrudur' diyen zihniyetin ürünü bir süreç olduğu söylenebilir. Modern devletin yeni bir insan, yeni bir toplum yaratma güdüsü, Kemalizm'in tepeden inmeci reformlarının yansıması olmuştur. Bu yansımanın tabana sirayet etme güçlüğü, Cumhuriyet modernleşmesinin en zayıf noktası olmuş ve bugün bile halk kitlelerinin Cumhuriyet reformlarını ne kadar sahiplenip sahiplenmediği, Cumhuriyet'in yaratmaya çalıştığı yeni insan tipinin ne kadar ortaya çıkıp çıkmadığı tartışılmaya devam etmektedir.

Türk modernlik projesini, Kemalizm'i gözden geçirip basitçe Avrupa aydınlanmasının bir kopyası olup olmadığını açıklığa kavuşturmak gereklidir. Kemalizm, kendisine örnek oluşturacak Batı modernliğinin öznelerine bakmamıştır çünkü Türkiye'yi modernleştirecek aktörleri elde mevcut bulmuştur. Kemalizm özgül bir tarihsel-kültürel mirasa göre inşa edilmiştir. Kemalizm'in merkezi

---

92 Şerif Mardin, "Modern Türk Sosyal Bilimleri Üzerine Bazı Düşünceler", **Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**, Ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 4. Basım, Ocak 2014, s. 68.

93 Meltem Ahıska, **Radyonun Sihirli Kapısı**, Metis Yayınları, İstanbul, Nisan 2005, s. 99.

aktörleri, modernlik anlayışını ve biçimini Batılıların anladığı gibi anlamamıştır. Burada tek önemli olan tarihsel geçmiş değildir, aynı zamanda Kemalizm'i inşa eden bireysel aktörler Batı modelinden daha farklı bir modernlik imgelemişlerdir. Kısacası Kemalizm farklı bir modernlik projesi olarak yorumlanmalıdır.[94]

Yeni devletin kültür politikasının, kuruluştan bu yana, iki farklı ana kaynağı olmuştur. Bunlar Batılılaşma ve milliyetçiliktir. Cumhuriyet'in modernleşme projesi, kendini var etme biçimi olan Batıcı anlayış ve Milliyetçi anlayış ile yeni bir kültürel iklim yaratma çabası içine girmiştir. Aynı zamanda hem Batıcı hem de Milliyetçi olma eğilimi, yukarıda da belirtilen Kemalizm'in farklı modernlik projesini görmek açısından önemlidir. Bu anlamda bakılırsa Cumhuriyet modernleşmesi son derece kendine özgü bir modernleşme anlayışı içerisinde var olmuştur. Daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nin parti programına girecek kadar keskinleşen bu Cumhuriyet'in modernleşme biçiminin, geçmiş kültürel ortam ile kendi yarattığı kültürel ortam arasındaki kopuşu veya sürekliliği görmek açısından belirleyici olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet Türkiyesi'nin ilk dönemlerinde ortaya çıkan önemli fikirlerden birisi de Türk hümanizmi kavramıdır. Özellikle kültürel bir proje olarak yorumlanabilecek Türk hümanizmi temelde kayıtsız şartsız Batı medeniyetinin bir parçası olmayı hedeflemiştir. Cumhuriyet modernleşmesinin getirdiği yeniliklerin Batı'nın bir bütün olarak alınarak değerlendirildiğinde ve bu şekilde yenilik hareketleri hızlandırıldığında daha verimli olacağı inancı Türk hümanizminin temel bakış açısını oluşturur. Suat Sinanoğlu, modern donatım isteyen ülkelerin, kapılarını teknik ve bilime açmak zorunda olduğunu vurgular. Teknik ve bilimin bir ülkede kendisine sağlam bir yer edinebilmesi için daha pek çok koşulun gerçekleşmesi zorunludur. Sağlam temellere yerleşmiş bir ekonomi, sanayileşme, yeni bir yönetici kesim, yeni kurumlar, yeni bir yaşam temposu, modernleşmiş yeni ülkenin en önemli gereksinimlerindendir.[95]

---

94 İbrahim Kaya, **Sosyal Teori ve Geç Modernlikler: Türk Deneyimi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Ocak 2006, s. 31.

95 Suat Sinanoğlu, **Türk Hümanizmi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2. Baskı, 1988, s. 27.

Sinanoğlu'nun Osmanlı yenilikçilerine kıyasla Cumhuriyet yenilikçilerinin farkını bir ruh ve nitelik farkına sahip olmalarında görür[96] ve Türk hümanizmi olarak kavramsallaşan modernleşme biçimi, Batı'nın sadece teknik ve bilimini değil iç dünyasını almanın da gerekliliği üzerinde durur. Bunun ne kadar yerinde veya gerekli bir modernleşme biçimi olduğu tartışmaya açıktır. Bu noktada Ziya Gökalp'in hars (kültür) ve medeniyet biçiminde kavramsallaştırdığı ve Batı'dan neyin alınıp neyin alınmayacağını belirttiği ayrıma dikkat çekmek gerekir.

Ziya Gökalp, hars (kültür) ve medeniyet arasındaki farka değinirken birisinin daha geniş kapsamlı, diğerinin daha lokal bir anlayış olduğunu ileri sürer:

> "Evvelâ, hars millî olduğu halde, medeniyet beynelmileldir. Hars, yalnız bir milletin dinî, ahlâkî, hukukî, muakalevî, bediî, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının âhenktar bir mecmuasıdır. Medeniyetse, aynı mamure'ye dahil birçok milletlerin içtimaî hayatlarının müşterek bir mecmuasıdır. Meselâ Avrupa ve Amerika mamuresinde bütün Avrupalı milletler arasında müşterek bir Garp medeniyeti vardır. Bu medeniyetin içinde birbirinden ayrı ve müstakil olmak üzere bir İngiliz harsı, bir Fransız harsı, bir Alman harsı ilâh... mevcuttur."[97]

Gökalp'in ortaya attığı bu ayrım, Türk modernleşmesinin ne yönde ilerlemesi gerektiğinin de bir reçetesidir. Ona göre kendi kültürümüzden, geçmişimizden kopmadan Batı medeniyetine entegre olmak ve modernleşebilmek yani çağa ayak uydurabilmek mümkündür. Hars ve medeniyet, birbirinden ayrı iki alandır Gökalp'e göre ve o, medeniyeti teknoloji temelinde ele alarak onun tüm insanlığa mal olan bir kavram olduğu üzerinde durur. Gökalp hars ile medeniyeti, duygu ve bilgi ile birlikte ele alır. Ona göre harsa kaynaklık eden bir milletin duygularıdır. Duygular, ne şekilde ortaya çıkmış olurlarsa olsunlar taklit edilemezler. Bu yüzden bir milletin

---

96 A.g.e., s. 44.

97 Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, s. 27.

kültürü de taklit edilemez ve sadece o millete hastır. Osmanlı medeniyeti ile Türk kültürü arasında da kuramsal yaklaşımına kaynaklık edecek bir ayrıma giden Gökalp, Osmanlı medeniyetinin, Türk, Arap, Acem kültürleriyle İslam dinine, Şark medeniyetine ve son dönemlerde de Garp medeniyetine mensup müesseselerden oluşan bir bütün olduğunu dile getirir.[98] Bu anlamda bakılırsa Ziya Gökalp'in, Osmanlı'nın son dönemlerinde özellikle gündeme gelen fikir akımlarından Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük akımlarına ayrı ayrı zaviyelerden bakmadığı; tam tersine bu akımların tamamının bir potada eritilerek yine kendi köklerinden doğan bir modernleşmenin mümkün olduğunu düşündüğü söylenebilir. Öyle ki Gökalp'in bu yaklaşımı zaten nihayetinde kültür ile medeniyet arasındaki farka işaret etmektedir. Gökalp, bu fark ışığında yeni bir devlet, yeni bir millet; yani yeni bir kimlik oluşturma çabası içerisindedir.

> "O nedenle 'hars-medeniyet kuramı' iki yönlü bir işleve sahiptir: Bu kuramla Gökalp, ilk olarak mevcut medeniyet dairesinden ayrılma düşüncesinin meşru bir açıklamasını geliştirmek istemekte, ikinci olarak da –bu ayrılmanın gerekli olduğu meşru ve genel geçer bir yaklaşım haline geldiği anda da- hedeflenen dünya ile birleşme siyasetinin meşru bir açıklamasını sunmaktadır."[99]

Gökalp'in yaptığı kuramsal ayrımın ne kadar yerinde veya çağın şartlarına uygun olarak ortaya atıldığı ve nihaî olarak hangi ölçüde geçerlilik içeren sonuçlar doğurduğu tartışmaya açıktır. Bununla beraber yine de Gökalp'in yaptığı kültür ve medeniyet arasındaki ayrım, Osmanlı-Türk modernleşme çabaları içerisinde önemli ve geçerliliğini bütün modernleşme sürecinde koruyan bir tartışmanın odak noktası olmuştur. Batı ile nasıl temasa geçilmesi gerekliliği üzerine yazılan reçetelerin büyük çoğunluğunda Batı'dan nelerin alınması ve nelerin alınmaması tartışılmıştır. Ziya

98 A.g.e., s. 35-37.

99 Yücel Bulut, "Sosyal ve Siyasal Arasına Sıkışmış Bir Düşünür: Ziya Gökalp ve Hars-Medeniyet Kuramı", **Sosyoloji Konferansları**, İstanbul, 2015/2, No: 52, s. 101.

Gökalp de bu çerçevede, getirdiği kuramsal yaklaşımla modernleşme tartışmaları arasında meseleyi kendine has bir sistematikleştirmeyle ifade etmiştir. Gökalp'in üzerinde durduğu hars ve medeniyet ayrımı, daha sonraki zamanlarda Türk hümanizmi olarak tanımlanan yeni bir kavramın da temel parametrelerini oluşturacaktır.

Türk/Cumhuriyet hümanizmi, özünde bütüncül bir Batılılaşma anlayışını içerir. Bu Batılılaşma modeli, Atatürk devrimleri ile harmanlanmış ve nihayetinde bu devrimler ışığında kendini var eden, bu devrimleri kendisine rehber edinen bir anlayıştır. Batı'nın bedeni kadar ruh dünyasına da ihtiyaç duyulduğu yaklaşımı, Türk hümanizminin temel doktrinidir.

> "Ancak tüm olarak Batılılaşma, yani Batının tekniğini ve somut kuruluşlarını kabul etmekle yetinmeyip, onun iç evrenini de, düşünsel içeriğini de benimseyen Batılılaşma hareketinin ilk sonucu, körükörüne taklitten, yabancı bir uygarlıktan alınan somut ve soyut ögeleri kabaca uygulamaktan kurtulmaktır; çünkü manevi biçimlenimini de Batılılaştıran bir toplumun –sağlam bir düşünsel eğitim, yerleşmiş bir tarih bilinci ve gelişmiş dialektik yetenekler sayesinde- güçlü fikir adamları yetiştirebileceği açıktır; bu güçlü adamlar toplumun sayısız sorunlarını kendilerine özgü bir açıdan ve kendine özgü bir biçimde çözümleyebileceklerdir; çünkü onlar o sorunları ilintilik gerçekler düzeyinde incelemek ve fikir düzeyinde değerlendirmek olanağı bulacaklardır. [...] Böyle olunca, bütünüyle Batılılaşmayı kabul eden bir toplum, Batının istilasına uğrayacağını sandığı bir sırada, yeni bir kişilik kazandığını, koruma iç güdüsü ile ya da ilintilik nitelikte başka gereksinmelerle başkalarını körükörüne taklit etmekten kurtulduğunu, benimsediklerini bilerek, bilinçli olarak benimsediğini görecektir. Böyle bir davranışın adı ise humanizmdir."[100]

[100] Sinanoğlu, **Türk Hümanizmi**, s. 89.

Cumhuriyet hümanizminin temel vurgu noktası Batı'nın bir bütün olarak ele alınırken taklide kaçılmaması gerektiğinde yatar. Burada vurgulanan nokta şuurlu bir biçimde Batı'yla ilişki kurmak ve Batı'yı Batı yapan temel noktaları bu şuurla kendi modernleşme tecrübesine katabilmektir. Batı'ya karşı geliştirilmeye çalışılan bu bilinçli yaklaşım, Cumhuriyet'in temel dinamikleriyle birlikte çoğu zaman rasyonalist ve pozitivist bir yönde ilerler. Bu yön, Cumhuriyet hümanizminin de ana dinamiklerinden birini oluşturur. Suat Sinanoğlu, Türk hümanizminden bahsederken onun toplumun içinden gelen bir hareketle ortaya çıkmadığına ve ilk dürtünün dışarıdan geldiğine dikkat çeker. Ona göre Türk toplumunu kendini yenileme çabasına iten kuvvet, kişi ve toplum olarak varlığını sürdürme çabasından doğan insancıl bir içgüdüdür. Türk toplumu sadece teknik alandaki ilerleme ve toplumsal kurumların yenilenmesi ile kesin kurtuluşa eremez. Ancak düşünce ve ahlak alanında da böyle bir biçimlenmeye başvurulduğunda, Batı'nın zihniyetini almanın tek ve zorunlu şartı, Batı dünyasının tarih boyunca tecrübe edindiği deneyimin tamamını toplum olarak kültür bilincinde yaşatmaktır. Türk hümanizmi doğduğu zamandan başlayarak kendi doğasını kuramsal olarak değerlendirmek zorundadır. Bu öz, kendiliğinden oluşmuş bir şey değil, bilinçli düşüncenin ortaya koyduğu bir hümanizmdir. Türk hümanizmi olayların zoru ile tabii yoldan kendini kabul ettiremez, gelişemez; gerçeklerin ve duyguların dürtüsü ile oluşamaz; çünkü Türk toplumunu klasik dünyaya bağlayan hiçbir gelenek veya tarih bağı yoktur. Öyleyse Türk hümanizminin kaynağını bağlantılı zorunluluklar oluşturduğu halde, bu fikir akımını kuvvetlendirmek ve yerleştirmek için ara vermeden bilinçli bir sistem yaratma gereği vardır.[101]

> "Türk hümanizmasına gönül verenler, çizgisel bir tarih anlayışına sahiptirler. Doğu medeniyeti, Batı medeniyeti diye bir ayrım yoktur onlara göre. İnsanlığın tek bir ortak tarihi vardır. Batı dünyası da bugün bu tarihin en son halkasını oluşturmaktadır."[102]

---

101 Sinanoğlu, **Türk Hümanizmi**, s. 106-107.

102 Bulut, "Türkiye'nin Çağdaş Tarihine İlişkin Bazı Gözlemler", s. 32.

Türk hümanizmi, Yunan dünyası, Roma dünyası, İtalyan hümanizmi, Fransız-İtalyan uyanış çağı, aydınlanma çağı ve Alman neo-hümanizminin ardından bu evrimsel hümanizm aşamasına eklenen son halkadır.[103] Bu anlamda Türk hümanizmi anlayışına göre, Avrupa uygarlığı, Amerika uygarlığı, İslam uygarlığı gibi tek tek uygarlıklar yoktur. Bu uygarlık serüveni, bütüncül bir biçimde ilerleyen ve bütün insanlığa mal olmuş bir süreçtir. Uygarlıklara değer katan da bu bütüncül resme yaptıkları katkı boyutunda ele alınmalıdır. Öyleyse bir Batı uygarlığından söz edilemeyeceğine göre, salt taklitçilik anlamına gelecek bir Batılılaşma kavramından da söz edilemez. Türk hümanizmi de bu katı taklitçilik anlamına gelen modernleşme anlayışından uzak, insanlığa yapacağı katkı ile kendi hümanist çizgisini belirleyen bir anlayış biçiminde var olmuştur.

Bütün bunlar ışığında meseleye bakıldığında Türk hümanizmi Batı medeniyetini bütüncül bir biçimde almayı hedefliyor gibi görünse de, taklitçilikten uzak durmak ve insanlık tarihine yaptığı katkı ile var olmak amacındaki bir anlayıştan beslenir. Gökalp'in gösterdiği kültür ve medeniyet ayrımından gelen ışıkla Türk hümanizmi ele alınırsa, Cumhuriyet'in modernleşme politikasına yönelik de daha belirgin bir fikir sahibi olmak mümkün olacaktır. Türk hümanizmi, kendi kültürel köklerinden doğarak bütüncül bir medeniyet resmi çizmektedir. Türk hümanizminin bu resimdeki yeri, ancak dünya medeniyetine yapacağı katkı ile kendini var etmiştir. Cumhuriyet modernleşmesi dikkatle incelendiğinde, Türk hümanizminin Cumhuriyet modernleşmesinin pratiklerine yakın bir zihinsel arka plan sunduğu görülebilir. Türk hümanizmi medeniyetleri Doğu Medeniyeti ve Batı Medeniyeti diye ayırmadan, evrensel bir değerin parçaları olarak ele almış, kendi deneyimini de bu minvalde gerçekleştirerek bu evrensel hümanizm anlayışına katkı yapmaya çalışmıştır. Bu çerçevede ele alacağımız *İnsan* dergisi de 'Türk hümanizmi' olarak adlandırılan düşüncenin sınırları çerçevesinde çalışmalarını sürdürmüştür. Bu tarihsel arka planı değerlendirdikten sonra, *İnsan* dergisinin hangi şartlarda ve nasıl bir kadroyla ortaya çıktığı; yayın politikasını nasıl şekillendirdiği, hangi kavramları

[103] Sinanoğlu, **Türk Hümanizmi**, s. 108-109.

tartışma gündeminin temel meseleleri haline getirmeye çalıştığını ve en nihayetinde, derginin Türk kültür hayatına nasıl bir katkı sağladığını görmek daha kolay olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM:
KÜLTÜREL BİR ÇABA: *İNSAN* DERGİSİ

2.1. İnsan Dergisinin Çıkışı, Yazarları ve Amacı

Hilmi Ziya Ülken'in dergiler için söylediği cümleler, *İnsan* dergisinin çıkış amacını özetler niteliktedir. Ona göre bir dergide olması gereken en önemli şey 'fikir birliği'dir: "Yazılarda bir konser manzarası gibi ahenk olmalı ve muhitle alakalı olmalıdır. Yani hayatı aksettirmelidir."[1] Her fikir dergisi belli bir amaç etrafında, belli bir düşünce birliği içerisinde kurulur ve yayın hayatına başlar. *İnsan* dergisi de bir fikir bütünlüğü içerisinde, genç Cumhuriyet'in ilk yıllarında, belli bir amaç ve hedef doğrultusunda kurulur ve ilk sayısını 1938 yılının Nisan ayında çıkarır. Derginin birinci sayısının üzerindeki tarih 15 Nisan 1938'dir. Bu tarihle Ağustos 1943 tarihi arasında toplamda yirmi beş sayı olarak çıkar. Bu beş yıl içerisinde başlarda düzenli olarak çıkan dergi, sonraki yıllarda sürekliliğini koruyamaz ve çıkışı sekteye uğrar. Dergi üç farklı zaman periyodunda, kesintili olarak çıkar. Birinci dönem olarak görülebilecek 15 Nisan 1938 - 8 Mayıs 1939 tarihleri arasında 12 sayı çıkmış ve bu periyotta düzenli çıkan derginin sayfa numaraları da birbirini takip etmiştir. İkinci dönem olan 1 Nisan 1941 – Ekim 1941 tarihleri arasında 7 sayı; üçüncü ve son dönem olan Şubat 1943 – Ağustos 1943 tarihleri arasında da 6 sayı olarak çıkan dergi, bu tarihler arasındaki her bir nüshasının sayfa numarasını 1'den başlatmıştır. Bu aşamada dergiyi, her ne kadar birden çok defa kesintiye uğramış olsa da, sürekliliği bağlamında iki ana döneme ayırmak mümkündür. İlk dönemin 1-12. sayıları, ikinci döneminse 13-25. sayıları kapsadığı söylenebilir. Derginin sayfalarını numaralandırmasındaki bu tavır, sürekliliği ve niteliği ile doğru orantılı olarak değerlendirilebilir. Öyle ki derginin ilk dönemi olan 1-12. sayıları arasında (hikâye ve şiir gibi kurmaca eserler hariç) çeviri eserler de dâhil olmak üzere yayınlanan makale, deneme, eleştiri vb. yazıların toplam sayısı 175 iken; derginin yine kesintiye uğrayan ikinci dönemi olan 13-25. sayıları arasındaki benzer eserlerin sayısı 82'de kalmıştır. Bu sayısal verilerden yola çıkarak derginin ilk döneminde özellikle fikir

[1] Hilmi Ziya Ülken, "Yeni ve Eski Mecmualar", **İnsan**, 15 Haziran 1938, Sayı: 3, s. 272.

yazılarında daha zengin bir içerik sunmasına karşın, ikinci döneminde bu zenginlikten yoksun kaldığını söylemek mümkündür. Bu durum dergi nüshalarının sayfa sayıları ile de orantılıdır. İlk dönemindeki her bir nüshasının ortalama sayfa sayısı 80 civarı iken bu sayı derginin ikinci döneminde azalmış, hatta derginin kapanmasına yakın gelişen süreçte bazı nüshaları iki sayı bir araya getirilmiş halde çıkartılmıştır. Bunlar 15-17. sayı (üç sayı bir arada), 18-19. sayı ve derginin son sayısı olan 24-25. sayıdır. Derginin ikinci dönemindeki özellikle fikir yazılarının azlığı bazı sayılarının bir arada çıkmasına da bağlanabilir çünkü belirtilen sayılar her ne kadar birleştirilip piyasaya sürülse de sayfa sayılarında hacimce bir artış olmamıştır. Bu da derginin zamanla küçülmesine ve nihayet kapanmasına yol açmıştır.

İnsan dergisinin çıkış dönemi, derginin fikir temelinin oluşması bağlamında önemlidir. Tek parti döneminin hüküm sürdüğü ve İkinci Dünya Savaşı'nın zorlu şartlarında yayın hayatını sürdüren dergide gerek dünyanın gerekse Türkiye'nin içinde bulunduğu özel koşullar muhakkak derginin yayın politikasına etki etmiştir. Bu zaman aralığında, memleket büyük savaşa girmemiş olmasına rağmen zor durumdadır. 1930'lu yıllarda hız kazanan ekonomik kalkınma hareketleri savaş döneminde neredeyse duracak seviyeye gelmiş, vergiler arttırılmış ve Cumhuriyet'in temel prensiplerinden olan sosyal devlet anlayışı sekteye uğramıştır. Bununla beraber dönemin en önemli fikir hareketleri olan ırkçılığın ve faşizmin yükselişi de *İnsan* dergisinin yayın politikasını etkileyen önemli gelişmelerden olmuştur. Irkçılığın Türkiye'deki yansıması Turancılık şeklinde tezahür etmiş ve bu durum memlekette zıt kutuplar arasında ciddi çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. "1938-39'da Nazi hayranı çevrenin ve Mustafa Kemal'in ölümünden sonra da CHP sağ kanadının etkinliğini arttırmasıyla genişleyen Türkçü ırkçı grupların karşısında zayıf da olsa sanatçı, bilim adamı, öğrenci ve gazetecilerin yer yer oluşturdukları anti-faşist, ilerici oluşumlara rastlanır."[2] *İnsan* dergisi de bu oluşumlardan birisidir ve onunla birlikte benzer mücadeleyi veren, yaklaşık olarak benzer isimlerin yer aldığı *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar* dergileri de anti-faşist ve ırkçılık karşıtı bir yayın politikasını savunan, bu

[2] Mete Çetik, **Üniversitede Cadı Avı: 1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav'ın Müdafaası**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008, s. 18.

anlamda bütüncül bir dünya medeniyetini destekleyen yayınlar yapmışlardır. Sonuç olarak bu karmaşık dönemde, Cumhuriyet'in getirdiği yenilikler bir şekilde yayılmaya çalışmış ve toplumun hemen her safhasında kendini hissettirmiştir.

Modernleşmenin temel prensiplerinden birinin kültürel alanlara yapılacak yatırımlar olduğunu düşünen devlet tarafından, hem devlet ideolojisinin kültürel alanda ağırlığının hissedileceği hem de Batılılaşmanın sembolü olarak görülen çeşitli sanat dallarının yaygınlık kazanacağı görüşüyle birtakım kültürel faaliyetlere girişilmiştir. Cumhuriyet'in kültürel alandaki atılımlarının başlangıcı 1930'lu yılların başlarından itibaren başlamıştır. 1930'ların ortalarından itibaren hız kazanan atılımlarda 1938-1939 yılları sonrasındaki uygulamaların izlerini görmek mümkündür. *İnsan* dergisi ile direkt bağlantılı olabilecek en önemli faaliyet 1-5 Mayıs 1939 tarihinde *"Birinci Türk Neşriyat Kongresi"*nin toplanması olmuştur.[3] Bu kongrede, çocuk eserlerinden çeviri eserlere kadar pek çok eser hakkında kapsamlı değerlendirmeler yapılmış ve bu eserlerin ne şekillerde, hangi şartlarda yayınlanacağı hususları gündeme getirilmiştir. Bunun dışında devlet desteği, okumaya teşvik amaçlı propagandalar ve çeşitli neşriyatların yayın programları üzerinde de ortak kararlar alınmaya çalışılmıştır. Her ne kadar yayın hayatına bu kongre toplandıktan yaklaşık bir yıl önce başlamış olsa da *İnsan* dergisinin kongre hedefleri doğrultusunda yayın yaptığını söylemek de mümkündür.

İnsan dergisinin yayın politikasına yön veren fikirlerin bir başka ipucunu da Hilmi Ziya Ülken'in Tanzimat'ın yüzüncü yıl dönümü münasebetiyle yayınlanan kitapta yer alan *"Tanzimat'tan Sonraki Fikir Hareketleri"* başlıklı yazısında görmek mümkündür. Ülken, en başta "fikir hayatımızda garplılaşma temayülleri Tanzimat'tan çok evvel başladı" diyerek büyük ölçüde miladı Tanzimat'a götürülen yenileşme hareketlerinin öncesi olduğunu vurgular. Bununla beraber Tanzimat döneminde girişilen yenileşme hareketlerinin belli sınırlar içerisinde kaldığını ve kültür hayatına çok fazla sirayet etmediğini belirtir. Bu yüzden de Tanzimat ile birlikte gelişen süreçte yenileşme hareketleri toplumda bir ikiliğe sebep olmuştur. Ona göre, "Tanzimat'ı takip eden tefekkür ya tamamiyle kendi muhitine kapılarını

[3] Ayrıntılı bilgi için bkz. **Birinci Türk Neşriyat Kongresi: 1-5 Mayıs 1939: Raporlar, Teklifler, Müzakere Zabıtları,** Edebiyatçılar Derneği Yayınları, Ankara, 1939.

kapamış bir garp hayranıdır. Yahut onun içinde iki şahsiyet yaşar: Bir tarafta içine kapanmış ve şeklini kaybetmiş şark, ötede, muhtevasız ve realiteyle bağları zayıflamış garp." Ülken bu vurgusunu Ziya Gökalp'in hars ve medeniyet ayrımına eleştiri noktasına kadar taşır. Bununla beraber Ülken'in aynı yazıda vurgu yaptığı bir başka nokta, Batılılaşma çabalarının beraberinde eski İslâm medeniyetine dönme ve o medeniyete ait eserlerin de anlaşılır bir biçimde tefsirinin yapılarak basılmasına sebep olduğudur. Ona göre Batılılaşma hareketine karşı geliştirilen bu reaksiyonla "bir taraftan Avrupalaşma ve muasırlaşma temayülleri kuvvetlenirken, diğer taraftan (...) İslâm medeniyetine bağlanmak ve bu medeniyetin temeli olan mantık, kelâm ve tasavvuf eserlerini tercüme suretiyle halka neşretmek arzuları da şuurlu bir hale gelmekte idi."[4] Bu temayül, Ülken'in *İnsan* dergisinin de yayın çizgisini özetler niteliktedir. *İnsan* dergisinde Batı'yı sahiplenirken Doğu medeniyetine sırtını dönmemek vardır. Derginin hümanist çizgisi, büyük ölçüde bir sentezi merkeze almaktadır. Ülken'in öncesi ve sonrasıyla Tanzimat yenileşmesine getirdiği ve ardından Gökalp'in kültür ve medeniyet ayrımına kadar varan eleştirilerinin altında yatan da bu tek taraflı Batılılaşma zihniyeti ile, kültür ve medeniyetin ayrı kavramlar olarak ele alınması yaklaşımıdır. *İnsan* dergisi, Ülken'in fikirlerine paralel olarak kültürel yeniliklere yaklaşmıştır. Bu çerçevede Cumhuriyet döneminin kültür politikası ile *İnsan* dergisinin yayın politikasının büyük ölçüde örtüştüğü görülebilir.

Dönemin kültürel alandaki yenileşme hareketlerinden birisi de Atatürk'ün bizzat ilgilendiği ve önemsediği müzik alanında, öncesinde besteci Paul Hindemith'in konservatuvar kurulmasına yardımcı olması için Türkiye'ye çağırılması ve *"Türk Musiki Hayatını Kurmak İçin Teklifler"* başlıklı bir rapor sunmasının ardından 1940'ta Devlet Konservatuvarı Kanunu çıkarılmasıyla birlikte Devlet Konservatuvarları kurulması olmuştur.[5] Devlet Tiyatroları, Devlet Opera ve Balesi gibi kurumlar yine bu eğilim doğrultusunda açılmıştır. "Devlet Tiyatrosu ve Operası Kanunu 16 Haziran 1949 tarihinde yürürlüğe girdiyse de, bu alandaki

---

4 Hilmi Ziya Ülken, "Tanzimat'tan Sonra Fikir Hareketleri", **Tanzimat'ın Yüzüncü Yıl Dönümü Münasebetiyle Neşredilen Kitaptan Alınmış Ayrı Baskı**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 1-12.

5 Kurtuluş Kayalı, **Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri**, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2011, s. 79.

çalışmalar yabancı uzmanların da katkısıyla çok önceleri başla(mıştır).”[6] Bu dönemdeki önemli yenilik hareketlerinden birisi de ders müfredatlarına Latince ve Yunanca dersleri koyularak eğitimde Batılılaşma yanlısı politikalar izlenmesi olmuştur. “Cumhuriyet’in 1930’lardan sonraki döneminin kültür alanındaki ihmal edilmemesi gereken bir uygulaması da Doğu ve Batı klasiklerinin çevrilmesidir.”[7] Türkiye’de Cumhuriyet’in hümanizmasının temel yapıtaşını tercüme seferberliğinin teşkil ettiği söylenebilir.[8] Hasan Âli Yücel’in Maarif Vekilliği döneminde onun desteğiyle kurulan tercüme bürolarında pek çok yabancı eser Türkçeye çevrilmiş, bu eserlerin büyük çoğunluğunu ise Batı kökenli edebî eserler oluşturmuştur. Birinci Türk Neşriyat Kongresi’nde konuşan Hasan Ali Yücel, “Garp kültür ve tefekkür camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan Cumhuriyetçi Türkiye, medeni dünyanın eski ve yeni fikir mahsullerini kendi diline çevirmek ve âlemin duyuş ve düşünüşü ile benzerliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir,” derken “bu mecburiyet, bizi geniş bir tercüme seferberliğine davet ediyor.” cümleleri ile tercüme faaliyetlerinin önemine dikkat çekmiştir.[9] Tercüme bürolarının kurulmasıyla birlikte *İnsan* dergisinin kurucu kadrosunda yer alan Sabahattin Eyüboğlu ve Nurullah Ataç da bizzat Hasan Âli Yücel tarafından tercüme faaliyetlerinde çalışmak üzere görevlendirilmişlerdir. Bu durum, bu iki ismin daha sonra dergideki etkilerinin azalmasının temel sebebi olarak görülebilir.

Cumhuriyet ideolojisinin geniş kitlelere ulaşabilmesi adına yapılan faaliyetlerin önemli ayaklarından biri de 1932’de Halk Evleri’nin ve 1940’da Köy Enstitüleri’nin kurulması olmuştur. Bu kurumlarla birlikte amaçlanan Cumhuriyet’i daha geniş bir tabana yaymak ve bu çabaların halk nezdinde karşılık bulmasını sağlamak olmuştur. “Köy Enstitüleri, Türkiye’nin köylerine Cumhuriyet yönetiminin değerlerini özümsemiş ilkokul öğretmenleri göndererek Cumhuriyet’in amaçladığı insan tipini yaygınlaştırmayı amaçlamıştır.”[10] Köy Enstitüleri’ni, eş zamanlı olarak

---

6 A.g.e., s. 81.

7 A.g.e., s. 77.

8 İlhan Tekeli ve Selim İlkin, **İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi**, C. III, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 69.

9 **Birinci Türk Neşriyat Kongresi**, s. 12.

10 Kurtuluş Kayalı, **Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri**, s. 76.

çeviri faaliyetlerinde de aktif görev alan ve 28 Aralık 1938'de Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilen Hasan Âli Yücel bizzat yönetmiştir. Eğitimin bir başka ayağı olan yüksek öğretimde ise yapılan en önemli faaliyet Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 9 Ocak 1936 yılında öğretime başlamasıdır. "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin isminin bile Cumhuriyet döneminin genel yönelimiyle bağlantısı vardır."[11]

> "Cumhuriyet bir zihniyettir. Sözü edilen zihniyetin en bariz vasfını bilim kurumlarında somutlaştırmak mümkündür. DTCF de Cumhuriyet zihniyetinin en fazla yansıdığı kurum olmuştur. Bu noktada kritik bir husus DTCF'nin tarih ve dil profesörlerinin büyük bölümünün Tarih Kurumu ve Dil Kurumu'nda üye olarak bulunmalarıdır. Bu kurumların üyelerinin çoğu da aynı zamanda milletvekilidir. Bir başka kritik nokta da DTCF'nin öğretim üyelerinin 1944 yılında Ebedi ve Milli Şef'in direktifleri doğrultusunda bilimsel çalışma yapacaklarını belirten bir metni imzalamalarıdır. Üniversite, yüksek öğretim alanında Cumhuriyet yönetiminin oluşturmak istediği yapının en anlamlı, en tipik kurumu DTCF'dir."[12]

Cumhuriyet ideolojisine bağlı hareket eden ve *İnsan* dergisi ile yakın dönemlerde çıkan başka dergiler Cumhuriyet döneminin kültürel hareketliliğini gösteren önemli parametrelerdir. Bu dergilerden bazıları 1932-1935 yılları arasında Şevket Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Burhan Belge'nin çıkardığı, kısa süreli çıkmış olmasına rağmen Cumhuriyet ideolojisinin bizatihi sözcülüğünü yapan ve Cumhuriyet'in bir nevi yayın organı olması hasebiyle tek parti döneminin kültürel, sosyal ve siyasal programlarına belli ölçüde damgasını vurmuş olan *Kadro* dergisi,[13] 1934-1978 yılları arasında yayın yapan (1938'den sonra etkisi

---

11 A.g.e., s. 74.

12 A.g.e., s. 76.

13 Ayrıntılı bilgi için bkz. İlhan Tekeli ve Selim İlkin, B**ir Cumhuriyet Öyküsü: Kadroculları ve Kadro'yu Anlamak**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.

bir hayli azalan) ve *İnsan* dergisinin 2. sayısına da bir yazısıyla[14] katkı sağlayan İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun çıkardığı *Yeni Adam* dergisi, 1933-1949 yılları arasında çıkan, ismini bizzat Atatürk'ün koyduğu ve özellikle folklor alanında ciddi eserler vermiş olan *Ülkü* dergisi, 1940'da kurulan tercüme bürolarıyla birlikte yayın hayatına başlayan *Tercüme Mecmuası*, *İnsan* dergisine de yazı ve çevirileriyle katkı sağlamış olan Adnan Cemgil, Pertev Naili Boratav ve Behice Boran'ın çıkardığı, *İnsan* dergisi ile benzer bir yayın politikası güden *Yurt ve Dünya* dergisi (1941-1944 arasında yayınlandı) ve, Behice Boran'ın *Yurt ve Dünya* dergisinden ayrılmasından sonra Muzaffer Şerif ile birlikte çıkardıkları ve 1943-1944 yılları arasında sadece on iki sayı çıkmış olan *Adımlar* dergisi olarak gösterilebilir.[15] Özellikle *Adımlar* dergisi, Türk hümanizmasına olan yaklaşımı ile *İnsan* dergisine de bir hayli yakın bir yayın politikası takip etmiştir. Derginin ikinci sayısından itibaren başlayan *Adımlar*'ın "Hümanizma Anketi" başlıklı yazı dizisine *İnsan* dergisinin kurucularından olan Nurullah Ataç da katılmış ve hümanizma ile ilgili fikirlerini burada da aktarmıştır. Bununla beraber Muzaffer Şerif'in "Hümanizma Görüşümüz" başlıklı yazısıyla açılan derginin Aralık 1943 tarihli 8. sayısı da 'hümanizma özel sayısı' olarak yayınlanmıştır. Kurtuluş Kayalı, bu dergiler dışında *Belleten*, *Türk Dili* ve *Varlık* gibi dergileri de işlevsel bir Cumhuriyet seçkini yaratmak amacıyla yayın yapan dergiler olarak değerlendirmektedir.[16]

İnsan dergisi Cumhuriyet'in bu karmaşık yıllarında yayın yapmış, Cumhuriyet modernleşmesine izlediği hümanist çizgi ile katkı sağlamaya çalışmıştır. Cumhuriyet hümanizminin en temel paradigması, Batı'ya bütüncül bir biçimde bakması ve Ziya Gökalp'in hars-medeniyet ayrımına eleştirel bir gözle yaklaşması olmuştur. Gökalp'in kültürü öze ait ve değişmez, medeniyeti ise özellikle bilim ve teknik anlamında geliştirilebilir olarak gören fikrinin tersine Cumhuriyet hümanizmi kültür ve medeniyeti tek bir potada eritmiş ve topyekûn Batılılaşmanın en sistematik ve doğru modernleşme biçimi olduğunu savunmuştur. Derginin nüshaları

---

14 İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "İçtimaî Mektup", **İnsan**, 15 Mayıs 1938, Sayı: 2.

15 Cumhuriyet döneminde yayın yapmış olan fikir ve sanat dergilerinin ayrıntıları için bkz.: Erdal Doğan, **Edebiyatımızda Dergile**r, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997. Ayrıca bkz. Vedat Günyol, **Sanat ve Edebiyat Dergileri**, Alan Yayınları, İstanbul, 1996.

16 Kayalı, **Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri**, s. 81.

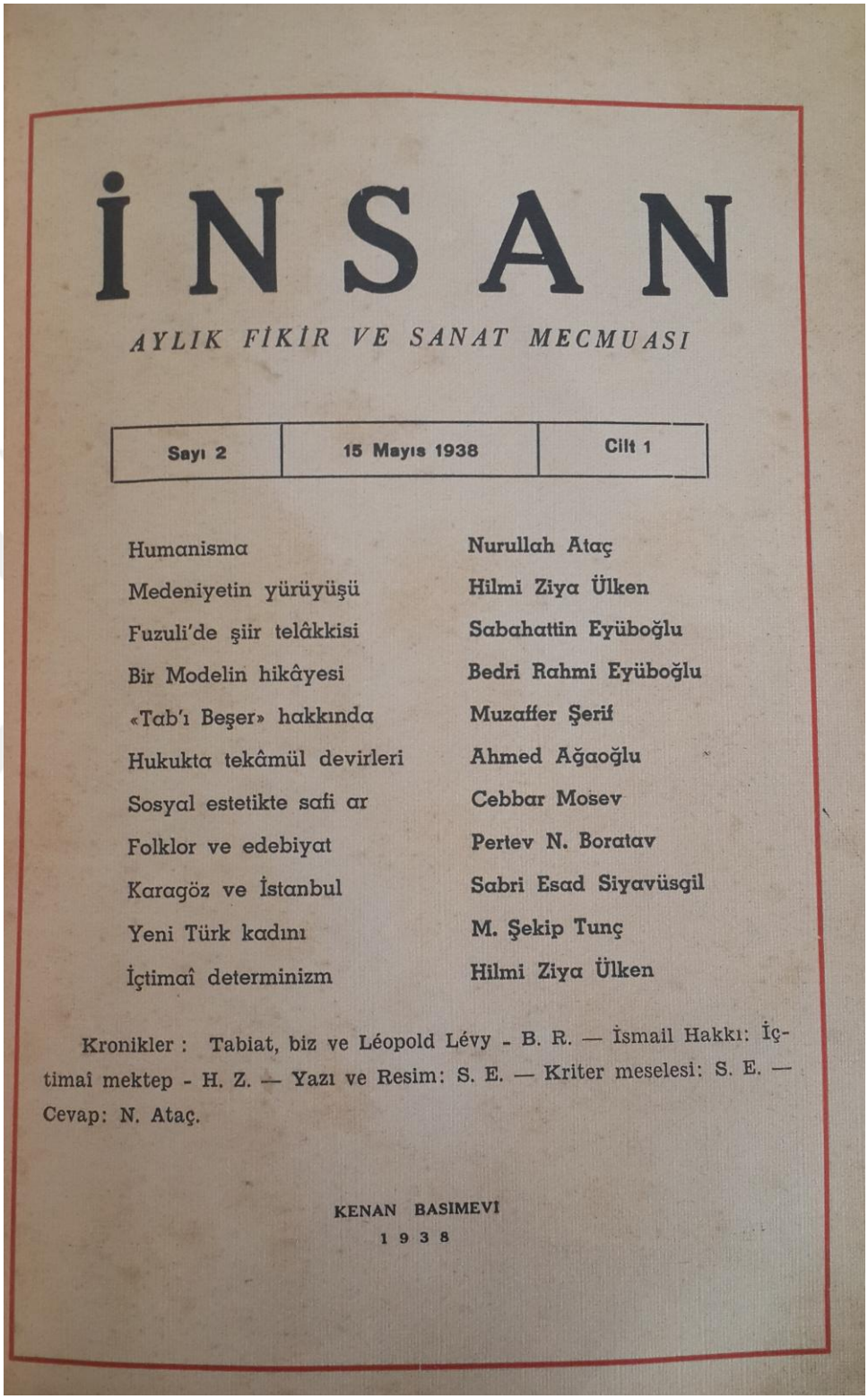
incelendiğinde neşredilen yazıların genel çerçevede bu anlayışla birebir örtüştüğü ve *İnsan* dergisinin Cumhuriyet ideolojisi ile bu anlamda paralel bir yayın anlayışına sahip olduğu rahatlıkla görülebilecektir. Ancak dergi ile ilgili dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan birisi de *İnsan* dergisinin siyaset ile arasında kurduğu köprü ve korumaya çalıştığı mesafedir. *İnsan*, Cumhuriyet'in bir başka önemli fikir dergisi olan ve resmen Cumhuriyet'in sözcülüğünü yaparak bir fikir dergisi olmasının ötesinde siyasi bir hareket olarak da nitelendirilen *Kadro* gibi, siyaset ile birebir bir ilişki kurma düzeyine inmemiştir. "Türk devlet ideolojisinin/Kemalizmin pek çok tezi *Kadro* dergisi tarafından ortaya konulmuş veya geliştirilmiştir."[17] Buna mukabil *İnsan* dergisi Cumhuriyet'i her ne kadar savunmuş olsa da, siyaset ile arasına koyduğu mesafe ile bilimi esas alan bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Bu anlamda *İnsan* dergisinin, Ülken'in de ifadesiyle, siyasi bir çabanın ürünü olmadığını söylemek yerinde bir tanımlama olacaktır. Bu çerçevede Ülken'in dergiler hakkında söyledikleri, *İnsan* dergisinin yayın politikasını anlayabilmek açısından önemlidir:

> "Her mecmua bir fikir cereyanını temsil etmek itibariyle içtimaî bir ihtiyaca karşılıktır veya değildir. Eğer belirmiş veya belirmekte olan içtimaî ihtiyaçlara karşılık ise onun hayatî kıymeti vardır, mukabele görür ve yaşar. Bir kelime ile içtimaî fonksiyon'unu bulan mecmuanın hayatiyeti vardır ve yaşamaya muktedirdir; bu fonksiyonu bulamayan kaybolur. (...) Mecmualar içlerindeki yazıların tazeliği ve muharrirlerin kuvveti ile değil, fakat muayyen içtimaî bir zümre ve sınıfa istinat etmesile hayaliyet kazanır. Bu vasfı taşıyan bir mecmua bazan içerisinden kuvvetli muharrirler yetiştirebilir. Fakat bir intikal devrinin veya siyasi bir hareketin mahsulü olan bir mecmua onunla beraber nihayet bulur."[18]

---

2 Lütfi Sunar, "Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri: Türk Devlet İdeolojisi ve Sol Kemalizmin oluşumu Bağlamında Bir Analiz", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. II, Sayı: 1, İstanbul, 2004, s. 513.

2 Ülken, "Yeni ve Eski Mecmualar", s. 272.

İNSAN

AYLIK FİKİR VE SANAT MECMUASI

Sayı 2	15 Mayıs 1938	Cilt 1

Humanisma	Nurullah Ataç
Medeniyetin yürüyüşü	Hilmi Ziya Ülken
Fuzuli'de şiir telâkkisi	Sabahattin Eyüboğlu
Bir Modelin hikâyesi	Bedri Rahmi Eyüboğlu
«Tab'ı Beşer» hakkında	Muzaffer Şerif
Hukukta tekâmül devirleri	Ahmed Ağaoğlu
Sosyal estetikte safi ar	Cebbar Mosev
Folklor ve edebiyat	Pertev N. Boratav
Karagöz ve İstanbul	Sabri Esad Siyavüsgil
Yeni Türk kadını	M. Şekip Tunç
İçtimaî determinizm	Hilmi Ziya Ülken

Kronikler : Tabiat, biz ve Léopold Lévy - B. R. — İsmail Hakkı: İçtimaî mektep - H. Z. — Yazı ve Resim: S. E. — Kriter meselesi: S. E. — Cevap: N. Ataç.

KENAN BASIMEVI

1 9 3 8

Resim 1: İnsan dergisinin 15 Mayıs 1938 tarihli 2. sayısının kapağı.

Derginin çıkmaya başladığı ilk düzenli periyotta, özellikle Hilmi Ziya Ülken'in yükünü çektiği fikir yazılarında ciddi bir yoğunluk vardır. Derginin yayın politikasına da yön veren, yayınlanan bu fikir ağırlıklı yazılardır. Derginin kapanmasına doğru çıkan sayılarında ise yine Hilmi Ziya ismi çok fazla görülür. Ancak bu dönemdeki fikir yazılarında hacimce bir azalma yaşanmış; bununla beraber özellikle edebi türdeki yazılarda bir artış gözlemlenmiştir. Derginin ikinci dönemi denilebilecek 1941 sonrasında, dergiye ilk dönemine oranla çok az katkı sağlayan iki önemli isim, derginin kurucu kadrosunda yer alan Sabahattin Eyüboğlu ve Nurullah Ataç'tır. Bunun en önemli sebebi olarak bu iki ismin 1940'ta kurulan tercüme bürolarında görevlendirilmiş olması gösterilebilir. Öyle ki 1941'den sonraki ikinci dönemde Nurullah Ataç'ın ismi dergide sadece bir kere görünür. O da 1941 tarihli 15.-17. sayıda "Sizin için Şiirler" başlıklı şiiriyledir. Yine benzer bir şekilde Sabahattin Eyüboğlu'nun ismi de dergide uzun süre görünmez ve ancak 1943 yılında, derginin kapanmasına yakın 21. ve 22. sayılarında "Yaşamak Sevinci" başlıklı iki parça halinde yayınlanan yazısı ile dergide son kez görülür. Bu bağlamda, özellikle derginin kurucu kadrosunda yer alan bu iki ismin daha sonraları dergide neredeyse hiç görünmemesinin en önemli sebebi olarak da Cumhuriyet'in bizzat devlet politikası haline getirdiği tercüme faaliyetlerinin yoğunluğu olduğu söylenebilir. Her şeye rağmen, ilerleyen tarihle birlikte dergi biçim ve nitelik olarak değişikliğe uğrasa da Hilmi Ziya Ülken'in yayın hayatı boyunca devam eden etkisiyle, derginin genel anlamda takındığı pozitivist, rasyonalist ve hümanist çizgisi bozulmaz.

İnsan, aylık fikir ve sanat mecmuası olarak yirmi beş sayı yayımlanır. Bu süre zarfında dergi biçim ve içerik olarak çeşitli değişikliklere uğrar. İlk sayılarında oldukça hacimli bir şekilde (ortalama 80 sayfa olarak) piyasaya çıkan dergi, kapanmasına yakın zamanlarda iyice incelmiş ve hatta bazı sayıları ikili bir şekilde tek nüsha halinde (ortalama 35-40 sayfa olarak) çıkmaya başlamıştır.[19] Derginin

[19] Derginin zaman içerisinde hacminin azalmasının bir sebebi de, çıkış dönemi İkinci Dünya Savaşı öncesine denk gelirken devamının savaş esnasına denk gelmesi olarak yorumlanabilir. Savaş yıllarında kimi zaman kağıt, mürekkep, baskı imkânı vs. gibi teknik zorluklar yaşanmıştır. Bu sebeple dergi, çıkış yıllarına oranla sonraki yıllarda hem hacim olarak küçülmeye gitmiş hem de çıkış periyotlarında aksaklıklar yaşanmıştır. Konuyla ilgili kesin bir

sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü, bu sıfatları derginin son sayısına kadar taşıyacak olan Hilmi Ziya Ülken'dir. Hilmi Ziya Ülken ile beraber derginin künyesinde "Müessisleri" adı altında diğer ismi geçenler Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu ve Muzaffer Şerif'tir. Ancak Ataç, Eyüboğlu ve Muzaffer Şerif'in yazılarının toplam sayısı bile Ülken'in yazdığı sayıya ulaşmaz. Hilmi Ziya Ülken, dergideki etkin rolünü, derginin son sayısına kadar sürdürür ve çeviri yazıları haricinde kendi imzası ile toplam 52 yazı kaleme alır. Bu da ortalama olarak her sayıda iki yazı kaleme aldığını göstermektedir. Bu sebeple Ülken'in de etkisiyle, ilk etapta dergide, özellikle felsefe ve sosyoloji alanlarda neşredilen yazıların yoğunluğu göze çarpar. Muzaffer Şerif'in yazıları genel olarak uzmanı olduğu sosyal psikoloji alanındadır. Sabahattin Eyüboğlu ve Nurullah Ataç ise dergide ekseriyetle eleştiri ve deneme yazıları kaleme almışlar ve bir kereye mahsus olmak üzere Nurullah Ataç imzasını taşıyan bir şiir de yayınlanmıştır. Bunun yanında hukuk alanında dönemin önemli isimlerinden biri olan Ahmet Ağaoğlu'nun, folklorik yazılarda Pertev Naili Boratav'ın yazılarını görmek mümkündür. Ahmet Ağaoğlu her ne kadar nicelik olarak çok fazla sayıda yazı yayınlamamış olsa da nitelik bakımından dergideki önemli bir boşluğu, hukuk alanındaki yazıları ile doldurmuştur. Pertev Naili Boratav ise Hilmi Ziya Ülken'le olan hususi münasebetinin de etkisiyle derginin son sayısına kadar belli aralıklarla yazılar kaleme almıştır. Halk edebiyatı, halk destanları ve folklor alanında kaleme aldığı yazılar, *İnsan* dergisinin edebî anlayışını görmek açısından da önemlidir.

İnsan dergisi her ne kadar büyük ölçüde bir fikir dergisi olarak yayım hayatına devam etse de dergide yer alan hikâye ve şiirlerin sayısı azımsanmayacak ölçüdedir. Öyle ki dergi bu yönüyle bir edebiyat dergisi olarak bile görülebilir. Özellikle Garip akımını oluşturan Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat üçlüsünün şiirleri, derginin şiir çıtasını yükseltirken yine dönemin önemli isimlerinden olan Yahya Kemal, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Cahit Külebi, Sebahattin Kudret, İlhan Berk ve Ahmet Hamdi Tanpınar da dergide yazılarıyla yer almışlardır. Bu isimler arasında özellikle Orhan Veli Kanık ve Sebahattin Kudret Aksal dergide

---

bilgi olmamasıyla birlikte savaş yıllarının zorlukları düşünüldüğünde böyle bir çıkarım yapılması mümkün görünmektedir.

en çok görünen isimlerdir ve derginin neredeyse şiir anlayışının temelini bu iki şair oluşturmuştur. Bununla birlikte, Türk hikâyeciliğinin yapı taşlarından olan Sait Faik Abasıyanık'ın yanında Kemal Bilbaşar, Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi isimlerin hikâyeleri de *İnsan* dergisinin edebî niteliğini yükseltmiştir. Bu isimlerin dergide yer alması ve şiir ve hikâye türlerinde eserler vermeleri muhakkak derginin özel bir tavrının sonucudur.

İnsan dergisini tanımlayan en önemli ifadelerden birisi "yeni"dir. Edebî nitelikteki yazıları kaleme alan isimlere dikkat edildiğinde, onların da kendi alanlarında yeniyi temsil eden ve bu anlamda kendilerinden sonrakilere öncülük eden isimler olduğu fark edilecektir. Şiir alanında Garip akımının temsilcileri, Divan edebiyatının şiir anlayışını yıkan, basmakalıp düşünceleri reddeden ve şiirde serbestliği, söyleyiş güzelliğini esas alan isimler olmuştur. Öyle ki edebiyat tarihinde Garip akımı, diğer bir ismiyle "Birinci Yeni" olarak anılmış ve kendisinden sonra gelen şiir anlayışını kökünden değiştirmişlerdir. Öte yandan aynı yaklaşımı hikâye türü için de savunmak mümkündür. Örneğin Sait Faik Abasıyanık, zaten Türk edebiyatına ancak Tanzimat ile girebilmiş olan hikâye türünü içerik olarak değiştirmiş, gündelik hayatı basit bir dille ama etkili bir biçimde anlatarak kendisinden sonra gelen ve özellikle Türk hikâyeciliğinde 1950 kuşağı olarak anılan kuşağa büyük ölçüde öncülük etmiş ve 50 kuşağı temsilcileri tarafından rehber olarak kabul edilmiştir. Bu örnekler, *İnsan* dergisinin yenilikçi ve modern tavrını görmek açısından önemlidir. Dergi sadece fikir yazılarıyla yeniyi savunmamış, edebî metinlerin temsilcileriyle de önemli ölçüde yenilik temsilcisi olarak tarihe imza atmıştır.

İnsan dergisinde yer alan önemli yazı türlerinden biri de çeviri yazılardır. Çeviri, Ülken'in özel önem atfettiği bir alandır. *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* adlı eserinin ilk baskısına yazdığı önsözde Ülken, çeviriye ne derece önem verdiği şu şekilde ifade eder:

> "Bu kitaptaki temel fikir şudur: Ayrı ayrı medeniyetleri açar gibi görünen büyük 'uyanış'lar, hakikatte, gittikçe genişleyen sürekli

> tefekkürle birbirine bağlıdır. Bu sürekli tefekkürü temin eden ise bilhassa 'tercüme'dir. (...) Bizim için lazım olan eski İslam ve yeni Avrupa uyanışlarında olduğu gibi çok sistemli ve hararetli bir tercüme faaliyeti canlandırmaktır. Tanzimat'tan beri geç kalınan bu yola girmenin tam zamanıdır; ve şükredelim ki girilmiştir."[20]

İnsan dergisinin çeviriye önemli bir yer vermesinin altında büyük ölçüde Ülken'in çeviri ile arasında kurduğu bağın etkisi vardır. Dergide, yayın hayatı boyunca, çok sayıda tercüme esere yer verilmiştir. Bu metinler, çoğunlukla Muzaffer Şerif, Adnan Cemgil, Hilmi Ziya Ülken tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Çeviri yazıların çizgisi derginin genel çizgisi ile örtüşür. John Dewey, Aldous Huxley, Andre Malraux gibi isimlerden yapılan çeviriler dergide hatırı sayılır bir yer kaplamaktadır. Çeviri yazıların dergide önemli bir yer tutması, Hilmi Ziya Ülken'in çeviriye verdiği ehemmiyetin de bir göstergesidir. Medeniyetler arası etkileşimin ancak çeviri yoluyla sağlıklı bir biçimde artacağını savunan Hilmi Ziya Ülken, bu anlamda *İnsan* dergisine de önemli bir rol biçmiştir. Çeviri, bir anlamda dünkü anlayışın bugünkü değerlerle yeniden yorumlanmasıdır. Böylece dün ile bugün arasında kurulan ilişkide de dikkate değer bir yer tutmaktadır. Bunun farkında olan Ülken'in, dergide çeviri metinlere ciddi bir yer ayırması, *İnsan* dergisinin Batılı felsefi ve sosyal bilimsel literatürün Türk okuyucuyla buluşturulması adına fikir tarihimize yaptığı önemli katkılardandır.

İnsan dergisinin 15 Nisan 1938 tarihli ilk sayısında "Maksad" isimli imzasız bir giriş yazısı yayımlanır. Bu yazıda derginin çıkış amacı ve nasıl doğduğu açıklanır: "'İnsan' mecmuası (…) Türk münevverinin rönesans şuurundan doğuyor."[21] İmzasız olarak bir sunuş yazısı mahiyetinde yazılan bu yazının hem derginin sorumlu yazı işleri müdürü ve sahibi olması hasebiyle hem de yazıdaki üslup dikkate alındığında Hilmi Ziya Ülken'in kaleminden çıktığı düşünülebilir.

---

[20] Hilmi Ziya Ülken, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, Ocak 2016, s. vii-viii (ilk yayın tarihi: 1935, Vakit Yay.).

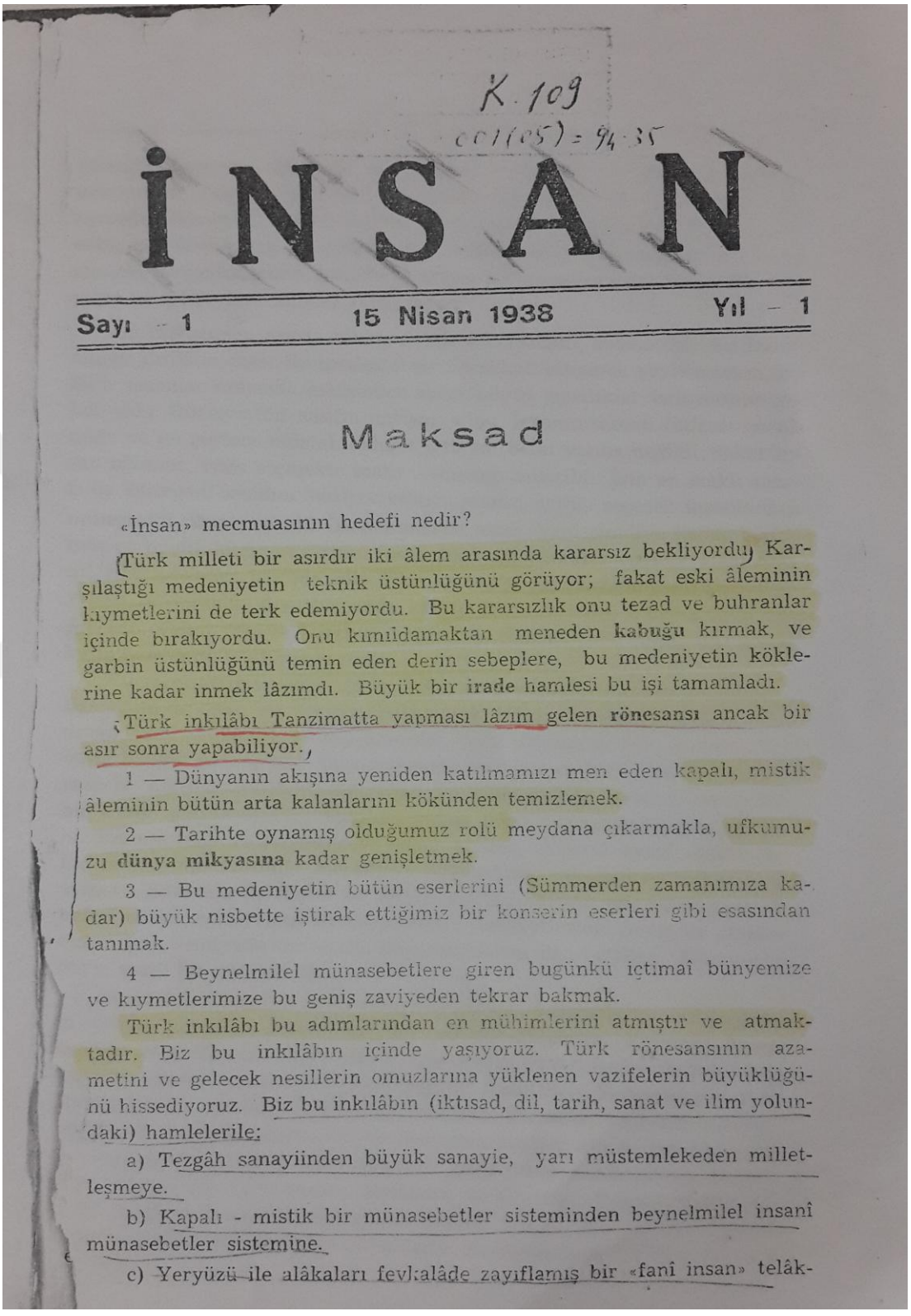
[21] İmzasız Yazı, "Maksad", **İnsan**, 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s. 2. (Dergiden yapılan alıntılarda yazım yanlışları olduğu gibi bırakılmış ve dergide yayımlandığı şekliyle aktarılmıştır.)

"Türk inkılabı, Tanzimatta yapması lazım gelen rönesansı ancak bir asır sonra yapabiliyor."[22] vurgusunun yapıldığı "Maksad" başlıklı yazının ilk cümlesi de "İnsan mecmuasının hedefi nedir?" sorusudur. Bu sorunun ardından yazı şu cümlelerle devam eder:

> "Türk milleti bir asırdır iki âlem arasında kararsız bekliyordu. Karşılaştığı medeniyetin teknik üstünlüğünü görüyor; fakat eski aleminin kıymetlerini de terk edemiyordu. Bu kararsızlık onu tezad ve buhranlar içinde bırakıyordu. Onu kımıldamaktan men eden kabuğu kırmak ve garbin üstünlüğünü temin eden derin sebeplere, bu medeniyetin köklerine kadar inmek lazımdı. Büyük bir irade hamlesi bu işi tamamladı. Türk inkılabı, Tanzimatta yapması lazım gelen rönesansı ancak bir asır sonra yapabiliyor. 1- Dünyanın akışına yeniden katılmamızı men eden kapalı, mistik âleminin bütün arta kalanlarını kökünden temizlemek. 2- Tarihte oynamış olduğumuz rolü meydana çıkarmakla, ufkumuzu dünya mikyasına kadar genişletmek. 3- Bu medeniyetin bütün eserlerini (Sümmerden zamanımıza kadar) büyük nisbette iştirak ettiğimiz bir konserin eserleri gibi esasından tanımak. 4- Beynelmilel münasebetlere giren bugünkü içtimai bünyemize ve kıymetlerimize bu geniş zaviyeden tekrar bakmak. Türk inkılabı bu adımlarından en mühimlerini atmıştır ve atmaktadır."[23]

[22] A.g.e., s. 1.

[23] A.g.e.

K.109
cc1(05) = 94.35

İNSAN

Sayı – 1 | 15 Nisan 1938 | Yıl – 1

Maksad

«İnsan» mecmuasının hedefi nedir?

Türk milleti bir asırdır iki âlem arasında kararsız bekliyordu. Karşılaştığı medeniyetin teknik üstünlüğünü görüyor; fakat eski âleminin kıymetlerini de terk edemiyordu. Bu kararsızlık onu tezad ve buhranlar içinde bırakıyordu. Onu kımıldamaktan meneden kabuğu kırmak, ve garbin üstünlüğünü temin eden derin sebeplere, bu medeniyetin köklerine kadar inmek lâzımdı. Büyük bir irade hamlesi bu işi tamamladı.

Türk inkılâbı Tanzimatta yapması lâzım gelen rönesansı ancak bir asır sonra yapabiliyor.

1 — Dünyanın akışına yeniden katılmamızı men eden kapalı, mistik âleminin bütün arta kalanlarını kökünden temizlemek.

2 — Tarihte oynamış olduğumuz rolü meydana çıkarmakla, ufkumuzu **dünya mikyasına** kadar genişletmek.

3 — Bu medeniyetin bütün eserlerini (Sümmerden zamanımıza kadar) büyük nisbette iştirak ettiğimiz bir konserin eserleri gibi esasından tanımak.

4 — Beynelmilel münasebetlere giren bugünkü içtimaî bünyemize ve kıymetlerimize bu geniş zaviyeden tekrar bakmak.

Türk inkılâbı bu adımlarından en mühimlerini atmıştır ve atmaktadır. Biz bu inkılâbın içinde yaşıyoruz. Türk rönesansının azametini ve gelecek nesillerin omuzlarına yüklenen vazifelerin büyüklüğünü hissediyoruz. Biz bu inkılâbın (iktısad, dil, tarih, sanat ve ilim yolundaki) hamlelerile:

a) Tezgâh sanayiinden büyük sanayie, yarı müstemlekeden milletleşmeye.

b) Kapalı - mistik bir münasebetler sisteminden beynelmilel insanî münasebetler sistemine.

c) Yeryüzü ile alâkaları fevkalâde zayıflamış bir «fanî insan» telâk-

Resim 2: İnsan dergisinin 15 Nisan 1938 tarihli 1. sayısının ilk sayfası.

İnsan dergisinin çıkış yazısı derginin yayın çizgisinin hangi yönde ilerleyeceği hakkında da ipuçları barındırır. 150 sene önceki Tanzimat Dönemi'ne gönderme yapan yazıda, o zaman yapılması gereken Rönesans'ın ancak şimdi yapılıyor olduğu vurgulanır. Bu, Cumhuriyet'e ve yeni Türk devletine de bir bağlılık tavrını içerisinde barındırır. "Mistik âlemin bütün arta kalanlarını kökünden temizlemek" amacında olan Cumhuriyet Rönesans'ını yol haritası olarak belirleyen *İnsan* dergisi, kendisine pozitivist ve rasyonalist bir çizgi belirlediğini de ifade etmiş olur. Bu giriş yazısından yola çıkarak derginin nüshaları incelendiğinde gerçekten de içerisinde yer alan fikir yazılarının bu çizgide olduğu görülür. Genç Cumhuriyet'in ilk dönemi denilebilecek bir zamanda yayın hayatına başlayan *İnsan* dergisi her ne kadar Cumhuriyet'in ve yeni Türk devletinin getirdiği yenilikleri önemseyip onlara sahip çıkıyor olsa da dikkatli bir göz ile derginin net bir biçimde herhangi bir siyasi ideolojinin savunuculuğunu yapmadığı, dahası kendisini var eden sisteme bile eleştirel yaklaşmayı amaçladığını görebilir. Bu durum *İnsan* dergisinin kendi döneminin bir adım öncesinde veya sonrasında çıkan fikir oluşumlarından ayrı bir yerde konumlanmasına sebep olur. Zaten *İnsan*'ı kendi yakın dönemindeki pek çok başka dergi ve gazeteden ayıran en önemli özelliği de, Cumhuriyet'in henüz var oluş sancıları çektiği böylesi bir ortamda bile görünür bir şekilde "siyasi bir hareketin mahsulü"[24] olmamasıdır.

İnsan dergisi, İkinci Dünya Savaşı'nın bunalımlı yıllarının toplumda kendini iyiden iyiye hissettirmeye başladığı yıllarda ortaya çıkar. Derginin yayın politikasında hümanist bir yaklaşımın benimsenmesinin temel sebebinin de dünyanın içine düştüğü bu buhranlı yıllar olduğu söylenebilir. Özellikle Nazi Almanya'sının ırkçı ve faşist söylemleri; bu söylemler ışığında gerçekleştirdiği eylem pratikleri, *İnsan* dergisinin evrenselci ve bütüncül bir değerler sistemine olan inancını ve ihtiyacını iyice pekiştirir. Bu çerçevede bakılırsa *İnsan* dergisi, faşist ve ırkçı düşüncenin karşısında anti-faşist ve anti-ırkçı olan hümanist düşünceyi yerleştirmiştir. Bu düşünce, derginin yayın politikasına da büyük ölçüde yön

[24] Ülken, "Yeni ve Eski Mecmualar", s. 272,

vermiştir. Böyle bir ortamda var olmaya çalışan dergi yine de siyaseti bir amaç değil araç haline getirir. Derginin amacı bir yerinden siyasete entegre olmaya çalışmak değil, Hilmi Ziya Ülken'in de yoğun katkısı ve etkisiyle, bilim üretmek olmuştur. "Bir asırdır iki âlem arasında kararsız" kalan milletin yapması gerekenin yüzünü Batı'ya dönmek olduğunu özellikle vurgulayan *İnsan*, bunun nasıl yapılacağına dair bir reçeteyi de sunar:

> "Bugün hakiki manasile Rönesans yapıyoruz: Dünya kervanına yeniden katılıyoruz. Bu yolda kendimizi tekrar bulmak için garb metodları bize rehberlik edecektir."[25]

İnsan dergisinde, Batı'nın nasıl ele alınması gerektiği konusu çok geçmeden gündeme taşınır. Derginin 3. sayısının imzasız yayımlanan açılış yazısının başlığı "Hangi Garb?"dır. Bu yazının da ilk sayısının imzasız yayınlanan açılış yazısı ile paralel okunduğunda Hilmi Ziya Ülken'e ait olması muhtemeldir. Yazının, hem muhteva hem de üslup bakımından Ülken'in Batı medeniyetine bakış açısının temel paradigmalarını içermesi münasebetiyle onun kaleminden çıktığını söylemek aşırı bir yorum olmayacaktır. *İnsan*, Batı'yı körü körüne bir yönelişle ele almaz. Batı'ya eleştirel yaklaşan dergi, metodolojik olarak yeni Türk devletinin nasıl modernleşebileceği konusunu tartışmaya açar. Köklerinden koparak, yüzünü Batı'ya sırtını da kendi geçmişine dönerek yapılacak bir modernleşme hamlesini kabul etmez. *İnsan* dergisi, işte bu eleştirel bakış açısıyla Doğu ile Batı arasında sıkışmış olan Türk Milleti'nin kurtuluşuna dair çözüm yolları sunar. Bununla beraber dergi son derece memleketçi bir bakış açısıyla varlığını sürdürür ve Cumhuriyet'in getirdikleri doğrultusunda memleketin kalkınması için neler yapılabileceğini gündeme getirir. Derginin yayın hayatı sonlandıktan çok sonra, Hilmi Ziya Ülken'in, Peyami Safa'nın *İnsan* dergisini eleştiren bir yazısını baz alarak dergiyi anlattığı ve

[25] "Maksad", s. 2.

dergi için "memleketçi" tabirini kullandığı şu ifadeler, *İnsan* dergisinin Türk düşünce hayatındaki yerini görmek açısından da önemlidir:

> "1938'de İnsan dergisi çıkmaya başladığı zaman Peyami Safa Cumhuriyet'te bir tenkit yazmıştı. Orada dergiyi *front populaire*'e benzetiyor ve çeşitli eğilimleri birleştiren bir eklektizm olarak görüyordu. Vakıa dergi "Tanzimata Karşı" adlı ilk yazım ile hâlâ devam eden Tanzimat zihniyetini Batı'nın ve Doğu'nun soyut olarak anlaşılmış olmasından dolayı tenkit ediyor ve gerçeğe, somuta dönüş istiyordu. Nitekim ikinci yazı, Batı şiirinden Türk şiirine, Batı düşüncesinden Türk düşüncesine diye gösterdiği istikametle derginin yönünü çizmiş oluyordu. Gerçi bu ortak kanaate katılanlar arasında iktisadi görüşleri farklı olanlar olabilirdi, fakat onlarda memleketçilik ve somutçuluk ortak vasıftı, bu ortak vasıf herkesi tatmin etmiyordu. Mutlaka parti 'bildirileri' isteniyordu, bunun için bu *front populaire* birçoklarını rahatsız etti. Derginin ruhunda insanlığa kapalı memleketçilik de yoktu. 'Ne kadar memlekete dönersek o kadar *İnsan*lığı buluruz. Ne kadar somuta girersek, o kadar üniversale ulaşırız' deniyordu. Bunun için dergi memleketçi olduğu için de insancı idi. Bazı bakımlardan ayrılabilen insanları birleştirmesi bu yüzdendi."[26]

İnsan dergisinin takındığı memleketçi tavır, Cumhuriyet'in bir projesi olarak da yeni Türkiye üzerinde varlığını hissettirir. Çoğu zaman memleket üzerinde yaşayan bütün bir ulusu hedef alarak yayın yapan *İnsan* dergisi, memleketçiliğin merkezin tekelinden çıkarıldığı ve taşraya, köye, halka gitmesi gerektiği fikrini savunur. Bu anlamda Ülken'in *İnsan* dergisi için reddettiği "kapalı memleketçilik" yaklaşımının yerinde bir tavır olduğu söylenebilir. Ülken, "Halk ve Aydınlar" başlıklı bir yazısında da bu memleketçi eğilime değinir ve aydınların halka nasıl yaklaşması gerektiği üzerinde durur:

---

[26] Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 3. Baskı, Kasım 2015, s. 569.

> "Türkiye halkının örf ve âdetlerini bilmeyen bir arkadaşımla 1926'da Orta Anadolu köylerine gitmiştik. Bize yol gösteren bir köylü çocuğu, ayağına fırlatılan 25 kuruşa istihkarla baktığı zaman, 'Köylünün çarığını değil, insanlığını görün' demiştim. Gerçekten, aydınlarla halk arasındaki anlaşma uçurumunu kaldırmak için halkın haliyle halleşmeli, onun kılığına kıyafetine, bilgisizliğine, hastalığına değil, insanlığına bakmasını bilmelidir."[27]

Ülken'in halk ile aydınlar arasında kurmaya çalıştığı köprü, Cumhuriyet ideolojisinin halk temayüllerinin bir tezahürü olarak okunabilir. Sonuç olarak *İnsan* dergisi neredeyse her şeyiyle Cumhuriyet'in yanında olmuş, belli birtakım yaklaşımlara eleştirel tavır geliştirse de hiçbir zaman Cumhuriyet ideolojisine aykırı hareket etmemiştir. Bu anlamda derginin erken Cumhuriyet döneminin önemli bir yayın organı olduğu ve bir anlamda Cumhuriyet projesini somutlaştıran bir tavır takındığını söylemek yerinde olacaktır.

2.2. İnsan Dergisinin Kurucuları ve Yazar Kadrosu

Bir fikri, ideolojiyi, entelektüel faaliyeti anlamak için o hareketi oluşturan isimleri tanımak gereklidir. Erken Cumhuriyet döneminde yayın hayatına başlayan *İnsan* dergisi, dönemin dört önemli fikir insanı tarafından kurulur. Bu isimler; Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Muzaffer Şerif ve Hilmi Ziya Ülken'dir. Bu isimler haricinde dergide dönemin farklı önemli isimleri de yer almış ve zengin bir yazar kadrosuyla yayın yaptığı kısa süre içerisinde Türk düşünce tarihinde iz bırakmayı başarmıştır. Bu isimlerin bir araya gelmesi ve bir dergi etrafında toplanması kuşkusuz ki tesadüf değildir. Her derginin bir fikri temsil ettiği ve belli bir düşünce sistematiği etrafında oluştuğu düşünülürse, derginin gerek kurucu kadrosunda yer alan dört ismin, gerekse de yazılarıyla dergiye katkı sağlayan diğer

[27] Hilmi Ziya Ülken, "Halk ve Aydınlar", **Millet ve Tarih Şuuru**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 3. Baskı, Ocak 2016, s. 105.

isimlerin, en azından o dönem için ortak bir fikir ve değerler sistemi etrafında toplandığı öngörülebilir.

Derginin kurucu kadrosunda yer alan Nurullah Ataç, 1898'de İstanbul'da doğmuş; İstanbul, Ankara ve Adana'da pek çok lisede Fransızca öğretmenliği yapmış ve hayatının hemen her döneminde çeşitli dergi ve gazetelerde özellikle deneme ve eleştiri türlerinde yazdığı yazılarla Türk düşünce tarihine katkı sağlamıştır.[28] Onun en önemli özelliği edebiyatı, dili ve sanatı bir medeniyet problemi olarak ele almasıdır.[29] Nurullah Ataç, medeniyet ve dil arasında bağ kurarken, dilin düşünme biçimini ne şekilde etkilediği ve şekillendirdiği düşüncesi üzerinden hareket eder:

> "Dilimizin de, gerek lûgat, gerek nahiv bakımından esaslı bir surette değişeceğini zannedenlerdenim. Bugünkü Türkçe, Avrupa irfanının birçok mefhumlarını, fikirlerini düşünmemize elverişli değildir. Bu fikirlerin çoğunu -hemen hepsini- lâtince ve yunanca kelimelerle düşünmüşlerdir; bizim de o yola gitmemiz en münasibidir."[30]

Her anlamda Ataç'la birlikte anılması gereken bir isim olan Sabahattin Eyüboğlu, 1908'de doğmuş, Atatürk'ün talimatıyla eğitim alması için Avrupa'ya gönderilmiş ve hayatının altı yılını Fransa'da geçirmiş bir fikir adamıdır. Döndüğünde İstanbul Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde doçent olarak görev yapmıştır. Bununla beraber hayatının önemli bir bölümünü çeviri işlerine harcamış, hatta uzun yıllar 1940'ta klasik eserlerin tercümesi bağlamında kurulan tercüme bürosunda Nurullah Ataç ile birlikte çalışmıştır.[31] Ataç ve Eyüboğlu'nun *İnsan* dergisi ile kurduğu bağın da kesiştiği 1940'lı yıllarda, bu iki ismin dergideki etkinliklerinin azalması, tercüme bürosundaki çalışmalarının

---

28 Behçet Necatigil, **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Şubat 2016, s. 65-67.

29 Ayrıntılı bilgi için bkz. **Nurullah Ataç** (Derleme), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012.

30 Nurullah Ataç, "Humanisma", **İnsan**, 15 Mayıs 1938, Sayı: 2, s. 83.

31 Necatigil, **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, s. 163.

yoğunluğu ile yorumlanabilir. Öyle ki derginin ikinci dönemi diyebileceğimiz 1941 yılından sonraki zaman diliminde bu iki isim dergide neredeyse hiç görünmez. Bu anlamda dergiyle olan organik bağlarının da belli ölçüde sekteye uğradığı düşünülebilir. Bununla beraber pek çok farklı gazete ve dergide yazılar yazıp çeviriler yapan Sabahattin Eyüboğlu, tıpkı Nurullah Ataç gibi düşünsel hayatını kültür ve medeniyet meselelerine kafa yorarak geçirmiş, Doğu-Batı arasında sıkışan Türk milleti için alternatif medeniyet arayışlarına girmiştir. Sabahattin Eyüboğlu'nun da Nurullah Ataç'ın da medeniyet anlayışı, bir yönüyle Türk hümanizmini temsil eder. Örneğin kendisi de Avrupa'da yaşamış, Batı dünyasını yakından tanıyan bir fikir insanı olan Eyüboğlu, Avrupa'ya bakışın bir hayranlıktan çıkarak Batı'yı anlamaya yönelik bir eğilime dönmesi gerektiğini şu cümlelerle dile getirir:

> "Frenk hayranlığı bizde yeniden doğuşun ilk şartı olmakla beraber san'at bakımından en kötü devresidir. Frenk hayranlığında kalmış, yani frenk şuuruyla kendi dünyasına dönmemiş olan Türk sanatkarı iyi eser verememiştir. Çünkü, kainatı gezdikten sonra kendine dönmeyen adamdan hayır gelmez. İyi eser verenlerimiz frenk hayranlığını aşmış, frenk kıymetlerini hazmetmiş olanlarımızdır. (...) Frenkten Türke dönüş, yani frenk dünya görüşü ile Türk kıymetlerini anlayış yeni san'at ve fikir hayatının bütün cephelerinde tahakkuk edecektir."[32]

Sabahattin Eyüboğlu ve Nurullah Ataç'ı ortak bir paydada birleştiren en önemli unsur, "Mavi Anadoluculuk" akımını desteklemeleridir. Sabahattin Eyüboğlu bu düşünce akımının kurucu ve etkin isimlerinden birisidir. Bununla beraber Nurullah Ataç, kendi döneminde direkt bağlantılı olmasa da Mavi Anadoluculuk hareketinin düşünsel altyapısına uygun yazılar kaleme almış ve bu anlamda dolaylı da olsa hareketin fikirlerini temsil etmiştir. Bu anlamda Mavi Anadoluculuk

[32] Sabahattin Eyüboğlu, "Yeni Türk San'atkarı Yahut Frenkten Türke Dönüş", **İnsan**, 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s. 31-32.

hareketinin düşünce yapısını anlamak, hem Eyüboğlu'nun hem de Ataç'ın fikirlerini anlamaya yardımcı olacaktır.

Bu hareketin en önemli düşüncesi, geçmişi, bu topraklarda buldukları her değerin, yani Eti, Yunan, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı gibi bütün medeniyetlerin benimsenmesi gerektiğidir. Mavi Anadolucular, Batı medeniyetinin kaynağının, Yunan ve Hristiyan, değer namına kabul edilen ne varsa hepsinin gerçek kaynağının Anadolu olduğu fikrinde birleşirler. Anadolu, aslında Batı medeniyetinin kıymet verdiği pek çok şeyi üreten halis bir kaynaktır.[33] Bu tavır, Sabahattin Eyüboğlu'nun da Nurullah Ataç'ın da neden *İnsan* dergisinin kurucu kadrosunda yer aldıklarının basit bir göstergesidir. *İnsan* dergisinin takındığı hümanist dünya görüşü, Mavi Anadolucuların temsil ettiği medeniyet anlayışına neredeyse paraleldir. Hümanizmin işaret ettiği büyük dünya medeniyetinin köklerine dikkat edildiğinde Eyüboğlu ve Ataç'ın *İnsan* dergisindeki konumu daha net görülebilir. Bu anlamda derginin temsil ettiği görüş, zaten bu fikir insanlarının sahip oldukları görüşün bizatihi kendisidir. Bununla beraber Mavi Anadoluculuk akımının temsil ettiği Anadolu medeniyetinin zenginliği meselesi, derginin genel çizgisiyle de örtüşür. Hilmi Ziya Ülken'in derginin son üç sayısı olan 22., 23. ve 24-25. sayılarında kaleme aldığı uzun yazı dizisi "Destan ve İnsan", Anadolu medeniyetine gösterilen ehemmiyetin de bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Anadolu'nun tarihinin neredeyse insanlığın tarihi olarak görüldüğü fikri, *İnsan* dergisinin Anadolu'ya bakışı için abartılı bir yorum olmayacaktır. "Destan, insanlığın hikâyesidir"[34] diyen Hilmi Ziya Ülken, bu yazı dizisinde Anadolu'daki destan geleneğini ve bu geleneğin inşa ettiği medeniyeti ele almıştır. Bu açıdan bakıldığında Mavi Anadoluculuk akımının *İnsan* dergisi ile arasındaki paralel fikirler bir kere daha gözlemlenebilecektir. Bununla beraber Hilmi Ziya Ülken'in henüz Cumhuriyet ilan edilmeden, 1918-1919 yıllarında Reşit Kayı ile birlikte el yazması olarak çıkardıkları *Anadolu* dergisi Ülken'in de memleketçi bir çizgide olduğunun göstergesidir. Ülken, memleketçiliğin, imparatorluğun yıkıldığı sırada Osmanlıcılık, Turancılık ve

---

33 Kaya Akyıldız, "Mavi Anadoluculuk", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 472-478.

34 Hilmi Ziya Ülken, "Destan ve İnsan – II", **İnsan**, Mayıs 1943, Sayı: 23, s. 3.

İslamcılığa tepki olarak doğduğunu söyler.[35] Ülken ile Ataç ve Eyüboğlu'nu birleştiren bu memleketçi çizgi, özü itibariyle ortak bir noktadan hareket eder. Kurucu kadroyu bir çatı altında toplayan bu fikir ortaklığının özellikle çok partili hayata geçişle birlikte, nispeten daha liberal bir fikir ortamının oluşmasıyla, belli ölçüde farklılaştığı da gözden kaçırılmamalıdır. Köksal Alver de bu duruma dikkat çekerek, "Anadoluculuk, bütüncül bir yapıya sahip değildir; yani Anadolucular tezleri ve kimliğin unsurları seçimi noktalarında farklı düşünmektedirler" tespitini yapar. "Anadoluculuk bu haliyle kendi içinde bölünmüş bir ideolojidir, kendi içinde farklılaşmıştır. Her yaklaşım biçimi kendine göre bu yeni kimliği belirlemeye çalışmıştır." Bu noktadan hareketle Anadoluculuk fikrinin farklı alt başlıklara ayrıldığı söylenebilir. Köksal Alver bu ayrımı, 'Kemalist Anadoluculuk', 'Milliyetçi Anadoluculuk', Mistik/islamî Anadoluculuk' ve 'Uygarlıkçı Anadoluculuk' şeklinde gösterir. [36] Bu ayrım içerisinde Mavi Anadoluculuk akımına yakın duran isimlerin de Anadolu'yu kadim uygarlığın bir parçası olarak görmeleri noktasından hareketle Uygarlıkçı Anadolucu olarak da tanımlamak mümkündür.

İnsan dergisi ile Mavi Anadoluculuk akımının bir başka ortak noktası da halka yükledikleri anlamda karşımıza çıkar. Mavi Anadolucular, ısrarla ve biteviye halka seslenirler. Bu çoğu zaman didaktik bir sesleniştir ve ağır pedagojik tonlamalarla sürüp gider. Bununla beraber *İnsan* dergisi direkt halka seslenen bir öğretmen edasıyla olmasa da halk kavramını sık sık gündeme getirir ve yeni bir medeniyetin inşa sürecinde Türk halkının üstlenmesi gereken görevler üzerinde kafa yorar. Bu anlamda *İnsan* dergisi ile Mavi Anadoluculuk akımının idealize ettiği halk aşağı yukarı aynı anlamlara gelmektedir.

Eskiyi üzerinden atan ve yeni olanla kaynaşacak olan bu insan tipi, aslında bir kopuşun ortasında değildir. Onun karakterinde, eski ile yeni arasında kuracağı bağ ve eskiyi bugün üzerinden değerlendirebilme yeteneği vardır. İşte bu fikirlerle meseleye bakıldığında Sabahattin Eyüboğlu ve Nurullah Ataç'ın dergi ile kurduğu bağ daha net görülecektir. Onların *İnsan* dergisinin kurucu kadrosunda yer alması, fikirlerinin

---

35 Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, s. 713-716.**

36 Köksal Alver, "Sosyolojik Açıdan Anadoluculuk", **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademi Dergisi**, C. III, Sayı: 3, Konya, Temmuz 2004, s. 167-168.

derginin ortak düşünce sistematiğine uygunluğu ölçüsünce anlaşılmalıdır. Bu anlamda, bu iki fikir adamının da dergiyle olan bağının belli bir ortak paydada olduğu görülecektir. Örneğin, Nurullah Ataç'ın kendi günlüklerinde yer alan *17 Kasım 1953* tarihine ait şu cümleleri, Doğu ile Batı dünyaları arasında kurduğu ilişkiyi görmek açısından önemlidir.

> "Biz şimdi kapatmalıyız divanları, cönkleri de kapatmalıyız. Fuzuli'yi Baki'yi, Emrah'ı Dertli'yi adlarına kadar unutmalıyız. Bizi söylermiş onlar, onlarda bizim sesimiz varmış. Doğru, dünkü benliğimiz var onlarda, bir türlü silkinemediğimiz, kurtulamadığımız eski benliğimiz, yüzyılların kurduğu benliğimiz var. Unutmayalım ki biz o benliği yaşatır, sürdürürsek, divan şiiri ile, ince-saz musikisi ile beslersek, güçlendirirsek yeni istediğimiz benliği, Avrupa uygarlığı içindeki benliği kuramayız. İyi bilelim, biz şurada burada divan şiirlerini okuyup çocuklarımıza okuttukça, karcığarı, nihavendi, rastı dinledikçe devrimi baltalıyoruz, eskiye dönüyoruz, koşuyoruz eskiye doğru. Hani şurada burada çocuklara Arap yazısını öğreten hocalar görülüyormuş, yakalanınca ceza görüyorlar, büğün alaturka musikiyi yayanların, divan edebiyatını yayanların yaptığı da onlarınki gibi, onlarınki kadar devrime karşıdır."[37]

Ataç'ın, bu ifadeleri *İnsan* dergisi kapandıktan çok sonra, 1953 yılında dile getirmesi onun fikir dünyasında büyük değişiklikler olduğunu göstermez, tam tersine bu sözler onun dergi ile nasıl bir bağ kurduğunun radikallik tonu yüksek bir göstergesidir. Ataç, Doğu ve Batı dünyasına mesafeli bakar. Bir tarafta asırlardır mensubu olunan ve üzerimize yapışan bir Doğu algısı, diğer tarafta devrimle eşdeğer tutulan bir Batı algısı vardır. Ataç'ın bu noktadaki fikirleri, *İnsan* dergisinin de fikir dinamiğinin bir yönünü gösterir. Doğu'yu geride bırakmak ama nasıl? Batı ile ilişki kurmak ama nasıl? Bu sorular derginin temel meselelerinden birini oluşturur. Ataç'ın

[37] Nurullah Ataç, **Günce: 1**, Can Yayınları, İstanbul, 1998, s. 127.

eskinin sırtımıza yüklediklerinden tamamen kurtulmak istemesi, aslında onları yok saymak anlamına gelmez. Bunun yerine tıpkı *İnsan* dergisinin genel çizgisinde olduğu gibi Ataç da dünün değerlerini bugün ile yeniden değerlendirmek gerektiği kanaatindedir. Bu da derginin kendini tanımladığı hümanist sıfatına uygun bir yaklaşımdır. Cahit Tanyol'un Ataç için söylediği, "Nurullah Ataç daima yenidir; fakat bu yenilik, bir ikinci ele geçtiği zaman gülünç olmaktan kendisini kurtaramayan bir firarîlik hassasına sahiptir."[38] ifadesi, belki de Ataç'ın tek cümlelik bir özeti olarak değerlendirilebilir. Ataç'ı *İnsan* dergisi ile birleştiren en önemli özelliklerinden birisi de onun her zaman yeninin peşinde olması ve dünü değerlendirirken de bugünün şartlarını sürekli göz önünde bulundurmasıdır.

Sabahattin Eyüboğlu da Nurullah Ataç ile benzer fikirleri paylaşır ancak Ataç'ın bir adım ilerisine geçerek, ideolojik bir akımın temsilcisi olabilecek kadar siyasetin içerisinde yer almıştır. Mavi Anadoluculuk akımı Türk düşünce tarihinde önemli bir konum işgal ediyorsa, bunun temel etmenlerinden biri de Sabahattin Eyüboğlu'dur. Eyüboğlu, Cumhuriyet'in sonraki yıllarında hayata geçirilmeye çalışılan Köy Enstitüleri projesinin önemli temsilcilerinden olmuştur. Eyüboğlu'nun Cumhuriyet ile arasında kurduğu organik bağ, onun dergi ile arasındaki ilişkiyi görmek açısından önemlidir. Öte yandan Eyüboğlu'nun tasvir ettiği medeniyet anlayışına bakılırsa, o açıdan da *İnsan* dergisi ile bir başka bağ ortaya çıkar. *İnsan* dergisinin bütüncül ve her anlamda Batılılaşmayı öngören bakış açısı, Eyüboğlu'nda da vardır:

> "(...) İnsanlığın değer olarak nesi varsa bugün için ancak Avrupa sayesinde ortaya çıkabileceğine, ancak Avrupa kafasıyla faydalı olabileceğine inanıyorum. En derin düşünce kaynaklarının Doğu'da olduğunu kabul etsek bile Avrupasız bu kaynaklar kuru çeşmeden farksızdır."[39]

---

38 Cahit Tanyol, "Nurullah Ataç'a Dair", **İnsan**, 1 Ağustos 1941, Sayı: 15-17, s. 5.

39 Sabahattin Eyüboğlu, **Mavi ve Kara**, Çağdaş Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 1996, s. 138.

Eyüboğlu'nun Avrupasız Doğu olamayacağına dair inancı, hümanist bir söylemin de temel parametresini oluşturur. Aslında Avrupasız bir Doğu olmayacağı gibi, Doğusuz bir Avrupa da olamaz. *İnsan* dergisi de bu çıkış noktasından hareketle Türk hümanizmine katkı yapar. Dergi, Doğu ile Batı, eski ile yeni arasında bir uzlaşı sağlamak; farklı değerleri birbiri üzerinden değerlendirmek çabasında olmuştur. Eyüboğlu da bu fikirleri şu şekilde ele alır:

> "Yeniler eskilere, eskiler yenilere ne kadar yakından bakarlarsa aralarında o kadar ortak değerler göreceklerdir. (...) Gerçek yeni bir köşe başında tesadüfen bulunmuyor. Yeniyi bulmak eskiden sadece ayrılmakla değil, eskiyi aşmakla mümkün oluyor. Bir şeyi aşmanın ilk şartı onu bilmek değil midir?"[40]

İnsan dergisinin kurucu kadrosunda yer alan bir başka önemli isim de Muzaffer Şerif'tir. Muzaffer Şerif 1906'da Ödemiş'te doğmuştur. İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünü bitirdikten sonra devlet tarafından Amerika'ya gönderilmiş ve psikoloji alanında eğitim almıştır. Doktorasını tamamladıktan sonra, 1936 yılında Türkiye'ye dönmüş ve önce Gazi Eğitim Enstitüsünde sonra da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde çalışmıştır. *İnsan* dergisi ile ilişkisi de Gazi Eğitim Enstitüsü'nde çalıştığı döneme denk gelir. Kendisiyle yapılan bir görüşmede Mübeccel Kıray, Muzaffer Şerif'in sözde komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle tevkif edildiğini söylemektedir. Özellikle Türkiye'de yayınladığı tek eseri olan *Irk Psikolojisi*'nde de belirttiği fikirlerinden olan ırk diye bir şey olmadığına dair inancı, onun siyasi çevrelerin hedef tahtasına yerleşmesine sebep olmuştur.[41] Bununla birlikte Muzaffer Şerif, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1945 yılında siyasi sebeplerden ötürü yeniden Amerika'ya gitmiş ve kısa süre sonra da

---

40 Sabahattin Eyüboğlu, **Sanat Üzerine Denemeler ve Eleştiriler**, Cem Yayınları, İstanbul, 1997, s. 152-154.

41 Bilge Yağmurlu ve Elif S. Durgel, "Mübeccel B. Kıray'ın Gözünden Muzaffer Şerif", **Muzaffer Şerif'e Armağan**, Der. Sertan Batur ve Ersin Aslıtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 61.

ABD vatandaşlığına geçmiştir. Şerif, bu tarihten sonra bir daha Türkiye'ye dönmemiştir. Mete Çetik'in aktartığına göre Muzaffer Şerif, Türkiye'den ayrıldığı tarihte Amerika'ya DTCF'den izin alarak gitmiştir. Ancak izin süresi dolmasına rağmen dönmemiştir. Diplomatik yazışmalar neticesinde Amerika'da kalış süresi uzatılsa da Muzaffer Şerif'in Amerikan bir kadınla evliliği sebebiyle, dönemin yönetmeliği gereği, Ankara Üniversitesi Senatosu kararıyla üniversiteden istifa etmiş sayılır. Bununla beraber Şerif'in 1948 Dil ve Tarih-Coğrafya tasfiyesine de konu olmadığı görünmektedir.[42] Muzaffer Şerif, ekseriyetle sosyal psikoloji alanında çalışmış, hatta bu alanın kurucu isimlerinden birisi olmuştur. Onun kültür ve medeniyet meselelerine yakınlık kurmasına sebep olan da sosyal psikoloji alanında yaptığı çalışmalardır.[43] Ancak onun 1930'lu yılların sonlarından 1940'lı yılların ortalarına kadar neşrettiği yazılarında ekseriyetle Türkiye'nin ve dünyanın sosyal sorunlarına değindiği görülmektedir. "Gerek Anadolu köylerinde yaptığı çalışmalarla, gerek Batılılaşma-modernleşme sorununa yaklaşımıyla, gerek otoriter sosyoloji anlayışlarına ve ırkçılığa karşı tutumuyla Muzaffer Şerif Türkiye yıllarında Türkiye düşünce dünyasına çok şey katmış yazarlardan biridir."[44] Özellikle faşizme ve ırkçılığa karşı olan görüşleri, Muzaffer Şerif'i *İnsan* dergisi ile birleştiren en önemli noktalardan olmuştur. Muzaffer Şerif'in medeniyete dair olan yaklaşımı da bu açıdan *İnsan* dergisinin genel görüşlerine uygun bir biçimde tezahür eder.

> "Muzaffer Şerif'in *İnsan* dergisinde yayınlanan çok sayıda makalesi okunduğunda Hilmi Ziya ile çoğu konuda benzer yaklaşımları paylaştıkları görülmektedir. Özellikle bireyin, insanın değerlendirilmesi konusunda Muzaffer Şerif'in makaleleri Hilmi Ziya'nın düşüncelerini çağrıştırmaktadır. Bu durum Muzaffer Şerif'in içinde İnsan dergisinde yayınlanan makalelerin de bulunduğu *Değişen Dünya* yapıtındaki

---

42 Mete Çetik, "Muzaffer Şerif Karanlık Odada: Türkiye Yılları", **Muzaffer Şerif'e Armağan**, Der. Sertan Batur ve Ersin Aslıtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 32-34.

43 Muzaffer Şerif üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. **Muzaffer Şerif'e Armağan**, Der. Sertan Batur ve Ersin Aslıtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

44 Ersin Aslıtürk ve Sertan Batur, "Muzaffer Şerif'ten Muzaffer Sherif'e: Giriş", **Muzaffer Şerif'e Armağan**, Der. Sertan Batur ve Ersin Aslıtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007 s. 12.

yaklaşımıyla Hilmi Ziya'nın 1930'lardan itibaren yazdıkları arasındaki paralellikler saptanarak gösterilebilir. Hatta Muzaffer Şerif Başoğlu'nun Doğu kültür birikimi ve tarihsel geçmişe dair bilgilenmesinde Hilmi Ziya'nın etkileri biri açık, diğeri örtük olarak hissedilmektedir."[45]

Muzaffer Şerif'in *İnsan* dergisinin haricinde *İnsan* dergisinin de fikirlerine belli yönleriyle benzer bir yayın politikası olan ve 1941 yılında yayın hayatına başlayan *Yurt ve Dünya* dergisi, 1943 yılında yayın hayatına başlayan ve Behice Boran'la birlikte kurucu kadrosunda yer aldığı *Adımlar* dergisinde de hümanist dünya görüşü doğrultusunda yazılar kaleme almıştır. Muzaffer Şerif, yeni Türk medeniyeti üzerine düşüncelerini Avrupa medeniyeti üzerinden temellendirir. Avrupa İnsanlarının kafasında bir yandan birinci asır, onuncu asır; bir yandan da on yedinci asır, yirminci asır ölçüleri olduğunu ve Batı dünyasının bu kıymetleri yaşadığını vurgular. Bizdeki medeniyet anlayışının da bu şekilde vücut bulmasının gerekliliği üzerinde durur.[46]

Çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar kaleme almış olan Muzaffer Şerif, *İnsan* dergisi içinde de özel bir konumda yer almıştır. 1943 yılında yayınlanan "Irk Psikolojisi"[47] adlı kitabında da eleştirel bir gözle yaklaşacağı ırkçılık kavramı, onu bu anlamda derginin yayın politikasıyla mutabık bir ilişki kurmasına yardımcı olmuştur. *İnsan* dergisinin büyük dünya medeniyeti anlayışına Muzaffer Şerif de kendi çalışmalarıyla katkıda bulunmuştur. *İnsan* dergisi, hiçbir zaman kafatasçı bir bakış açısıyla Türklüğü övmemiş, Türk kültür ve medeniyetinin ancak büyük dünya medeniyetinin bir parça olabileceği ve zaten medeniyetimizin, daha büyük bir medeniyete katkı yaptığı ölçüde var olabileceği üzerinde durmuştur. Muzaffer Şerif'in *İnsan* dergisi kapanmadan bir sayı önce Temmuz 1943'de *Adımlar* dergisinde yer alan fikirleri, onun hümanist medeniyet anlayışını ve *İnsan* dergisi ile birleştiği ortak paydayı görmek açısından önemlidir:

---

45 Kayalı, **Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri,** s. 180-181.

46 Muzaffer Şerif, "Benliğin Doyurulması", **İnsan**, 15 Haziran 1938, Sayı: 3, s. 203.

47 Muzaffer Şerif, **Irk Psikolojisi**, Üniversite Kitabevi, İstanbul, 1943.

> "Dünya çapında kıymet kazanacak şiir, müzik, opera eserlerimiz temini şüphesiz, yine kendi halis ve öz halk temlerimizden alacaktır. Millî kültür hazinemizi zenginleştirecek ve dünya çapında kıymet kazanacak romanımız, tiyatromuz özünü, şüphesiz kendi insan kitlelerimizin özünden alacaktır. Fakat bu kıvama gelmek için evvelâ kendimizi büyük dünya kıymetleriyle zenginleştirmek zarureti var. Büyük Türk operası yoluna ancak, bugün yaptığımız gibi, Fidelio'dan varılır. Büyük Türk tiyatrosuna varacak yol Sophocles'den, Moliere'den, Shakespeare'den, Bernard Shaw'dan geçer."[48]

Muzaffer Şerif'in memlekete ve Batı'ya bakışı, hümanist bir çerçevededir ve ona göre Millî kültürün oluşmasına da ancak Batı ile kurulacak olan sistemli ve tutarlı ilişki yardımcı olacaktır. Onun Batı'ya bakışı, tıpkı *İnsan* dergisinin bakışı gibi çok yönlü ve temelinde ciddi bir etkileşimi barındıran bir bakış açısıdır. Muzaffer Şerif'in Türklüğe bakışı da aynı noktadan hareket etmektedir. Bu anlamda Muzaffer Şerif'in *İnsan* dergisi ile yolunun kesişmesi de bir tesadüfün ötesinde, belli bir ortak fikir etrafında toplanmanın bir sonucudur. Gerek medeniyetin inşa edilme sürecinde hümanist fikir akımına olan yaklaşımı, gerekse özellikle Nazi Almanya'sının ırkçı ve faşist siyasi uygulamalarının Avrupa'da kendini iyiden iyiye hissettirmesiyle ırkçılığa karşı olan tutumu Muzaffer Şerif'i *İnsan* dergisi ile birleştiren önemli parametrelerden olmuştur.

Derginin yazar kadrosunda yer alan önemli isimlerden birisi Pertev Naili Boratav'dır. Derginin kurucu kadrosunda yer almasa da son sayıya kadar aralıklarla yazmayı sürdürmüş ve derginin halkbilim (folklor) alanındaki yazı boşluğunu doldurmuştur. "Folklor hem gecikmiş milliyetçiliğin ve bu bakımdan büyük umutlar bağlanmış yeni modern edebiyatın malzeme deposu, hem de Batılılaşma taraftarlarının nerelerde eksiklik ve nerelerde avantajların bulunduğunu anlayacağı

[48] Muzaffer Şerif, "Garp Hayranlığı ve Kültür Otarşisi", **Adımlar**, Temmuz 1943, Sayı: 3, s. 82.

millî bünyeyi tanıtıcı bir disiplin olarak önem kazanır."[49] Bu bakış açısıyla folklorik yazılara sayfalarında yer veren *İnsan* dergisinde, millî bir edebiyattan ne anlaşılması gerektiği de Boratav vesilesiyle gündeme getirilir. Pertev Naili Boratav, Osmanlı'nın yönetici kesimine mensup bir ailede, 1907 yılında dünyaya gelir. Fransız Ortaokulu ve İstanbul Lisesi'nden mezun olur. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirir ve Fuad Köprülü'nün asistanlığını yapar.[50] Boratav'ın folklor sahasında ilerlemesine vesile olan da hem Fuad Köprülü hem de liseden hocası olan Hilmi Ziya Ülken'dir. Bu açıdan bakıldığında Ülken ile Boratav arasında organik bir bağ olduğu da görülebilmektedir. Bu sebeple de Boratav, *İnsan* dergisinin son sayısına kadar dergiden kopmamış, hocasını bir ölçüde yalnız bırakmamıştır denilebilir. Ancak gençliğine oranla ilerleyen yaşlarında Boratav üzerindeki Hilmi Ziya Ülken etkisinin de kırıldığı görülecektir.

> "Tüm Batılılaşmacılar gibi Boratav da folklor araştırmalarından 'biz neyiz?' ve Batılılaşırken 'neyi dayanak alabiliriz?'in cevabını beklemektedir. Bunlar Batı'dan ne almamız gerektiğini de belirleyecektir. Hızlı sosyal değişimin etkisiyle kaybolmakta olan folklor ürünlerinin dökümünü çıkarmayı Boratav bir millî görev kabul eder. (...) Eski Anadolu kültürlerine dikkat çekmesine rağmen, kendi çalışmalarını, muhakkak Anadolu dışı Türk topluluklarının ürünlerini de içerecek şekilde yürütmüştür. (...) Türk kültürünü tüm unsurlarıyla ve bir bütün olarak kavrama amacı onda her tür etnik ya da yüksek edebiyat karşıtı sekterliğe belki bir set görevi görmüştür. Boratav, çağdaş Türk kültürünün bileşiminde Osmanlı, Divan Edebiyatı, Arap, İran vs. etkilerini belirtmekteki rahat ve komplekssiz tavrı bakımından istisnai bir Cumhuriyet aydınıdır. (...) Türk Kültürünü lüzumsuz yükseltip diğer kültürleri küçük görme tavrına karşı kültürlerin eşitliğini; Türk kültürünü ilerletme ve Batı medeniyetinden yararlanma

---

49 Mete Çetik, "Pertev Naili Boratav", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 174.

50 Necatigil, **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, s. 98.

gereğini vurgulamak için de medeniyetin yüksek ve alçak seviyelerini öne çıkartır."[51]

Boratav'ın *İnsan* dergisinde yayınlanan folklorik çalışmaları, tam da derginin hümanist çizgisine paralel bir şekilde kaleme alınır. Cumhuriyet'in getirmeye çalıştığı yeni medeniyet anlayışı, eski ile yeniyi kaynaştırma ve eskinin değerlerinin bugünün zihniyeti ile yorumlanması şuuru etrafında dolaşan Boratav, Türk kültüründen ne anlaşılması gerektiğini doğrudan veya dolaylı olarak sık sık gündeme getirir. Onun çağdaş Türk kültürünün bileşiminde Arap ve İran'ın da etkilerinin olduğunu açık yüreklilikle dile getirmesi, hümanist kültür projesine katkı yapması bağlamında önemlidir. *İnsan* dergisine olan yakınlığı Hilmi Ziya Ülken üzerinden kuran Boratav, bu anlamda derginin önemli kalemlerinden birisi olmuş ve dergideki kendine has konumunu derginin son sayısına kadar sürdürmüştür.

Dergide yazan önemli isimlerden birisi de Ahmet Ağaoğlu'dur. Azerbaycan Türklerinden olan Ağaoğlu, 1869 yılında doğmuş, Rus ve Fransız okullarında eğitim almıştır. Osmanlı imparatorluğunun dağılış aşamasının büyük bölümüne tanıklık eden Ağaoğlu İttihat ve Terakki'nin önde gelenlerinden birisi olmuş, Türkçü ve liberal fikirleri ile düşünce tarihindeki yerini almıştır.[52] Fikirleri ile çok partili hayata geçiş sürecinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın da oluşumda etkin rol oynamıştır. Ahmet Ağaoğlu her ne kadar fikir tarihimizde Türkçü fikirleri ile tanınsa da Ayşe Kadıoğlu, Ağaoğlu'ndan bahsederken onun Türkçü, modernist İslamcı ve liberal olmaktan önce bir Batıcı olduğunu vurgular. Diğer fikirleri de esasen Batıcılığının bir sonucudur.[53]

---

51 Mete Çetik, "Pertev Naili Boratav", s. 180-183.

52 Murat Yılmaz, "Ahmet Ağaoğlu", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 304.

53 Ayşe Kadıoğlu, "Laiklik ve Türkiye'de Liberalizmin Kökenleri", **Defter**, Bahar 1998, Sayı: 33, s. 53.

> "Ağaoğlu'nun kimliği, Batı dışı toplumların köklü bir değişme süreci içine girdikleri bir dönemde biçimlenmiş ve değişme göstermiştir. Bu süreç en yaygın şekliyle modernleşme veya Batılılaşma terimleriyle dile getirilmektedir. Çağın en köktenci dönüşümlerinin gerçekleştiği çeşitli toplumsal mekân/ortamlarda onun bütün zihinsel ve siyasal mesaisi, toplumsal değişme sorunu çevresinde dönen tartışma gündemleri üzerinde yoğunlaşmıştır."[54]

Ağaoğlu, dergide çok fazla yazı yazmamış olmasına rağmen, sahip olduğu dünya görüşü itibariyle dergiyle bir fikir birliği içinde olmuştur. Ahmet Ağaoğlu da hayatı boyunca medeniyet meselesini tartışmaya açmış bir isimdir. Gökalp'in kültür-medeniyet ayrımına karşı çıkarak medeniyetin kültürü de içine alan bütüncül bir sistem olduğunu savunur. Bu anlamda hümanist bir yaklaşım içerisinde olan Ağaoğlu, *İnsan* dergisi ile ortak bir çıkış noktasından hareket eder. Ağaoğlu, medeniyet kavramını ele alırken onu bir hayat tarzı olduğunu vurgular. "Bu hayat tarzı, hayatın bütün tecellilerini, maddi ve manevi bütün olayları içermektedir." Ona göre, "medeniyet, düşünce ve tecessüs tarzından başlayarak giyiniş şekline kadar hayatın bütün olaylarını kapsamalıdır." Buna karşılık Ağaoğlu büyük dünya medeniyetini üç temel hayat tarzına ayırır. Bunlar, Buda-Brahman medeniyeti, Batı medeniyeti ve İslam medeniyetidir. Bu medeniyetler her ne kadar kan, dil, cins, ırk, dil vs. gibi farklılıklar içerseler bile belli ortak noktaları vardır. Ağaoğlu, işte bu ortak noktaların, o medeniyetin özünü ve ruhunu teşkil ettiğini söyler.[55] Onun medeniyete dair olan fikirleri, *İnsan* dergisinin işaret ettiği hümanist medeniyet anlayışıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Bununla beraber Ağaoğlu, *Üç Medeniyet* adlı eserine 1927 yılında yazdığı önsözde, genç Cumhuriyet'le de oldukça yakın bir bağ kurar ve henüz devrimlerini gerçekleştirme fırsatını bile tam olarak bulamamış olan Cumhuriyet ideolojisi için olumlu ifadeler kullanır:

---

54 Ufuk Özcan, **Yüzyıl Dönümünde Batıcı Bir Aydın Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 216.

55 Ahmet Ağaoğlu, **Üç Medeniyet**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 3. Baskı, 2013, s. 19-20.

> "Gazi'nin yüksek dehasından fışkıran ve İsmet Paşa'nın kudretli elleriyle tatbik olunan büyük inkılabımız on yıl evvel Türk aydınlarına ideal ve hayal gibi gözüken değişiklikleri gerçekleştirmiştir. Bu kısa müddet içinde dışımızdan içimize kadar değiştik. Daha birkaç yıl evvel hatır ve hayalimize gelmeyen ve ifadesine cüret etmediğimiz esaslar, bu hayrete değer inkılap sayesinde bugünkü hayatımızın birer prensibi olmuştur. Gazi'nin azimli iradesiyle baştan başa Batı medeniyeti çerçevelerine girmiş olduk. Aileden devlet ve hükümet şekillerine, elbisemizden yazıya kadar, müesseselerimiz ve geçinme tarzımız bakımından Batı medeniyeti zümresine girdik."[56]

Ahmet Ağaoğlu, bu cümleleriyle Atatürk ve Cumhuriyet ideolojisiyle kurduğu bağı açıkça belli eder. Yazıyı kaleme aldığı tarihin 1927 (Cumhuriyet'in ilanından sadece dört yıl sonra) olduğu düşünülürse, Ağaoğlu'nun Cumhuriyet'in başarılı bir proje olduğunu söylemek için bir hayli erken davrandığı düşünülebilir ancak onun fikirleri sadece Cumhuriyet'in getirdikleri ve gerçekleştirdiği devrimleri değil, gelecekte yapılması muhtemel projeleri de kapsar. Cumhuriyet'i büyük ölçüde geleceğin bir teminatı olarak görmektedir. Bu noktada Ağaoğlu'nun, Cumhuriyet'in Batılılaşma yanlısı tavırlarını neden böylesi sahiplendiği de açığa çıkmaktadır. Bununla beraber onun Türkçü tavırları da Cumhuriyet'in öngördüğü medeniyet projesinin inşası için önemlidir. Doğu ve Batı'yı birbiriyle olan etkileşimi üzerinden değerlendirmeyi öngören Cumhuriyet; dünü de bugünün zihniyetiyle yorumlamayı hedefler. Bu hedef, sadece Ağaoğlu'nun Cumhuriyet idealiyle değil aynı zamanda *İnsan* dergisinin ideal medeniyet tasavvuru ile de örtüşür. Ağaoğlu ile *İnsan* dergisi arasında kurulan köprünün temeli de bu tasavvurda yatmaktadır.

Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Muzaffer Şerif, Pertev Naili Boratav ve Ahmet Ağaoğlu gibi isimlerin *İnsan* dergisine olan katkıları şüphesiz yadsınamaz. Ancak *İnsan* dergisine esas biçimini veren, derginin kurucu kadrosunun ötesinde yazı işleri müdürlüğünü de yapan, imtiyaz sahibi Hilmi Ziya Ülken olmuştur. *İnsan* dergisinin kültürel olarak nerede durduğunu anlamak için Hilmi Ziya Ülken'in

[56] A.g.e., s. 13.

hayatını bilmek gereklidir. Bugün, Türk fikir hayatında *İnsan* dergisinden bahsedilebiliyorsa bunun yegâne sebebi Hilmi Ziya'dır. Hilmi Ziya, *İnsan* dergisinin sadece yazarı olmamış, aynı zamanda derginin yayın politikasına yön veren isim de olmuştur. Bu anlamda Hilmi Ziya Ülken'i tanımak, büyük ölçüde, *İnsan* dergisini tanımak anlamına gelecektir. Bu yüzden Hilmi Ziya Ülken ile *İnsan* dergisi arasındaki bağı ayrı bir başlıkta incelemek daha doğru olacaktır.

Tablo 1: Dergi Yazarları ve Dergiye Katkıları[57]

TÜR / YAZAR	MKL.	DNM. MKT. SHB.	ELŞ.	HK.	ŞİİR	TOP.
İSİMSİZ YAZILAR	3	7	8	-	-	**18**
ABASIYANIK, SAİT FAİK	-	-	-	1	-	**1**
AĞAOĞLU, AHMET	5	-	-	-	-	**5**
AKINCIOĞLU, M. NİYAZİ	-	-	-	-	2	**2**
AKOZAN, SITKI	-	-	-	-	1	**1**
AKSAL, SABAHATTİN KUDRET	-	3	-	-	16	**19**
ARPAD, BÜRHAN	-	-	-	2	-	**2**
ATAÇ, NURULLAH	-	5	1	-	1	**7**
B.A.	1	-	-	-	-	**1**
BALTACIOĞLU, İSMAİL HAKKI	-	-	1	-	-	**1**
BARKAD, A.	-	-	-	-	1	**1**
BATIMAN, B.	2	-	-	-	-	**2**
BERK, İLHAN	-	-	-	-	4	**4**
BEYATLI, YAHYA KEMAL	-	-	-	-	1	**1**
BİLBAŞAR, KEMAL	-	-	-	1	-	**1**
BİLGİÇ, NECMİ	-	-	1	-	-	**1**
BİRSEL, SALAH	-	-	-	-	3	**3**
BORAN, BEHİCE	2	-	-	-	-	**2**
BORATAV, PERTEV NAİLİ	9	-	-	-	-	**9**

[57] Tablo hazırlanırken Selcan Korkmaz Çelik'in "İnsan Dergisi ve Dergi Etrafında Gelişen Edebî Faaliyetler" (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2005) başlıklı yayınlanmamış yüksek lisans çalışmasından da faydalanılmıştır.

BOZOK, HÜSAMETTİN	1	-	-	-	-	**1**
BÜRÜN, VECDİ HAYRİ	-	-	-	-	1	**1**
CANKARDEŞ, AYDIN	-	-	2	-	-	**2**
CELALEDDİN, F.	-	-	-	1	-	**1**
CEMGİL, ADNAN	1	2	-	-	-	**3**
CERRAHOĞLU, A.N.	1	-	-	-	-	**1**
ÇANKI MUSTAFA NAMIK	1	-	-	-	-	**1**
ÇİMEN, YAŞAR	2	-	-	-	-	**2**
D.R.	-	-	4	-	-	**4**
DEVRİM, İHSAN	-	-	1	-	-	**1**
DEVRİM, MECDİ	1	-	-	-	-	**1**
DİNAMO, HASAN İ.	-	-	1	-	3	**4**
DİNO, ABİDİN	-	1	-	-	-	**1**
DÖKMECİ, AVNİ	-	-	-	-	1	**1**
DÜRDER, BAHA	1	-	-	-	-	**1**
ENER, E. CAVİT	1	-	-	-	-	**1**
ERİŞÇİ, L.	1	-	-	-	-	**1**
ERTEPINAR, COŞKUN	-	-	-	-	3	**3**
EŞMEN, NUSRET	-	1	-	-	-	**1**
EYÜBOĞLU, BEDRİ RAHMİ	-	2	-	1	12	**15**
EYÜBOĞLU, SABAHATTİN	5	6	2	-	-	**13**
EZİNE, CELALEDDİN	1	-	-	-	-	**1**
FEHMİ, NURİ	1	-	-	-	-	**1**
FUAT, TEVFİK	-	-	-	2	-	**2**
GÜLTEKİN, VAHDET	1	-	-	-	-	**1**
GÜNEY, EROL	2	2	2	-	-	**6**
HİSARLI, AHMET	-	-	2	-	-	**2**
HOROZCU, OKTAY RIFAT	-	-	-	-	2	**2**
ILGAZ, RIFAT	-	-	-	-	2	**2**
KANDEMİR, SALAHADDİN	2	-	-	1	-	**3**
KANIK, ORHAN VELİ	-	-	-	-	9	**9**
KAPTAN, ARİF	-	2	-	-	-	**2**
KAPTANOĞLU, MUAZZEZ (ARUOBA)	1	-	-	-	-	**1**
KARANAKÇI, SAFAEDDİN	5	-	-	-	-	**5**
KARDAŞ, AYDIN CAN	1	-	-	-	-	**1**
KATIRCIOĞLU, MİRAÇ	-	-	-	-	3	**3**
KENKİNOĞLU, FUAT ÖMER	-	-	-	-	1	**1**
KIRAL, NEZİH	-	-	1	-	-	**1**

KOCAGÖZ, SAMİM	-	-	-	1	-	**1**
KÖNİ, YUNUS KAZIM	-	2	-	-	-	**2**
KÖYMEN, NUSRET	-	1	1	-	-	**2**
KÜLEBİ, CAHİT	-	-	-	-	3	**3**
KÜRKÇÜOĞLU, NUSRET	4	-	-	-	-	**4**
MELÛL, RIFKI	4	-	-	-	2	**6**
MERİÇ, CEMİL	1	-	-	-	-	**1**
MOSER, CEBBAR	2	-	-	-	-	**2**
MUHSİNOĞLU, PERİZAT	-	-	-	-	1	**1**
NEBİL, BÜLEND	-	-	1	-	-	**1**
NECATİGİL, BEHÇET	-	-	-	-	3	**3**
ONGER, FAHİR	-	-	2	-	-	**2**
ONUR, RÜŞDÜ	-	-	-	-	1	**1**
ÖZDEN, N. RAGIP	1	-	-	-	-	**1**
ÖZKER, TARIK	-	-	-	-	1	**1**
PAKALIN, NUSRET	-	-	1	-	-	**1**
RUŞENAY, DOĞAN	1	-	3	-	-	**4**
SABA, ZİYA OSMAN	-	-	-	-	1	**1**
SAFFET, CAHİT	-	-	-	-	2	**2**
SARP, HATEMİ SENİH	1	-	-	-	-	**1**
SEREN, ŞAHAP SITKI	-	-	-	1	-	**1**
SERİM, MÜNİR	1	-	-	-	-	**1**
SERPİN, MEHMET	-	-	-	-	2	**2**
SERTOĞLU, MİDHAT	-	-	-	-	1	**1**
SEYİT, MUSTAFA	-	-	-	-	2	**2**
SILAY, CELAL	-	-	-	-	2	**2**
SIRMALI, ŞAKİR MUHLİS	1	-	-	-	-	**1**
SİYAVUŞGİL, SABRİ ESAT	2	-	-	-	-	**2**
SOMAR, ZİYA	1	-	-	-	-	**1**
SUNAR, ALTAN	-	1	2	-	-	**3**
ŞEREF, MUVAFFAK	3	1	-	-	-	**4**
ŞERİF, MUZAFFER	7	-	-	-	-	**7**
TANPINAR, AHMET HAMDİ	-	-	-	-	2	**2**
TANRIKUT, HASAN	5	1	1	-	-	**7**
TANYOL, CAHİT	-	1	-	-	1	**2**
TARANCI, CAHİT SITKI	-	-	-	-	6	**6**
TARLAN, ALİ NİHAD	-	1	-	-	-	**1**
TUNÇ, M. ŞEKİP	1	1	-	-	-	**2**
ÜLKEN, HİLMİ ZİYA	39	4	9	-	-	**52**
YALTKAYA, M. ŞEREFEDDİN	2	-	-	-	-	**2**

YAMAÇ, CAVİT	4	-	-	-	-	**4**
YAZICI, FEHMİ	-	-	-	-	3	**3**
YETKİN, SUUT KEMAL	1	1	-	-	-	**2**
YIRCALI, SITKI	4	-	-	-	-	**4**
YÜRÜK, Ş.	1	-	-	-	-	**1**
ZEKİ, MEHMET	1	-	-	-	-	**1**
TOP.	**138**	**45**	**46**	**11**	**99**	**339**

2.3. Hilmi Ziya Ülken'in Hayatı, Fikirleri ve *İnsan* Dergisi Üzerindeki Etkisi

Hilmi Ziya Ülken, 3 Ekim 1901 yılında İstanbul'da doğar. Aydın bir ailenin çocuğu olan ve bu şekilde yetiştirilmeye çalışılan Hilmi Ziya Ülken, sırasıyla Tefeyyüz Mektebi ve İstanbul Sultanisi'nde okuduktan sonra 1918 yılında girdiği Mülkiye Mektebi'nden 1921 yılında yüksek bir derece ile mezun olur. Aynı yılın sonbaharında, girdiği sınavı kazanarak, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Beşeri Coğrafya Kürsüsü asistanlığına atanır. Devam eden süreçte bir yandan Coğrafya Bölümü'ndeki asistanlığını sürdürürken bir yandan da Felsefe Bölümü'ndeki dersleri takip ederek Sosyoloji, Felsefe Tarihi ve Ahlak sertifikaları almaya hak kazanır. Liselerde coğrafya, sosyoloji ve felsefe öğretmenlikleri yapar. 1932 senesinde daha önce yayınladığı *"Umumi Sosyoloji"* ve *"Türk Tefekkür Tarihi"* kitaplarını okuyup çok beğenen Mustafa Kemal Atatürk tarafından Ankara'ya çağrılan Hilmi Ziya Ülken, Atatürk'ün isteği doğrultusunda, sonrasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde vereceği derslere katkısı olacağı fikriyle araştırma yapmak üzere Almanya'ya gönderilir. Yaklaşık bir yıl sonra geri çağrılan Ülken, doçent unvanı ile İstanbul Üniversitesi'ndeki çalışmalarına devam eder. Ülken, bu süreçte oldukça yoğun bir yayın hayatı sürdürür. İstanbul Üniversitesi'nde ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde görev yapar. 1960 ihtilali sonrasında İstanbul Üniversitesi'ndeki görevinden uzaklaştırılır. AÜ İlahiyat Fakültesi'ndeki öğretim üyeliği görevi ise emekli olduğu 1973'e kadar devam eder. Üniversiteden

emekli olduktan kısa bir süre sonra da 5 Haziran 1974 tarihinde İstanbul'da vefat eder.

Hilmi Ziya Ülken engin bir bilgi birikimine, bitmek bilmeyen bir çalışma azmine ve kendisini bilime, felsefeye ve fikir üretmeye adamış bir ömre sahip, Türk düşünce tarihinin en önemli isimlerinden birisidir. O, "Osmanlı İmparatorluğu'nun eski günlerine dönme arayışlarının bir türlü uç vermediği yıllarda öğrenim görmüş ve deyim yerindeyse, Cumhuriyet'in fikir ve düşünce hayatının neredeyse yarım yüzyılını adeta tek başına doldurmuş bir düşünce insanıdır."[58] Hayri Bolay, Hilmi Ziya'yı etüt ederken iki noktanın gözden uzak tutulmaması gerektiğini söyler. "Bunlardan ilki; onun hem yaşam tarzında hem de bilimsel kişiliğinde asla basitliğe düşmediği; diğeri de, birey ve toplum hayatında yer tutmuş olan değerlerle çatışmadan kesinlikle kaçındığı ve bilimselliği her şeyin önünde tutmasıdır."[59] Ömrünü felsefe ve bilim üzerine düşünmeye adamış olan Hilmi Ziya Ülken, siyaset ile kurduğu mesafeli ilişki bakımından da fikir hayatımızda farklı bir yerde durur. Onun kişisel düşünce hayatındaki dalgalı ve değişken fikirlerinin sebebi de sürekli yeni şeyler öğrenmesi, farklı alanlara duyduğu ilginin hiçbir zaman bitmemesidir.

> "Hilmi Ziya Ülken'in sık sık *çizgi* değiştirdiğine ilişkin kimilerince nazik bir şekilde, kimilerince ise küçümseyici bir tarzda ifade edilen yaygın bir kanaat vardır. Hatta bu kanaat, özellikle, 1951 yılında yayınladığı *Tarihi Maddeciliğe Reddiye* sonrasında "döneklik" suçlamasıyla birlikte dile getirilip Hilmi Ziya Ülken bir kenara itilmeye çalışılmıştır. Felsefi yöntemler veya felsefi ekolleri konusunda geçirdiği söz konusu değişimler, *Yirminci Asır Fizolofları*'nın önsözünde bizzat yazarın kendisi tarafından dile getirilmiştir. Hatta eserin planının da, kendisindeki bu değişimlere paralel olacak şekilde idealizmden materyalizme doğru olduğu ifade edilmektedir. Kendisi bundan

---

58 Nazmi Avcı, **Düşün Anaforunda Bir Adam Hilmi Ziya Ülken**, Dem Yayınları, İstanbul, 2005, s.17.

59 S. Hayri Bolay, "Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken", **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı: 17, İstanbul, 1979, s.168-169.

gocunmamaktadır, hatta bu değişimleri kişisel olarak kemale ulaşma arayışının bir gereği olarak niteliyor gözükmektedir."[60]

Hilmi Ziya'nın yaşadığı dönemin koşulları göz önüne alındığında, onun fikir hayatındaki bu farklı sularda yüzüyor olması durumu netlik kazanacaktır. Osmanlı'yı görmesi, ardından Cumhuriyet Türkiyesi'ni yaşaması, Atatürk dönemi politikalarıyla birlikte Atatürk'ten sonraki devlet politikalarına da tanık olması, darbelerle yüzleşmesi, üniversiteden uzaklaştırılması gibi sebepler, onun düşünsel hayatına mutlaka etki etmiştir. Ülken'in, Doğu ile Batı arasına sıkışmış olan ve kendisini ne tam Doğulu ne de tam Batılı olarak tanımlayabilen bir coğrafyada var olması, fikir evrenine de derinden nüfuz etmiş ve onu bu toplumun problemlerini çözme noktasında harekete geçmeye sevk etmiştir. Ortaya koyduğu çalışmalarda, büyük ölçüde bu düşüncenin izleri görülür. Pek çok Cumhuriyet aydını gibi Hilmi Ziya Ülken de Doğu ile Batı arasında bocalayan toplumun meselelerine kulak vermiştir.

Hilmi Ziya Ülken hayatı boyunca dergileri ayrı bir önemsemiştir. Onun, dergilere gösterdiği bu hassasiyet, ömrü boyunca farklı dergilerde isminin geçmesine de sebep olmuştur. Yaptığı çalışmalar gazete ve dergilerde sık sık yayınlanan Hilmi Ziya Ülken, bununla da kalmamış ve düşünce tarihimize farklı dergiler kazandırarak katkıda bulunmuştur. Yazı vererek destek olduğu dergilerin yanı sıra *Galatasaray Mecmuası*, *Sosyoloji Dergisi* ve *İnsan* gibi bir çok dergiyi de bizzat kendisi çıkarmıştır. Hayatı boyunca en fazla yazısının çıktığı dergiler de kendisinin çıkardığı bu dergiler olmuştur. Bizzat kendisinin çıkardığı dergilerin yanında pek çok derginin kuruluşunda da görev almış ve bu dergilere verdiği yazılarla dergilerin sürekliliğine katkıda bulunmuştur.

İnsan dergisi, Atatürk Türkiye'sinin son birkaç ayına tanıklık etmiş ve İkinci Dünya Savaşı'nın buhranlı dönemlerinden geçmiş bir fikir dergisidir. Derginin künyesinde her ne kadar Hilmi Ziya Ülken'in yanında Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu ve Muzaffer Şerif isimleri görünüyor olsa da, aslında dergiyi çıkaranın tek

---

60 Yücel Bulut, "Türk Batılılaşması Bağlamında Hilmi Ziya Ülken", **Türk Yurdu**, Sayı: 174, Şubat 2002, s. 15.

başına Hilmi Ziya Ülken olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hilmi Ziya, dergiyle büyük ölçüde tek başına ilgilenmiş ve derginin yayın politikasına da kendisi yön vermiştir. Öyle ki *İnsan* dergisi, Hilmi Ziya Ülken'in yoğun kişiliği gibi karmaşık ve çok yönlüdür. Dergide felsefeden sosyolojiye, psikolojiden tarihe, ekonomiden hukuka pek çok alanda yazılar bulunur. Bu durum, *İnsan* dergisini muadili pek çok dergiye göre farklı bir noktada konumlandırır. Tek bir çizgide ilerlemeyen, saplantısız, ideoloji avcılığı yapmayan ve herhangi bir politik duruşun tarafgiri olmayan *İnsan* dergisi, gerçekten de bilim ve felsefe üretmek adına yayınlanmış olan bir dergidir. Derginin böyle bir yayın politikasının olması da büyük ölçüde Hilmi Ziya Ülken'in salt bilim üretme ve bir düşünce geleneği oluşturma kaygısından ileri gelmektedir.

İnsan dergisinin, büyük ölçüde hümanist, pozitivist ve rasyonalist olan yayın çizgisine Hilmi Ziya Ülken yön verir. Dergide yer alan yazılar arasında Hilmi Ziya Ülken imzalı yazılar büyük yer kaplar. Bu yazılar hem ele aldığı konu hem de hacim itibariyle oldukça yoğundur. Hilmi Ziya'nın hayatı boyunca devam eden fikir dalgalanmalarının ve kendisinin bilim ve fikir hayatında düstur edindiği çok yönlülüğün izleri *İnsan* dergisinde büyük ölçüde hissedilir. Bununla beraber dergi Hilmi Ziya Ülken'in edebiyata olan düşkünlüğü ve aynı zamanda edebiyatçı kişiliğinin bir getirisi olarak *İnsan* dergisi dönemin yenilikçi edebiyatçılarına da sayfalarında yer vermiş ve bu özelliğiyle önemli bir edebiyat dergisi olarak da anılmıştır.

Hilmi Ziya Ülken, hayatı boyunca Batı ile Doğu'yu anlamaya çalışmış, bu iki farklı medeniyet arasında bir köprü kurarak Türk düşünce geleneğini oluşturmak istemiştir. Tıpkı Türkiye gibi Hilmi Ziya da ne Batılı, ne de Doğulu olabilmiştir. Onun yapmaya çalıştığı bu iki medeniyet arasında bir tercih yapmak değil; iki medeniyeti kaynaştırmak ve toplum için en doğru olan sonuca ulaşmaktır. Türk fikir hayatının en önemli yapıtlarından biri olan *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*'nde Hilmi Ziya Ülken, Doğu ile Batı arasındaki karşıtlığı şu şekilde ele alır:

> "Modern kültür karşısında kulaklarını tıkayanlarla onun köklerine inmeyi istemeyen ve yalnız yemişlerini devşirmekle işin çözülebileceğini sananlar ya da kültürü medeniyetten ayırarak, eski ile yeniyi, nasyonal ile enternasyonali, Batı ile Doğu'yu, kısaca iki ayrı dünya görüşünü hem ayırmak hem uzlaştırmak kabil olacağını sananlar, hatta kültür ve medeniyet ikiliğini kaldırmak için modernleşmeyi yalnız şekilde, teknikte ve ekonomik gelişmede gören ve bunun derin bir kültür paradoksunun sonucu olduğunu, bu kültür paradoksunun asıl modern kültür seviyesine erişmedikçe ve bu faaliyete katılmadıkça elde edilemeyeceğini anlayamayanlar arasında yalnızca derece farkı vardır. (...) Kültür ve medeniyet ikiliğine gelince, bu yapma ve gerçekten uzak görüş, iki ayrı dünyanın aynı zamanda yan yana yaşayabileceğini sanmaktan ileri gelen bir yanlışlığın kurbanı olmaktadır. Böylece ne milletlerarası kültürün içeriğinden ayrılmış olarak ele alınan soyut formu yaratıcı bir değer olabilir, ne de bir kavmin veya millet adayının kültürde yaratıcılık ve üreticiliğe girecek olan hammaddesi işlenebilir. Hâsılı 'medeniyet' bir yandan gerçek yaratıcı modern kültürün ürünleri ve şekilleri halinde kalır, 'kültür' ise kendi formunu yapan gerçek yaratıcı güç olacak yerde, hammadde ve folklor olarak kalır. Hâlbuki gerçek kültürde sanatı, hukuku, ahlakı, felsefeden ve ilimden ayırmaya imkân yoktur. Onların hepsi milli ve hepsi milletlerarasıdır."[61]

Hilmi Ziya Ülken'in kültür ve medeniyet üzerine olan bu sistematik eleştirisi Türk düşünce dünyasını topyekûn hedef alır. Ülken, eleştirmeye eskiden başlar ve yeni ile eski, Doğu ile Batı, kültür ile medeniyet arasında kurulabilecek her türden ilişkiyi ele alır. Eski ile aradaki köprüleri yıkıp yeniye yönelmek ya da yeniyi reddedip çareyi yine eskide aramak Hilmi Ziya Ülken'in düşünce prensiplerine aykırıdır. Türk modernleşmesini anlamaya çalışırken de bu minvalde hareket eder. Gerektiği yerde eski ve yeniyi aynı anda eleştirirken, zaman zaman ikisini uzlaştırmaktan geri durmaz. Ancak kendi ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Hilmi Ziya'nın yapmaya çalıştığı körü körüne bir uzlaştırma çabası değil; kavramların ve

---

61 Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 7-9.

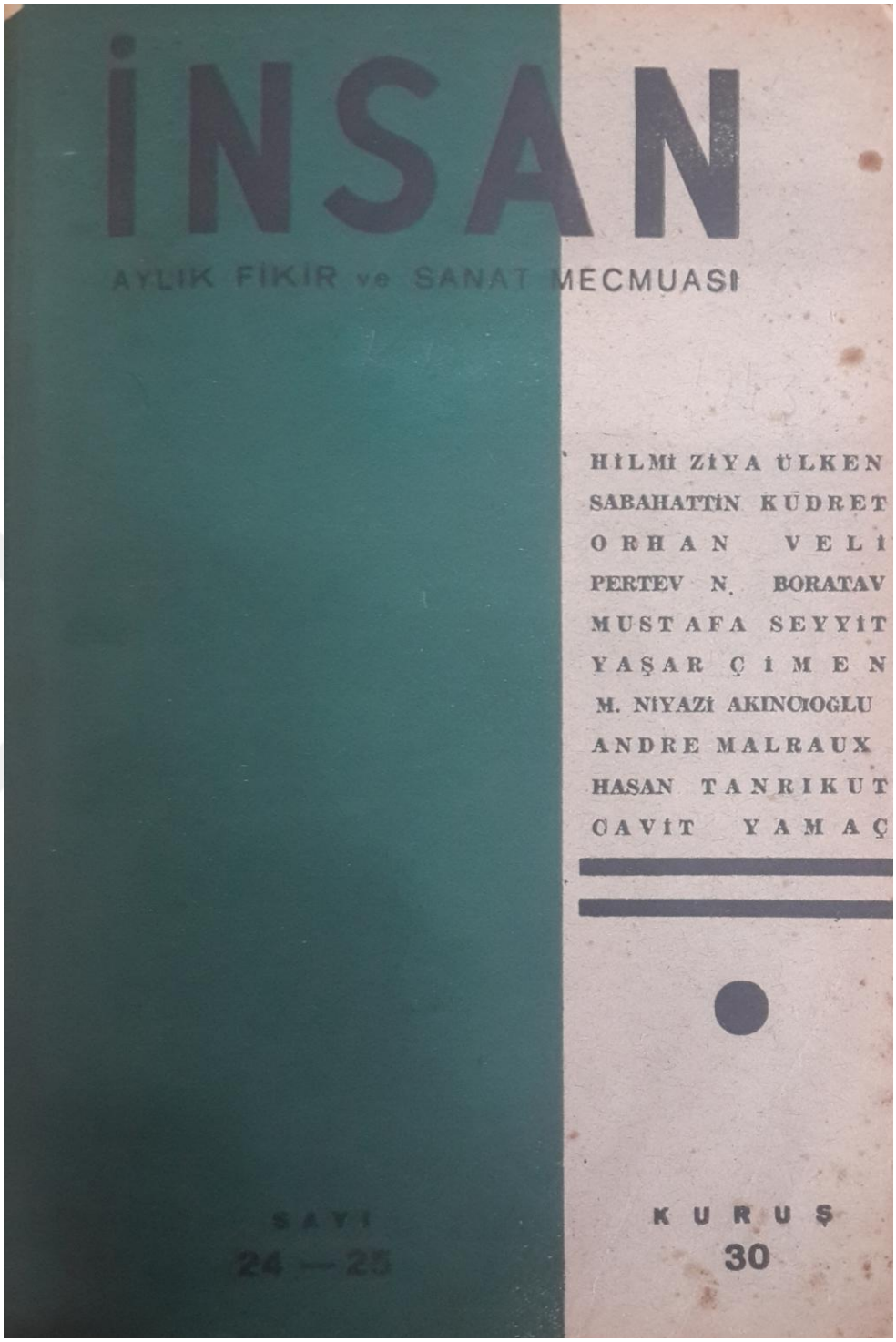
fikirlerin durduğu zemini anlamak, manalarını irdelemek ve meseleye sistematik bir şekilde yaklaşmaktır.

Hilmi Ziya Ülken'in düşünce dünyasının merkezinde duran Doğu-Batı ikiliği ya da Türk modernleşme tartışmaları *İnsan* dergisinde de önemli bir yer işgal eder. Hilmi Ziya'nın, bu anlamda, dergiye yaptığı katkı gözle görülür derecede büyüktür. Dergide yer alan yazıların pek çoğu doğrudan veya dolaylı yoldan Türk modernleşmesi çerçevesinde ele alınmıştır. *İnsan* dergisinin modernleşme konusunda gösterdiği eleştirel ve rasyonel tavır, Ülken'in, kendi eserlerini ortaya koyarken takındığı tavırla paraleldir. *İnsan*'da kesin bir biçimde sınırları çizilmiş düşünceler yoktur. Bunun yerine *İnsan* dergisi, ele aldığı meselelere akılcı çözümler getirmeye çalışan, "iki âlem arasında kararsız bekleyen" Türk milleti için eleştirel yaklaşımlar geliştiren ve dönemin şartları doğrultusunda bunu büyük ölçüde pozitivist bir bakış açısıyla gerçekleştiren bir dergi görünümündedir. *İnsan* dergisi, Hilmi Ziya Ülken'in bu bakış açısının da etkisiyle, teknikte, ahlakta, hukukta, bilimde, sanatta "çağdaş ve birleşik" bir yol izler. Birinden birini tercih etmekten ziyade iki dünya arasında bir bağ kurma vazifesi görür. Bu anlamda Türk fikir hayatında, Hilmi Ziya'nın imzasını taşıyan pek çok farklı çalışma gibi *İnsan* dergisi de şahsına münhasır bir yer kaplar. Özellikle Türk tarihine ve dolayısıyla Türk kültürü ve medeniyetine bir milat çizmekten ziyade, onu topyekûn ele alarak işlemek tercih edilir.

Hilmi Ziya Ülken, kültür ve medeniyet tartışmaları bağlamında modernleşmeyi ele alırken çeviri meselesine özel bir önem atfeder. Ona göre tercüme, modernleşmeyi gerçekleştirebilecek en önemli adımlardan birisidir ve medeniyetin sürekliliğini sağlayan yegâne yol tercümedir. Hilmi Ziya Ülken'in tercümeye göstermiş olduğu bu ilgi *İnsan* dergisinin yayın politikasına da yansır. Dergi, yayın hayatını sürdürdüğü süre boyunca, hemen her sayısında en az bir tercüme esere yer vermiştir. Bazılarını Hilmi Ziya'nın bizzat çevirdiği tercüme yazılarının çokluğu, *İnsan* dergisinin yayın politikasında çevirinin ne denli önemli bir yer kapladığını gösterir. Ülken'in bu tavrı tesadüf değildir. Hilmi Ziya, tercümeyi kültür ve medeniyetlerin sürekliliği bağlamında ele almıştır. Medeniyetlerin birbirleriyle gerçekleştirdiği alış verişi sürekli kılacak olan tercümedir. Doğu ile Batı arasında kurulacak köprü, ancak o coğrafyaların fikir dünyalarını tanımakla olur ve

bir coğrafyanın fikir dünyasını tanımak da ancak tercüme ile gerçekleşir. Bu yüzden Hilmi Ziya, kendisinin var olduğu her yerde önemini vurguladığı tercümeye yayın yönetmenliğini yaptığı *İnsan* dergisinde de sık sık yer vermiştir. *İnsan* dergisi, bu anlamda, sadece Türk düşünce dünyasının bir ürünü olmakla kalmamış, yayınladığı tercüme eserlerle medeniyetler arasında kurulan köprüyü sağlamlaştırma rolünü de üstlenmiştir.

İnsan dergisinin kurucularına ve yazar kadrosuna bakıldığında derginin belli bir anlayış etrafında kurulduğunu görmek zor değildir. Cumhuriyet ideolojisinin getirdiği çeşitli yenilikçi anlayışlara kendi penceresinden doğrudan veya dolaylı yoldan katkı sağlayan dergi son sayısına kadar Cumhuriyet'le arasında kurduğu bu sıcak bağı sağlam tutar. Bununla beraber dergi net siyasi söylemler içerisine girmeden özellikle kültürel modernleşme anlamında birtakım görüşlerle Türk düşünce tarihindeki yerini alır. Derginin bir ölçüde Cumhuriyet'in etkisiyle şekillenen fikir haritasının en önemli kavramlarından olan insan, medeniyet, memleket gibi meseleler, hümanist bir çerçevede ele alınır. Bu anlamda derginin ele aldığı konular dikkatle incelenirse Cumhuriyet ideolojisine yaptığı katkı da net bir biçimde görülecektir.

Resim 3: İnsan dergisinin Ağustos 1943 tarihli son sayısının kapağı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:
ERKEN CUMHURİYET MODERNLEŞMESİNDE İNSAN DERGİSİ VE GETİRDİĞİ FİKİRLER

3.1. İnsan Dergisinin Söylemi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme

İnsan dergisi, Cumhuriyet'in erken döneminde yayın yapmış ve yayın politikasında hümanizm, rasyonalizm ve pozitivizmi bir dünya görüşü olarak paylaşmış olan bir dergidir. Dergi, temel olarak belli başlı kavramları sistematik bir halde yayın hayatı boyunca dile getirmiştir. Özellikle Cumhuriyet ile birlikte gelişen süreçte yayın yapmış olması, derginin izlediği yayın politikasına yön vermiş ve Cumhuriyet'in yeni bir insan, yeni bir toplum, yeni bir medeniyet inşa etme sürecine *İnsan* dergisi de katkıda bulunmaya çalışmıştır.

Dergi, Hilmi Ziya Ülken'in ifadesiyle her ne kadar herhangi bir siyasi hareketin ürünü olmamış olsa da Cumhuriyet'in getirdiği yeniliklere sahip çıkması ve Cumhuriyet ideolojisinin taşıdığı yeni medeniyet tipini destekler nitelikteki yayınları, onu Cumhuriyet'in üstü kapalı da olsa bir savunucusu haline getirmiştir. Öyle ki Hilmi Ziya Ülken'in, 1944 yılında kaleme aldığı bir yazısında yaptığı millet tanımı, sadece onun Cumhuriyet ile kurduğu kişisel bağı değil, onunla beraber yayın yönetmenliğini yaptığı *İnsan* dergisinin de mevcut düzene dair olan fikirlerini göstermektedir. Ülken, "[...] millet ancak cumhuriyetçi, halkçı, laik, inkılapçı ve devletçi olduğu zaman bütün kudretiyle meydana çıkabilir ve tam şahsiyetini kazanabilir."[1] ifadelerini kullanırken, Cumhuriyet'in altı okundan beşini gündeme getirir. Bu cümlesinde yer almayan milliyetçilik kavramını da gerek *İnsan* dergisinde gerekse başka dergi ve mecralarda kaleme aldığı yazılarda zaten tartışmaya açar ve bir çeşit memleket milliyetçiliğine olan ihtiyacı dile getirir.

Bununla beraber *İnsan* Dergisi, zaten ilk sayısından itibaren Cumhuriyet'i, asırlardır iki dünya arasında sıkışmış olan milletin kurtuluş reçetesi olarak görmesi,

[1] Hilmi Ziya Ülken, "Milliyetçilik, Irkçılık, Turancılık", **Millet ve Tarih Şuuru**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 3. Baskı, Ocak 2016, s. 162.

derginin Cumhuriyet'i sahiplenme anlamında herhangi bir sakınca görmediğinin de kanıtıdır. Hatta bu anlamda derginin Cumhuriyet'e son derece yakın durduğu ve onu yeni dünyanın taşıyıcısı olarak gördüğü söylenebilir. Derginin altıncı sayısının girişinde kaleme alınan "On Beşinci Yıl" başlıklı tek paragraflık yazı, derginin Cumhuriyet'e nasıl baktığının da bir işaretidir:

> "Cumhuriyetimizin 15'inci yılını yaşıyoruz. Türk milleti şuurlu ve sistemli olarak Garp medeniyeti yoluna gireli on beş yıl oldu. Bu kısa zamanda ne büyük adımlar atıldı! İçinden çıktığımız eski dünyayı hiç bilmeyen yeni bir nesil yetişiyor. Onlara yapmış olduğumuz ileri hamleleri göstermek, eski dünya ile girdiğimiz yeni âlemin farklarını anlatmak hepimizin en büyük vazifesidir."[2]

Cumhuriyet'i, Türk milletinin şuurlu ve sistemli bir biçimde Batı ile tanışmasını sağlayan bir araç olarak gören *İnsan* dergisinin bu tavrı, derginin son sayısına kadar devam eder. Bu anlamda, dergide yazan isimlerin zaman zaman değişmesine rağmen derginin yayın politikasını değiştirmediğini söylemek mümkündür. Cumhuriyet'e bağlılık, aynı zamanda Cumhuriyet'in bir numaralı aktörü olan Mustafa Kemal Atatürk'e de muhakkak bir bağlılık biçimini ortaya çıkarır. Ancak dergide aleni bir biçimde siyasi yazı kaleme alınmadığından, Mustafa Kemal ismine de dergide rastlanmaz. Dergi, kişiler üzerinden değil Cumhuriyet projesinin bizatihi kendisi üzerinden ideolojisini belirler. Ancak yine de dergi Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne kayıtsız kalmaz ve onun ölümünden sonra Aralık 1938'de çıkan ilk sayısının giriş sayfasını Coşkun Ertepınar'ın "Kahramanın Ölümü" başlıklı şiirine ayırır:

"Karalı haberler ulaşır
Vahşi kuşların kanadında;
Anneler, çocuklar ağlaşır
Acı çığlıklar uçar dağ dağ.
Ceylan atlar kişner durmadan
Yeleyi bıraktı KAHRAMAN!
"Karşıki dağlar duman duman"

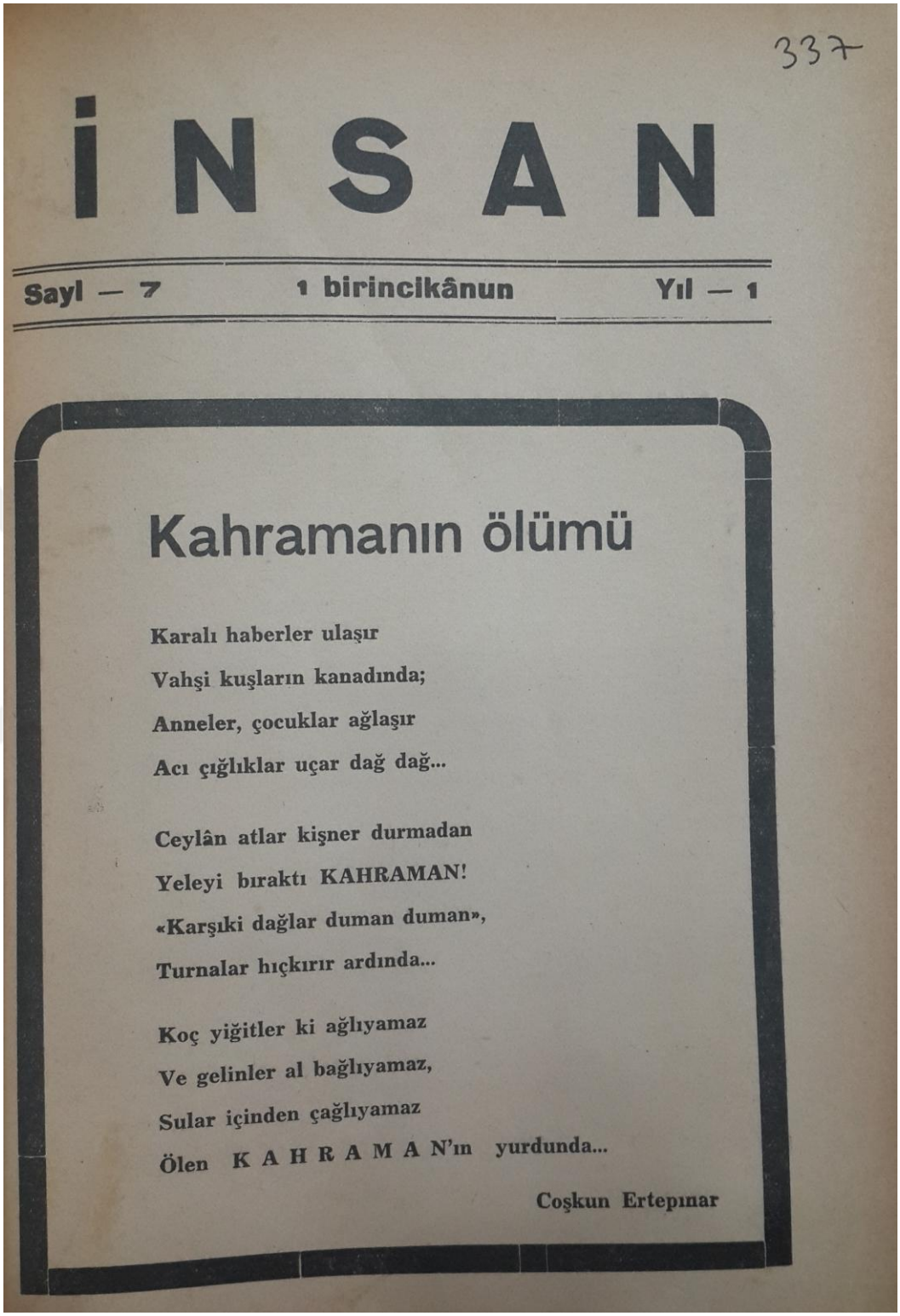
[2] İmzasız Yazı, "On Beşinci Yıl", **İnsan**, 1 Kasım 1938, Sayı: 6, s. 457.

Turnalar hıçkırır ardında,

Koç yiğitler ki ağlayamaz.
Ve gelinler el bağlayamaz,
Sular içinden çağlayamaz
Ölen KAHRAMAN'ın yurdunda."[3]

Atatürk'ün dergi tarafından bir kahraman anılması, derginin Cumhuriyet ile kurduğu ilişkiyi görmek açısından ipucu verebilir. Atatürk, Cumhuriyet ile birlikte yeni dünyanın da bir temsilcisi olmuştur. Cumhuriyet'in idealize ettiği bütün değerlerin en büyük savunucusu olarak Mustafa Kemal Atatürk, yeni devletin kurucusundan öte bir anlam ifade etmekte ve kahraman olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamda dergi yayıncılık söylemini Cumhuriyet ile var eder ve yeni Türk hümanizmi ışığı altında yeni insan tipi ve yeni medeniyet inşasında söz sahibi olur. Ancak bunu yaparken geçmiş ile arasına koyduğu mesafe bir uçurum değil ancak bir köprü mahiyetindedir. Geçmişi tümüyle reddetmek yerine, "mistik âleminin arta kalanlarını temizlemek" amacında görünen dergi, geçmişi bugünün değerleri ile yeniden yorumlama ve anlamlandırma yolunu seçmiştir. Bu anlamda bakılırsa derginin Türk hümanizmini inşa etmek adına medeniyetler arası bir köprü kurma vazifesini kendine rol biçtiğini söylemek mümkündür. Derginin ele aldığı insan, medeniyet, memleket gibi kavramlar da bu rolün somutlaşmış hali olarak derginin son sayısına kadar gündeme getirilen ana başlıklardan olmuştur.

[3] Coşkun Ertepınar, "Kahramanın Ölümü", **İnsan**, 1 Aralık 1938, Sayı: 7, s. 337.

337

İNSAN

Sayı — 7 | 1 birincikânun | Yıl — 1

Kahramanın ölümü

Karalı haberler ulaşır
Vahşi kuşların kanadında;
Anneler, çocuklar ağlaşır
Acı çığlıklar uçar dağ dağ...

Ceylân atlar kişner durmadan
Yeleyi bıraktı KAHRAMAN!
«Karşıki dağlar duman duman»,
Turnalar hıçkırır ardında...

Koç yiğitler ki ağlıyamaz
Ve gelinler al bağlıyamaz,
Sular içinden çağlıyamaz
Ölen K A H R A M A N'ın yurdunda...

Coşkun Ertepınar

Resim 4: İnsan dergisinin Aralık 1938 tarihli 7. sayısının ilk sayfası.

3.2. Cumhuriyet'in Yeni Tiplerinin İnsan Dergisindeki Yeri

İnsan dergisinin ele aldığı konuların başında, daha ilk sayısında vurguladığı iki alem arasında kararsız bekleyen milletin yeni dünya sistemine nasıl bağlanacağı ve Batının yeniliklerine entegre olarak kendi medeniyet anlayışını nasıl oluşturacağı hususudur. *İnsan* dergisinin ortaya koyduğu medeniyet anlayışı, hümanist değerler etrafında şekillenen bir anlayıştır. Doğu medeniyeti ve Batı medeniyeti diye iki ayrı medeniyet anlayışından ziyade insanlığın tek bir ortak tarihi olduğu anlayışını savunan Cumhuriyet hümanizminin etkileriyle birlikte, *İnsan* dergisinin medeniyet anlayışı da bu şekilde resmedilmiştir.

Derginin medeniyet kavramına eklektik olarak gündeme getirdiği bir başka konu da memleket meselesidir. Memleketi tanımak nereden başlar ve Cumhuriyet'in çizdiği yeni memleket tipi neye işaret eder soruları *İnsan* dergisinin çizdiği yeni Türkiye profilini görmek açısından da önemlidir. Derginin yeni bir medeniyet ve memleket inşa etme sürecinde en önemli rolü oynaması gerektiğini düşünen grup olarak öngördüğü aydın kesim, Cumhuriyet'in çizdiği yeni insan tipinin nasıl olması gerektiğini görmek açısından dikkate değer bir konu başlığı olarak göze çarpmaktadır. Bununla beraber derginin yeni bir medeniyetin eşiğinde, büyük dünya medeniyetinin bir parçası olma yolunda özel önem atfettiği folklor ve çeviri meselesi de dergide önemli bir yer kaplamaktadır. Derginin folklora bakış açısı, Anadolu'nun kültürel mirasını görme bakımından bir işaret olarak değerlendirilebilecekken, çeviri meselesine olan bakış da yine büyük dünya medeniyetine nasıl eklenilebileceğini sorgulamak açısından kıymetlidir. Medeniyet, memleket ve insan/aydın meseleleri; folklor ve çeviriye verilen önem, *İnsan* dergisinin işaret ettiği yenilikleri Cumhuriyet hümanizmi kavramı etrafında görmek açısından önem teşkil etmektedir. Bu kavramlar sadece *İnsan* dergisinin kendisine konu edindiği kavramlar değil, aynı zamanda bir yenileşme projesi olan Cumhuriyet ideolojisinin de temel dinamikleri olması hasebiyle dikkatle okunması gereken kavramlardır. Bu kavramların *İnsan* dergisinde ele alınış biçimlerini görmek, hem dergi üzerinde daha somut bir fikir sahibi olmayı sağlayacak hem de Cumhuriyet ideolojisinin yaratmak istediği yeni düşüncelerin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

3.2.1. İnsan Dergisinde Cumhuriyet'in Yeni İnsan Tipi

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli fikir hareketlerinden birisi yeni bir insan tipi yaratmaya çalışmak olmuştur. Bu tip, eski ile arasındaki münasebeti yeniden gözden geçirmiş ve kendisini eski kültür üzerinden tanımlamaktan vazgeçip, Cumhuriyet ideolojisinin gösterdiği hedefler doğrultusunda "muasır medeniyetler seviyesine çıkmış" bir tip olarak yeniden var eden insan olmuştur. Cumhuriyet'in pratik alandaki yenilik hareketleri dikkatle incelendiğinde, alfabe değişikliği, kılık kıyafet ve şapka devrimleri, soyadı kanunu vs. gibi dönüşüm çabalarının hemen hepsinin bu yeni insan tipini yaratmaya çalışma amacı doğrultusunda gerçekleştirildiği görülür. Cumhuriyet'in hedeflediği yeni insan tipi, tam anlamıyla Batılılaşmış ve Cumhuriyet projesinin yeniliklerine bağlı bir insandır.

İnsan dergisi, Cumhuriyet'in idealize ettiği bu yeni insanı, çoğu zaman topluma yol gösterici olan bir aydın tipi ile somutlaştırır. Yeni Türk aydını, Batı ile temas kurmaktan çekinmeyen ancak bunu yaparken evrensel bir medeniyet anlayışı ile hareket ederek Doğu ile Batı arasında bir köprü vazifesi kurabilen kişidir. Sebahattin Eyüboğlu, Yeni Türk aydınından bahsederken onun Avrupa'ya Frenk hayranlığa gidip oradan Türk hayranlığı ile dönebilen kişi olduğunu vurgular ve Avrupa'nın "yeni dünyanın şuuru" olduğuna dikkat çeker.[4] Ancak derginin Avrupa ile yani Batı medeniyeti ile kurduğu temas bir ölçüde mesafelidir.

> "Her hayranlık gibi frenk hayranlığı da bir hayat hamlesidir. Her tesir gibi Garp temsili de bereket imkanlarıyla dolu bir yağmurdur. Fakat bize kendimizi unutturacak bir hayranlık, susamış tarlanın sele boğulması gibidir. Kökler için fazla yağmur da kuraklık da zararlıdır."[5]

Batı hayranlığının bir hayat hamlesi olduğu gerçeği doğrultusunda Batı'yla temas kuran yeni Türk insanı, kendi milli uyanışını da ancak Avrupalı bir şuurla

[4] Sebahattin Eyüboğlu, "Yeni Türk San'atkarı Yahut Frenkten Türke Dönüş", **İnsan**, 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s. 31.
[5] A.g.e.

yeniden var ederek oluşturabilecektir. Kainatı gezdikten sonra kendisine dönmeyen insandan hayır gelmediğini vurgulayan Eyüboğlu, iyi eser verecek olan sanatçıların da ancak Batı hayranlığını aşmış; Batı'nın kıymetlerini hazmetmiş insanlar olacağını belirtir.[6] Bu ifadeler insan dergisinin Türk sanatçısı ve aydınını yeni dünya düzeninde nasıl konumlandırdığının da işaretidir. Türk hümanizmi doğrultusunda hareket eden Türk aydını, Batı medeniyeti ile Doğu medeniyeti arasında yani eski ile yeni arasında köprü kurabilmelidir. Bu ikisi arasında yaşanacak olan kopukluk, Cumhuriyet'in de idealize ettiği yeni Türk medeniyetini var etmekten ziyade, onun dünya medeniyeti sahnesinde eriyip gitmesine sebep olur. Bu sebeple Eyüboğlu'nun vurguladığı sağlam yenilik, eski temleri yeni hislerle doldurmaktan geçer. Sanattaki en büyük beceri de eski sazdan yeni sesler çıkarmakta yatar.[7] Cumhuriyet hümanizmi, yeni insanı inşa ederken onun medeniyet sahasında nasıl konumlanması gerektiğine sık sık dikkat çekmiştir. *İnsan* dergisi de bu anlamda Cumhuriyet projesinin işaret ettiği bu insan tipini yayın hayatı boyunca farklı yazılarla sürekli somutlaştırır. Yazar kadrosundaki çoğu ismin de Batı ile kurduğu ilişki, Cumhuriyet insanının prototipine uygundur. Türk hümanizmi, ancak yeni insanın inşası ile var olacaktır. Cumhuriyet hümanizminin işaret ettiği eskiye saplanıp kalmak yerine onu yeni yapmanın tarifini Eyüboğlu şu şekilde ifade etmektedir:

> "Yıkılmış kıymetleri düzeltmek eski zihniyete dönmek değildir. **Yahya Kemal Nedimin zihniyetine dönmemiştir.** Avrupada rönesans antik zihniyete dönmemiştir. Göçmüş dünyalar ancak bugünün zihniyetile yeniden doğabilirler. Bu doğuşta eski şekiller, yeni manalarla dolar. Allahın hüküm sürmüş olduğu yerde, sanat hüküm sürer. Gökyüzü yeryüzüne iner. İlahî kıymetler insanî kıymetlere karışır: Allah insanlaşır. Eski zihniyetin kurduğu şekiller yeni zihniyetin malı olur. Frenk hümanistleri eski Yunan ve Lâtin kültürünü kendi kıymet telâkkilerile uzlaştırmışlardır. Aristo ve Eflatunun sağlam fikir binaları içine Rönesansın dünya ve insan görüşünü sokmuşlar, Eskileri **hümanize** etmişlerdir. Humanizm eskiye dönmek değil, eskiyi yeni

[6] A.g.e..
[7] A.g.e., s. 34.

> yapmaktır. İnsanlık daima geriden hız alarak ileri gitmiştir. Köksüz medeniyet yoktur. Mazi mütemadiyen **tefsir** edilen, mütemadiyen yeni mânalarla dolan bir şekil dünyasıdır. Yeni Türk sanatkârı eski şekiller dünyasını yeni kıymetlerle şenlendirecek, eski meyvalarda yeni lezzetler bulacaktır."[8]

Eski ile yeni arasındaki bu diyalektik ilişki, yeni insan tipinin odak noktasını oluşturur. Nurullah Ataç, bir milletin bireyleri, özellikle de aydın kesime mensup olan bireyler arasında mutlaka bir kültür birliği bulunması gerekliliğine dikkat çeker.[9] *İnsan* dergisinde ele alınan insan, dünya medeniyeti tablosunda bir bütünü tamamlayan insandır. Hilmi Ziya Ülken, Türk aydınının tipolojisini çizerken onun en önemli vazifesinin kendisine dönmek, kendisini bulmak olduğunun özenle üzerinde durur:

> "Türk münevverine düşen vazifeler arasında (sistemli ve devamlı tercüme, Garp ilmine nüfuz, memleketi tanımak, v.s.) kendi kendini tenkid en mühimlerden biridir. Garp karşısında bu davanın üzerinde fazla durmaya başlanması gösteriyor ki, onu aşmak ihtiyaçları artık doğmuştur. **Kendimizi bulmak**, kendimize dönmek bugünün en esaslı meselesi olmuştur."[10]

Kendini bulma hamlesi, Türk aydınını ve Cumhuriyet projesinin yeni insan tipini tanımlayan ifadedir. Hilmi Ziya, Cumhuriyet'in bu yeni tipini tanıtırken sürekli olarak geçmiş ile bir hesaplaşma içerisine de girer. Bu hesaplaşma, sadece Ülken'in yazılarında değil, *İnsan* dergisinin yayın hayatı boyunca neşredilen pek çok farklı yazıda gündeme getirilen önemli bir konudur. Özellikle Tanzimat ile birlikte gelişen yenileşme hareketleriyle Cumhuriyet'in öncekilerle belli ölçülerde paralellik gösterse

[8] A.g.e., 38.
[9] Nurullah Ataç, "Humanisma", **İnsan**, 15 Mayıs 1938, Sayı: 2, s. 83.
[10] Hilmi Ziya Ülken, "Tanzimata Karşı", **İnsan**, 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s. 7.

de çoğu zaman farklılaşan modernleşme hamleleri arasındaki farklar ve Osmanlı'nın yenilik hamlelerinin neden belli ölçülerde başarısızlıkla sonuçlandığı, derginin genel problemlerinden biridir. Ülken'in eleştirilerinin başladığı nokta da Tanzimat ve sonrasında gelişen süreçte aydın kesimin oynadığı rol üzerinedir:

> "Tanzimat mütefekkirlerinde tam bir düalizm hâkimdir. O ya tamamile kendi muhitine kapılarını kapamış bir **Garp hayranı**'dır. Yahut onun içinde iki şahsiyet yaşar: Bir tarafında içine kapanmış ve şeklini kaybetmiş Şark, ötede muhtevasız ve realite ile bağsız Garp. Bu düalizm, birbirinden habersiz iki insan gibidir. Aralarındaki derin uçurumu farketmeksizin yan yana yaşar dururlar. Tanzimattan sonraki devirde Garp fikri memleketimize yalnız teknik ihtiyaçları doyurmak için girdi. "Mühendishane"nin açılması, Garp riyaziyesinin okunması **düşüncenin** prensiplerinde hiç bir değişiklik yapmadı. Bunların bir takım ilmî ve mantıkî neticeler getireceği hatırdan bile geçmiyordu. Bu yüzden, iki âlem birbirine nüfuz etmeksizin yan yana ve habersiz olarak yaşadı. San'ata, fikre boş şekillerin gelmesi zihniyetimizde hiç bir sarsıntı yapmadı. Zahirde bir inkılâp gibi görünen hareket, hakikatte bir hercü merçti: Düşüncelerde tam bir muhasebe eksikliği. Ruhlarda bir yamalı bohça sun'iliği."[11]

Ülken'in vurguladığı iki dünya arasında sıkışıp kalmak ve Batı ile münasebet kurayım derken, hem geçmişiyle arasındaki bağı koruyamamak hem de Batı ile yapay bir ilişki içerisine girerek sadece şeklen belli yenilik çabalarına girip Batı'nın işaret ettiği geniş ufka dâhil olamamak problemi, Cumhuriyet öncesi Türk aydınının en büyük problemlerinden birisi olmuştur. Bu problemin Cumhuriyet ile birlikte ne kadar aşılıp aşılmadığı her ne kadar ayrı bir problem olarak güncelliğini korusa da Cumhuriyet öncesi yenilik çabalarının yetersizliği ve başarısızlığı *İnsan* dergisinin kendisine mesele edindiği önemli bir husus olarak derginin yayın hayatı boyunca güncelliğini korumuştur.

[11] A.g.e., s. 8.

> "Orta çağda **medrese** ve **tekke,** bu iki büyük müessese birinci tipte mütefekkirleri yetiştiriyordu. O her ne kadar yaratıcı değilse de, hududları çizilmiş bir tefekkür sahasına malikti. Kökleri vardı. Bunun için asil ve hürmete şayandı. Tanzimattan sonra bu nevi azalmaya başladı. İmparatorluk sınıflarının yıkılışına tabi olarak bu tip mütefekkirler de gittikçe nadirleşti. Bunun yerine şekilsiz kozmopolit muhit, ve bol bol 'harcı âlem entelektüel' ortaya çıktı: Bütün meziyeti yeni şeyler söylemek, herkesi hayrete düşürmek, hiçbir tarafa bağlanmamak, mütemadiyen kendi kendini nakzetmek."[12]

Ülken, Tanzimat sonrası aydınlarını tanımlarken onların içine düştüğü iki büyük buhrandan bahseder. Bunlardan birisi birbirine asla benzemeyen iki dünya görüşünü boş yere birleştirme çabası, bir diğeri ise Osmanlı medeniyetinin kemalinin, medeniyetin genel cereyanında hiçbir şey ifade etmediği ve Tanzimat'tan sonraki dönemde yaşayan aydınların hemen hepsinin bu buhrana düşmesi problemidir. Cumhuriyet döneminde ise bu durumun değiştiğine inanılmaktadır. Tanzimat'tan bu yana gerçekleştirilmeye çalışılan bütün yenilik hareketlerinin ve kimlik bunalımlarının Cumhuriyet ile birlikte netliğe kavuştuğu ve Cumhuriyet'in Tanzimat'ta gerçekleştirilmeye çalışılan Rönesans hamlesini nihayet gerçekleştirdiği, Ülken'in kaleminden şu şekilde açıklanmaktadır:

> "[...] Cümhuriyet devrinin başardığı inkılâplar hakikî ve tek yola girdiğimizin alâmetidir: İnkılâbımız her şeyden evvel kapalı medeniyet çerçevesini kırmak için lâzım gelen tarama ameliyelerini yaptı. Tarih tezimiz insanî medeniyetin köklerine nüfuz etmek ve kavimler arasındaki müşterek eserin içinde hakikî rolümüzü görmek imkânlarını hazırlamıştır. Tanzimatın yapması lâzım geldiği halde [...] asla yaklaşamadığı **rönesans** hamlesi bizde ancak bugün başlıyor.

[12] Hilmi Ziya Ülken, "Fikir Ananesi", **İnsan**, 15 Temmuz 1938, Sayı: 4, s. 283.

> **Kendimizi bulmak** bu rönesans hamlesinin belli başlı şiarıdır. Fakat onu hiç bir zaman sathî Garpçılığın müfrit reaksiyonlarile karıştırmamalıdır. Çünkü Tanzimatın en mühim zararlarından biri de kozmopolit tipin karşısında bu gittikçe içine kapanan tipi yetiştirmesi olmuştur."[13]

Türk aydınının, Cumhuriyet projesinin genişlemesinde etken rol oynayacağını düşünen İnsan dergisi, Tanzimat aydını ile ondan sonraki aydını farklı yerlerde konumlandırır. Ülken, yeni Türk aydınının varlığından bahsederken fikir adamı ve sanatçıyı iki farklı tip olarak ele alır. Ona göre mütefekkirlerimizi, ancak otuz yıldır Batılılaşmış olan fikir tarihimizde yetiştiği ölçüde aramak gerekir. Yeni Cumhuriyet'in aydın tipinden bir Kant veya Descartes çıkamayacağının bilincinde olan Hilmi Ziya, bununla beraber sanat rehberlik eden ve yeni nesillere sanat idealini aşılamaya çalışan aydın tipinin mutlaka var olduğu üzerinde durur.[14] Bununla beraber Türk mütefekkirinin de Türk sanatçısının da başka medeniyetlerden etkilenebileceğini ve bu medeniyetlerin zaten birbiriyle temas halinde olan, birikerek ilerleyen büyük dünya medeniyetinin bir parçası olduklarını düşünür:

> "Türkler güzel mısra söylemesini öğrenmek için asırlarca İran edebiyatında çıraklık ettiler. Ayni şey, Yunanlıları taklit eden Lâtinler, Lâtin ve İspanyolları taklit eden Fransızlar, Fransız ve İngilizleri taklit eden Almanlar, Fransız ve Almanları taklit Ruslar için de variddir. Bu milletlerin edebiyatını gözden geçirince hakiki yaratışın nasıl eski modeller üzerinde büyük bir sabırla tekrar tekrar çalışmalardan doğduğunu anlarız. Bundan dolayı, yeni Türk hikâyecilerindeki arayış kabiliyetini takdir etmeliyiz. Onlar millînin içinde insanîyi bulmaya bu suretle muvaffak olacaklardır. Yaptıkları işin şuuruna sahip olduklarını tahmin ediyorum. Bu, onların henüz tam ve olgun bir fikir seviyesine

[13] Ülken, "Tanzimata Karşı", s. 11.
[14] Hilmi Ziya Ülken, "Düşünmenin Zorluğu", **İnsan**, 1 Mayıs 1941, Sayı: 14, s. 1.

yükseldiklerini söylemek demek değildir. Çünkü düşünmek hakikaten zor bir iştir."[15]

Hilmi Ziya Ülken, yeni Türk aydınını tanımlarken özellikle onun miladının Cumhuriyet'in yakın tarihlerinde olduğunu söyler. Bu yüzden de eski ile yeni arasındaki bağı veya Doğu ile Batı arasındaki ilişkiyi anlamlandırma sürecinde içine düşülebilecek yanılgılar olursa, bunun, yeni aydının henüz olgunlaşmamış olduğuna bağlar. Ancak yine de Cumhuriyet aydınının Tanzimat aydınından farkları ve Cumhuriyet'in oluşturmaya çalıştığı aydın tipi, öncekilere nazaran çok daha ileri bir seviyededir. Ülken'in Tanzimat ile arasında kurduğu bu çatışmacı ilişki, yeni Türk insanını ve aydınını anlamak açısından da önemli bir noktayı teşkil eder. Bu anlamda Hilmi Ziya Ülken tarafından, "Tanzimat çığrını tamamlayan mütefekkirlerin başında" Namık Kemal'in ismi anılır. Namık Kemal'in en büyük özelliği, kendi dönemi için gerçekten yenilikçi bir aydın olması, daha önce söylenmemiş sözleri söylemesi, gündeme gelmemiş kavramlardan bahsetmesidir. İslam dünyasına bağlı olan Osmanlı saltanatına yabancı kavramlar olan "millet, hürriyet, vatan" gibi mefhumlara tamamen yeni manalar veren, onları adeta baştan imal eden aydın, Namık Kemal olmuştur. Hilmi Ziya'ya göre, bu anlamda, Cumhuriyet'e giden süreçte önemli rol oynayan ve adeta yeni rejimin yolunu "Genç Türklerin" rehberi olarak da Namık Kemal'in ismi anılmalı ve ona "garblılaşma yolunun ilk ideoloğu" gözüyle bakılmalıdır.[16] Ülken'in Namık Kemal'e verdiği bu değer, onun çağının sınırlarını aşmış bir aydın olmasıyla ilgilidir. Bu bakımdan Cumhuriyet aydını ile de benzerlik taşımaktadır. *İnsan* dergisinin işaret ettiği aydın tipi, tıpkı döneminin sınırlarını aşmış, kendi zamanında hiç söylenmemiş sözler söyleme cesaretini gösterebilen Namık Kemal gibi yenilikçi ve cesur hamleler yapabilecek olan insandır. Ancak o, medeniyeti bir bütün olarak ele alacak, eski ile yeni arasında köprü kuracak ve bu köprüde kendini bulacaktır. *İnsan* dergisinin ideal aydın tipi, evrensel değerler ölçüsünde kendini geliştiren ve medeniyet tanımını bu bakış açısı

[15] A.g.e., s. 2.
[16] Hilmi Ziya Ülken, "İdeolog Namık Kemal", **İnsan**, 1 Aralık 1938, Sayı: 8, s. 609-611.

altında kuran kişidir. Bununla birlikte Sebahattin Eyüboğlu da yine yeni Türk aydınının ve sanatçısının bir resmini çıkarırken Yahya Kemal'in ismini zikreder. Yahya Kemal'in "Ben Parise **alafranga** geldim, **alaturka** döndüm" sözünü alıntılayarak yeni Türk sanatçısının kültür ve medeniyeti nasıl anlaması gerektiğine dikkat çeken Eyüboğlu, Batı ile Doğu arasına sıkışmış olmaktan kurtulmuş ve Türk değerlerini tıpkı bir Batılı gözüyle anlayan insanın, yeni Türk sanatkârının da bir temsilcisi olacağı sonucuna varır:

> Bence yeni Türk sanatini […] en iyi temsil eden Türk, Yahya Kemaldır. Onun şiirde yaptığını her Türk sanatkârının kendi dünyasında yapması icap ettiğine ve Türk sanat tenkidinin onu bir kriter sayabileceğine kaniim. Yahya Kemal frenk şiirinin özüne vardıktan, Quartier Lâtin'i fethettikten sonra Türk şiirine dönmüş, türkçenin lezzetini frenk şuurile tatmıştır. Frenkten Türke dönüşü çoktan ve emsalsiz bir ölçü ile tahakkuk ettirmiş olan büyük Türk üstadının 1932 de Paris Türk talebe cemiyetinin bir toplantısında yaptığı kıymetli müsahabeden şu unutulmaz cümleyi hatırlıyorum: "Ben Parise **alafranga** geldim, **alaturka** döndüm". Ancak YahyaKemal gibi millî varlığının hakikî lezzetine varmış bir sanatkârın dilinde kıymet kazanan bu söz yeni Türk sanatının en mânalı sözüdür."[17]

Namık Kemal ve Yahya Kemal, yeni aydın tipinin bir prototipini görmek açısından önemli isimlerdir ve muhakkak dergi tarafından özel bir şuurla gündeme getirilmişlerdir. Onlar, kendi değerlerinin farkında olan, Batı'yı tanısa bile ona kendi penceresinden bakıp o şekilde değerlendirmeyi becerebilmiş insanlardır. *İnsan* dergisi, "kendimizi bulmak" vurgusunu belli aralıklarla gündeme getirir. En geniş ölçüde insana gitmenin en derin anlamda kendimizi bulmaya yardım edeceğine inanan *İnsan* dergisi, Türk olarak yapılması gerekenin dünya ölçeğinde bakışımızı genişletmek ve insan olarak vazifemizin de insanlığa yeni bir şey katmak için dünya

[17] Eyüboğlu, "Yeni Türk San'atkarı Yahut Frenkten Türke Dönüş", s. 33.

zaviyesinden kendimize yeniden bakmasını bilmek olduğunu dile getirir.[18] Bu anlamda *İnsan* dergisi, yeni Türk insanının tipolojisini, özellikle aydın kesimin yapması gerekeni net bir şekilde ortaya koyar. Doğu ile Batı arasında bir ayrım olmadığı ve Cumhuriyet hümanizminin işaret ettiği ölçüde bu medeniyetleri tek ve ortak bir kümenin parçaları olarak gören insan, kendi medeniyetini de Batıyı boş bir şekil olarak görmekten vazgeçen insan olacaktır.

Cumhuriyet ideolojisinin en çok önemsediği konulardan birisi de kadınlardır. Kadın, Cumhuriyet'in gerçekleştirmeye çalıştığı yeni insan tipinin en önemli figürü olarak yorumlanmış ve önceki dönemlerde olmadığı kadar toplumda görünür olmaya başlamıştır. Kuşkusuz bu tutum tesadüfî değildir. Cumhuriyet'le birlikte oluşturulmaya çalışılan yeni insan, gerek dış görünüşü ile gerekse de zihinsel dönüşümü ile birlikte tam anlamıyla bir yeniliği temsil eder. Bu yeniliğin vitrin yüzü de kadın olmuştur. *İnsan* dergisinde sürekli gündeme gelmemesiyle birlikte, bir "Cumhuriyet projesi olan kadın" üzerinde de biçimsel ve zihinsel bir prototip çizilmiştir. M. Şekip Tunç, Cumhuriyet kadınını bir tabloya benzetmiş ve o tablonun çerçevesinin eski Türk kadını olduğunu söylemiştir. Aldığı yeni zaman kültürüyle orta zaman dünyasından ayrılan bugünkü kadın artık o dünyadan bir daha temas kuramayacak kadar uzaklaşmıştır.[19] Ancak bu kopuş, yine Türk hümanizmi gereği doğrultusunda olmuş ve eskiden ayrılış her ne kadar bir daha kurulamayacak kadar uzak bir mesafe kazanılmış olsa da bu, kendi geçmişine sırtını dönmek sadakatsizliği anlamına gelmemektedir.

M. Şekip, inkılapçı ve devletçi hamlelerle ilerleyen Cumhuriyet'in bütün hareketlerde olduğu gibi kadın hareketlerine de bu hususta ki ideolojileri şaşırtan bir sürat verdiğine dikkat çekmesi boşuna değildir.[20] Bu anlamda değerlendirilirse yeni Türk kadını da Cumhuriyet'in yeni insan tipinin bir parçası olarak onun değerlerine sahip çıkan ve her şeyden önemlisi zihniyet olarak kendi çağını yakalamış olan kişidir. Kadının, toplumsal hayatın her alanında var olması gerekliliği Cumhuriyet'in kendisinden önceki zihniyetten ayrıldığının da en büyük göstergesidir. Öyle ki temel

[18] A.g.e., s. 14.
[19] M. Şekip Tunç, "Yeni Türk Kadını ve Ruhî Münasebetleri Meselesi", **İnsan**, 15 Mayıs 1938, Sayı: 2, s. 153-154.
[20] A.g.e., s. 157-158.

hak ve özgürlükler konusunda Cumhuriyet –kendi ideolojik alt yapısı doğrultusunda olsa bile- kadına oldukça geniş bir görünüş sahası açmıştır.

> "Eski Türk kadını ruhî ve içtimaî münasebetlerde çok dar ve kapalı bir çerçeve içinde yaşar. Daha çocukken yüklendiği çarşaflı âdeta tecrit edilmiş bir hayata girer. En yakın akrabalarından başka hiçbir erkekle temasa gelmesine müsaade edilmez. […] Halbuki yeni Türk kadını bütün bu bağlardan kurtularak Erkekler arasında ve erkeklerle beraber çalışıyor; ve istediği erkekle temas etmekte tamamile serbest bulunuyor."[21]

Eski kadın ile yeni kadın kavramlarındaki bu ayrım, Cumhuriyet projesinin önce ve sonra ile kurduğu ayrımın bir tezahürü olarak yorumlanabilir. Öyle ki bu noktada kadına esas özgürlük alanının verilmesi, hatta daha da ileriye giderek kadına "insan" olarak değer verilmesinin önü Cumhuriyet ile açılmıştır. Kendisinden önce ise kadın herhangi bir şekilde toplumda görünmeyen, kapalı kapılar ardında belli rollerle tanımlanan bir tiptir. Kadının "erkeklerle temas içerisinde" bir toplumsal hayat sürmesi, "modern" Cumhuriyet'in bir resmini de görmek açısından önem teşkil etmektedir.

Cumhuriyet, kadına gösterdiği bu özel ilgiyi genişletme çabasında olmuş ve bu doğrultuda ideolojisini yaymak açısından birtakım faaliyetlere girişmiştir. Bunun için de yeni insanın okuma yazma seviyesi artırılmalı ve mümkün mertebe bu okuma yazma seferberliğinin haritası genişletilmelidir. Gücünü halktan almayan hiçbir ideolojinin ayakta kalamayacağı düşünülürse, Cumhuriyet de gücünü halktan almak için öncelikle kendini halka anlatma yoluna gitmiştir. Bu girişimlerin ne kadar başarılı olduğu ve halk ile ne ölçüde temas kurulabildiği tartışmalıdır. Ancak kendisinden önceki biçimlerle kıyaslandığında Cumhuriyet döneminde hiç de yabana atılmayacak bir halk hareketi olduğu gözlemlenir. Safaeddin Karanakçı, bu halk

[21] A.g.e., s. 156.

hareketinin en önemli aşamalarından birini oluşturan yeni alfabeyi gündeme getirir. "Yeni Türk harfleri sayesinde memleketimizde okuma ve yazma bilenlerin mahsüs bir şekilde arttığı muhakkaktır."[22] vurgusunu yapan Karanakçı, eğitim seferberliğinin kaçınılmaz olarak gerçekleştirilmesi gerektiğine dikkat çeker:

> "Yapılacak iş tam manasile geniş bir maarif seferberliğidir. Yeni Türk harfleri ile okuma ve yazma çabucak öğrenilmektedir. Bunu, kimse inkâr edemez. Fakat maalesef, çabuk öğrenilen bu yazı bilhassa köylerde çabuk unutulmaktadır. [...] Nüfusumuzun yüzde yetmiş altı buçuğu köylüdür. Bu itibarla Türkiyenin okuması, köylünün, köyün okumasıdır."[23]

Buradaki en önemli görev de yine Cumhuriyet'in yetiştirdiği yeni aydın kesime düşmektedir. Cumhuriyet'i anlatacak olan, köy-kent ikiliğini ortadan kaldırarak Cumhuriyet projesini her anlamda kentlerden köylere taşıyıp köylü ile buluşturacak olan kişi Cumhuriyet aydınıdır. *İnsan* dergisine göre, Tanzimat'tan bu yana gelen süreçte Osmanlı aydınının yaptığı en büyük hata yenilikleri tepeden inme bir şekilde sunmak ve halk tarafından kabul edilmesini beklemek olmuştur. Cumhuriyet ise kendisinden önceki modernleşme hareketlerinden ders alarak, yenilikleri öncelikle halk ile buluşturma zihniyetiyle hareket etmiştir. Bu zihniyetin halk tabanında karşılık bulup bulmadığı, yani Cumhuriyet'in de eleştirdiği kendisinden önceki yenilik hamleleriyle ne kadar paralellik içerdiği problemi tartışmaya açıktır. Buna rağmen İnsan dergisi, Türk aydınını kendisinden önceki Osmanlı aydınına nazaran farklı bir yerde konumlandırmıştır. Cumhuriyet, kendi makbul vatandaş tipini oluşturmaya aydın kesim ile başlamıştır. Hilmi Ziya Ülken, yeniçağın ideal insanı olarak "vatandaş"ı görür. Ona göre vatandaş boş bir klişe ve yalnız hukukî bir tâbir değildir. O da eski çağların bütün ideal insanları gibi muhtevası ve özüyle beraber düşünülmesi, yaşanması lâzım gelen bir mefhumdur.[24]

[22] Safaeddin Karanakçı, "Türkiyede Kültür Seviyesi", **İnsan**, 15 Temmuz 1938, Sayı: 4, s. 338.
[23] A.g.e., s. 341.
[24] Hilmi Ziya Ülken, "İnsan İdeâli", **İnsan**, Şubat 1943, Sayı: 20, s. 1-2.

> "Vatandaş deyince kanunlarını kendisi yapan, bir işin iradesinden başka hiçbir kuvvetin hükmünü kabul etmeyen, cenneti yeryüzüne indirerek insanlığı gayelerin sonu haline getiren insanı anlıyoruz. 'Veli'nin bütün yüksek değerleri nasıl fanî olmayan ve görülmeyen bir âleme çevrilmişse, vatandaşın bütün değerlerinin gayesi de vatanların barıştıkları bir insanlık gayesine çevrilmiştir. Vatandaş bu gaye için kendi vatanını cennet yapmıya çalışır; bu gaye için kendi kanunlarına hâkim olmak ister; bu gaye için başka insanlara telkinler yapar. Ve yine bu gaye için –hücuma uğradığı, hürriyeti, insanî ideali tehlikeye düştüğü zaman bu ideal uğrunda- çarpışır. Ortaçağın din uğrunda cihadı yerine artık vatandaşın insanlık ideali uğrunda cihadı kaim olmuştur."[25]

Hilmi Ziya Ülken'in çizdiği vatandaş tipi, Cumhuriyet'in yeni insan tipinin bir yansımasıdır. Vatandaş artık eski, geleneksel ve mistik anlayışları yıkıp; insanlık medeniyeti, insanlık ideali uğruna çalışan bir tip olmalıdır. *İnsan* dergisinin idealize ettiği vatandaş tipi, işte bu Türk hümanizmini sahiplenen ve eski ile yeni arasında bağ kurarken, sadece kendisi için değil bütün bir insanlık uğruna harekete geçen insandır. Aydın, köylü, kadın, erkek vs. kim olursa olsun, insan ancak insanlık için çalışmalıdır. Cumhuriyet projesinin yaratmaya çalıştığı insan da bu şekilde hareket gereken insandır. Bu insan tipinin öncüsü olan aydın, ister köyde, ister kentte olsun, Cumhuriyet'in oluşturmaya çalıştığı makbul vatandaşı da inşa edecek olan kişidir.

İnsan dergisi, Cumhuriyet hümanizmi doğrultusunda tasarladığı yeni insan tipini çok yönlü bir medeniyet anlayışının kurucusu olarak görmektedir. Türk hümanizminin Doğu ile Batı arasında kurduğu geniş köprünün ortasında yer alan ideal insan, bu iki medeniyet arasında sıkışıp kalmaktan kurtulmuş ve medeniyet anlayışını evrensel değerler ışığında yeniden inşa edecektir. Bu aşamada derginin

[25] A.g.e. s. 2.

idealize ettiği "insan" tipi, Cumhuriyet değerlerinin bir savunucusu, Cumhuriyet projesinin uygulayıcısı olarak var olur. Böylece sadece memleketini değil, evrensel bir değeri de kalkındıracaktır. Cumhuriyet hümanizminin yeni insan tipi, büyük bir medeniyet anlayışının temsilcisi olarak tarih sahnesindeki yerini alacaktır.

3.2.2. İnsan Dergisinin Medeniyet Anlayışı

İnsan dergisinin ilk sayısından son sayısına kadar kendisine mesele edindiği en önemli konu "medeniyet"tir. Medeniyet meselesinin, Doğu ile Batı, eski ile yeni arasında nasıl konumlanması gerektiği ve derginin bu tartışmalar içerisinde nerede durduğu sürekli tazeliğini koruyan bir gündem maddesidir. "Medeniyet sürekli bir hümanizmadır." [26] diyen Hilmi Ziya Ülken, aslında *İnsan* dergisinin medeniyet tartışmalarında nasıl pozisyon aldığının da tek cümlelik özetini aktarmış olur. Bu anlamda derginin medeniyet tartışmalarına bakışı hümanist bir çerçevede yer devam eder ve son sayısına kadar da bu bakış açısı değişmez. Hilmi Ziya Ülken, medeniyetten anlaşılması gerekenin ne olduğunu şu sözlerle ifade eder:

> "Tek bir medeniyet vardır: O da insan toplulukları arasındaki karşılıklı tesirlerin büyümesi, çoğalması ve genişlemesidir. Çarpışmaların doğurduğu kıvılcım yerini değiştirebilir. Fakat bu, daha zengin yayılma yerleri bulmak içindir. Karşışıklı tesirler kompleksine karışan her yeni unsur, onu bir parça daha geniş, biraz daha uzvi (organik) bir hale getirir. [...] Tarih tetkikleri ilerledikçe, şimdiye kadar kendi kendine yetişmiş sanılan medeniyetlerin birbirlerine bağlı oldukları, aynı kökten geldikleri anlaşılır."[27]

[26] Hilmi Ziya Ülken, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, Ocak 2016, s. 7.
[27] A.g.e., s. 2-3.

Hilmi Ziya Ülken, derginin medeniyet konusuna olan bakış açısını kendi cümleleri ile aktarırken, medeniyet tarihinde adına mucize demenin âdet olduğu iki büyük devirden bahseder: "Bunlardan biri eski Yunan mucizesi, diğeri 19'uncu asırda yaşayan ve ötekinin devamından başka bir şey olmayan garp mucizesidir."[28] Derginin medeniyet kavramına bakışı dikkatle tetkik edildiğinde, gerçekten de medeniyete dair olan bakış açısının eski ile yeni arasında kurulan bu geniş köprüde somutlaştığı görülebilir. Bu köprü, yeni Türk insanının elinde vücut bulacak olan bir anlayıştır. Eski ile yeni, Doğu ile Batı arasındaki sınırların kalktığı ve büyük dünya medeniyetinin bir parçası olarak yorumlanan Türk hümanizmi, bu medeniyet anlayışının bir sonucudur.

İnsan dergisi henüz ilk sayısında derginin manifestosu sayılabilecek olan imzasız yazıda, memleketin ve medeniyetin bir haritasını çıkarır ve Türk milletinin bir asırdır iki âlem arasında kararsız beklediğini vurgular. Bu iki âlem arasındaki sınırı kaldıracak ve yeni bir medeniyet anlayışı içerisinde var olmayı sağlayacak olan yeni dünya şuurudur. Bunun, Türk aydınının Rönesans şuurundan doğmakta olduğunu vurgulayan dergi, Cumhuriyet'in getirdiği modernleşme hareketlerine atıfta bulunarak, Türk inkılabının Tanzimat'ta yapması gereken Rönesans hamlesini yüz yıl sonra ancak yapabildiğine dikkat çekmektedir. Bu dikkatle medeniyet anlayışını yeniden inşa etmeye çabalayan, Cumhuriyet projesinin çizdiği tabloda kendine bir yer edinen *İnsan* dergisi, eski ile hesaplaşmayı da sık sık gündeme getirir ve Osmanlı devrinin büyük bir kısmının boş kelimecilik ve mefhumculukla yeni bir medeniyet inşa edilmesinin önünü tıkadığını söyleyerek, ölçüye ve netliğe, yaşanılmış vakaların derin tahliline ihtiyaç duyulduğunu vurgular.[29]

> "'İnsan' mecmuası bu muazzam intikal sırasında, Türk münevverinin Rönesans şuurundan doğuyor. Aradığımız: İnsanî mikyas içinde vakıaya, müşahhasa, hakikîye dönmektir. [...] Bugün hakiki manasile

[28] Hilmi Ziya Ülken, "İnsan Sevgisi", **İnsan**, 1 Ağustos 1941, Sayı: 15-17, s. 1.
[29] İmzasız Yazı, "Maksad", **İnsan**, 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s. 1.

> Rönesans yapıyoruz: Dünya kervanına yeniden katılıyoruz. Bu yolda kendimizi tekrar bulmak için garb metodları bize rehberlik edecektir."[30]

Dünya kervanına yeniden katılmak kavramı, derginin hedeflediği medeniyet çıtasını görmek açısından önemlidir. Osmanlı'da köklü yenilik hareketlerinin hız kazandığı dönem olan Tanzimat Devri'nin bu alandaki boşluğu kapatamadığı, o dönemde Tanzimat insanının Batı medeniyetini tam olarak anlayamadığı ve Batı'yı sadece biçimsel değişiklikler hedefleyerek ele aldığını vurgulayan *İnsan* dergisi, Batı'yla girilen bu ilişki dahilinde ortaya çıkan sonuçların tamamının boşlukta kaldığına ve köklü bir zemine oturmadığına dikkat çekmektedir.

> "Tanzimat, Garbi daima **boş bir kalıp, mücerred bir şekil** olarak almıştır. Müsavat ve hürriyet fikirleri, müşahhas muhtevaları olan canlı fikirler değildi. Karşılığı muayyen bir içtimaî realite olmıyan **kelimeler**di. Şüphesiz güzel temennileri, samimî niyetleri temsil ediyordu. Fakat bu fikirlerin dayanması lâzım gelen içtimaî realite kurulamamıştı: Bir içtimaî nizam yıkılmış, yerine bir yenisi kurulmamıştı. [...] Garptan gelen her şey boşlukta kaldı: Formalizm, nominalizm, muhtevasız şekil Türk münevverinin içinde bulunduğu buhranı doğurdu. Eski Osmanlı nizamında karşılığı saray, tekke ve halk olan edebiyat ve fikir seviyeleri vardı. Yeni cemiyette bunlar da kayboldu."[31]

Batı'yı sadece boş bir şekil olarak almak ve modernleşme çabalarına da bu şekilde yön vermeye çalışmak aksak birtakım yenilik hareketlerinin doğmasına ancak hedefine ulaşamadan yok olmasına sebep olmuştur. *İnsan* dergisinin dikkat çektiği, Batı ile kurulacak ilişkinin çok yönlü olması gerektiği ve ancak bu şekilde dünya medeniyetine yeniden katılmanın mümkün olabileceğidir. Türk hümanizminin

[30] A.g.e., s. 2.
[31] Ülken, "Tanzimata Karşı", s. 8.

hedeflediği dünya medeniyetine eklemlenme, kendi kapalı ve mistik medeniyet anlayışımızın sınırlarını aşmak ile mümkün olacaktır. Hilmi Ziya Ülken, Cumhuriyet ideolojisine bu anlamda esaslı bir rol biçmekte ve önceki yenilik hareketleriyle karşılaştırdığında Cumhuriyet'in, ayakları yere basan ve Batı ile kurduğu ilişkiyi daha köklü bir anlayışla hareket eden bir süreç olarak yorumlamaktadır:

> "Bugün artık Garbi **boş bir şekil** olarak almaktan vaz geçiyoruz. İçine katlanan eski dünyamızın şekilsiz **muhteva**sını değersiz buluyoruz. Nazarımızda lüzumsuz bir **Şark ve Garp** dramı yoktur. Derebeyliğin bakiyesinden ve imparatorluğun gevşek ihtihsalinden silkinerek kesif istihsal ve temerküze doğru gitmeğe çalışan bir Türk milleti vardır. Bu Türk milleti büyük dünya tekamülüne iştirakini hazırlayan tarih hamlesiyle rönesansını yaparken kendi bünyesini daha iyi tanıyacak ve asıl o zaman kendisini bulacaktır. Şarkçının 'kendini terk ediyorsun' ve Garpçının 'içine kapanıyorsun' ithamları o zaman lüzumsuz olacaktır. […] Ne kadar genişlersek o kadar derinleşiriz. En geniş mikyasta insana gitmek en derin manada **kendimizi bulmayı** temin edecektir. Türk olarak vazifemiz, kendimizi bulmak için dünya mikyasına kadar bakışımızı genişletmek olmalıdır. İnsan olarak vazifemiz insanlığa yeni bir şey katmak için dünya zaviyesinden kendimize bakmasını bilmek olacaktır."[32]

Yeni ve köklü bir Rönesans hamlesi yapmak, *İnsan* dergisinin henüz ilk sayısında, derginin amaçlarından en önemlisi olarak sunulmuştur. Bu Rönesans hamlesini gerçekleştirecek olanın Cumhuriyet projesi olduğu ise çok da üstü kapalı olmayan bir ifade ile belirtilir. Cumhuriyet, Türk hümanizminin belli başlı yol haritasını belirleyen ve yeni medeniyetin nasıl oluşturulması gerektiğine dikkat çeken bir ideoloji olarak İnsan dergisinin ana fikir şemasını da oluşturur. Bu şemada Batı ile kurulan temas son derece sistematik ve şuurlu bir şekilde var olur. Gökalp'in terminolojisiyle medeniyet-hars ikiliğini kabul etmeyen *İnsan* dergisi, bu bakış

[32] A.g.e., s. 13-14.

açısıyla Batı'yla kurulacak olan ilişkinin keskin ayrımlara sebep olacağı ve bunun da Tanzimat'tan beri yapılan hatalarının ancak bir parçası olabileceğine değinilir. Bununla beraber sonuç olarak bir medeniyeti bırakıp ötekine geçmek de reçete değildir, "fakat bir rönesans yapmak, **kapalı** medeniyetin çerçevesini kırarak en eski köklere kadar inmek ve beynelmilel münasebetlerin çokluğundan doğan beşerî medeniyetin yürüyüşüne köklerden itibaren karışmak"[33] Batı'ya yönelik geliştirilen çok yönlü ve sistemli yaklaşımın yanında, kendi medeniyetinin de köklerine inerek farkına varmak ve bu iki âlemi bir potada eriterek büyük dünya medeniyetine katkı sağlamak gerekliliği, *İnsan* dergisi tarafından misyon edinilmiştir. Cumhuriyet'in kuracağı yeni medeniyet anlayışı, işte bu yeniden doğuş ışığında şekillenir. "Yeniden doğmak, eski varlığımızla alakayı kesmek değil, ona yeni hayat aşılamaktır."[34] Bu anlamda kendi köklerinden doğacak, kendi geçmişini anlayarak yeniden var olacak bir medeniyet tasavvuru, Cumhuriyet projesinin hakim paradigması olarak *İnsan* dergisinin de ideolojik arka planını görmek açısından önemlidir. M. Şekip Tunç, alegorik bir benzetmeyle Cumhuriyet'in gösterdiği bu yeniden doğuş sürecini ve geçmiş ile kurulması gereken ayrıntılı bağı şu şekilde ifade etmektedir:

> "Toprağın vazifesi, kuvvetli ve iyi ekilmiş tohumları kendi bağrında büyütmektir. Ana toprağı benziyen halkın vazifesi de üzerine serpilen tohumlardan en iyi dikilenleri beslemektir. Göklere uzanabilecek muhteşem bir ağacın yetişmesi hiç bir zaman kendiliğinden olmayıp daima sağlam bir tohum ile besili bir toprak istiyorsa, tarihî hareketlerin tohumları olan şahsî ideal ve iradeler de mutlaka besleyici bir halk ruhuna muhtaçtırlar. Büyük irade adamlarının halk ruhunu ekseriya kadına benzetmeleri, tohum ile toprak arasındaki münasebete bir işarettir. Tohum hiç bir zaman dirayet ve tecrübe ile vücuda gelen bir mahsul olmamıştır. Her tohum, bir canlının yavrusudur ve daima canlının bir imtiyazı olarak mevcuttur. Tohumsuz doğuma ve büyüme olmadığı gibi şahsî bir irade ve ideal olmadan statik

[33] A.g.e., s. 13.
[34] Eyüboğlu, "Yeni Türk San'atkarı Yahut Frenkten Türke Dönüş", s. 32.

> sosyalin dinamik sosyale geçmesi yani, içtimaî bir merhaleden diğer bir merhaleye geçilmesi vâki olmuş değildir."[35]

M. Şekip Tunç'un işaret ettiği halk ruhu, Cumhuriyet projesi ile kimliğini bulacak olan ve Türk hümanizmi ile kendi medeniyet anlayışını yeniden inşa edecek olan yeni insandır. Yeni insan, bunu kendi idealleri ile var edecektir. Tıpkı bir tohumun toprakla temas etmesi, kök salması ve büyümesi gibi yeni insan da Cumhuriyet ile buluşarak kendi toprağıyla temas edecek ve yeni medeniyet anlayışı etrafında tekrardan kök salacaktır. Köksüz bir medeniyet düşünülemez. *İnsan* dergisi de bunun farkındadır ve bu yüzden geçmişe olan vurgusunu sık sık tekrar eder. Geçmiş ile şimdi arasında kurulan bağ, aynı zamanda yeni bir medeniyet anlayışının da temsilidir. Bu medeniyet anlayışında tesadüflere yer yoktur. Tıpkı kendi köklerinin farkına varılması gerekliliği gibi Batı'nın da farkına varılması gerekmektedir. Bu yüzden bütüncül bir bakış açısıyla Batılı olmaktan bahsedilirken, Batı'nın boyunduruğu altına girmek ve kendi geçmişini unutmak, yok saymak kastedilmemiştir. Batı, herhangi bir coğrafyanın ötesinde olan bir zihniyeti ifade eder. İşte yeni Türk insanının ulaşması gereken hedef de o medeniyet ile iletişim kurmak ve dünya medeniyetine katkı sağlamaktır.

> "Garpli olmak bütün işleyiş, duyuş ve düşünüşümüzle bu medeniyete girmek demektir. Hakikaten medeniyetle hars arasındaki bu ayrılış çok sun'i oluyor. Garp medeniyetini dediğimiz zaman hiç bir zaman onun yalnız tekniği ve ilmi anlaşılmaz: Musiki, edebiyat, mimari, resim, felsefe bu medeniyetin unsurlarıdır. Beethoven Almanların olduğu kadar bütün Garbin Descartes Fransızların olduğu kadar dünyanındır. Medeniyet rasyonele doğru gittikçe dünyalaşıyor."[36]

[35] M. Şekip Tunç, "Yaratıcı İrade Meselesi", **İnsan**, 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s. 44-45.
[36] Ülken, "Tanzimata Karşı", s. 12.

İnsan dergisi nasıl Batılı olunabileceğine, modernleşmeyi Batı'nın hangi dinamikleri ile ele almak gerekliliğine sık sık dikkat çekmiştir. Öyle ki dergi, Beethoven'ı da Descartes'ı da ve başka büyük isimleri de aynı dünya medeniyetinin bir parçası olduğunu söyleyerek aslında Batı'ya dair olan bakış açısını da göstermiştir. Türk hümanizminin rasyonel ve pozitivist alt yapısını oluşturan bilim ve tekniğe verilen önem, *İnsan* dergisinde de sık sık dile getirilmiş ve Batılı olmak ile kendimize dönmek arasındaki ince çizginin nasıl tanımlanabileceğinin üzerinde durmuştur. Hilmi Ziya Ülken, her medeniyetin bir diğeriyle olan ilişkisine değinirken, bunların arasında bazı zıtlıklar ve bariz kesim noktaları olduğunu söyler. Ancak bunlara rağmen bu âlemler, karşılıklı etkileşim ve bağlantı içerisindedirler. Her kesim yerinin medeniyette bir yıkılış değil ancak bir inkılap; bir son değil ancak yeni bir başlangıç olduğuna dikkat çekilir.[37]

> "Medeniyetler, kendi içlerine katlanmış kapalı daireler değildir. İnsan medeniyeti, insan zümreleri arasında gittikçe artan karşılıklı münasebetler (interactions) in mahsulüdür. Bu münasebetler ne kadar muadil ve sahası ne kadar geniş ise medeniyet o kadar açık olmağa müstaittir. Karşılıklı münasebetler -muhtelif âmillerle- gevşediği ve azaldığı zaman medeniyetin umumî yürüyüşünden ayrılan bir dal, kendi içine katlanarak donmuş bir halde kalmaya mahkûmolur. İnsanlık tarihinde medeniyetin yürüyüşünü durdurur gibi gözüken, veya inhiraflar yaparak kendi içine katlanan, kapanan devrelerin bulunması bundandır. Her kapalı devre medeniyetin yürüyüşünde bir irtica hamlesi ve bir inhiraf teşkil etmiştir."[38]

İnsan dergisinin medeniyet anlayışını temsil eden en önemli isimlerden biri olan Hilmi Ziya Ülken'in ifadeleri, derginin Cumhuriyet ideolojisinin de işaret ettiği yeni Türk medeniyetini nasıl algıladığı ve ne şekilde oluşturmaya çalıştığını görmek açısından önemlidir. Geçmiş devirlerden kalma bir eski ile yeni çatışmasının artık

[37] Hilmi Ziya Ülken, "Medeniyetin Yürüyüşü", **İnsan**, 15 Mayıs 1938, Sayı: 2, s. 88-89.
[38] A.g.e., s. 89-90.

olmadığını ve bu anlayışın yıkılması gerektiğini her fırsatta vurgulayan *İnsan* dergisi, yeni medeniyet anlayışını inşa ederken eski ile çatışmaya girmek yerine uzlaşmak, yeniyi körü körüne kabul etmek yerine rasyonel bir şekilde tetkik etmek gerekliliğini belirtir. Eskiden pek çok şeyin yeniye karışarak ve eski-yeni düalizmi yerine ikisinin belli bir armoni içerisinde yeniden var olarak oluşturduğu bu yeni medeniyet anlayışı, Tanzimat'tan bu yana yapılan hatalarla yüzleşen ve Cumhuriyet hümanizmini bu yüzleşme ışığında tartışmaya açan bir şekilde var olur. Eski ile yeni, Doğu ile Batı, İslam ile İslam-dışı *İnsan* dergisinin medeniyet anlayışında bir bütünün parçalarıdır. Hiçbiri birbirinden bağımsız değildir; birbirini etkilemeyen biçimlerde var olmaz. Yeni Türk insanı da bir dünya resminin parçasını oluşturan kendi medeniyetiyle, bu bütüne katkı sağlamanın yolunu açmalı ve dünya mirasına ortak olmalıdır. *İnsan* dergisinin medeniyet anlayışının temeli burada yatmaktadır. "Yalnız dünü görmeden bugünü anlamak kabil olmadığı gibi dünsüz bir bugün ve bugünsüz bir yarın tasavvur etmek de mümkün değildir."[39] Bu anlamda bütün bir fikir tarihi birbirine eklemlenen fikirlerin bütününden oluşur. "Hiçbir fikir tek bir insanın eseri değildir. Kendinden önce gelenlerin kurduğu binaya bir taş ilave eder ve onu kendinden sonrakilere bırakır." [40] Türk medeniyetinin yaşaması gereken gecikmeli Rönesans ancak bu fikirler içerisinde ortaya çıkmalı ve Cumhuriyet hümanizminin işaret ettiği biçimde büyük dünya medeniyetine eklenmelidir.

> "Medeniyet dairesi genişliyor, yeni unsurlar eskisinden daha geniş bir münasebetler sistemi kurdukları için, ekseri, onun yerine geçiyorlar. Medeniyetin sıklet merkezi değişiyor ve hudutlar genişliyor. Metropol artık kendi mahreçlerine tâbi oluyor. **Eski**'den birçok şeyler yeniye karışıyor. Fakat birçok şeyler de dökülüyor. İşte medeniyetin yürüyüşündeki bu intikaller birer inhitat değil, fakat inkılâptır. Bir uzviyet ölüp yerine bir başkası doğmuyor. Fakat inkılâplar içinde ayni bütün tekâmülüne devam ediyor. [...] Rönesans, işte garbin eski metropolü olan islâm âlemine zaferinin fikrî neticesidir. Bu manada Rönesans değil, Rönesanslar vardır: Yunan mucizesi Anadolu ve

[39] Tunç, "Yeni Türk Kadını ve Ruhî Münasebetleri Meselesi", s. 154.
[40] Hilmi Ziya Ülken, "Fikir Ananesi", **İnsan**, 15 Temmuz 1938, Sayı: 4, s. 281.

> Suriyeye nazaran, Roma Yunana, islâm Roma ve İrana nazaran birer Rönesansla başlar. İslâm devrinin ilim ve felsefe ibdaları uzun müddet Avrupanın kendisine çıraklık ettiği hakikî Rönesans eserleri idi. Bu takdirde artık, her devirde ayni kalan **islâm** ve **hıristiyan** medeniyetleri diye kapalı daireler farzetmek; şarkla garbi veya yakın şarkla uzak şarkı iklim, ırk, din ve sair âmillerle birbirinden ayrılan âlemler telâkki etmek kadar hatalı bir görüş olamaz."[41]

Doğu ve Batı dünyası arasında belli bir ayrım görmek ve Doğu ile Batı'ya, hatta Doğu medeniyetini oluşturan coğrafyalara parça parça, Batı medeniyetini oluşturan parçalara da yine kendi dairesi içerisinde parça parça bakmanın hatalı bir görüş olduğunu şiddetle savunan Hilmi Ziya Ülken, her yeni devrenin eskilerini de kuşatan daha büyük bir daire vücuda getirdiği vurgusunu yapar.[42] Bu anlamda derginin medeniyet anlayışını oluştururken merkezine aldığı kavramlardan biri olan Batı'nın ne olduğu da sorgulanmıştır. Erken Cumhuriyet dönemini işaret ederek son zamanlarda Batı'nın oluşturduğu, Batı'dan gelen her şeye, etrafında gürültü yapan her şeye rağbet gösterenler olmasını eleştiren *İnsan* dergisi, "Hangi Garp?" sorusunu sormaktan geri durmaz.[43]

> "Şarka daima garbı karşı koymak âdet olmuştur: Garplaşmak, garplı gibi düşünmek, garp ilmini, hayatını şark ilmi ve hayatı yerine almak.. Bu tabir sın devrin bütün mütefekkirlerinde 'muasırlaşma'nın müradifidir. Bununla âdeta modern medeniyeti, ileri ve inkılâpçı olan her hareketi kastediyoruz denebilir. [...] Bu fikrin hududu tamamen çizilmiş midir?"[44]

Batı, her şeyden önce bir temsil, bir algı ve bir fikirdir. *İnsan* dergisinin sorgulamaya açtığı da bu fikir silsilesi içerisinde Batı'nın nerede ve ne şekilde

[41] Ülken, "Medeniyetin Yürüyüşü", s. 90-91.
[42] A.g.e., s. 90.
[43] İmzasız Yazı, "Hangi Garb?", **İnsan**, 15 Haziran 1938, Sayı: 3, s. 185.
[44] A.g.e.

konumlandırılacağı; yeni Türk insanının medeniyetini inşa ederken Batı'dan nasıl faydalanacağı sorularıdır. Topyekun Batılı olma zihniyeti, Cumhuriyet döneminin temel fikirlerinden birisidir ancak bu, hangi Batı sorusunu da bu şekilde gündeme getirir. Türk hümanizminin işaret ettiği Batılılaşma biçimi, Gökalp'in medeniyet-hars düalizmini yıkan yeni modernleşme hali Batı'ya olan bakışın bir temsilidir. Batı, mutlaka bilim ve teknik alanlarında takip edilmelidir ancak bu yeterli değildir, Batı'nın zihniyetini de, kopyacılıktan ve kendimize uymayan biçimlerinden imtina ederek, almak Batılılaşmanın önemli adımlarından olacaktır. Ancak bu şekilde Türk hümanizminin işaret ettiği medeniyet biçimi var olabilecektir.

> "Her içtimaî sınıfın, her seviyenin ayrı bir fikrî âlemi olduğunu asla unutmamalıyız. Garbın ilerisi var, gerisi var. Garbın ahrarı var, mürtecii var. Garbın dinamik ve canlı fikirleri var, ölü ve artakalan telâkkileri var. Fakat bunlar muayyen sınıfların teşkilâtına, şuuruna, vakfına ve iradına dayandığı için her şeye rağmen hâlâ mukavemet ediyor. [...] Diğer cihetten, garbın buhran ve yeis demleri var: Her intikal devri gibi bu devir de bazı müesseselerini, bazı kıymetlerini atarak yenilerini kazanıyor. [...] Garp, yalnız gittikçe genişliyen teknik ve rasyonel bir medeniyetin doğurduğu ilim, felsefe ve san'at eserindedir."[45]

Batı'ya hayran olmak ile onu anlamaya çalışmak arasındaki ince çizgi, *İnsan* dergisinin dikkat çektiği ve modernleşme politikasına yön veren önemli bir ayrım olmuştur. Hilmi Ziya Ülken, bu doğrultuda, özellikle Yunan medeniyetine özel bir önem atfetmiştir. Ülken, Yunan'ı "medeniyetin mistikten rasyonele doğru yürüyüşünde bir merhale olarak" tanımlamaktadır. Burada Ülken'in işaret ettiği Antik Yunan'dır ve o, medeniyet tarihinde bu devir gibi yaratıcı ve zengin bir devre nadiren rastlanabileceğini söyler.[46] Burada eski Yunan medeniyetinin gündeme gelmesi, *İnsan* dergisinin hedeflediği büyük dünya medeniyetinin köklerini göstermesi açısından önemlidir. Dergide sık sık vurgulanan eskinin kökleriyle yeni

[45] A.g.e., s. 186.
[46] Hilmi Ziya Ülken, "Yunan Mucizesi", **İnsan**, 15 Haziran 1938, Sayı: 3, s. 187-188.

bir medeniyet inşa etme meselesi, eski Yunan'ın işaret edilmesiyle daha da anlamlı hale gelmiştir. Ülken'in Yunan üzerine söyledikleri, hem eski ile yeni arasındaki bağı görmek hem de büyük dünya medeniyetini anlamlandırmak açısından dikkate değerdir:

> "Yeni riyaziyenin başında Thales'i, edebiyatın başında Homeros'u, felsefenin başında Sokrat'ı buluyoruz. Bugünün ilmi, san'atı, felsefesi bütün esaslarını, şekillerini, ana fikirlerini oradan çıkardı. Bugünkü san'at şekillerimiz, bugünkü ilmimiz mevzularını, isimlerini, hattâ bazan mütearifelerini oradan aldılar. Garpta asırlarca devam eden Yunan hayranlığı, hâlâ taraftarları olan humanisma cereyanı boşuna değildir. Bununla beraber artık bu hayranlığın lüzumsuz bir hale geldiğini, ve Yunana hayran olmak değil fakat medeniyet tarihinde bir merhale olarak onu anlamak lâzım geldiğini unutmamalıdır. Çünkü humanisma'ya göre kemal Yunandadır; hiçbir devir onu aşamamış, onu ancak kendine örnek edinmiştir. Sıhhatin, âhengin, ölçünün mücerred şekillerle realite duygusu arasındaki muvazene ve imtizacın ideal nümunelerini bize Yunan vermiştir. Yeni devir buhran ve azaplarını aştığı zaman sükûnu nihayet nerede buluyor?.. Daha geniş ölçülerle Yunana dönüşte."[47]

Yunan, Ülken'in açıklamalarından anlaşıldığı üzere sadece bir medeniyet değil aynı bir sembol, bir başlangıç noktası olarak da görülebilir. Ancak bu başlangıç noktası bile tek başına kaim değildir. Aynı yazıda Ülken, Yunanlıların söylediğinden hareketle, geometrinin Mısır'dan, hesabın Finike'den, astronominin Mezopotamya'dan Yunan'a geldiğini vurgular. Bununla birlikte Yunan'ın kökleri arasında en önemlisinin Sümer-Anadolu yolu olduğuna dikkat çeker ve modern medeniyetin beşiğinin Mezopotamya ve Anadolu olduğunu hatırlatır.[48] Böylece bütün bir dünya medeniyetinin aslında birbirine eklemlenmiş, birbirini etkilemiş ve girift yapılardan oluşan çok katmanlı bir anlayış olduğu vurgulanır. Derginin çizmek

[47] A.g.e., s. 187.
[48] A.g.e., s. 188.

istediği medeniyet haritasının da bu çok katmanlı ve birbirini etkilemiş medeniyetlerden oluşan bir harita olduğu söylenebilir. *İnsan* dergisinin medeniyetler arasında kurduğu bu köprü aynı zamanda eski ile yeni arasındaki bir bağ olarak da okunabilir.

Eski-yeni düalizmi de yeni Türk medeniyetini anlamlandırmak açısından önem teşkil etmektedir. Cumhuriyet'in geçmiş ile, hususi olarak da Osmanlı İmparatorluğu ile içine girdiği hesaplaşma, *İnsan* dergisinde de sürekli hissedilen bir olgudur. Tarihten ne anlaşılması gerektiği konusunda Sebahattin Eyüboğlu'nun dikkat çektiği nokta, tarihin müze ve kütüphane dolusu tarih olarak değil, ruh dolu bir tarih olarak ele alınması gerektiğidir. Osmanlı tarihçilerinde tarihî zihniyet olmadığını söyleyen Eyüboğlu, tarihî şuur ile tarihî bilgi arasında bir ayrıma giderek tarihî şuurun geçmişi yaşadığını, tarihî bilginin ise geçmişi sadece yaşattığını ileri sürer.[49]

> "Bugünkü manasile milli şuurun tarihi şuurlar birlikte uyandığını görüyoruz. Onun için millet ve tarih mefhumları birbirine o kadar yakındır ki millet, tarihleri müşterek insanların vahdeti diye tarif edilebilir. Tarihi şuurun uyanmamış olduğu bir adamda milli şuur olmasına imkan var mıdır? [...] Kendisini arkasındaki sayısız asırlara bağlı hissetmeyen cahil bir Çinli tarihsizdir. Memleketimizdeki rumlar mazilerinin bütün eksikliğine rağmen tarihsizdirler. Çünkü Rum kelimesinin içindeki zengin tarih hamulesinden bihaberdirler. [...] Bizim mazide yaşamamız değil, mazinin bizde yaşaması lazımdır."[50]

Eyüboğlu'nun geçmiş ile kurduğu bağ, Cumhuriyet'in tıpkı bugüne ve/ya Batı medeniyetine olan bakış açısına benzer. Sadece bir şekilcilik ve üstünkörü bir bakış açısının yerine, geçmişi de zihniyetiyle birlikte ele almak gerekliliği özellikle vurgulanır. Geçmiş ve bugün sadece bir zaman dilimi değil, bir ideoloji, bir bakış

[49] Sebahattin Eyüboğlu, "Yaşayan Mazi", **İnsan**, 1 Ekim 1938, Sayı: 5, s. 380.
[50] A.g.e., s. 381.

açısı, bir zihniyettir. Zihniyetinden arındırılmış bir mazinin olamayacağı vurgusunu yapan Eyüboğlu geçmişin kültür mirasına olan bakış açısını şu şekilde dile getirir:

> "Maziye dönüş mazinin zihniyetine dönüş olmamalıdır. Tarihî şuur eski dünyayı aynen yaşatmak değildir. Dünün kıymetlerini bugünün telâkkilerile ölçmeliyiz. Maziyi yaşatan tefsirdir. Eski güzelliklerin yeni manalarla dolması zaruridir. [...] Maziden şunu alıp bunu bırakamayız. Mazi bir küldür. Füzuli'yi kendi dünyası içinde, kendi telâkkilerile anlamalıyız. [...] Yunus Emre'nin şiirini alıp dünya görüşünü bırakamayız. Mimar Sinan'ın camiini alıp mimari telakkisini bırakamayız. Her eseri kendi iklimi içinde mütalea etmek lazımdır. [...] Füzuli yalnız tarihçilerin değil, bütün milletin, bütün Türk şuurunun malıdır ve hiç kimse Füzuli'den zevk almak için Füzuli'nin dünya görüşünü benimsemek mecburiyetinde değildir."[51]

İnsan dergisinin ilk sayısından itibaren gündeme getirilen iki âlem arasında kararsız bekleyen Türk milleti, Tanzimat'tan bu yana yapmış olduğu hatalardan ders alarak yeni bir medeniyet anlayışı ortaya koymalı ve zihinsel bir dönüşümle birlikte bu medeniyeti sürekli kılmalıdır. Bunu yapmak da geçmişi ve bugünü düşünerek geleceği kurmak ve medeniyet anlayışının içini Doğu'yu ve Batı'yı tek tek düşünmek yerine hepsini bir âlemin parçaları olarak yorumlamaktan geçmektedir. Eyüboğlu, tarihe bakarken, onu bir yorumlama biçimi olarak görmektedir. Örneğin Süleymaniye Camii'ne bakarken Mimar Sinan, Türk mimarisi, kütlelerin beyaz hamleler halinde yükselişi, ruhun maddeye şekil verişi düşünülmelidir. Yunus Emre'den bahsederken onu yepyeni değerlerle ele almak ve eskisinden daha zengin, çok daha derin bir şekilde yorumlanmalıdır. Nasıl ki Descartes'i müspet ilimlerin babası olarak görmek bir yorumlama ise, İbni Sina için Türk üniversitelerinde yapılan tezahürat da bir yorumlamadır.[52] Eyüboğlu'nun dikkat çektiği nokta, geçmişi yaşatanın bir yorumlama biçimi olduğudur. Geçmiş ile bugün arasında kurulacak

[51] A.g.e., s. 382.
[52] A.g.e., s. 384-385.

köprü, tarihi olduğu gibi görmek şekilciliğine düşme yanılgısından kurtulmakta yatar. Geçmiş ancak bugünün değerleriyle yorumlanırsa anlam kazanacak ve kıymetli olacaktır.

> "Eski kıyafeti, eski zihniyeti ve tarihi hakikatiyle kalan mazi bir mumyadır, bir vesikadır ve yeri müzedir. Türk tefekkürünün Avrupalı olmasını istiyorsak onu kendi mazimizle beslemeliyiz. Avrupa medeniyetinin sırrı, her sözünde yaşayan mazi, her hamlesinde canlanan tarihtir. Orada hiçbir fikir, hiçbir güzellik müstehase halinde kalmamış, her yeni dava eski bir davanın tefsiri olmuştur."[53]

Eskiyi bugün ile yorumlamak, bugünün değerleri ve fikir dünyası üzerinden tarihe bakmak Cumhuriyet hümanizmini inşa etmek açısından önemli bir aşama olarak görülmektedir. Çünkü Cumhuriyet'in eski diye nitelediği değerler, aslında bugünün bir parçasıdır ve günü inşa etme açısından kıymetini daima muhafaza etmiştir. Ülken de, Eyüboğlu da bu bakış açısıyla geçmişe yaklaşmış ve geçmişi bir bütünün parçası olarak ele almışlardır. Bu anlamda tarihe bakmak, üzerinde yaşanan toprağa, Anadolu'ya bakmaktan bağımsız düşünülemez. Rıfkı Melûl, tarihe mal olmuş eserler hakkında fikirlerini anlatırken Anadolu'nun ne denli büyük bir medeniyet beşiği olduğunun ve tarihin çok önemli medeniyetlerine ev sahipliği yapan bir konumda durduğunun altını çizer:

> "Türkiye hudutları dahilinde mevcut medeniyet tabaka ve bakiyelerini hiç bir memleketin topraklarında bulmak mümkün değildir. Anadolu, proto istorik ve pre istorik devirlerden itibaren tabaka tabaka insan cemiyetlerinin yâdigarlarını ihtiva eden müstesna bir ülkedir. Eski medeniyet eserlerile zengin olan Yunanistan, İtalya, Mısır, Şimalî Afrika, aşağı yukarı mütevali ve mütecanis medeniyetlerin mahsullerini

[53] A.g.e., s. 385.

> muhtevidir. Ve bunların hemen cümlesi, tarihî devre aittir. Bu memleketlerin en dikkate lâyık ve en muazzam mimarî san'at mahsulleri, Eti, Firikya, Bizans devirlerine ait bakiyeler gibi, yine Anadolu sınırları içindedir."[54]

Cumhuriyet ideolojisi, Osmanlı İmparatorluğu ile arasında keskin bir mesafe kurmaya çalışır. Bu mesafe, aslında bir bağlantının tezahürüdür. Cumhuriyet'in kurucu kadrosu da bunu bilmekte ve belki de bu yüzden Osmanlı'ya karşı cephe almaktadır. Bu bakış açısının bir yansıması da *İnsan* dergisinde görülür. Bu anlamda dergi, Cumhuriyet ideolojisinin gösterdiği büyük dünya medeniyetine işaret ederken, çoğu zaman Osmanlı'dan bahsetmez. Osmanlı'nın adının zikredildiği yerler de özellikle mimari gibi sanatsal alanlardır. Öyle ki Rıfkı Melûl, Osmanlı mimarisinde taklit değil, asalet var olduğunu ve bu mimarînin, gerek İslâm, gerek Bizans sanatlarından her yönden üstün olduğunu söylerken, Osmanlı'ya da Anadolu medeniyetinin bir parçası, kültürel bir model olarak bakmaktadır.[55]

Türk medeniyetinin beslenmesi gereken kaynaklardan bahsedilirken genellikle Anadolu'da var olmuş farklı medeniyetlerin ismi geçmektedir. Bu tavır, Türk hümanizminin pusulasında yer alan bir göstergedir. Özellikle Anadolu'nun doğu ile batı arasında bir köprü olduğu düşünülürse bu tavrı anlamak daha da kolaylaşacaktır. Ancak bu bakış açısı da yavan bir ideolojiden beslenmemektedir. Gerçekten de Anadolu'nun zengin kültürel mirasını sahiplenme, bunu ortaya çıkararak Batı medeniyeti ile de bu bakış açısı üzerinden ilişki kurmaya çalışma *İnsan* dergisinde görülen bir eğilimdir. Ancak dergi bunu yaparken millet ile ırk ayrımını keskin bir biçimde yapar ve bu anlamda Türk milletini ideolojik bir yaklaşımla üst bir seviyeye çıkarmaz. Muvaffak Şeref, bu durumu şu şekilde dile getirir: "[...] memleketimizin şu veya bu bölgesinde veya dışında saf Türk ırkı bulunduğunu iddia edip, mahallilik, hemşehrilik hırsını doyurmıya çalışanlar, bu

[54] Rıfkı Melûl Meriç, "Eski Eserler Hakkında Düşünceler", **İnsan**, 1 Kasım 1938, Sayı: 6, s. 507.
[55] Rıfkı Melûl Meriç, "Eski Eserler Hakkında Düşünceler", **İnsan**, 1 Aralık 1938, Sayı: 7, s. 391.

iddialarile millî büyünlüğümüz için ne kadar tehlikeli rol oynadıklarını düşünsünler ve gözlerini biraz ilmî sonuçlara çevirsinler."[56] Şeref'in de bahsettiği üzere, *İnsan* dergisi, milli değerleri bile ilim ışığında değerlendirmeyi tercih etmiş, içi boş bir milliyetçilik peşinde koşmamıştır. Medeniyetler arası etkileşimin kaçınılmaz olduğu vurgusu her fırsatta tekrarlanırken, önemli olanın bu medeniyetlerden ne şekilde faydalanılması gerektiğinin bilinmesidir.

> "Her millet, münasebette bulunduğu diğer milletlerin her türlü maddî ve manevî varlıklarından iktibasta bulunur. Hiç bir milleti – kendinden medeniyet itibarile ileri olsun, geri olsun- diğer milletlerin her türlü beşerî ve içtimaî üf'ûlelerinin tezahür ve neticelerinden –bilhassa müteferrik ve san'atkârların birbirleri arasında meş'ur ve gayrimeş'ur bir tarzda vukubulan mübadeleler sebebil- müteessir olmaması, iptidaî yahut mütekâmil, fakat her halde bir san'âtkar gözile bedii kıymeti haiz ve iktibası lüzumlu bir motifin alınmasını ve icab eden yerde millî temayüllere göre temsilen kullanılmasını zarurî kılan nüfuzdan âzâde kalması mümkün değildir. Nitekim arkeoloji araştırmaları ile elde edilen mebzul ve mütenevvi vesikalar ispat etmiştir ki, ümanistlerce Yunanistanda doğup yine orada inkişaf ve bütün cihana intişar ettiği iddia edilen Yunan medeniyet ve san'ati de, kadim Mısır, Finike ve Asur medeniyet ve san'atlari de kendi kendilerine teşekkül etmiş olmayıp belki kendilerinden evvelki milletlere ait medeniyetlerin tekâmül ede ede aldıkları son şekillerin devamından ve onların tesiri altında teşekkülünden ibarettir."[57]

İnsan dergisinin medeniyet hakkındaki temel prensibi, antik çağlardan günümüze kadar gelen süreçte, bütün medeniyetlerin büyük dünya medeniyetinin oluşmasına katkı sağladığı ve medeniyetlerin girift bir biçimde birbirlerini etkileyerek belli bir süreklilik içerisinde var olduklarıdır. Hilmi Ziya Ülken, kültürün

[56] Muvaffak Şeref, "Millet: Yalan ve Gerçek", **İnsan**, Mart 1943, Sayı: 21, s. 5.
[57] Meriç, "Eski Eserler Hakkında Düşünceler", 1 Kasım 1938, s. 508-509.

ilk şartının kafa teşkil edebilmek için medeniyet karşısında taklitçi ve hayran olmaktan kurtularak anlayan ve izah eden bir insan haline gelmekte olduğunu düşünür. Bu da ancak tarihi kendi penceremizden ayarlamasını iyi bilmekte yatmaktadır. Maziye ancak bu şekilde bakıldığında doğu ve batı ikiliğinin yok olacağını söyleyen Ülken, Batı'ya da eleştirel bir gözle bakılması gerektiğinin altını bir kere daha çizer. Çünkü Batı'nın da ilerisi ve gerisi vardır. İsa Allah'tır diyen, hastalıkları efsunla iyi etmeye çalışan bir Batı olduğu gibi, ilmi ölçü olarak kullanan, determinist ve realist bir Batı da vardır. Ülken, ikincisini önemsediği dile getirir ve hümanizmayı da bu şekilde anlamak gerektiğini belirtir. Kültür davamızın gidişatına nasıl yön verilmesi gerektiği ve yeni medeniyet anlayışımızı nasıl inşa edilebileceği sorularına da cevap arayan Ülken'in reçetesi ise açıktır: Ona göre, sistemli ve devamlı tercüme yapmak, bizden önce bu yoldan geçen milletlerden dersler almak, tarihi bu bakımdan aydınlatmak ve geleceğe ışık tutmak, monografik anketlerle memleketi etraflıca tanımak.[58] Bu aşamaları takip etmek, yeni Türk medeniyetinin inşasına muhakkak olumlu katkılar yapacaktır. Tanzimat'tan beri süregelen iki dünya arasında sıkışmış olmanın kurtuluş yoluna dair Ülken'in yaptığı katkı, *İnsan* dergisinin kişisel tarihinin bir misyonunu görmek açısından da önemlidir. Ülken'in dergi adına kurduğu şu cümleler, *İnsan* dergisinin misyonunun somutlaşması açısından dikkate değerdir:

> "Bu mecmuada davanın ideolojik müdafaasını yapmıya çalışıyoruz. Uzak ve yakın tarihimize, başka milletlerin rönesans tecrübelerine dair görüşler neşrediyoruz ve edeceğiz. Bu kadar etraflı bir davanın beklediği beraber çalışmaya fevkalade müştakız. Etrafında münakaşa ve hasbihallere, mevzuu derinleştiren tetkiklere sahifelerimiz açıktır."[59]

[58] Hilmi Ziya Ülken, "Tanzimat ve Humanizma", **İnsan**, 1 Şubat 1939, Sayı: 9, s. 690-691.
[59] A.g.e., s. 693.

Derginin sayfalarının böylesi bir medeniyet davasına açık olduğunu söylemek, olumlu bir yaklaşımla derginin Cumhuriyet'in getirdiği yenilikleri ve modernleşme biçimini de tartışmaya açmak, bununla beraber nasıl daha ileri bir seviyeye gelinebilir, Batı'yla ne şekilde ilişki kurularak büyük dünya medeniyetinin bir parçası olmaya bir adım yaklaşılabilir sorularına da cevap aramak anlamına gelebilir. Ülken'in ve dolayısıyla *İnsan* dergisinin yapmaya çalıştığı, yeni kültür politikasıyla Cumhuriyet'i ve yeni Türk insanını önceki döneme kıyasla farklı ve daha rasyonel bir konuma yerleştirmektir. Ülken, bunu Türk hümanizminin yapacağını düşünmekte ve bunu sık sık dile getirmektedir. Bu anlamda geçmiş ile olan hesaplaşması da durmaksızın devam etmektedir:

> "Fikrimce, bugünkü medeniyet Yunana olduğu kadar Arab-Fars veya Çin hümanizmalarına da ayni zaviyeden bakıyor. Artık ilk Rönesansı yapan milletlerin vaziyetinde değiliz: Eski medeniyetleri muasır zaviyeden görmeli ve onları teşekkülümüzü hazırlıyan birer unsur olarak almalıyız. Burada muhtelif nisbetlerde 'Latin-Yunan'ın yanında 'Arab-Fars'ın rolü olacak, ve bu artık –kanaatimce- iki ayrı dünyayı barıştırmak isteyen Tanzimat görüşü olmıyacaktır."[60]

Hilmi Ziya Ülken, büyük dünya medeniyeti anlayışını inşa etmeye ve yeni Türk insanını ve onun ortaya koymaya çalıştığı zihinsel çabayı bu medeniyet çerçevesinin içine yerleştirmeye çalışırken, farklı coğrafyaları zikretmesi tesadüf değildir. Aynı kavramsal şema içerisinde geçen "Latin, Yunan, Arap, Fars ve Çin" medeniyetleri, *İnsan* dergisinin baştan beri zikrettiği büyük dünya medeniyetinin parçalarıdır. Bu anlamda Türk hümanizminin inşası yolundaki süreçte, iki farklı âlemin sınırlarında takılan bir millet değil, tek ve büyük dünya medeniyetinin bir parçası olan millet vardır. Ortaya çıkan, eski medeniyetlerin değerlerini bu yönde değerlendiren ve Tanzimat'ın yanılgısına düşmeyen Cumhuriyet hümanizmi olacaktır. Cumhuriyet hümanizmini tanımlayan en kilit özelliklerden birisi de onun pozitivist yönüdür. Ülken'in Tanzimat ile olan hesaplaşması, onun Türkiye'de

[60] A.g.e., s. 694.

pozitivist düşüncenin gelişimini sorgularken de takındığı tavırlardan birisidir. Ülken, Tanzimat'tan sonra batı ilminin memlekete sırf teknik ihtiyaçlarla geldiği için bu ilimleri bağlayacak felsefi prensipler üzerinde düşünülmüş olmadığını vurgular. Tanzimat'ın bu derinliksiz bakış açısının uzun süre devam ettiğini belirten Hilmi Ziya, teknik ve fende Batılı, ilim ve felsefede İslam olunduğunu; edebiyatta da bu ikiliğin devam ettiğini söyler. Bununla beraber Batı'da ilim ve derin ilmî araştırmalardan doğmuş olan pozitivizmin bizde ancak edebiyat yoluyla, Servet-i Fünun döneminde girmiş olduğunu belirtir. Genç Türklerin Avrupa'da İttihat ve Terakki'yi kurdukları dönemde de pozitivizm ile tanıştıklarını ancak yine de bunun ilmî ve felsefî bir boyuta ulaşamadığını vurgulayan Hilmi Ziya Ülken, pozitivizmin toplumsal bir mesele olarak ele alınması gerekliliği üzerinde durmuş ve bunun da ancak yine İttihat ve Terakki'nin siyasi hamleleriyle doğan Gökalp'in içtimaî pozitivizmi ile mümkün olduğunu söylemiştir.[61] Pozitivizmin Türkiye'de esas gelişim gösterdiği dönem ise Cumhuriyet'le birlikte olur. Cumhuriyet, bilim ve tekniğe, daha önce olmadığı kadar özen gösterir bir tavır içerisindedir. Cumhuriyet'in kurmaya çalıştığı seküler yaşam formu, pozitivizm ve rasyonalizm gibi birbirine yakın iki ideali gündeme getirmiştir. Kendisini hümanist, pozitivist ve rasyonalist olarak tanımlayan *İnsan* dergisi de bu fikirlerin toplumda belli bir karşılık bulması adına çözüm yolları aramış ve kendi penceresinden belli reçeteler sunmuştur. Türk hümanizminin büyük dünya medeniyeti içerisinde nerede durması gerektiği sorunu, pozitivizm ve rasyonalizm ışığında tekrar tekrar gündeme gelmiştir.

Hilmi Ziya Ülken, büyük dünya medeniyetinin sınırlarını bir hayli geniş tutar. Ülken, bu durumu "yeni klasik" olarak kavramsallaştırır. Yeni klasiği oluşturacak olanın bir yandan Yunan ve Latin köküne kadar inmek, diğer yandan da tamamen modern ve ileri olmakla mümkün olabileceği vurgusunu yapar. Yeni Türk medeniyetinin inşası sürecinde, Ülken'in yeni klasiği tanımlama biçimi, medeniyet resmini görmek açısından dikkate değer bir tanımdır. Ülken'in tanımlamasında, "iki medeniyet arasında kararsız kalmış bir milletin" eski ile yeniyi nasıl anlaması gerektiği vurgusu bir kere daha ön plana çıkar:

[61] Hilmi Ziya Ülken, "Türkiye'de Pozitivizm Temayülü", **İnsan**, 8 Nisan 1939, Sayı: 11, s. 850-852

> "Yeni klâsik, inkişaf halinde olan hayatın mütemadiyen asıl köklerden yeni aşılar almasıdır. Bizde henüz Yunan edebiyatına dalmak ihtirası uyanmadı. Almanlarda Goethe ile başlıyan bu aşının nekadar feyyaz olduğu malûmdur. Yunan-Lâtin sanatinde tabiat şiiri, Eppopee, nesir, tiyatro, bizim bin senelik tarihimizde mahrum olduğumuz bütün kaynaklar duruyor. Bu kaynaklara girmek maziye dönmek, san'atin ayağına köstek takmak değildir. Hümanizma'ya verilen bu dar mâna, ve onu itham için yapılan bu nevi tefsirler tamamile yanlıştır. Yeni klâsik, modern'in inkişafı esnasında, medeniyet tarihindeki inhirafları, çıkmazları, lüzumsuz kaybedilmiş emekleri bir tarafa bırakarak yeni hamlelere temel olabilecek en temiz tarafı meydana çıkarmak ve ona istinat etmek demektir."[62]

Hilmi Ziya Ülken, eski ile bugün arasında kurduğu bağda toplumsal reaksiyonları ve ortaklıkları önemli bir etken olarak görmektedir. Ona göre bazı eserler, Yunan'dan beri hâlâ değerini koruyorsa, bu, onlarla aramızdaki müşterek sosyal meselelerin bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu değişmeyi bir genişleme ve tekamül olduğunu belirten Ülken, eski sanat eserlerinin yenilerine birçok unsur bırakacağını ve onlara bir temel, bir dayanak vazifesi göreceğini unutulmamasını söyler.[63]

Medeniyet tartışmaları, *İnsan* dergisinin odağa yerleştirdiği en önemli fikirlerin başında yer alır. Cumhuriyet ile birlikte medeniyet kavramının ele alınış biçimi, ne şekilde değerlendirilebileceği ve içinin nasıl doldurulacağı hakkında dikkate değerler fikirler üretilmiş ve bu anlamda medeniyet tartışmalarına katkıda bulunulmuştur. Derginin medeniyeti ele alış biçimi, bütüncül bir şekilde olmuş ve Türk medeniyetinin, evrensel bir değerler sistemi içerisinde yer alması gerekliliği ön plana çıkarılmıştır. Bunun nasıl yapılabileceğine dair fikirler ışığında kaleme alınan yazılar da derginin son sayısına kadar bu tartışmaları canlı tutmuştur. Derginin ele

[62] Hilmi Ziya Ülken, "Yeni Klasik", **İnsan**, 1 Nisan 1941, Sayı: 13, s. 2.
[63] Hilmi Ziya Ülken, "Sanat ve Cemiyet", **İnsan**, 1 Nisan 1941, Sayı: 13, s. 26.

aldığı medeniyet problemi aynı zamanda bir "memleket" meselesi olarak da görülmüştür. Bu anlamda dergi, Cumhuriyet'le birlikte yeniden inşa edilen memleket kavramını da gündeme getirmiştir. Memleketi tanımak, halk ile temas kurabilmek ve memleketin kalkınmasına dair olan fikirler de *İnsan* dergisinin kendisine problem edindiği önemli bir konu olarak dergi kapanana kadar güncelliğini korumuştur.

3.2.3. Cumhuriyet'in İnşa Sürecinde İnsan Dergisinde Memleket

Cumhuriyet, sadece bir ideoloji veya yapısal bir sistem olarak var olmamıştır. Cumhuriyet'in en önemli getirilerinden biri yeni bir vatan, yeni bir memleket tahayyülünü gerçekleştirmek olmuştur. Bu memleket tahayyülü, Türk hümanizmi doğrultusunda gerçekleşecek olan, eski medeniyetlerden bugüne değin gelen süreçte bütün bir kültür mirasını sahiplenmiş, bu miras üzerine kurduğu birtakım kıymetlerle yeniden inşa edilen bir yapıyı sembolize eder. Bu yapı sadece idari bir yapı değil, idari olmasının yanında soyut bir değerler sistemini de içeren bir memleket olgusudur. *İnsan* dergisi, Cumhuriyet'le birlikte yeniden inşa edilmeye çalışılan memleket kavramına da bu bakış açısıyla yaklaşır. Yeni memleket tasavvuru, özellikle Anadolu'nun tarihsel süreçteki rolünü anlamak, ona gereken kıymeti vermek ve memleketi de Anadolu medeniyeti üzerinde gelip geçen bütün kavimlerin değerleri ile yeniden anlamlandırmak ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bu noktada en önemli husus "kendimize dönmek" meselesidir. *İnsan* dergisi, kendimize dönmek ve kendimizi anlamak konusuna özel bir önem vermiş ve Cumhuriyet ile yeni memleket idealinin nasıl kaynaştırılacağını gündem maddesi yapmıştır. Bu anlamda derginin en önemli kalemi olan Hilmi Ziya Ülken'in, memleketi tanımak üzerine ilk yapılması gerekenin kendimize dönmek olduğunu söylerken vurguladıkları, yeni memleket idealinden ne anlaşılması gerektiğinin bir göstergesidir:

> "Gözümüzü kendimize çevirmenin tam zamanıdır. Vefik Paşa Moliere tercümelerinde eski Garb hayatının bizdeki karşılığını ne güzel

buluyordu. Fakat medrese ve saraya çevrilen milli aksülamel **kendimiz**in diyametrini birdenbire çok uzaklara attı. Garbı arıyan Mithat Efendi folklor kaynaklarımıza yüz çevirdi. Vakıa Gökalp onlara tekrar döndü. Fakat onları hayatta değil kitapta arıyordu. Köroğluna bakacak yerde Tepegözde kaldı. Kendimize bakmanın yegane vasıtası, gözümüzü ileri dünya zaviyesinden ayarlamaktır: Garbı derinden derine tanımak, fikir ve sanat Rönesansımızı yapmak, Yunan-Roma ve yeni garp eserlerini dilimize çevirmek bu bakış zaviyesini kazanmanın hazırlıklarıdır."[64]

İnsan dergisinin yayın hayatı boyunca vurguladığı eski ve yeni arasında kurulacak diyalektik ilişki, geçmişi bugün ile anlama ve anlamlandırma üzerine kuruludur. Bu anlamda Batı'yı iyi tanımak yetmez; Batı ancak kendi değerlerimizle tanınınca kıymetli olacak ve ancak bu şekilde memleket olarak kendi Rönesans'ımızı yapmak mümkün olacaktır. Ancak bunun ne kadar mümkün olup olmadığı da derginin sorgulamaya açtığı bir başka konudur. Burada dikkat edilmesi gereken, Cumhuriyet'in, ilk yıllarından itibaren memlekete karşı getirdiği yaklaşımdır. Bu yaklaşım, memleketi tanımanın köyü, köylüyü, taşrayı ve nihayetinde Anadolu'yu ve Anadolu halkını tanımakla mümkün olacağı inancından kaynaklanmaktadır. Ülken, "Memleketi tanımak için aile, atelye, köy, tabaka, sınıf... gibi en küçükten en genişe kadar bütün zümreleri, bu zümreler arasındaki münasebetleri monografilerle tetkik etmeliyiz" der. Bu monografilerin birleşmesinden Türkiye'nin sosyal durumunu anlamak ve aydınlatmak mümkün olacak ve sonrasında şimdiden geçmişe doğru gidilerek Türkiye'nin bugünkü sosyal durumunu hazırlayan tarihî sebeplere hâkim olunabilecektir. [65] Hilmi Ziya Ülken, bu noktada da yeni Türk aydınına büyük görev düştüğünü vurgularken kendi tecrübelerini de şu şekilde aktarır:

"[...] Türk münevverinin gözü kendine çevrilmiştir. Bu sene ressamlar kafile kafile Anadoluyu gezmeye çıktılar. Birçok gençler memleketin her tarafına dağılarak mahallî tetkiklere giriştiler. Aynı yolda

[64] Hilmi Ziya Ülken, "Memleketi Tanımak", **İnsan**, 1 Ekim 1938, Sayı: 5, s. 377.
[65] Hilmi Ziya Ülken, "İçtimaî Hâdise Nedir?", **İnsan**, 1 Aralık 1938, Sayı: 7, s. 396.

küçük bir adım olmak üzere ben de Mükrimin Halille beraber Orta Anadoluyu dolaştım. Ankaradan başlıyarak Kayseri, Sivas, Malatya, Maraş, Adana ve Konya vilâyetlerini gördük. Maraşla Malatyada bir müddet kaldık. Bu iki merkezî mıntaka arasında az çok mukayese imkânı hasıl oldu. Bir nevi hazırlık mahiyetinde olan bu tetkikleri derinleştirerek Anadolunun muhtelif mıntakalarını içtimaî teşekkül bakımından tanımak mümkün olacaktır. Çok zahmetli ve devamlı emek istiyen bu işe daha birçok arkadaşımın girmelerini temenni ederim. Şüphesiz bir aylık seyahatlerle memleketi tanıdığımızı iddia edemeyiz. Fakat bu yolda atılan ilk adımla bazı umumî şemalar çıkarmak ve ilerideki tetkiklerle bu şemaların içerisini doldurmak kabildir. Hattâ ihzarî seyahatlerden sonra artık kabataslak tanıdığımız mıntakalar üzerinde tam birer **anket monoğrafik** yapılabilir. Filhakika, memleketi tanımak için ben iki yol biliyorum: **İstatistik** ve **anket monoğrafik**."[66]

Hilmi Ziya Ülken, kendi tecrübelerini de aktardığı bu cümleleriyle memlekete dönmenin, kendimizi tanımanın bir parçası olduğunu özellikle vurgular. Ancak burada da yine içi boş ve temelsiz bir memleket anlayışı yoktur. Ülken'in düşünce dünyasının temelini oluşturan bilimsel yaklaşım, söz konusu memleket meselesi olduğunda da gündemdeki yerini korur. Memleketi tanımanın, belli bir coğrafyayı yerinde gözlemlemekle yeterli olmayacağını belirten Hilmi Ziya, yine devreye bilimi sokar ve istatistiksel veriler ve anket monografik yöntemiyle bu sürecin daha verimli geçeceğine dair olan inancını pekiştirir. Ancak Hilmi Ziya Ülken bu süreçte dikkat edilmesi gerekenin istatistiği ölü rakamlar halinden çıkararak ona mana vermek, objektif bakış açısı için de onu toplumsal monografilerle açıklamak olduğunu vurgular. İstatistiğin önemi, çeşitli sosyal meseleler hakkında uzunca zamanlara ait olmak şartıyla büyük rakamlar toplamakta yatar. Yalnız başına rakamların bir şey ifade etmeyeceği ve mutlaka karşılaştırmalı münasebetlerle açıklanmaları gerektiği üzerinde durulur. Bu aşamada Ülken, istatistik ve anket monografiğin özellikle Avrupa'da ve Amerika'da uygulanan bilimsel metotlar olduklarını vurgulayarak,

[66] Ülken, "Memleketi Tanımak", s. 377-378.

oralarda da memleketi tanımak adına yapılacak olan sosyolojik tetkikler için bu yöntemlerin mutlak surette işe yaradığı sonucuna varır.[67]

> "Anket monografik, vâkıalardan kanunlara yükselmek istiyen istikraî bir içtimaiyatın temelidir. Memleketimizin sosyolojik tahlilini yapmak istiyorsak, tarihi ve hali hakkında müsbet ve sarih neticelere varmak istiyorsak, vâkıaların tedkikinde cüz'îden külliye, malûmdan meçhule, halden maziye, eşyadan mefhumlara doğru gitmeliyiz. Evvelâ en küçük insan zümrelerinden (aile, atelye, köy, ilâh...) başlıyarak bunlardan derece derece daha mürekkeplerine doğru çıkmalı; bugün vasıtasız müşahede ile kavranması mümkün olan zümrelerden başlıyarak tarihî vesikalar yardımile adım adım geriye doğru memleketin mazisini aydınlatmalıyız."[68]

Hilmi Ziya Ülken'in bu tavrı, toplumu oluşturan en küçük parçalardan başlayarak bir bütüne ulaşmayı ve böylece toplumun bütünü hakkında bir sonuca varmayı hedeflemektedir. İnsanı anlamadan aile hakkında, aileyi anlamadan toplumun bütününü hakkında fikir sahibi olmak mümkün değildir. Bu noktada lokalden başlayarak bütüne ulaşma çabasının, özellikle Ülken'in de vurguladığı "köy" hareketinin, Cumhuriyet projesinin bir getirisi olduğu söylenebilir. Cumhuriyet, her ne kadar seçkinler tarafından oluşturulmuş, memleketin aydın kitlesi aracılığıyla hayata geçirilmiş bir proje olsa da, onun en büyük amaçlarından birisi köye yönelmek ve köyü kalkındırmak olduğu söylenebilir. Bu anlamda Ülken'in taşra gezileri yapması ve kendisi gibi başka arkadaşlarının da bu tip gezilerle Anadolu'yu görmeye ve anlamaya çağırması beyhude ve gelişigüzel yapılmış bir çağrı değildir. Ülken, zaman zaman, *İnsan* dergisiyle eş zamanlı olarak yazılar yazdığı Ülkü dergisinde çıkan bir yazısında, memleketteki aydın kesimin köye ve halka nasıl yaklaşması gerektiğini dile getirdiği ifadeleri, Cumhuriyet'in aydına biçtiği rolü ve köy hareketini nasıl gördüklerini de temsil eder:

[67] A.g.e., s. 378.
[68] Hilmi Ziya Ülken "Anket Monoğrafik ve Memleket", **İnsan**, 1 Kasım 1938, Sayı: 6, s. 521.

> "Aydınlar, köylüyle aralarındaki dünya görüşü farkını düşünerek tıpkı onlar gibiymiş gibi davranmaya kalkmamalıdır. Böyle bir hal, riyakârlıktan yukarı çıkamayacağı için maskeleri çabuk düşer. Aydınlar köylüyle bir oryantalist gibi sırf ilmî, soğuk objektif gözle konuşmamalıdırlar. O zaman zihnin zapt edeceği, fotoğraf plakasının zapt ettiğinden bir parça olsun ileri gidemeyecektir. Aydınlar, kendilerini yalnızca karanlık bir dünyayı ağartmaya giden misyonerler gibi de görmemelidirler. […] Eğer aydınlar, Türk ülkesinin yüzde sekseninin köy olduğunu ve Türk kültürünün köye dayanacağını hatırlarından çıkarmazlar; kendilerinin de köyden çıktıklarını, Türk şehrinin, birçok yerde daha yeni kurulduğunu, bazı şehirlerin içinde bile köyün yaşadığını, bu cemiyete girmemiş kozmopolit insan yığınlarını toplayan ecnebi mahallelerine bitişik halk mahallelerinden ibaret olduğunu, Yunan sitelerine bizi bağlayan fikir uyanışı yanında Türk sitesinin kurulması için hasret çekildiğini düşünürlerse, halkın arasına girdikleri zaman bütün sahte rollerini bir tarafa atarak kendi mayalarını görmeye ve onunla halleşmeye muvaffak olacaklardır."[69]

Her fikir akımı, ancak halktan beslendiği ölçüde ayakta kalabilir. Bu anlamda Cumhuriyet ideolojisi de sırtını halka yaslamaya çaba göstermiş, yeniliklerini halka anlatmak için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Ülken'in bu yaklaşımının, gerek fiziksel geziler düzenlemenin, gerekse bilimsel incelemelerle bu gezileri desteklemenin Cumhuriyet'in bir getirisi olduğunu söylemek aşırı bir yorum olmayacaktır. Yenileşme hareketlerinin yaygınlık kazanmasının aşağı tabakaya bu yenilikleri anlatmaktan geçtiğine inanan aydınlar, bu çabayla köye, kasabaya, taşraya ve toplumun yapısal ve zihinsel olarak daha küçük birimlerine ulaşmakla mümkün olduğuna inanmışlardır. Geçmiş ile bugün arasında kurulan bağ da ancak bu fiziksel

[69] Hilmi Ziya Ülken, "Halk ve Aydınlar", **Millet ve Tarih Şuuru**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 3. Baskı, Ocak 2016, s. 106.

temasın bir ürünü olacaktır. Ülken'in anket monografik üzerine olan düşünceleri bu fiziksel temas çabasının bir göstergesi olarak okunmalıdır: "Ankette daima temel hâdiseler (yani cemiyetin alt bünyesine, mevcudiyet şartlarına ait hâdiseler) ilk önce nazarı itibara alınmalı, diğerleri (yani üst bünyeye ait hâdiseler) onun üzerine yerleştirilmelidir ki bunların birbiri üzerine yaptıkları tesir derecesi görülebilsin."[70] Bu noktada alt-üst kavramları arasındaki ilişki, daha küçük parçalar üzerinden daha bütüncül bir noktaya varma hedefini gösterir. Cumhuriyet'in halka inme çabasının bir neticesi olan bu yaklaşım, ideolojik olarak halk ile temas kurmanın zorunluluğunu ifade eder ve alt bünye ile üst bünye arasındaki ilişki de ancak bu şekilde okunmalıdır.

> "İnsan vücudunun tetkiki ancak her parçası hakkında yapılan tetkiklerin neticesinde mümkün olur. İçtimaiyatta da küçük zümrelere ait usulî anketler yapılmadıkça umumî olarak **millet** veya **devleti** anlamaya imkân yoktur. [...] Aile, atelye, köy, kasaba, ilah... dan yükselerek yapılan zümre monoğrafileri bir cemiyetin işleyişini görebilmek için en müsait hakikî mikroskop vazifesini ifa eder. [...] Memleketimizin içtimaî bünyesini tetkik ederek onun istikbali hakkında bazı sosyolojik kestirmeler (prevision) yapabilmek, memleketimizin maarif, ahlâk, san'at, iktisat, ilâh... meselelerinin birbirile münasebetini ve bütün bunlara karşı ileride alacağımız vaziyeti müsbet bir şekilde tayin edebilmek için mutlaka bu tarzda repercussion'lar elde etmiş olmalıyız. Bu da –yukarıdan beri söylediğimiz gibi- yalnız usulî bir tarzda tatbik edilen anket monoğrafiklerin tasnifi ile kabil olacaktır."[71]

Köy vurgusu, Cumhuriyet projesinin temel paradigmalarından biridir. Köyün kalkınmasının Türkiye'nin kalkınması anlamına geleceğini düşünen Cumhuriyet ideoloji, köy ile kurduğu teması sıkı tutmuş ve bu minvalde halka ulaşmayı

[70] Ülken "Anket Monoğrafik ve Memleket", s. 522.
[71] A.g.e., s. 523-527.

hedeflemiştir. Cumhuriyet ideolojisinin bir getirisi olan Halk Evleri ve Köy Enstitüleri gibi projeler de yine köy ve halk ile kurulacak olan ilişkinin bir tezahürü olarak yorumlanmalıdır. Köyün kalkınması meselesinin sadece kültürel değil aynı zamanda da iktisadi bir olgu olduğu düşünüldüğünde, Cumhuriyet'in köyün ve köylünün kalkınması adına aldığı ekonomik tedbirlerin ne anlama geldiği daha iyi anlaşılacaktır. *İnsan* dergisi de köyün ve köylünün kalkınması konusunu kendi penceresinden gündeme getirmiştir. Sıtkı Yırcalı, köylünün kalkındırılması, bu anlamda devletin takındığı tavır ve köylüye kredi imkanı tanınması hususundan şu şekilde bahsetmektedir:

> "Köylünün hayat seviyesini yükseltmek ve onu verimli bir müstahsil ve sağlam bir müşteri haline sokabilmek için iki şartın tahakkuku lâzımdır. 1- Mahsulün kıymetlenmesi yani pazarın teşkilâtlandırılması. 2- İstihsal randımanının arttırılması yani istihsalin plânlanması. Cumhuriyet hükûmeti istihsal tekniğini ve verimini çok müsbet binnetice iştira kabiliyeti düşük olan köylünün emeğinin kıymetini arttırabilmek için evvelâ toprak mahsullerinin kıymetlendirilmesi yani pazarın kontrol ve teşkilâtlandırılmasile işe başladı. [...] Fakat köylünün hayat seviyesi düşüktür. Bu hususta kullanılacak krediler dar bir çerçeveyi geçemez. Köylü bulduğu krediyi kısmen de istihlâk etmektedir. Çalışması ağırlığı nisbetinde verimsiz. Köylüye evlendiği zaman en iptidaî ihtiyaçları için sarfettiğini çok görmemek lâzımdır. Çünkü bizim köylümüz tenceresinden döşeğine kadar hayatında bir defa düzünür. [...] Bizim 'köylü' davamız bütün bir memleketin sınaî ve iktisadî hayatı için başarılması günün ihtiyacı olan bir meseledir. Vakıa ne kadar mühimse alınacak tedbir de o kadar cezrî olmalıdır."[72]

Köye karşı geliştirilen bu yaklaşım, köyün bir memleket haline getirilmesi ve köylünün ekonomik olarak kalkınmasının kültürel gelişmişlik kadar önemli olduğu fikri Cumhuriyet döneminin önemli bir referans noktasıdır. "Bir köyün iktisadî

[72] Sıtkı Yırcalı, "Köylünün Kalkınması", **İnsan**, 1 Şubat 1939, Sayı: 9, s. 704-706.

bünyesini, istihsal kapasitesini, iş hacmini, iş tekniğini ve nihayet hayat seviyesini, her an değişen hayat safhalarını ölçmek, öğrenmek ve o köyün müstahsil olup olmadığını anlamak için ilmî esaslara dayanan etütler yapmak icap eder."[73] Bu yüzden Cumhuriyet aydını köye yönelmiş, yönetici kadro ekonomik kalkınma programları hazırlamış ve köylüyü iktisadî anlamda üretime teşvik etmiştir. Sıtkı Yırcalı'nın Cumhuriyet'in köylüye verdiği değeri anlatan ifadeleri, ekonomik gelişmenin de kültürel gelişme kadar önemli olduğunun bir göstergesidir: "Toprağın, zamanın, tabiatın esaretinden kurtarıp onlara hâkim olabilecek vasıtaları verdikçe köyün kültürel inkılâbı da iktisadî kalkınmasıyla yan yana yürüyecektir."[74]

Memleketin kalkınmasının köyün yani taşranın kalkınması ile doğrudan ilgili olduğu görüşü, Cumhuriyet'in uzun yıllar bir devlet politikası haline getirdiği bir fikir olmuştur. Öyle ki Salâhattin Kandemir, Cumhuriyet ile birlikte gelişen süreçte köye yönelişin yetersizliğini vurgulamış ve mutlak surette köye ve köylüye dair bilgi havuzunun genişletilmesi gerektiğini söylemiştir. Ona göre Türk köyü henüz ilmî surette tetkik edilmediği için tam anlamıyla anlaşılamamış yönleri vardır. Köylerin iktisadî karakterini bildirecek ciddi ve esaslı tetkiklere başlanması ve her zaman olduğu gibi, memleket köycülüğüne yeni örneklerin verilmesi son derece önemli bir iştir.[75] Derginin köye ve köylüye verdiği önemin bir başka göstergesi, Türk düşünce tarihinde köy çalışmaları alanında önemli eserler vermiş olan Nusret Köymen'in iki eserinin dergide incelenmesidir. Necmi Bilgiç, Köymen'in *Türk Köyünü Yükseltme Çareleri* ve *Köycülük Rehberi* adlı eserlerini tanıtırken, teorik bilgilerin pratik alana uygulanmasıyla Türk köylüsünün nasıl kalkındırılabileceğine dikkat çekmiş ve Cumhuriyet'in köye yönelme hareketinin getirisine değinmiştir. Bilgiç, köylüyü ananeleri, mirasları, itiyatları itibarıyla şehirliden farklı olmasına rağmen köy ile şehir arasına uçurum koymanın doğru olmadığını vurgular. Bu farkın sadece köy ile şehir arasında değil, köyler arasında da olacağını söyler. Garbî Anadolu'daki köylerle şarkî Anadolu'daki köyler ananeleri, mirasları, itiyatları bakımından

[73] Salâhattin Kandemir, "Köyde İktisadî Anket Nasıl Yapılmalıdır?", **İnsan**, 1 Aralık 1938, Sayı: 7, s. 345.
[74] Yırcalı, "Köylünün Kalkınması", s. 707.
[75] Kandemir, "Köyde İktisadî Anket Nasıl Yapılmalıdır?", s. 352.

birbirine benzemezler.[76] Bu anlamda Türk köyüne ve köylüsüne belli bir dikkatle yaklaşılmalı ve mutlaka köyün iktisadî olarak kalkındırılması için çalışmalara devam edilmelidir. *İnsan* dergisinin işaret ettiği bu köye yöneliş hareketi, bu çerçeveden bakıldığında Cumhuriyet'in temel prensiplerinden birine dikkat çekmesi açısından önemlidir.

Bununla beraber taşraya olan bakışın daha önemli bir boyutunu kültürel olarak kalkınma meselesi teşkil eder. Safaeddin Karanakçı Türkiye'deki kültür seviyesini arttırmak için bir kanunla köy mekteplerini bitiren gençleri bir süre sonra tekrar mektebe çağırarak onları sınava tâbi tutmak, başarılı olamayanlara ceza, başarılı olanlara ise ödül vermek; askere çağırılan köylü gençlerden okuma yazma bilenlere diğerlerinden daha kısa süre askerlik yaptırmak, köylüyü eğlendirecek ve onları sıkmayacak neşriyatları köye yaymak fikirlerini gündeme getirmiş ve bunların köylünün kültürel seviyesini arttırmak adına önemli adımlar olduğunu ifade etmiştir.[77] Bu anlamda Cumhuriyet projesinin de çok önemli bir ayağı olan ve *İnsan* dergisi tarafından da bir memleket meselesi olarak aktarılan köyün ve köylünün kalkınması, aynı zamanda memleketin kalkınması anlamına gelmektedir. *İnsan* dergisinin memlekete yaklaşımının bir ayağını da işte bu köy-taşra bakışı oluşturmaktadır. Cumhuriyet'in bu çerçevedeki yaklaşımını son derece sahiplenen bir görüntü çizen *İnsan* dergisi, memleketi tanımanın kendimizi tanımak anlamına geldiğinden hareketle büyük bir Anadolu hareketine ve Anadolu'nun her anlamda iyi tanınması gerektiğine inanmaktadır.

Memleketi tanımak, derginin önemli paradigmalarından birini oluşturur. Hilmi Ziya Ülken, "içtimaiyatı verimli ve müsbet sahasına sokabilmek için en esaslı nokta memleketi tanıma yolunda yapılan araştırmalar olacaktır"[78] derken *İnsan* dergisinin de memleket fikrine olan yaklaşımını bir kere daha ifade etmiş olur. Ona göre memleketin tek bir bakış açısıyla ve tek bir noktadan tanınamayacağının şuuru

[76] Necmi Bilgiç, "*Köycülük Rehberi* Üzerine Eleştiri", **İnsan**, 8 Mayıs 1939, Sayı: 12, s. 1022.
[77] Safaeddin Karanakçı, "Türkiyede Kültür Seviyesi", **İnsan**, 15 Temmuz 1938, Sayı: 4, s. 341.
[78] Hilmi Ziya Ülken, "Memleketi Tanımak", **İnsan**, 1 Ekim 1938, Sayı: 5, s. 379.

ile meseleye yaklaşılmalı ve Anadolu'nun her anlamdaki zenginliği bu bakış açısıyla ele alınmalıdır:

> "Memleketi yalnız kitab ve tarih zaviyesinden görmek onu tanımak için kâfi değildir, muhtelif mıntakalarda insanla tabiatın karşılıklı münasebetinden doğan içtimaî teşekkül hususiyetleri tetkik edilmedikçe, onlar da istatistik gibi mücerred kalmıya mahkûmdur. İçtimaiyat karşısında tarihin vaziyeti fizik karşısında jeolojinin vaziyeti gibidir. Arzın tekâmülünü gösteren jeoloji nasıl arzın halî münasebetleri hakkındaki tetkiklerle aydınlanırsa, insan zümrelerinin tekâmülünü gösteren tarih de bugünkü zümrelerin istihsal ve sâyâ tarzları hakkında yapacağımız uzun istikrarla aydınlanacaktır. Bundan dolayı, memleketimizi tanıma yolunda kitabdan, tarihî görüşten hakkile istifade edebilmek ve onları ölü vesikalar olmaktan kurtararak bugünü izaha yarayan unsurlar haline getirmek için, her şeyden evvel cemiyetin bugünkü halini, içtimaî bünyesini, sây ve istihsal tarzlarını, muhtelif kalkınma derecelerini sabırlı ve uzun istikrarlarla aydınlatmak lâzım gelir."[79]

Hilmi Ziya Ülken, memleketi tanımak adına atılması gereken adımların özellikle somut girişimlerle hedefini bulacağını vurgular. Anadolu'ya yönelmek, kendi değerlerimizi yerinde görmek ve tanımak adına önemli bir hamledir. Bununla beraber köy ve köylüyü yerinde görmek, o coğrafyalarda yaşayanları ve onların gündelik hayat pratiklerini görmek açısından dikkate değerdir. Ancak Ülken, bunun yeterli olmadığını da her fırsatta vurgular. Bugün Türk milletinin içinde yaşadığı toplumun eski toplumların bir evrimi olduğunu düşünen Hilmi Ziya, bu çerçevede Anadolu üzerinde gelmiş bütün cemiyetlerin bilgisine sahip olunması gerektiğini de dile getirir.[80] Özellikle Hilmi Ziya Ülken'in de yönlendirilmesiyle *İnsan* dergisinin gündeminden eksik etmediği memleket meselesi, soyut ve somut anlamda bir

[79] A.g.e., s. 378-379.
[80] Ülken "Anket Monoğrafik ve Memleket", s. 527.

problem olarak son sayıya kadar güncelliğini korumuştur. Cumhuriyet projesinin önemli bir virajını oluşturan memleket kavramına dergide çok yönlü bir şekilde bakılmış; tarihsel süreçte Anadolu'nun konumu, bugünkü köy ve köylünün kültürel ve ekonomik olarak kalkınması, Anadolu insanının Cumhuriyet ideolojine dair olan bakış açısı gibi meseleler, derginin memleket problemine dair geliştirdiği yaklaşımlardandır. Bu çerçevede Hilmi Ziya Ülken'in kendimizi tanımanın memleketi tanımakla mümkün olacağına dair olan fikirleri, derginin memleket meselesine olan bakış açısının tek cümlelik özetini de oluşturmaktadır.

3.2.4. Yeni Bir Medeniyetin Eşiğinde İnsan Dergisinde Çeviri Anlayışı

İnsan dergisi incelenirken ele alınması gereken en önemli konulardan birisi de yeni bir medeniyet kurma sürecinde çeviri hem bir mesele olarak derginin gündemine taşıması hem de yayın hayatı boyunca çok sayıda çeviri metne yer vermesidir. Hilmi Ziya Ülken'in ismi Türk düşünce tarihinde sık sık tercüme faaliyetleriyle bir arada anılmış olması düşünüldüğünde, derginin de çeviriye karşı sergilediği bu yakın tavrın sebebi anlaşılabilir. Ülken'in dünyasında çeviri, hümanist dünya görüşünün en önemli kaynaklarından birisidir. Çünkü medeniyet kavramı, hümanizma ışığında ele alındığında büyük ve son derece geniş bir fikri ifade eder. Bu anlamda medeniyetlerin birbiriyle etkileşim halinde olması, bu dünya görüşünün oluşmasındaki en önemli faktördür. Ülken'in çeviri üzerine söyledikleri, çeviri ile hümanizma ve medeniyet arasında kurduğu ilişkiyi görmek açısından kıymetlidir:

> "[...] medeniyetin sürekli açılış yolu üzerindeki bütün esaslı uyanış hareketleri [...] her şeyden önce, birer büyük tercüme devri ile başlamışlardır. Eski Yunan uyanışı Anadolu, Fenike, Mısır tercümeleriyle; Türk Uygur uyanışı Hint, İran, Nasturi tercümeleriyle; İslam uyanışı Yunan (Nasturi, Yakubi), Hint tercümeleriyle; yeni Garp uyanışı İslam (Türk, Arap, Acem), Yahudi, Yunan tercümeleriyle

> mümkün olmuştur. [...] Eski Yunanlılar, Uygurlar, İslam milletleri, Rönesans milletleri, Alman romantizmi eğer yeni bir şey yarattılar ve medeniyetin sürekli açılışına katıldılarsa; bu ancak onlara hazırlık olarak yaptıkları çok zengin tercüme faaliyetlerinden ve bu yabancı tesirlerin aşısıyla karşılaşan derin ve içten gelme aksülamellerden ileri gelmiştir."[81]

İnsan dergisi yayın hayatı boyunca çeviriye önemsemiş, özellikle Hilmi Ziya Ülken'in de etkisiyle özellikle Batı kaynaklı pek çok çeviri esere yer vermiştir. Ülken, Osmanlı dönemine kadar inerek tercümenin düşünce tarihimizdeki yerine değinir. Meşrutiyet'te bir tercüme şuurunun doğduğunu söyleyen Ülken, Abdullah Cevdet'in medeniyetin köklerine inmek ve bir hümanizmaya bağlanma bağlanmak ihtiyacını hissettiğini belirtir. Fakat Ülken'e göre Abdullah Cevdet'le başlayan bu gayretler sistemli değildir. Çeşitli mecmualarda, yeni felsefe meselelerinden ve Batı filozoflarından bahsedilmesine rağmen, bunlara ait hiçbir esaslı tercüme yapılmamıştır. Daha derinlere inmek ve köklere nüfuz etmek şuuru ancak Cumhuriyet'le birlikte yerini bulmuştur. Ülken, Cumhuriyet'ten sonra yapılan felsefe tercümelerinin Tanzimat'tan bu yana yapılmış olan hamlelerin en büyüğü olarak yorumlamıştır.[82] Ülken, tercümeye dair olan bakışında felsefe tercümeleri ile edebiyat tercümelerinde birtakım farklılıklar olduğuna dikkat çeker. Ona göre Batı ile temasımız edebiyat tercümeleri ile başlamıştır. Ancak ilk dönemlerde çevrilen eserlerin faydalı olup olmadığı da tartışmalıdır. Çünkü Ülken'e göre edebî tercümelerin hedefi herhangi bir kitabı bir başka dile kopya etmek değil; onu o dilde yeniden yaşatmaktır. Eğer edebî tercüme bir dilin edebiyatına yeni bir zevk aşısı, yeni bir tesir getirmek hedefini gütmüyorsa ona gerek yoktur. Şüphesiz ki edebiyatta mütercim olmanın, yeniden bir eser yazmak kadar, belki ondan daha zor olduğunu vurgulayan Hilmi Ziya Ülken, edebiyat mevzubahis olduğunda muhtaç olunanın sayıca fazla tercüme değil, dilimize etki edebilecek kuvvette itinalı, temiz ve güzel tercüme olduğunu belirtir. Sırf dilimizde bulunsun diye tercüme yapma yanılgısına düşülmemesi gerekliliği Ülken'in tercüme anlayışının önemli bir hususunu

[81] Ülken, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü,** s. 5-6.
[82] Hilmi Ziya Ülken, "Yeni Felsefe Tercümeleri", **İnsan**, 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s. 75-76.

göstermektedir. *İnsan* dergisindeki tercümelere de bu hassasiyetle yaklaşan Ülken, dergide yer alan tercümelerde öncelikle dile, insana ve medeniyete dair yapılacak bir katkı sağlamayı hedef olarak göstermiştir.[83]

İnsan dergisindeki çeviri anlayışı, yeni bir medeniyet inşa etme sürecinde kilit bir roldedir. Çeviri, sadece eski ile yeniyi değil, Doğu ile Batı'yı da birleştirecek yani zamanlar üstü ve medeniyetler arası bir görev üstlenecektir. Bu anlamda çeviri, hümanist bir tavırla hareket edilirse büyük bir dünya medeniyetine katkı yapacak kilit bir unsur olarak kültürel değişimdeki yerini alacaktır. Nurullah Ataç tercümenin önemine değinirken, tarihin bilinmesi gerekliliğine değinmiş ve ancak çeviri ile tarihten ders alınabileceğine ve tarihe katkı sağlanabileceğine dikkat çekmiştir:

> "Yunanlıların ve Lâtinlerin eserleri, bugünkü Avrupa âleminin eserlerinden zayıf da olsa yine tercüme edilmeleri lazımdır. Bu, medeniyetin tarihini kavramamız için zarurîdir. Yoksa insan oğlunun medeniyetini kendilerinden, yahut nihayet büyük babalarından başlatan zavallı adamların haline düşeriz. [...] tarihin eski devirlerini bilmemiz, bunun için de o devirlerin eserlerini tedkik etmemiz lazımdır. Yoksa insan oğlunun birliğini kavramamıza, bulduklarını öğrenip düştüğü hatalardan kaçınmamıza imkân yoktur."[84]

Çeviri, eski ile yeni arasında bir köprü kurmak demektir. Derginin çeviriye dair olan bu yaklaşımı, bir medeniyet inşa etme sürecinde özel bir konumdadır. Hilmi Ziya Ülken, klasiklerden bahsederken yeni ve eski klasik eserler arasında kurulacak köprünün de tercüme yoluyla gerçekleşeceğine inanır. Ülken yeni klasiği inkişaf halinde olan hayatın mütemadiyen asıl köklerden yeni aşılar almasına benzetir. Bizde henüz Yunan edebiyatına dalmak ihtirasının uyanmadığını belirten Ülken, Yunan-Lâtin sanatında tabiat şiiri, *eppopee,* nesir, tiyatro gibi öğelerin bizim

[83] Hilmi Ziya Ülken, "Yeni Edebiyat Tercümeleri", **İnsan,** 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s. 77-78.
[84] Ataç, "Humanisma", s. 83.

bin senelik tarihimizde mahrum olduğumuz türler olduğunu hatırlatır. Bu kaynaklara girmenin maziye dönmek, sanatın ayağına köstek takmak anlamına gelmez. Hümanizmaya verilen bu dar anlam ve onu itham için yapılan bu nevi tefsirlerin tamamen yanlış olduğu kanısında olan Hilmi Ziya Ülken, yeni klasiğin bu anlamda medeniyet tarihinde yeni hamlelere temel olabilecek en temiz tarafı meydana çıkarmak ve ona istinat etmek anlamına geldiğini söyler.[85] Ülken'in vurguladığı klasik anlayışı, medeniyet tarihine yapacağı katkı ile vardır. Bu çerçevede çeviri anlayışında da medeniyete, insana yapılacak katkıyı esas alan Ülken, dergide neşredilen çeviri eserleri de bu anlayışla yayınlamıştır. Ülken'in bakışında klasiğin çeviriyle iç içe geçmiş bir ilişkisi vardır ve bu ilişki yeni medeniyetin inşa edilmesine büyük ölçüde katkı sağlayan bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bütün çeviri çabalarına rağmen Ülken bunları yetersiz bulmakta, en azından belli bir süreklilik içerisinde çeviriye mutlaka devam edilmesi gerektiği savunmaktadır:

> "[...] son seneler zarfında bir taraftan devletin lise talebesi için yardımcı kitap olarak neşrettiği tercümeler, diğer taraftan şahsî gayretlerle neşredilenler oldukça büyük bir yekuna baliğ olmuştur. Vakıâ bu tercümelerden bir kısmı, büyük filozofların eserlerinden yalnız bir parçasını ihtiva etmektedir. Yahut ayni tercümelerin daha mükemmel ve itinalısı yapılabilir. Fakat ne olursa olsun, bu kadar kısa bir zaman zarfında alınan hız ihmal edilecek derecede değildir. Tercüme faaliyeti bu hararetle daha on on beş sene devam edecek olursa medeniyet tarihini dolduran büyük eserlerin mühim bir kısmını dilimizde okumak mümkün olabilecektir. Ve işte memlekette fikir hareketlerinin orijinal mahsullerini verebilmesi için lâzımgelen en esaslı şartlardan biri, bu suretle temin edilmiş olacaktır."[86]

[85] Hilmi Ziya Ülken, "Yeni Klasik", **İnsan**, 1 Nisan 1941, Sayı: 13, s. 2.
[86] Ülken, "Yeni Felsefe Tercümeleri", s. 76.

Tablo 2: Dergideki Çeviri Yazılarının Türü, Yazarı ve Çevirmenleri

ÇEVİRMEN	YAZAR	TÜR
ARPAD, BÜRHAN	ROTH, JOSEPH C.	HİKÂYE
BATIMAN, BURHAN	HARDENBERG, FRIEDRICH VAN	MASAL
BİRSEL, SALAH	DUHAMEL	HİKÂYE
BORATAV, PERTEV NAİLİ	ROLLAND, ROMAIN	DENEME
BORATAV, PERTEV NAİLİ	SAUSSEY, EDMOND	MAKALE
BOZOK, HÜSAMETTİN	TOLSTOY	HİKÂYE
CEMGİL, ADNAN	CORBUSİER, LE	DENEME
CEMGİL, ADNAN	FRIEDMANN, GEORGES	MAKALE (x2)
CEMGİL, ADNAN	HUXLEY, ALDOUS	MAKALE
ÇELEBİ, ASAF HALET	THIBAUT, P.A.	MAKALE
DIRANAS, AHMET MUHİP	MALLARME	ŞİİR (X2)
EMİN	GORKİ, MAKSİM	MAKALE
EVRİM, SELMİN	LHOTE, ANDRE	MAKALE
EVRİM, SELMİN	VILLIERS, ANDRE	MAKALE
EYÜBOĞLU, SABAHATTİN	ROMAINS, JULES	TEFRİKA ROMAN (x4)
GÜNEY, EROL	MARCHAND, HANS	MAKALE(X2)
O.K.	ARİSTYS	HİKÂYE
O.K.	THEOKRITOS	HİKÂYE
O.K.	YAZ. BLSZ.	ŞİİR
R.N.	HALDONE, I.B.S.	DENEME
S.E.	TOLSTOY	MEKTUP
SEL, MEHMET ALİ	RUMİ, MEVLANA C.	ŞİİR
SUNAR, ALTAN	DUNTON, THEDORE WATTS	HİKÂYE
ŞERİF, MUZAFFER	DEWEY, JOHN	MAKALE
ŞERİF, MUZAFFER	GARRETT	MAKALE
ŞERİF, MUZAFFER	LEWIN, KURT	MAKALE (x2)
TANDOĞAN, HATEM SÜLEYMAN	YAZ. BLSZ.	MAKALE
ÜLKEN, HİLMİ ZİYA	ERASME	DENEME (x3)
ÜLKEN, HİLMİ ZİYA	MALRAUX, ANDRE	MAKALE (X2)
ÜLKEN, HİLMİ ZİYA	YAZ. BLSZ.	MAKALE
YAMAÇ, CAVİT	DOMİAN, MİRCEA	HİKÂYE
YIRCALI, SITKI	ROLLAND, ROMAIN	DENEME
ÇEV. BLSZ.	ROLLAND, ROMAIN	MAKALE

Ülken'in çeviriye dair olan sözleri, Cumhuriyet ideolojisiyle birebir ilişkili olarak okunabilir. Çünkü Ülken, çeviriye dair kaleme aldığı yazılarında sık sık memlekette neşredilen çeviri eserlerin, Tanzimat'tan bu yana belli bir ilginin odağı olmasına rağmen yetersiz kaldığına ve ancak Cumhuriyet sonrasında hız kazandığına dikkat çekmektedir. Bu çerçevede Ülken'in ve *İnsan* dergisinin çeviri ile kurduğu sıcak temas, Cumhuriyet ideolojisinin kültürel alandaki çalışmalarının bir aynası veya o çalışmaların bir pusulası olarak görülebilir. Bu çerçevede bakılırsa Hilmi Ziya Ülken önderliğindeki çevirilerin *İnsan* dergisinde ciddi bir yer kaplaması da, derginin çeviri alanında Cumhuriyet projesine yaptığı katkıyı göstermektedir.

3.2.5. Eski ile Yeni Arasında İnsan Dergisinde Folklorun Yeri

İnsan dergisi, yeni ve hümanist bir dünya medeniyeti kurma amacıyla hareket ederken, bu medeniyet anlayışının önemli bir basamağını folklorun oluşturduğunu düşünür. Bu anlayış doğrultusunda içeriğinde folklorik yazılara yer vererek, konuyu sürekli gündemde tutar ve folklorun hümanizmayı oluşturan önemli parçalardan birisi olduğunu düşünür. Dergide folklora verilen bu değerin öncüsü de büyük ölçüde Hilmi Ziya Ülken'dir. Kendisi, özellikle derginin son üç sayısında kaleme aldığı *"Destan ve İnsan"* adlı yazı dizisiyle folklorun hem tarihsel gelişimine değinmiş hem de kavrama nasıl bir anlam verilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Ülken ile birlikte derginin folklorik yazılar alanındaki boşluğunu dolduran bir diğer önemli isim de Pertev Naili Boratav olmuştur. Boratav'ın Hilmi Ziya Ülken ile arasındaki organik bağ ve bir ölçüde Hilmi Ziya'nın Boratav'ı folklora yönlendirmesi, dergideki folklor eğilimini daha anlaşılır kılmaktadır. Hilmi Ziya Ülken ve Pertev Naili Boratav'ın folklor alanındaki yazıları, derginin hümanist bir medeniyet kurma çabasının önemli bir basamağını oluşturmuştur.

"İnsan tarih şuuriyle öteki varlıklardan ayrılır."[87] diyen Hilmi Ziya Ülken, geçmiş ile kurulması gereken bağın bir kere daha altını çizer. Bu tavır, derginin yayın hayatı boyunca sıkça karşılaşılan, insanın tarih ile nasıl bir bağ kurması gerektiğinin reçetesini gösteren bir söylemdir. Geçmiş ile bugün arasında kurulan bağ, *İnsan* dergisinde sürekli vurgulandığı biçimiyle dünü bugünün şartlarıyla yorumlama çabasından doğmalıdır. Bu anlamda tarih, insanlığın tarihi olduğu sürece gerçek değerini kazanacaktır. Ülken'in dikkat çektiği tarih şuuru da böyle bir düşünsel alt yapıyı barındırır. Derginin folklora yüklediği anlam da bu tarih şuurundan ileri gelir. Ülken'e göre insanlık tarihi bir kahramanlar ibadeti halinden çıkıp insanlığın destanı halini aldığı zaman asıl şerefini kazanmıştır. Tanrıların, yarı tanrıların, tanrılaştırılmış kahramanların yerine insanlığın sembolü olan hakiki kahramanlar veya adsız kahramanlar geçtiği için medeniyet tarihi de şahsiyet, hürriyet ve şerefin destanı olmuştur.[88] Hilmi Ziya Ülken, folklor anlayışını destan türü ile bağdaştırırken de benzer bir noktaya işaret eder. Ona göre kaderin mutlak hakîm olduğu bir destanın yerine insanın kaderle pençeleştiği bir destan geçtiği zaman artık birincisine geçmiş bir devir gözüyle bakılmalıdır. Saadeti ve ideali yalnız ahirette bulan bir destan yerine cenneti yeryüzüne götürmek isteyen bir destan geçtiği zaman birincisi artık dirilmemek üzere tarihe karışmıştır. Ülken'in millî destanlara bakışı da benzer bir tarih anlayışından ileri gelir. Millî destanların bugünkü dünyada büyük bir değer kazanmasının sebebinin, onların mazi hayranlığını canlandırması olmadığını, asıl sebebin ancak istilâcı kuvvetlere karşı gerçekleştirilen bir kurtuluş hareketini temsil etmelerinden ileri geldiğini özellikle belirtir.[89] Ülken'in tarihe yüklediği anlam, mutlaka insan olgusuyla birlikte var olur. Bu ifadeler, aslında Ülken'in sadece tarih ile insan arasında kurduğu bağı göstermekle kalmaz, derginin takındığı hümanist, evrenselci, rasyonalist ve pozitivist bakış açısını da gözler önüne serer. Ülken'in folklora olan bakışı da bu hümanist anlayışın bir getirisidir:

[87] Hilmi Ziya Ülken, "Destan ve İnsan – I", **İnsan**, Nisan 1943, Sayı: 22, s. 3.
[88] A.g.e.
[89] Hilmi Ziya Ülken, "Destan ve İnsan – III", **İnsan**, Ağustos 1943, Sayı: 24-25, s. 5.

> "Folklor, insanlığın müşterek hazinesi, kavimler arasında kaynaşan müşterek gayri şuurun kaynağıdır. Orada en mahalli gibi görünen şeylerin altında en beşerî ve küllî hakikatler vardır. [...] Destana gitmek, bunun için hakikatte insana gitmektir. [...] O herşeyden evvel yaşanmış bir tarihin canlı izlerine dayanacaktır. O duyulmuş hislerin, çekilmiş çilelerin, geçirilmiş acıların remzi olarak halkın kulağında çınlayan kollektif bir diyapazon sesidir. [...] Orada akseden sesler artık Ahmedin, Mehmedin, Çinlinin, Mısırlının sesleri değil, insanlığın sesleridir. O bir Ferhat olabilir; bir Kerem olabilir; bir Aslıhan veya Köroğlu olabilir; o Battal gazi veya Achille olabilir. O bir Herakles veya Ali cengi olabilir. Fakat hepsinin ağzından konuşan insandır."[90]

Ülken folkloru destanla birlikte anmış ve kavramı bu şekilde değerlendirmiştir. Yukarıdaki alıntıda Ülken'in Köroğlu ile Akhilleus'u, Battal Gazi ile Herakles'i aynı cümle içerisinde kullanması, derginin hümanist bakış açısının küçük bir parçasını görmek açısından bile önemlidir. Ülken, folklorik öğelerin bir dünya mirası olduğuna inanır. Onun folklor anlayışındaki kişiler ve kavramlar artık kendi lokal anlatılarından koparak büyük dünya medeniyetinin bir parçası olmuşlar ve yeniden anlam kazanmışlardır. Bu anlamda, Ülken'in "Destan insanlığın hikâyesidir."[91] cümlesi, onun folklora dair olan bakış açısının çok kısa bir özeti sayılabilir. *İnsan* dergisinin ilk sayısından son sayısına kadar vurguladığı iki kutup arasında köprü olma durumu da yine folklor ve destan çerçevesinde tekrarlanır. Ülken bu anlamda büyük veya küçük birçok milletin insanî seviyeye yükselmeleri ve kapandıkları dar etnik muhitten kurtularak geniş havaya çıkmaları ancak kendi destanları sayesinde olduğunu belirtir. İnsanî ile milli arasında köprü olacak unsurlara bol bol sahip olduğumuzun altını çizen Ülken, bunların değerini anlayacak ve bu motifler üzerinde çalışacak sanatkârların da bir an önce yetişmesi gerektiğini vurgular.[92]

[90] Ülken, "Destan ve İnsan – I", s. 4.
[91] Hilmi Ziya Ülken, "Destan ve İnsan – II", **İnsan**, Mayıs 1943, Sayı: 23, s. 3.
[92] A.g.e., s. 5-6.

Hilmi Ziya Ülken'e göre "büyük destanlar her zaman yeni bir dünya görüşünün ve amelî bir hikmetin tercümanı olmuşlardır."[93] Ülken, büyük destanların varlığından bahsederken Anadolu coğrafyasına özellikle dikkat çeker ve bu coğrafyanın asırlar boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmasının, tarih sahnesinde önemli bir rol oynamasının sonucu olarak bugün dünya medeniyetinde çok özel bir konumda olduğunu vurgular. Hem kişisel hayatının önemli bir bölümünde kendisine düstur edindiği hem de bir aydın politikası olarak savunduğu görüşün temelinde de Anadolu'ya yüklediği bu anlam yatar. Yapılması gerekenin ne olduğu sorusuna verdiği cevap bu bağlamda anlam kazanmaktadır: "İğneyle kuyu kazar gibi yıllarca Anadoluda çalışmak; folkloru toplamak, halk musikisini toplamak, Mithat efendilerin 'Acem basması' diye lânetlediği asıl destan köklerini sahaflardan kurtarmak, garbin büyük destan ve opera örnekleri üzerinde çalışarak bunlardan yeni terkipler yapmak..."[94] *İnsan* dergisinin Anadolu'ya yüklediği anlam bu çerçevede şekillenir. Bu, aynı zamanda Cumhuriyet projesinin de Anadolu'ya bakışının bir yönünü oluşturur. Halka dönmek, Anadolu'ya yönelmek, köyü tanımak ve anlamak gibi yaklaşımlar, Cumhuriyet ideolojisinin hayata geçirmeye çalıştığı birtakım eğilimlerdir. *İnsan* dergisi de hem kültürel anlamda folklorik öğeleri toparlamanın ve Anadolu medeniyetini büyük dünya medeniyetinin önemli bir parçası haline getirmenin, hem de Anadolu'yla pratik anlamda yakınlık kurarak Anadolu halkını yakından tanımanın önemi dikkat çeker. Çünkü ona göre "halk ağzı ve folklor motiflerile yakından bağdaşmayan bir destan tecrübesi 'mücerred'in kuru havasında boğulup kalmıya mahkûmdur."[95]

> "Hakikî insanî sanatin ancak yaşanmış tecrübelerden ve halkın içinden çıkacağı fikri artık yerleşmiştir. Bu fikir kimlerin kafasına hangi kanaldan gelirse gelsin eski arta kalanları süpürüp atmanın artık hayli kolay olduğu bir devirdeyiz. Bununla beraber henüz hâlâ *millî* ile insanînin birliğini hissetmiyenler, farketmiyenler görülüyor. Bu iki mefhum arasında boşuna antitez yapanlar hakikatte ya mücerret ve

[93] Ülken, "Destan ve İnsan – III", s. 3.
[94] Ülken, "Destan ve İnsan – I", s. 5.
[95] Ülken, "Destan ve İnsan – III", s. 6.

> kozmopolit, ve bundan dolayı köksüz ölüme mahkûm bir sanat bocalaması içinde kalacaklardır; yahut da gözlerini dünyaya kapamış, ölü değerlere gerçek gözüyle bakmış şoven ve anlayışsız bir folklorcülüğün zehiriyle kendi kendilerini harap edeceklerdir."[96]

Hilmi Ziya Ülken, gerçek folklorun, bir milletin kendi değerleri etrafında şekillendikçe gerçekten kıymetli olacağını savunur. Ancak bu, kuru kuruya milliyetçi bir değer değildir. Bir destanı kıymetli yapan kendi değerlerini evrensel boyutlara taşımasından kaynaklanır. Gerçek değer, bir destanın, anlattıklarını insanlığın ortak bir değeri atfetmesinde yatar. Ülken'e göre eski çağların destanları kendi devirlerinin insanî mikyasına yükseldikleri zaman gerçek değer alabilmiştir. İliada'nın büyük değeri Yunanlılara has bir masal olmasından değil, Yunan masalı aracılığıyla o günün insanlığına yükselebilen esaslı bir temaya, insan ve kader münasebetine ulaşmasındandır.[97]

Ülken'in folklor ve destana verdiği önem, derginin yayın politikasında önemli bir yer tutar. Bir dönem lisede hocalığını yaptığı Pertev Naili Boratav'ın da dergiye bu anlamda katkı sunmasının altında kuşkusuz Ülken'in bu hassasiyeti yatmaktadır. Boratav'ın fikirleri de çoğu zaman Ülken'in fikirlerine paraleldir ve o da folklorun medeniyet kavramının temelinde yatan önemli bir öğe olduğunu savunur. Bu anlamda folkloru tanımlarken de onun, belli bir zamana ve mekana sıkışmamış eser olduğuna şu sözleriyle dikkat çeker: "Folklor mahsulü diye, cemiyetin tasarrufuna geçmiş, maşerin istediği kalıbı almış, ve onunla beraber değişen, sadece doğduğu devrin ve yerin, o devirdeki ve o yerdeki hâdiselerin değil, bütün yaşadığı, gezdiği devirlerin ve yerlerin, hemzamanı olduğu hâdiselerin akisleri, ya birbiri üstüne yığılmış şekilde, veya bir 'muhassala' halinde kendinde toplıyan esere diyoruz."[98]

Boratav'ın folkloru tanıtırken vurguladığı kavramlar, hümanist bir medeniyet anlayışının da temel dinamiklerini oluşturur. Folklorik eser, doğduğu devrin

[96] Ülken, "Destan ve İnsan – I", s. 7.
[97] Ülken, "Destan ve İnsan – III", s. 6.
[98] Pertev Naili Boratav, "Folklor: Halk Edebiyatı ve Âşık Edebiyatı", **İnsan**, 15 Mayıs 1938, Sayı: 2, s. 139.

özelliklerini taşımakla beraber, tarihsel süreç içerisinde aktarıldığı bütün devirlerden ve medeniyetlerden de bir parça taşır. Bu çerçevede folklor, büyük dünya medeniyetinin eseri ve bir parçasıdır. Boratav'ın folklor ile medeniyet arasında kurduğu bağın kilit noktası da burada yatar. O, halk edebiyatı eserlerine medeniyetleri birleştiren bir unsur olmaları ve bir kültür mozaiği oluşturmaları bağlamında önem verir. Boratav, "her milletin edebî tekâmülündeki bazı devirlerde, halk edebiyatlarının müessir bir ol alarak sahneye girdiklerini veya sokulduklarını görüyoruz"[99] derken folklorun edebiyat tarihindeki yerine ve dolayısıyla medeniyetin inşa edilme sürecindeki önemine de dikkat çeker.

> "Yeni misafirlere sofrasını açan medeniyet onların hoşlanacağı yemekleri ikrama mecburdur. Onun içindir ki bir yandan edebiyatını yeni bir halk çeşnisine sokması, bir yandan da beynelmilel vasıfları en çok taşıyan unsurlarla onu zenginleştirmesi icap ediyor. İşte bu huşular için halk edebiyatları en iyi malzemeyi temin ediyorlar: Onlarda hem kalabalıkların 'refoule' edilmiş bütün istek, duyuş ve düşünüş âlemlerini, hem de din millet hududu tanımıyan beşerî unsurları bulmak mümkün oluyor."[100]

Folklor ve halk edebiyatı, içerdiği kültürel öğelerle hem medeniyetlerin ilerleyişine yön verecek hem de bu ilerleyiş aşamalarında bünyesinde kattığı değerlere yenilerini ekleyecektir. Bu anlamda Boratav'ın folklora ve halk edebiyatına bu denli kıymet vermesi, yeni bir medeniyet inşa etme çabasında olan genç Cumhuriyet için de anlaşılabilir bir yaklaşımdır. *İnsan* dergisinin folklora verdiği kıymet de bu minvalde değerlendirilmelidir. Boratav, kültür hâdiselerinin tetkik sahalarına ayrılırken halk edebiyatı mahsullerinin edebiyat tarihi kadrosuna değil kültür tarihi ve sosyal tarih kadrosuna sokulması gerektiğini vurgular. Çünkü Boratav'a göre halk edebiyatı ve folklor edebiyat tarihi bahislerine karışsa karışsa

[99] Pertev Naili Boratav, "Halk Edebiyatı-Edebiyat Münasebetinin Ana Meseleleri", **İnsan**, 15 Haziran 1938, Sayı: 3, s. 219.
[100] A.g.e.

ancak herhangi bir kültür hâdisesi sıfatıyla ve edebî hâdise ile münasebetinin izahı için gereken yerlerde karışır.[101] Boratav'ın bu bakış açısından da anlaşılacağı gibi folklor, sadece edebiyatın bir malzemesi değil aynı zamanda tarihin ve sosyolojinin de malzemesidir. Folklorun medeniyetlerin inşası sürecinde önemli bir noktada konumlanmasını sağlayan da onun kültürel ilerleyişe yaptığı katkıdan kaynaklanmaktadır. Boratav, sanatkâr ile halk edebiyatı ve folklor arasında kurduğu bağ da böyle bir katkı ile açıklanmaktadır. Ona göre sanatkâr, bir dağ türküsüyle beraber dağı da görebilmişse, veya bu anları zihnî ve hissî vasıtalarla restore edebilecek kadar halk hayatının aşinası olmuşsa, dağ türküsünün veya dağın, onun eserleri ve çalışmaları üzerinde de mutlaka tesiri olacaktır.[102] Yani Boratav'ın folklordan yola çıkarak sanatçı üzerine vardığı temel nokta, Cumhuriyet'in ve *İnsan* dergisinin halka bakış açısıyla benzerlik teşkil eder: Halk ile bütünleşmek ve halkı anlamak. Cumhuriyet projesinin gerçekleştirmeye çalıştığı halk hareketinin bir parçasını da bu noktada görmek mümkündür.

Boratav, folklor, halk edebiyatı ve özelde destan gibi alanları incelerken çok geniş bir perspektifte meseleye bakmıştır. Onun yazıları dikkatle incelendiğinde Oğuzların menkıbeleri, Dede Korkut, Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş, Evliya Çelebi, Köroğlu vs. gibi Türk edebiyatında ve Türk düşünce tarihinde önemli yeri olan pek çok farklı ismi görmek mümkündür. Boratav, Anadolu'nun zengin kültürel birikimini tek bir çatı altında ele almış ve bu topraklarda gelip geçen bütün halk hikâyelerine, destanlarına ve benzeri folklorik öğelerine aynı bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bu tavır, *İnsan* dergisinin hümanist medeniyet anlayışına ve Cumhuriyet projesinin Anadolu'ya dair olan kültürel yaklaşımına paralel bir bakış açısıdır. Bu anlamda Boratav, Hilmi Ziya'nın da etkisiyle yöneldiği halk edebiyatı ve folklor çalışmalarıyla *İnsan* dergisine katkıda bulunmuştur. *İnsan* dergisinin folklora gösterdiği bu özen, Boratav'ın da etkisiyle derginin son dönemine kadar sürmüş ve folklor alanındaki çalışmalar aralıklı da yayınlanmaya devam etmiştir.

[101] A.g.e., s.221.
[102] Pertev Naili Boratav, "Bizim Edebiyatımızda Halk Edebiyatının Tesirleri", **İnsan**, 1 Şubat 1939, Sayı: 9, s. 695.

SONUÇ

Bu çalışmada Erken Cumhuriyet Dönemi'nin önemli fikir dergilerinden birisi olan *İnsan* dergisi ele alınmıştır. *İnsan*, her şeyden önce Cumhuriyet Dönemi'nin önemli aydınlarını bir araya toplaması ve Cumhuriyet yeniliklerinin bir temsilcisi olması açısından Türk fikir tarihinde şahsına münhasır bir yerde durmaktadır. Derginin en belirgin özelliği temel anlamda Ziya Gökalp'in kültür ve medeniyet arasında yaptığı ayrıma eleştirel yaklaşarak hümanist bir dünya görüşünü benimsemesidir. Türk modernleşmesinin Cumhuriyet ayağına hümanist bir anlayışla bakan *İnsan*, ele aldığı kavramları da bu bakış açısıyla değerlendirmiştir. Derginin gündemine aldığı medeniyet, kültür, memleket, insan, aydın gibi kavramlar Cumhuriyet modernleşmesinin temel dinamiklerini göstermesi açısından kıymetlidir. *İnsan*'ı anlamak, Cumhuriyet modernleşmesinin önemli bir dönemini anlamak açısından son derece önemlidir. Bu çerçevede tezimizin temel çıkış noktasını *İnsan* dergisinin, süreklilikler bağlamında Cumhuriyet ile nasıl bir ilişki kurduğu, bu ilişkiyi nasıl temellendirdiği ve mevcut sosyal ve siyasal duruma nasıl entegre olduğu gibi sorular oluşturmuştur.

Cumhuriyet, Türkiye'nin siyasi tarihinde bir dönüm noktası olması münasebetiyle, toplumda sosyal ve kültürel olarak büyük değişikliklere yol açmıştır. Yeni Türk devleti, bir taraftan Osmanlı mirasını sırtında taşıyor olsa da diğer taraftan yüzünü büyük ölçüde Batı'ya dönerek birtakım yenileşme hareketlerine girişmiştir. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında temel modernleşme hareketleri olarak ortaya çıkan bu yenileşme çabaları, 1930'ların ortalarından sonra kültürel alanlarda kendisini göstermiş ve Cumhuriyet, Doğu ile Batı arasında yüzyıllardır bir köprü konumunda bulunan Türk devletinin kendisini yeniden tanımlamasına ve dünya siyasetinde konumlandırmasına vesile olmuştur. Bu çerçevede, belli bir kültürel hareketliliğin olduğu Cumhuriyet'in erken döneminde yayın hayatını sürdüren *İnsan* dergisi de bu değişim ve dönüşümün bir parçası olarak yeni düzene dair birtakım söylemlerde bulunmuş ve Cumhuriyet ideolojisi ile belli ölçüde paralellik içeren yaklaşımlarıyla hem dönemin kültürel hayatına katkı sunmuş hem de Cumhuriyet'in

örtük de olsa sözcülüğünü üstlenmiştir. Tezimizde varmak istediğimiz, *İnsan* dergisi ile Cumhuriyet'in hangi paradigmalar etrafında buluştuğu ve hangi şartlarda ne gibi söylemlerle ortak bir düşünce etrafında kümelendiğini göstermek olmuştur.

Çalışmamızın temel çıkış noktası *İnsan* dergisinin Türk modernleşme tartışmaları arasındaki yeri olduğundan, Türk modernleşme tarihinin gelişim sürecine ve aşamalarına bakmak kaçınılmaz olarak gereklidir. Bu sebeple tezimizin birinci bölümü, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e modernleşme hareketlerinin bir tarihçesi olarak hazırlanmıştır. Öncelikle *modern, modernlik, modernleşme* gibi kavramlar açıklanmaya çalışılmış ve Türk modernleşmesine giden yolda bu kavramların arkeolojik bir kazısı yapılmıştır. Ardından da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk modernleşme çabalarından Cumhuriyet'e gelinceye dek yaşanan Türk modernleşme tartışmalarının arka planına değinilmiştir. *İnsan* dergisinin de yayın tarihi boyunca modernleşme çabalarıyla bir hesaplaşma içerisinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Türk modernleşme tarihine değinmenin kaçınılmaz olduğu görülecektir.

İkinci bölüm, çalışmamızın temelini oluşturan *İnsan* dergisine bir giriş mahiyetinde ele alınmıştır. Derginin çıkış dönemi ve kurucu kadrosu, özellikle imtiyaz sahibi olan Hilmi Ziya Ülken'in dergi üzerindeki etkisi, derginin yayın politikası ve yazarlarına dair olan bilgiler, yer yer sayısal verilerden faydalanılarak aktarılmıştır. Özellikle derginin yayın yaptığı dönem olan 1938-1943 yılları ve bu yıllara yakın tarihlerde Türkiye'deki temel bazı kültürel hareketlere de *İnsan* dergisinin dönem içerisinde kendisini nasıl konumlandırdığını görmek açısından değinilmiştir. Hilmi Ziya Ülken'in dergi üzerindeki etkisinin diğer hiçbir yazarda olmadığı düşünüldüğünde onun dergiyle olan ilişkini ayrı bir alt bölümde incelemenin daha uygun olacağı düşünülmüştür. *İnsan* dergisini tanımanın yolunun Hilmi Ziya Ülken'i tanımaktan geçtiği düşüncesinden hareketle *İnsan*-Ülken ilişkisi ele alınmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, *İnsan* dergisinin Cumhuriyet ile arasında kurduğu bağı göstermek amaçlanmıştır. *İnsan*, her ne kadar yayın hayatı boyunca keskin bir

biçimde Cumhuriyet'in ideoloji savunuculuğunu yapmamış olsa da yayınlanan yazıların içeriğinden ortaya çıkan sonuç derginin Cumhuriyet ile arasında organik bir bağ kurduğu yönündedir. Bu sebeple ilk kısımda derginin söylemi üzerinden Cumhuriyet ile arasında kurduğu bağ açılmaya çalışılmıştır. Sonraki alt bölümlerde ise Cumhuriyet ile arasındaki ilişkiyi somutlaştırmak adına derginin ele aldığı temel kavramlar incelenmeye çalışılmıştır. Her biri ayrı birer alt başlık halinde incelenen insan, medeniyet ve memleket kavramları, derginin Cumhuriyet ideolojisine paralel hareket ettiğini görmek açısından önemlidir. Özellikle derginin medeniyet kavramını sık sık gündeme getirmesi ve hümanist dünya görüşüne uygun olarak medeniyet kavramına bütüncül bir yaklaşım sergilemesi, *İnsan*'ın Cumhuriyet ideolojisine uygun yayın yaptığının en büyük delili olarak sunulmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Cumhuriyet hümanizminin temel parametrelerinden olan büyük dünya medeniyetinin inşası sürecinde Doğu ile Batı'ya ve geçmiş ile geleceğe yönelik geliştirilen bakış açısı, derginin folklor kavramına ve tercüme faaliyetlerine olan bakış açısıyla somutlaşmıştır. Bu anlamda dergideki folklora ve çeviriye dair bakış açısını konu edinen yazılar da ayrı birer başlıkta incelenmiştir.

Kendisini öncelikle hümanist olarak tanımlayan ve büyük ölçüde rasyonalist ve pozitivist bir çizgide yayın yapan *İnsan* dergisinin tüm nüshalarının tarandığı tezimizde, derginin Cumhuriyet ideolojisiyle ortak bir paydada hareket ettiği sonucuna varılmıştır. Cumhuriyet'in direkt bir yayın organı olmasa da *İnsan* dergisinin örtük bir biçimde Cumhuriyet propagandası yaptığı ve Cumhuriyet'in kültürel anlamda bir nevi üstü kapalı sözcüsü olduğu, tezimizde varılan en önemli sonuçlardandır. Osmanlı ile giriştiği hesaplaşma da *İnsan* dergisini Cumhuriyet'e yakınlaştıran bir başka etmen olarak gözlenmiştir. Özellikle tezimizin üçüncü bölümünde ele aldığımız kavramların *İnsan*-Cumhuriyet-modernleşme üçgenini görmek açısından dikkate değer olduğu kanaatindeyiz.

Çalışmamızın temel problemi *İnsan* dergisinin yayın hayatı boyunca Cumhuriyet ideolojisi ile nasıl bir bağ kurduğu ve kurulan bu bağı ne şekilde somutlaştırdığını göstermek olmuştur. Bu problematik doğrultusunda dergi incelendiğinde Cumhuriyet ideolojisi ile *İnsan* dergisinin söylemi arasında belli

birtakım paralellikler olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuca ulaşırken değerlendirmeye alınan yazıların büyük bölümünü dergideki fikir yazıları oluşturmuştur. Özellikle 1930'ların ortalarından sonra bizzat devletin müdahalesiyle gerçekleştirilen kültürel faaliyetlerin kapsamı düşünüldüğünde, derginin Cumhuriyet ile arasında kurduğu bağ daha net görülecektir. *İnsan* dergisinin özellikle 'medeniyet' meselesini sürekli gündemde tutması, Cumhuriyet'in yeni bir medeniyet oluşturma projesi bağlamında dikkate değerdir. Bu çerçevede özellikle tek partili hayatın çoksesli olmayan ortamında yayın hayatını sürdüren *İnsan* dergisi, kadrosunda yer alan pek çok farklı yazara rağmen tek bir seste birleşmiştir. Bu ses, Türk hümanizmidir. Türk hümanizminin evrensel değerler etrafında yükselen bir ideoloji olması ve Türk medeniyetini de o evrensel değerlerin bir parçası olarak görmesi *İnsan* dergisi tarafından büyük ölçüde sahiplenen bir ideoloji olarak derginin hakim düşünce temelini oluşturmuştur. Cumhuriyet ideolojisiyle kurulan en temel paralellik derginin takındığı bu temel düşünce zemininde yatmaktadır.

1930'lu yılların Türkiye'sinde Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun hemen her konuda devlete ve topluma müdahale ettiği, gerçekleştirilmeye çalışılan birtakım reform hareketlerinin de bu kadronun bakış açısı doğrultusunda uygulandığı açıktır. Bu bakımdan özellikle tek partili hayat boyunca Cumhuriyet'in yönetici kadrosu ve aydın kesimi sadece siyasal iktidarı değil, kültürel iktidarı da elinde tutmuştur. Özellikle 1930'lu yılların başlarından itibaren iktidarın giriştiği kültürel yenileşme hareketleri yeni bir devletin sağlam temellere oturtulması adına dikkate değer çabalar olarak düşünülmelidir. Neşriyat Kongreleri, Devlet Tiyatroları, Devlet Opera ve Balesi, Tercüme Bürosu'nun kurulması ve tercüme faaliyetlerine hız kazandırılması, Halk Evleri ve Köy Enstitüleri'nin açılması, DTCF açılması ile akademik hayata yeni bir yön verme çabası vb. kültürel faaliyetler, Cumhuriyet'in kurucu kadrosu tarafından büyük bir dikkatle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle 1939'da toplanan Birinci Türk Neşriyat Kongresi, Cumhuriyet'in yeniliklerinin halka ulaşması ve bu bakış açısıyla yayın yapacak dergilerin kurulması bakımından dikkate değer bir girişimdir. *İnsan* dergisi de yaklaşık olarak bu süreçte yayın hayatına başladığından, bu çerçevede derginin Cumhuriyet ile olan bağı daha net anlaşılacaktır. *İnsan* dergisinin Cumhuriyet ile kurduğu bağ ve geliştirdiği ilişki

biçimi dönemin siyasî koşulları düşünüldüğünde normal karşılanabilir. Özellikle çok partili hayatın yer yer baskıcı bir anlayışta seyreden yönetim biçimi, muhalif seslerin çıkmasına çok fazla imkân tanımamıştır. Belki de bu yüzden *İnsan* dergisinde, yazar kadrosu içinde yer alan farklı sesler olsa da dergi yayın hayatı boyunca tek bir ses olarak yayın politikasını sürdürmüş ve o ses de örtük de olsa Cumhuriyet'in yenilikçi sesi olmuştur. Ancak özellikle Atatürk'ün ölümü ve Cumhuriyet Türkiye'sinin tek partili hayattan çok partili hayata geçiş sürecinde yaşayan siyasî ve sosyal kırılmalar, *İnsan* dergisinin yazar kadrosunda da gözlenecek ve aslında yayın hayatı boyunca tek yumrukmuş gibi görünen dergi yazarlarının farklı noktalara savrulduğu görülecektir. Sadece *İnsan* dergisi yazar kadrosu değil, dönemin farklı yayın organlarında yazı yazan pek çok aydın için geçerli olan temel prensip hepsinin genel hatlarıyla modernleşmeci olduğudur. Ancak bu modernleşmenin dozu konusunda farklılaşmalar olduğu özellikle tek parti dönemi sona erdiğinde daha net görülmüştür. Bu bağlamda değinilmesi gereken ana hatlarıyla modernleşmeci olan Cumhuriyet aydınının, dönemin sosyal ve siyasî durumundan ötürü farklılıkları çok fazla dile getiremediği gerçeğidir. Batı medeniyetine ulaşma, Batı ile ilişki kurma ve Avrupa'ya kültürel olarak yakınlaşma anlamında hemen hepsinin benzer fikirlerde olduğu Cumhuriyet aydını, kendi düşünsel farklılıklarını da ancak yukarıda bahsedilen sosyal ve siyasî kırılmalar yaşandıktan sonra açığa vurmuştur. Bu çerçevede *İnsan* dergisi değerlendirilirken, dönemin siyasî ve sosyal şartları da göz önünde bulundurulmalı ve derginin yayın hayatının tek parti Türkiye'sinde devam ettiği akıldan çıkarılmamalıdır.

Cumhuriyet'in erken yıllarında yayın yapmış olan *İnsan* dergisi, kısa ve kesintili yayın hayatına rağmen Türk fikir tarihinde önemli bir konumda durmaktadır. Cumhuriyet tarihinin önemli fikir insanlarını bir çatı altında toplaması bağlamında *İnsan* dergisi kendi dönemi için kısa soluklu olsa da oldukça etkili bir yayın organı olarak değerlendirilmelidir. Derginin her ne kadar Cumhuriyet ile arasında bir bağ kurulsa da yayın hayatı boyunca siyasete net bir şekilde mesafeli durması da onun kendi dönemi için farklı bir yerde konumlanmasına sebep olmuştur. Bu tez çalışmamızda ele aldığımız konular *İnsan* dergisinin belli bir yönüne dikkat çekmek üzere seçilmiştir. *İnsan* dergisi, gerek dergiye yazılarıyla katkı veren

isimlerdeki ve fikir yazılarındaki çeşitlilik, gerekse ele aldığı konulardaki zenginlik bakımından Cumhuriyet modernleşmesini anlamak açısından tekrar tekrar okunması ve incelenmesi gereken önemli bir yayın organı olarak tarihteki yerini koruyacaktır.

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, Ahmet: **Üç Medeniyet**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 3. Baskı, 2013.

Ahıska, Meltem: **Radyonun Sihirli Kapısı**, Metis Yayınları, İstanbul, Nisan 2005.

Altun, Fahrettin: **Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş**, Küre Yayınları, İstanbul, 2011.

Akçura, Yusuf: **Üç Tarz-ı Siyaset**, Lotus Yayınevi, Ankara, 4. Baskı, Ekim 2012.

Akyıldız, Kaya: "Mavi Anadoluculuk", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 465-481.

Alver, Köksal: "Sosyolojik Açıdan Anadoluculuk", **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademi Dergisi**, C. III, Sayı: 3, Konya, Temmuz 2004, s. 166-169.

Aslıtürk, Ersin ve Sertan Batur: "Muzaffer Şerif'ten Muzaffer Sherif'e: Giriş", **Muzaffer Şerif'e Armağan**, Der. Sertan Batur ve Ersin Aslıtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 9-20.

Ataç, Nurullah: **Günce: 1**, Can Yayınları, İstanbul, 1998.

Ataç, Nurullah: "Humanisma", **İnsan**, 15 Mayıs 1938, Sayı: 2, s. 81-83.

Ateş, Ahmet Emre: "Cumhuriyet Modernleşmesinin Bunalımları", **Cumhuriyet ve Modernleşme: Olgular, Süreçler, Bunalımlar**, Ed. Ahmet Emre Ateş, Doğu Kitabevi, İstanbul, Şubat 2015, s. 11-34.

Avcı, Nazmi: **Düşün Anaforunda Bir Adam Hilmi Ziya Ülken**, Dem Yayınları, İstanbul, 2005.

Başbuğ, Esra Dicle: **Resmi İdeoloji Sahnede**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Bauman, Zygmunt: **Modernlik ve Müphemlik**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

Berkes, Niyazi: **Türk Düşününde Batı Sorunu**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ekim 2015.

Berkes, Niyazi: **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 13. Baskı, Kasım 2008.

Berman, Marshall: **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, Çev. Ümit Altuğ ve Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Bilgiç, Necmi: "*Köycülük Rehberi* Üzerine Eleştiri", **İnsan**, 8 Mayıs 1939, Sayı: 12, s. 1021-1022.

Birinci Türk Neşriyat Kongresi: **1-5 Mayıs 1939: Raporlar, Teklifler, Müzakere Zabıtları,** Edebiyatçılar Derneği Yay., Ankara, 1939.

Bolay, Hayri: "Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken", **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı: 17, İstanbul, 1979.

Boratav, Pertev Naili: "Bizim Edebiyatımızda Halk Edebiyatının Tesirleri", **İnsan**, 1 Şubat 1939, Sayı: 9, s. 695-698.

Boratav, Pertev Naili: "Folklor: Halk Edebiyatı ve Âşık Edebiyatı", **İnsan**, 15 Mayıs 1938, Sayı: 2, s. 137-145.

Boratav, Pertev Naili: "Halk Edebiyatı-Edebiyat Münasebetinin Ana Meseleleri", **İnsan**, 15 Haziran 1938, Sayı: 3, s. 218-221.

Bulut, Yücel: "Türk Batılılaşma Bağlamında Hilmi Ziya Ülken", **Türk Yurdu**, Sayı: 174, Şubat 2002, s. 12-19.

Bulut, Yücel: "Türkiye'nin Çağdaş Tarihine İlişkin Bazı Gözlemler", **Dîvân İlmî Araştırmalar**, 2005/2, Sayı: 19, s. 1-34.

Bulut, Yücel: "Sosyal ve Siyasal Arasına Sıkışmış Bir Düşünür: Ziya Gökalp ve Hars-Medeniyet Kuramı", **Sosyoloji Konferansları**, İstanbul, 2015/2, No: 52, s. 79-110.

Calinescu, Matei: **Modernliğin Beş Yüzü**, Çev. Sabri Gürses, Küre Yayınları, İstanbul, 2013.

Cangızbay, Kadir: **Hiçkimsenin Cumhuriyeti**, Ütopya Yayınevi, Ankara, Ekim 2007.

Cevizci, Ahmet: **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.

Coşkun, İsmail: "Modernliğin Kaynakları: Rönesans Üzerine Bir Değerlendirme", **Sosyoloji Dergisi**, C: III, Sayı 6, İstanbul, 2003, s. 45-69.

Çetik, Mete: "Muzaffer Şerif Karanlık Odada: Türkiye Yılları", **Muzaffer Şerif'e Armağan**, Der. Sertan Batur ve Ersin Aslıtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 23-54.

Çetik, Mete: "Pertev Naili Boratav", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 174-183.

Çetik, Mete: **Üniversitede Cadı Avı: 1948 DTCF Tasfiyesi ve P. N. Boratav'ın Müdafaası**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008.

Çetin, Halis: "Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi", **Doğu Batı Dergisi**, Kasım-Aralık-Ocak 2003-2004, Sayı: 25, s.11-40.

Demirhan, Ahmet: **Modernlik**, İnsan Yayınları, İstanbul, Mayıs 2004.

Doğan, Erdal: **Edebiyatımızda Dergile**r, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997.

Doğan, Mehmet Can: **Hümanist Bir Kültür Projesi: İnsan**, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, 2013.

Draman, Hüseyin: **Toplum Felsefecisi Hilmi Ziya Ülken**, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, Mart 2007.

Eisenstadt, Samuel Noah: **Modernleşme (Başkaldırı ve Değişim)**, Çev. Ufuk Coşkun, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014.

Ertepınar, Coşkun: "Kahramanın Ölümü", **İnsan**, 1 Aralık 1938, Sayı: 7, s. 337.

Eyüboğlu, Sabahattin: "Yaşayan Mazi", **İnsan**, 1 Ekim 1938, Sayı: 5, s. 380.

Eyüboğlu, Sabahattin: "Yeni Türk San'atkarı Yahut Frenkten Türke Dönüş", **İnsan**, 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s. 31-38.

Eyüboğlu, Sabahattin: **Mavi ve Kara**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996.

Eyüboğlu, Sabahattin: **Sanat Üzerine Denemeler ve Eleştiriler**, Cem Yayınları, İstanbul, 1997.

Giddens, Anthony: **Modernliğin Sonuçları**, Çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.

Guenon, Rene: **Modern Dünyanın Bunalımı**, Çev. Mahmut Kanık, Verka Yayınları, İstanbul, Eylül 1999.

Gökalp, Ziya: **Türkçülüğün Esasları**, Varlık Yay., İstanbul, 1968.

Göle, Nilüfer: "Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık içinde**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 56-67.

Göle, Nilüfer: **Modern Mahrem**, Metis Yayınları, İstanbul, 11. Basım, Ekim 2011.

Günyol, Vedat: **Sanat ve Edebiyat Dergileri**, Alan Yayınları, İstanbul, 1996.

Habermas, Jürgen: **'İdeoloji' Olarak Teknik ve Bilim**, Çev. Mustafa Tüzel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Aralık 1993.

Hançerlioğlu, Orhan: **Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar ve Akımlar)**, C: IV, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976.

Hanioğlu, M. Şükrü: "Batılılaşma", **İslam Ansiklopedisi**, C: V, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s. 148-152.

Hanioğlu, M. Şükrü: "Türkçülük", **İslam Ansiklopedisi,** C: XLI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s. 551-554.

Hollinger, Robert: **Postmodernizm ve Sosyal Bilimler: Tematik Bir Yaklaşım**, Çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005.

İmzasız Yazı: "Hangi Garb?", **İnsan**, 15 Haziran 1938, Sayı: 3, s. 185-186.

İmzasız Yazı: "Maksad", **İnsan**, 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s. 1-2.

İmzasız Yazı: "On Beşinci Yıl", **İnsan**, 1 Kasım 1938, Sayı: 6, s. 457.

Jeanniere, Abel: "Modernite Nedir?", **Modernite Versus Postmodernite**, Ed. Mehmet Küçük, Çev. Nilgün Tutal-Küçük, Vadi Yayınları, Ankara, 1993.

Kadıoğlu, Ayşe: "Laiklik ve Türkiye'de Liberalizmin Kökenleri", **Defter**, Bahar 1998, Sayı: 33.

Kaliber, Alper: "Türk Modernleşmesini Sorunsallaştıran Üç Ana Paradigma Üzerine", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, İletişim Yay., İstanbul, 2012, s. 107-124.

Kandemir, Salâhattin: "Köyde İktisadî Anket Nasıl Yapılmalıdır?", **İnsan**, 1 Aralık 1938, Sayı: 7, s. 345-352.

Kara, İsmail: **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi -1**, Dergâh Yayınları, İstanbul, Haziran 2014.

Karanakçı, Safaeddin: "Türkiyede Kültür Seviyesi", **İnsan**, 15 Temmuz 1938, Sayı: 4, s. 338-341.

Karpat, Kemal H.: **Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

Karpat, Kemal H.: **Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul, Mayıs 2009.

Kaya, İbrahim: **Sosyal Teori ve Geç Modernlikler: Türk Deneyimi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Ocak 2006.

Kayalı, Kurtuluş: **Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri**, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2011.

Kazancıgil, Aykut: "Sunuş", **Hilmi Ziya Ülken Kitabı**, Kitabevi Yayınları, Haz. Ayhan Vergili, İstanbul, 2006, s. XI-XVI.

Kili, Suna: **Türk Devrim Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, XII. Baskı, Nisan 2008.

Korkmaz Çelik, Selcan: "İnsan Dergisi ve Dergi Etrafında Gelişen Edebî Faaliyetler" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Çalışması), Gazi Üni., SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, 2005.

Köker, Levent: **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 11. Baskı, 2009.

Letouche, Sergei: **Dünyanın Batılılaşması**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 1993.

Lewis, Bernard: **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 6. Basım, Ankara, 1998

Mardin, Şerif: "Modern Türk Sosyal Bilimleri Üzerine Bazı Düşünceler", **Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**, Ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 4. Basım, Ocak 2014, s. 66-82.

Mardin, Şerif: **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, İletişim Yayınları, İstanbul, 14. Baskı, 2007.

Mardin, Şerif: **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 23. Baskı, 2014.

Mardin, Şerif: **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 7. Baskı, 2008.

Meriç, Cemil: "Batılılaşma", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C: I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Meriç, Rıfkı Melûl: "Eski Eserler Hakkında Düşünceler", **İnsan**, 1 Kasım 1938, Sayı: 6, s. 503-513.

Meriç, Rıfkı Melûl: "Eski Eserler Hakkında Düşünceler", **İnsan**, 1 Aralık 1938, Sayı: 7, s. 388-395.

Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü: Ed. William Outhwaite, Çev. Melih Pekdemir, İletişim Yayınları, İstanbul, Kasım 2008.

Muzaffer Şerif'e Armağan: Der. Sertan Batur ve Ersin Aslıtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Necatigil, Behçet: **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Şubat 2016.

Nurullah Ataç (Derleme): Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012.

Ortaylı, İlber: **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 43. Baskı, Mart 2016.

Öğün, Süleyman Seyfi: **Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, Nisan 1995.

Öner, Necati: "Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken", **Hilmi Ziya Ülken Kitabı**, Haz. Ayhan Vergili, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006, s. XXVII-XXXVIII.

Özcan, Azmi: "Osmanlıcılık", **İslam Ansiklopedisi**, C: XXXIII Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s. 485-487.

Özcan, Ufuk: **Yüzyıl Dönümünde Batıcı Bir Aydın Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010.

Şeref, Muvaffak: "Millet: Yalan ve Gerçek", **İnsan**, Mart 1943, Sayı: 21, s. 4-8.

Şerif, Muzaffer: "Benliğin Doyurulması", **İnsan**, 15 Haziran 1938, Sayı: 3, s. 197-203.

Muzaffer Şerif: "Garp Hayranlığı ve Kültür Otarşisi", **Adımlar**, Temmuz 1943, Sayı: 3, s. 81-83.

Şerif, Muzaffer: **Irk Psikolojisi**, Üniversite Kitabevi, İstanbul, 1943.

Sinanoğlu, Suat: **Türk Hümanizmi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2. Baskı, 1988.

Sunar, Lütfi: "Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri: Türk Devlet İdeolojisi ve Sol Kemalizmin oluşumu Bağlamında Bir Analiz", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. II, Sayı: 1, İstanbul, 2004, s. 511-526.

Tanyol, Cahit: "Nurullah Ataç'a Dair", **İnsan**, 1 Ağustos 1941, Sayı: 15-17, s. 4-6.

Tunç, M. Şekip: "Yaratıcı İrade Meselesi", **İnsan**, 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s.44-48.

Tekeli, İlhan: "Türkiye'de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 19-42.

Tekeli, İlhan ve Selim İlkin: B**ir Cumhuriyet Öyküsü: Kadroculları ve Kadro'yu Anlamak**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.

Tekeli, İlhan ve Selim İlkin: **İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi**, C. III, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Toker, Nilgün ve Serdar Tekin: "Batıcı Siyasî Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri, 'Kanunsuz Cumhuriyet'ten 'Kanunsuz Demokrasi'ye", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 82-106.

Toulmin, Stephen: **Modernliğin Gizli Gündemi**, Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002.

Touraine, Alain: **Modernliğin Eleştirisi**, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Şubat 2014.

Tunaya, Tarık Zafer: **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, Yedigün Matbaası, İstanbul, 1960.

Tunç, M. Şekip: "Yeni Türk Kadını ve Ruhî Münasebetleri Meselesi", **İnsan**, 15 Mayıs 1938, Sayı: 2, s. 152-164.

Turhan, Mümtaz: **Garplılaşmanın Neresindeyiz?**, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 4. Baskı, 1967.

Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980: Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınları, İstanbul, 12. Basım, Ağustos 2013.

Türköne, Mümtaz'er vd.: "İslamcılık", **İslam Ansiklopedisi,** C: XXIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s. 60-71.

Uzun, Serkan vd.: **Felsefe Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2003.

Ülken, Hilmi Ziya: "Anket Monoğrafik ve Memleket", **İnsan**, 1 Kasım 1938, Sayı: 6, s. 521-528.

Ülken, Hilmi Ziya: "Destan ve İnsan – I", **İnsan**, Nisan 1943, Sayı: 22, s. 3-7.

Ülken, Hilmi Ziya: "Destan ve İnsan – II", **İnsan**, Mayıs 1943, Sayı: 23, s. 3-6.

Ülken, Hilmi Ziya: "Destan ve İnsan – III", **İnsan**, Ağustos 1943, Sayı: 24-25, s. 3-6.

Ülken, Hilmi Ziya: "Düşünmenin Zorluğu", **İnsan**, 1 Mayıs 1941, Sayı: 14, s. 1-2.

Ülken, Hilmi Ziya: "Fikir Ananesi", **İnsan**, 15 Temmuz 1938, Sayı: 4, s. 281-284.

Ülken, Hilmi Ziya: "İçtimaî Hâdise Nedir?", **İnsan**, 1 Aralık 1938, Sayı: 7, s. 396-401.

Ülken, Hilmi Ziya: "İdeolog Namık Kemal", **İnsan**, 1 Aralık 1938, Sayı: 8, s. 609-616.

Ülken, Hilmi Ziya: "İnsan İdeâli", **İnsan**, Şubat 1943, Sayı: 20, s. 1-2.

Ülken, Hilmi Ziya: "İnsan Sevgisi", **İnsan**, 1 Ağustos 1941, Sayı: 15-17, s. 1-3.

Ülken, Hilmi Ziya: "Medeniyetin Yürüyüşü", **İnsan**, 15 Mayıs 1938, Sayı: 2, s. 84-91.

Ülken, Hilmi Ziya: "Memleketi Tanımak", **İnsan**, 1 Ekim 1938, Sayı: 5, s. 377-379.

"Sanat ve Cemiyet", **İnsan**, 1 Nisan 1941, Sayı: 13, s. 26-29.

Ülken, Hilmi Ziya: "Tanzimat ve Humanizma", **İnsan**, 1 Şubat 1939, Sayı: 9, s. 689-694.

Ülken, Hilmi Ziya: "Tanzimata Karşı", **İnsan**, 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s. 7-14.

Ülken, Hilmi Ziya: "Türkiye'de Pozitivizm Temayülü", **İnsan**, 8 Nisan 1939, Sayı: 11, s. 849-853.

Ülken, Hilmi Ziya: "Yeni ve Eski Mecmualar", **İnsan**, 15 Haziran 1938, Sayı: 3, s. 272-274.

Ülken, Hilmi Ziya: "Yeni Edebiyat Tercümeleri", **İnsan**, 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s. 77-78.

Ülken, Hilmi Ziya: "Yeni Felsefe Tercümeleri", **İnsan**, 15 Nisan 1938, Sayı: 1, s. 75-76.

Ülken, Hilmi Ziya: "Yeni Klasik", **İnsan**, 1 Nisan 1941, Sayı: 13, s. 1-2.

Ülken, Hilmi Ziya: "Yunan Mucizesi", **İnsan**, 15 Haziran 1938, Sayı: 3, s. 187-188.

Ülken, Hilmi Ziya: **Millet ve Tarih Şuuru**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 3. Baskı, Ocak 2016.

Ülken, Hilmi Ziya: **Sosyoloji Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.

Ülken, Hilmi Ziya: "Tanzimat'tan Sonra Fikir Hareketleri", **Tanzimat'ın Yüzüncü Yıl Dönümü Münasebetiyle Neşredilen Kitaptan Alınmış Ayrı Baskı**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.

Ülken, Hilmi Ziya: **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 3. Baskı, Kasım 2015.

Ülken, Hilmi Ziya: **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, Ocak 2016.

Wagner, Peter: **Modernliğin Sosyolojisi**, Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

Williams, Raymond: **Anahtar Sözcükler: Kültürün ve Toplumun Sözvarlığı**, Çev. Savaş Kılıç, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2007.

Yağmurlu, Bilge ve Elif S. Durgel: "Mübeccel B. Kıray'ın Gözünden Muzaffer Şerif", **Muzaffer Şerif'e Armağan**, Der. Sertan Batur ve Ersin Aslıtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 55-73.

Yılmaz, Murat: "Ahmet Ağaoğlu", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 304-313.

Yırcalı, Sıtkı: "Köylünün Kalkınması", **İnsan**, 1 Şubat 1939, Sayı: 9, s. 704-707.

Zürcher, Eric Jan: **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 7. Baskı, 2000.

EK 1: DERGİDEKİ YAZILARIN YAZAR SOYADINA GÖRE İNDEKSİ[1]

_____, "Yurt ve Dünya" (s. 13, IV, 1941) Elş

_____, "Dünya Muharrirlerinden Tercümeler Serisi" (s. 12, V, 1939) Ty

_____, "Dünya Muharrirlerinden Tercümeler Serisi" (s. 7, Birinc Kanun, 1938) Ty

_____, "Garpte Felsefe Neşriyatı" (s. 3, VI, 1938) Ty

_____, "İçtimai Teşekkülün Temeli" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Mkl

_____, "Mecmualar = İş – Yürüyüş – Yücel" (s. 20, II, 1943) Elş

_____, "On Beşinci Yıl" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Ty

_____, "Osmanlı İmparatorluğunun Dağılma Devri ve Tarihi Modelcilik" (s. 15-17, V, 1941) Elş

_____, "Osmanlı Saltanatında Toprak Sistemi" (s. 9, II, 1939) Mkl

_____, "Sinekli Bakkal", (s. 11, IV, 1939) Elş

_____, "Turganiel'in Babalar ve Çocuklar'ı" (s. 3, VI, 1938) Elş

_____, "Türk Ahlakçıları" (s. 12, V, 1939) Elş

_____, çv. O.K. "Anekreontik Şiir" (s. 14, V, 1941) Şr

_____, Çv: Hatem Süleyman Tandoğan "Pan'ın Ölümü" (s. 4, VII, 1938) Mkl

_____, "Mecmualar: Pınar" (s. 22, IV, 1943) Elş

_____, "Mecmualar" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Elş

_____, "Felsefî Bibliyografya" (s.1 , IV, 1938) Ty

_____, "Garpte Felsefe Neşriyatı" (s. 2, V, 1938) Ty

_____, "Hangi Garp" (s. 3, VI, 1938) Dm

_____, "Maksad", (s. 1, IV, 1938) Ty

[1] İndeksler, Selcan Korkmaz'ın "İnsan Dergisi ve Dergi Etrafında Gelişen Edebi Faaliyetler" (Gazi Üniversitesi, 2005) başlıklı yayınlanmamış yüksek lisans çalışmasından olduğu gibi alınmıştır.

_____, Çv: Hilmi Ziya Ülken, "İçtimai Determinizm" (s. 2, V, 1938) Mkl

ABASIYANIK, Sait Faik, "Mahpus" (s. 13, IV, 1941) Hk

AĞOĞLU, Ahmed, "Basitten Mürekkebe, Şekilsizlikten Şekilleşmeğe Doğru" (s. 3, VI, 1938) Mkl

AĞOĞLU, Ahmed, "Hukukta Tekâmül Devirleri", (s. 2, V, 1938) Mkl

AĞOĞLU, Ahmed, Dinde Manizme İçtimai Hayatta da Sınıflara ve Büyük Malikanelere Doğru" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Mkl

AĞOĞLU, Ahmed, İştirakçilikten Ferdi Mesaiye ve Mülkiyete Doğru" (s. 4, VII, 1938) Mkl

AĞOĞLU, Ahmet, "Türk Hukuk Tarihinde Usül", (s. 1, IV, 1938) Mkl

AKINCIOĞLU, M. Niyazi, "Bursa" (s. 24-25, VIII, 1943) Şr

AKINCIOĞLU, M. Niyazi, "Müteferrik", (s. 22, IV, 1943) Şr

AKOZAN, Sıtkı, "Mülver Ağacı" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Balkonlu Evler" (s. 14, V, 1941) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Bekleyişler" (s. 11, IV, 1939) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Bildik Şehir" (s. 24-25, VIII, 1943) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Bir Akşam İsterim" (s. 5, İkinci Teşrin, 1938) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Biri Var ki" (s. 5, İkinci Teşrin, 1938) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Bitaraf Münakkid" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Dm

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Bundan Sonra" (s. 14, V, 1941) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Ev Bulutu" (s. 23, V, 1943) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Hasad" (s. 12, V, 1939) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Hayranlık" (s. 13, IV, 1941) Dm

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Hep Böyle Sakin Şiirler" (s. 23, V, 1943) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Hepsini Unutuyorum" (s. 23, V, 1943) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "İki Mizah" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Dm

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Nerde" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Seranad" (s. 13, IV, 1941) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Son" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Şarkımız" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Şr

ANDAY, Melih Cevdet, "Ağaçların Yukarıdaki Yaprakları" (s. 14, V, 1941) Şr

ANDAY, Melih Cevdet, "Alaturka" (s. 22, IV, 1943) Şr

ARİSTYS, Çv: O.K., "Mahrem Konuşma" (s. 15-17, VIII, 1941) Hk

ARPAD, Bürhan "Masmavi Dünyamız" (s. 21, III, 1943) Hk

ARPAD, Bürhan, "Cadde" (s. 20, II, 1943) Hk

ATAÇ, Nurullah, "Bir Mektup: Sabahattin Eyuboğlu'na" (s. 4, VII, 1938) Mkt

ATAÇ, Nurullah, "Cevap-2 / Fazıl Ahmed Aykaç'a" (s. 2, V, 1938) Cvp

ATAÇ, Nurullah, "Humanisma", (s. 1, IV, 1938) Dm

ATAÇ, Nurullah, "Mektup: Dr. Ali Nihad Tarlan'a" (s. 10, III, 1939) Mkt

ATAÇ, Nurullah, "Müsavat", (s. 1, IV, 1938) Dm

ATAÇ, Nurullah, "Ses" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Elş

ATAÇ, Nurullah, "Sizin İçin Şiirler" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

B.A., "Yaşadığımız Edebiyat Joseph Roth" (s. 21, III, 1943) Mkl

BALCIOĞLU, Prof. İsmail Hakkı, "İçtimai Mektup", (s. 2, V, 1938) Elş

BARKAD, A., "Gecenin İçinde" (s. 24-25, VIII, 1943) Şr

BAŞOĞLU, Muzaffer Şerif, "Ahlakî İdealizmin Reel Şartı" (s. 23, V, 1943) Mkl

BATIMAN, Dr. B., "Alman Edebiyat Tarihine Kısa Bir Bakış" (s. 10, III, 1939) Mkl

BATIMAN, Dr. B., "Schiller'de İdeal İnsan Methumu" (s. 12, V, 1939) Mkl

BERK, N. İlhan, "?", (s. 20, II, 1943) Şr

BERK, N. İlhan, "?", (s. 22, IV, 1943) Şr

BERK, N. İlhan, "?", (s. 23, V, 1943) Şr

BERK, N. İlhan, "İnsanlara Dair" (s. 15-17, V, 1941) Şr

BEYATLI, Yahya Kemal, "Bir Tepeden" (s. 3, VI, 1938) Şr

BİLBAŞAR, Kemal, "Cürmümeşhut" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Hk

BİLGİÇ, Necmi, "Tenkid" (s. 12, V, 1939) Elş

BİRSEL, Salah, "Allah Halinden Şikayet Ediyor" (s. 23, V, 1943) Şr

BİRSEL, Salah, "Dünya İşleri" (s. 20, II, 1943) Şr

BİRSEL, Salah, "Dünya İşleri-II" (s. 22, IV, 1943) Şr

BORAN, Dr.S. Behice, "Sosyolojide Bocalamalar" (s. 21, III, 1943) Mkl

BORAN, Dr.S. Behice, "Sosyolojide Bocalamalar" (s. 22, IV, 1943) Mkl

BORATAV, Pertev Naili, "Bizim Edebiyatımıza Halk Edebiyatının Tesirleri-I (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Mkl

BORATAV, Pertev Naili, "Bizim Edebiyatımıza Halk Edebiyatının Tesirleri" (s 9, II, 1939) Mkl

BORATAV, Pertev Naili, "Folklor Hakkında" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl

BORATAV, Pertev Naili, "Halk Edebiyatı – Edebiyat Münasebeti Tarihinde Birkaç Misal" (s. 5, Birinci Kanun, 1938) Mkl

BORATAV, Pertev Naili, "I Folklor - Halk Edebiyatı ve Âşık Edebiyatı" (s. 2, V 1938) Mkl

BORATAV, Pertev Naili, "II-Folklor: Halk Edebiyatı – Edebiyat Münasebetinin Ara Meseleleri" (s. 3, VI, 1938) Mkl

BORATAV, Pertev Naili, "Türk Destanlarının Tetkikinin Bugünkü Vaziyeti ve Neticeleri" (s. 12, V, 1939) Mkl

BORATAV, Pertev Naili, "Türk Destanlarının Tetkikinin Bugünkü Vaziyeti ve Neticeleri" (s. 13, IV, 1941) Mkl

BORATAV, Pertev Naili, "Türk Destanlarının Tetkikinin Bugünkü Vaziyeti ve Neticeleri" (s. 14, V, 1941) Mkl

BOZOK, Hüsamettin, "Sheakspear'in Değeri" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Mkl

BÜRÜN, Vecdi Hayri, "Portreler I", (s. 14, V, 1941) Şr

CANKARDEŞ, Aydın, "Anormal Çocuklar" (s. 13, IV, 1941) Elş

CANKARDEŞ, Aydın, "Irk Psikolojisi" (s. 23, V, 1943) Elş

CELALEDDİN, F., "Tahsildar" (s. 11, IV, 1939) Hk

CEMGİL, Adnan, "Ankara'da Kitap Sergisi" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Sb

CEMGİL, Adnan, "İspanya'da Kültür" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

CEMGİL, Adnan, "Otokritik" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Dm

CERRAHOĞLU, A.N., "Demokrasi ve Nietziche" (s. 10, III, 1939) Mkl

CORBUSİER, Le, Çv: Adnan Cemgil, "Makine Medeniyetinden Beklediğimiz Ev", (s. 3, VI, 1938) Dm

ÇANKI, Mustafa Namık, "Felsefe Istılahları Neden Türkçeleşmelidir?" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

ÇİMEN, Yaşar, "İtalyan Edebiyatında Antonio Fogazzoro" (s. 22, IV, 1943) Mkl

ÇİMEN, Yaşar, "Luigi Pirandello" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl

D.R., "II-Yenilik" (s. 13, IV, 1941) Elş

D.R., "I-Yeni Edebiyat" (s. 13, IV, 1941) Elş

D.R., "Namık Kemal'in Romanları" (s. 13, IV,1941) Elş

D.R., "Portreler" (s. 14, V, 1941) Elş

DEVRİM, İhsan, "Sanat Konuşmaları Hakkında" (s. 21, III, 1943) Elş

DEVRİM, Mecdi, "Materyalizm ve İdealizm" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Mkl

DEWEY, John, Çv: Muzaffer Şerif, "Medeniyet Tarihinde Felsefenin Rolü" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Mkl

DİNAMO, H.İ., "Kalyopun Uykusu" (s. 13, IV, 1941) Şr

DİNAMO, H.İ., "Narsis Hikâyesi" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Şr

DİNAMO, Hasan İzzet, "Şahmerdan" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Elş

DİNO, Abidin, "Harp ve Sanata Dair", (s. 18-19, Birinci Kanun, 1941) Dm

DİNOMO, H.İ., "İdiller ve Egloklar İdili" (s. 10, III, 1939) Şr

DOMİAN, Mircea, Çv: Cavit Yamaç, "Aykırı" (s. 21, III, 1943) Hk

DÖKMECİ, Avni, "Ankara" (s. 23, V, 1943) Şr

DUHAMEL, Çv: Salah Birsel, "Bunların Hiç Ehemmiyeti Yoktur" (s. 13, IV, 1941) Hk

DUNTON, Thedore Watts, Çv: Altan Sunar, "Şiire Dair" (s. 10, III, 1939) Mkl

DÜRDER, Baha, "Güllü Agop Tiyatrosu-I" (s. 15-17, V, 1941) Mkl

ENER, E. Cavit, "Elektron Mikrobu" (s. 14, V, 1941) Mkl

ERASME, Çv: Hilmi Ziya Ülken, "Deliliğin Öğünmesi" (s. 14, V, 1941) Dm

ERASME, Çv: Hilmi Ziya Ülken, "Deliliğin Öğünmesi" (s. 15-17, IV, 1941) Dm

ERASME, Çv: Hilmi Ziya Ülken, "Deliliğin Öğünmesi" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Dm

ERİŞÇİ, L., "Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Siyasî Cemiyet ve Fırkaların Tarihçesi" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Mkl

ERTEPINAR, Coşkun, "Kahramanın Ölümü" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Şr

ERTEPINAR, Coşkun, "Masal Arabası" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Şr

ERTEPINAR, Coşkun, "Tanrım" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Şr

EŞMEN, Nusret, "Kader" (s. 10, III, 1939) Dm

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Bir Modelin Hikâyesi" (s. 1, IV, 1938) Hk

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Dağlar ve Evler" (s. 12, V, 1939) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Ebabil Kuşları" (s. 23, V, 1943) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Geçti Gider" (s. 11, IV, 1939) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Günlerimdir" (s. 13, IV, 1941) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Hele Bir Başlasın" (s. 11, IV, 1939) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Kiraz Ayı Geliyor" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Merhamet Babında" (s. 23, V, 1943) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Müşkülümüz Var" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Ölüler Dileniyor" (s. 14, V, 1943) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Ölüme Gelince" (s. 23, V, 1943) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Resim Havadisleri" (s. 4, VII, 1938) Sh

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Saadet" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Sene 1943" (s. 23, V, 1943) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Tabiat, Biz ve Leopold Levy" (s. 2, V, 1938) Dm

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Fransız Realizmi" (s. 12, V, 1939) Mkl

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Fuzuli'de Şiir Telâkkisi" (s. 1, IV, 1938) Mkl

EYUBOĞLU, Sabahattin, "İstanbul Masalları-I" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Elş

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Kriter Meselesi" (s. 2, V, 1938) Dm

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Namık Kemal Yahut Manzum Nesir" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Mkl

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Resim Galerisi" (s. 4, VII, 1938) Dm

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Röportajlar" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Tabiat Mefhumu" (s. 3, VI, 1938) Mkl

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Yaşamak Sevinci" (s. 21, III, 1943) Dm

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Yaşamak Sevinci" (s. 22, IV, 1943) Dm

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Yaşayan Mazi" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Dm

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Yazı ve Resim" (s. 2, V, 1938) Elş

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Yeni Türk San'atkarı veya Frenkten Türk'e Dönüş" (s.1, IV, 1938) Dm

EZİNE, Celaleddin, "Alman Şiirinde Stefan George" (s. 1, IV, 1938) Mkl

FEHMİ Nuri Dr., "İnsanlık Sevgisi" (s. 4, VII, 1938) Mkl

FRIEDMANN, Georges, Çv: A. Cemgil, "İnsan ve Teknik-II" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

FRIEDMANN, Georges, Çv: A. Cemgil, "İnsan ve Teknik" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Mkl

FUAT, Tevfik, "Arka Yol" (s. 23, V, 1943) Hk

FUAT, Tevfik, "Gaipler Hanı" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Hk

GARRETT, Çv: Muzaffer Şerif, "Şartlı Refleks ve Behaviarism" (s. 11, IV, 1939) Mkl

GİLLET, Luis, "Dante ve İslamiyet" (s. 11, IV, 1939) Mkl

GORKİ, Maksim, Çv: Emin, "Tiyatro Eserleri" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

GÜLTEKİN, Vahdet, "Yaşadığımız Edebiyat Aldaus Huxley" (s. 22, IV, 1943) Mkl

GÜNEY, Erol, "Andre Maliaux'nun (Espoir)" (s. 3, VI, 1938) Elş

GÜNEY, Erol, "Charles Morgan'ın Fountain'i-I" (s. 9, II, 1939) Elş

GÜNEY, Erol, "İnsan Neden Filozof Olur?" (s. 11, IV, 1939) Mkl

GÜNEY, Erol, "İnsan Neden Filozof Olur?" (s. 9, II, 1939) Mkl

GÜNEY, Erol, "Sinema ve Masal" (s. 9, II, 1939) Dm

GÜNEY, Erol, "Sinema, İnsan ve Spor" (s. 12, V, 1939) Dm

HALDONE I.B.S. Prof., Çv: R.N., "İnsanlığın Mukadderatı" (s. 9, II, 1939) Dm

HARDENBERG, Friedrich Van, Çv: Burhan Batıman, "Gül ile Sümbül Masalı (s. 23, V, 1943) Msl

HİSARLI, Ahmet, "Kitaplar ve Mecmualar, Yaşadığımız Devir" (s. 22, IV 1943) Elş

HİSARLI, Ahmet, "Remarque ve Üç Arkadaş" (s. 21, III, 1943) Elş

HOROZCU, Oktay Rıfat, "Kuş Dili" (s. 14, V, 1941) Şr

HOROZCU, Oktay Rıfat, "Zurna" (s. 14, V, 1941) Şr

HULUSİ, Şerif, "Kalem Mecmuası" (s. 3, VI, 1939) Elş

HUXLEY, Aldous, Çv: Adnan Cemgil, "Zaman ve Makine" (s. 7, Birinci Kanur 1938) Mkl

ILGAZ, Rıfat, "Beyazıt Kahvehanelerinde" (s. 20, II, 1943) Şr

ILGAZ, Rıfat, "Köprü" (s. 21, III, 1943) Şr

KANDEMİR, Salahaddin, "Aşık Hüseyin" (s. 12, V, 1939) Hk

KANDEMİR, Salahaddin, "Köyde İktisadi Anket Nasıl Yapılmalıdır?" (s. 7 Birinci Kanun, 1938) Mkl

KANDEMİR, Salahaddin, "Trakya'da Köylü İşletmeleri Üzerinde Bir Tetkik Denemesi" (s. 9, II, 1939) Mkl

KANIK, Orhan Veli, "Ali Rıza ile Ahmed'in Hikâyesi" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938 Şr

KANIK, Orhan Veli, "Baş Ağrısı" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

KANIK, Orhan Veli, "İş Olsun Diye" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

KANIK, Orhan Veli, "Kitabe-i Sengi Mezar" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

KANIK, Orhan Veli, "Kitabe-i Sengi Mezar-II" (s. 24-25, VIII, 1943) Şr

KANIK, Orhan Veli, "Mangal" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

KANIK, Orhan Veli, "Rüya" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

KANIK, Orhan Veli, "Söz" (s. 14, V, 1941) Şr

KANIK, Orhan Veli, "Yatağım" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

KANIK, Orhan Veli, "Yolculuk" (s. 23, V, 1943) Şr

KAPTAN, Arif, "Dağcılık Kulübünde Açılan Resim Sergisi" (s. 11, IV, 1938) Sh

KAPTAN, Arif, "Sanat Dünyasından Haberler" (s. 10, III, 1939) Sb

KAPTANOĞLU, Muazzez, "Münevverlerin Gözü ile Namık Kemal" (s. 8, Birinci Kanun, 1939) Mkl

KARANAKÇI, Safaeddin, "Aile Tekamülü-I" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Mkl

KARANAKÇI, Safaeddin, "Babil Eski Çin ve Japonya'da Aile" (s. 9, III, 1939 Mkl

KARANAKÇI, Safaeddin, "Eski Yahudilerde Aile" (s. 10, III, 1939) Mkl

KARANAKÇI, Safaeddin, "Eski Yunan ve Roma'da Aile" (s. 6, İkinci Teşrin 1938) Mkl

KARANAKÇI, Safaeddin, "Türkiye'de Kültür Seviyesi" (s. 4, VII, 1938) Mkl

KARDAŞ, Aydın Can, "İlk Mutasavvıf: Haris Muhâsibi" (s. 5, Birinci Teşrin 1938) Mkl

KATIRCIOĞLU, Miraç, "Hep Söğe Söğe" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Şr

KATIRCIOĞLU, Miraç, "Işık, Gökten, Toprağa... Ulu Tanrı Sen Beni..." (s. 8 İkinci Kanun, 1939) Şr

KATIRCIOĞLU, Miraç, "Ulu Tanrı Sen Beni..." (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Şr

KESKİNOĞLU, Fuat Ömer, "Bahçeler I, Bahçeler II, Mektup" (s. 14, V, 1941) Şr

KESSEN, Johannes, Çv: Yunus Kazım Köni, "Umumi Bilgi Teorisi Hakkında Fenomenolojik Araştırmalara Başlangıç" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Mkl

KIRAL, Nezih, "Lisanımızda Nakledilen Eserler" (s. 10, III, 1939) Elş

KOCAGÖZ, Samim, "Güllü" (s. 14, V, 1941) Hk

KOCAGÖZ, Samim, "Kir Spiro" (s. 22, IV, 1943) Hk

KOCAGÖZ, Samim, "Minnoş'un Kahvesi" (s. 15-17, VIII, 1941) Hk

KOÇER, Suavi, "Erbaa Şiirleri" (s. 23, V, 1943) Şr

KÖNİ, Yunus Kazım, "Deha Hakkında Bir Deneme" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Dm

KÖNİ, Yunus Kazım, "Sanata Dair" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Dm

KÖYMEN, Nusret, "Köycülük Rehberi" (s. 12, V, 1939) Mkl

KÖYMEN, Nusret, "Türk Köyünü Yükseltme Çareleri" (s. 12, V, 1939) Elş

KÜLEBİ, Cahit, "Çiçekle Hasbühal" (s. 14, V, 1941) Şr

KÜLEBİ, Cahit, "Hasret" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

KÜLEBİ, Cahit, "Yaşamak" (s. 13, IV, 1941) Şr

KÜRKÇÜOĞLU, Nusret, "Dar ve Umumi İzafiyet Nazariyeleri ve Tenkitleri" (s. 12, V, 1939) Mkl

KÜRKÇÜOĞLU, Nusret, "İzafiyet Teorisinin Bugünkü Vaziyeti" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Mkl

KÜRKÇÜOĞLU, Nusret, "İzafiyet Teorisinin Bugünkü Vaziyeti-II" (s. 9, II, 1939) Mkl

KÜRKÇÜOĞLU, Nusret, "Zaman Nedir?" (s. 4, VIII, 1938) Mkl

LEWİN, Kurt, Çv: Muzaffer Şerif, "Bedel Faaliyet ve Bedel Kıymet" (s. 4, VII, 1938) Mkl

LEWİN, Kurt, Çv: Muzaffer Şerif, "Bedel Faaliyet ve Bedel Kıymet" (s. 4, VII, 1938) Mkl

LHOTE, Andre, Çv: Selmin Evrim, "Empresyonizm" (s. 20, II, 1943) Mkl

MALLERME, Stephane, "Görünme" (s. 3, VI, 1938) Şr

MALLERME, Stephane, Çv: Ahmet Muhip Dıranas, "Deniz Rüzgarı" (s. 3, V, 1938) Şr

MALRAUX, Andre, Çv: Hilmi Ziya Ülken, "Garpte ve Şarkta Tasvir" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl

MALRAUX, Andre, Çv: Hilmi Ziya Ülken, "Sanatın Psikolojisi" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl

MARCHAND, Hans, "Türkçe'nin Bünyesine Dair Mülahazası" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Mkl

MARCHAND, Hans, Çv: Erol Güney, "Yabancı Dil Tedrisatı Hakkında" (s. 11. IV, 1939) Mkl

MELÛL, Rıfkı, "Boğazda Seyran" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Şr

MELÛL, Rıfkı, "Eski Eserler Hakkında Düşünceler" (s. 10, III, 1939) Mkl

MELÛL, Rıfkı, "Eski Eserler Hakkında Düşünceler" (s. 6, İkinci Teşrin, 193
Mkl

MELÛL, Rıfkı, "Eski Eserler Hakkında Düşünceler" (s. 7, Birinci Kanun, 193
Mkl

MELÛL, Rıfkı, "Eski Eserler Hakkında Düşünceler" (s. 8, İkinci Kanun, 193
Mkl

MELÛL, Rıfkı, "Mihrabad" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

MELÛL, Rıfkı, "Yahya Kemal İçin Gazel" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Şr

MERİÇ, Cemil, "Honore De Balzac" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Mkl

MOSER, Cebbar, "Sanatın İçtimai Fonksiyonu" (s. 11, IV, 1939) Mkl

MOSER, Cebbar, "Sosyal Estetik Bakımdan Safi Ar Meselesi" (s. 2, V, 1938
Mk

MUHSİNOĞLU, Perizat, "Fal", (s. 23, V, 1943) Şr

NEBİL, Bülend, "Suphi Nuri İleri'nin Bir Çevirmesi" (s. 9, II, 1939) Elş

NECATİGİL, Behçet, "Aile" (s. 22, IV, 1943) Şr

NECATİGİL, Behçet, "Gençken" (s. 21, III, 1943) Şr

NECATİGİL, Behçet, "İhtiyarlık" (s. 23, V, 1943) Şr

ONGER, Fahir, "Kitaplar ve Mecmualar, Kitaplar, Yarenlik", (s. 21, III, 1943
Elş

ONGER, Fahir, "P. İstriati ve Baroganın Devedikenleri" (s. 20, II, 1943) Elş

ONUR, Rüşdü, "Memnuniyet" (s. 20, II, 1943) Şr

ÖZDEN, N. Ragıp, "Türkçe'nin Bünyesine Dair Bir Makale Münasebetiyle" (s
11, IV, 1939) Mkl

ÖZKER, Tarık, "?" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

PAKALIN, Nusret, "Brigdman: The Logic of Modern Physics" (s. 8, İkinci
Kanun, 1939) Elş

ROLLAND, Romain, "Goethe: Öl ve Ol" (s. 4, VII, 1938) Mkl

ROLLAND, Romain, Çv: Pertev N. Boratav, "İdealizm Zehri", (s. 1, IV, 193ε Htb

ROLLAND, Romain, Çv: Sıtkı Yırcalı, "Jean-Jacques Rausseau Hakkında B Deneme" (s. 10, III, 1939) Dm

ROMAİNS, Jules, Çv: Sabahattin Eyuboğlu, "Dirilen Şehir-II" (s. 6, İkinc Teşrin, 1938) Rm

ROMAİNS, Jules, Çv: Sabahattin Eyuboğlu, "Dirilen Şehir-III" (s. 7, Birinc Kanun, 1938) Rm

ROMAİNS, Jules, Çv: Sabahattin Eyuboğlu, "Dirilen Şehir-IV" (s. 8, İkinc Kanun, 1939)

ROMAİNS, Jules, Çv: Sabahattin Eyüboğlu, "Dirilen Şehir-I" (s. 5, Birinc Teşrin, 1938) Rm

ROTH, Joseph C., Çv: Bürhan Arpad, "Eyüb" (s. 22, IV, 1943) Hk

RUMİ, Mevlana C., Çv: Mehmet Ali Sel, "Rubailer" (s. 14, V, 1941) Şr

RUŞENAY, Doğan, "Ahmet Kudsi Tecer ve Halk Şiiri" (s. 14, V, 1941) Elş

RUŞENAY, Doğan, "I-Halid Asım" (s. 13, IV, 1941) Elş

RUŞENAY, Doğan, "II-Bir İzah" (s. 13, IV, 1941) Mkl

RUŞENAY, Doğan, "Kitaplar ve Mecmualar-Resim ve Cemiyet" (s. 20, II 1943) Elş

SABA, Ziya Osman, "Doğacak Çocuklardan" (s. 22, IV, 1943) Şr

SAFFET, Cahit, "Peşinden Söylenen Şarkılar" (s. 20, II, 1943) Şr

SAFFET, Cahit, "Seyrüsefer Memuru" (s. 21, III, 1943) Şr

SARP, Hatemi Senih, "İçtimai Ümanizma" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

SAUSSEY, Edmond, Çv: Pertev N. Boratav, "Nasreddin Hoca" (s. 1, Iv, 1938) Mkl

SEREN, Şahap Sıtkı, "Vitrin" (s. 22, IV, 1943) Hk

SERİM, Münir, "Kağıt Para ile Serveti Arttırmak" (s. 4, VII, 1938) Mkl

SERPİN, Mehmet, "Evlilik" (s. 23, V, 1943) Şr

SERPİN, Mehmet, "Salıncak" (s. 22, IV, 1943) Şr

SERTOĞLU, Midhat, "Gazel" (s. 12, V, 1939) Şr

SEYİT, Mustafa, "Köroğlu Notları" (s. 21, III, 1943) Şr

SEYİT, Mustafa, "Köroğlu Notları-II" (s. 24-25, VIII, 1943) Şr

SILAY, Celal, "Hikmeti Vücut" (s. 14, V, 1941) Şr

SILAY, Celal, "Tuhaf" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

SIRMALI, Şakir Muhlis, "Garp Musikisinin İnkişafı ve Alaturka" (s. 13, IV, 1941) Mkl

SIRMALI, Şakir Muhlis, "Garp Musikisinin İnkişafı ve Alaturka" (s. 14, IV, 1941) Mkl

SIRMALI, Şakir Muhlis, "Garp Musikisinin İnkişafı ve Alaturka" (s. 15-17, VIII, 1941) Mkl

SİYAVUŞGİL, Sabri Esat, "İstanbul'da Karagöz ve Karagöz'de de İstanbul" (s. 3, VI, 1938) Mkl

SİYAVUŞGİL, Sabri Esat, "İstanbul'da Karagöz ve Karagöz'de İstanbul" (s. 2, V, 1938) Mkl

SOMAR, Ziya, "Dil ve Deha" (s. 23, V, 1943) Mkl

SUNAR, Altan, "Nurullah Ataç" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Dm

SUNAR, Altan, "Sanatlar Arasında Birlik" (s. 12, V, 1939) Elş

SUNAR, Altan, "Şarktan Gelen Hikmet" (s. 12, V, 1939) Elş

ŞEREF, Muvaffak, "Hukuk'a Dair" (s. 13, IV, 1941) Dm

ŞEREF, Muvaffak, "Millet Yalan ve Gerçek" (s. 21, III, 1943) Mkl

ŞEREF, Muvaffak, "Millet Yalan ve Gerçek" (s. 22, IV, 1943) Mkl

ŞEREF, Muvaffak, "Millet Yalan ve Gerçek" (s. 23, V, 1943) Mkl

ŞERİF, Muzaffer, " 'Tab'ı Beşer' Hakkında" (s. 2, V, 1938) Mkl

ŞERİF, Muzaffer, "Ahlak Buhranı ve Psikolojisi" (s. 20, II, 1943) Mkl

ŞERİF, Muzaffer, "Ahlak Buhranı ve Psikolojisi" (s. 20, II, 1943) Mkl

ŞERİF, Muzaffer, "Benliğin Doyurulması" (s. 3, VI, 1938) Mkl

ŞERİF, Muzaffer, "İptidai Zihniyet Problemi" (s. 9, II, 1939) Mkl

ŞERİF, Muzaffer, "Şartlı Refleks ve Behaviorism" (s. 12, V, 1939) Mkl

TANPINAR, Ahmet Hamdi, "Ayna", (s. 1, IV, 1938) Şr

TANPINAR, Ahmet Hamdi, "Deniz Ufkunda" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Şr

TANRIKUT, Hasan, "Cevap" (s. 23, V, 1943) Cvp

TANRIKUT, Hasan, "Determinist Felsefe" (s. 15-17, VIII, 1941) Mkl

TANRIKUT, Hasan, "Determinist Felsefe" (s. 20, II, 1943) Mkl

TANRIKUT, Hasan, "Determinist Felsefe" (s. 20, II, 1943) Mkl

TANRIKUT, Hasan, "Felsefe'de İlmi Metod" (s. 14, V, 1941) Elş

TANRIKUT, Hasan, "Scientisme Dialectique" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl

TANRIKUT, Hasan, "Yeni Felsefe Mektebi" (s. 22, IV, 1943) Mkl

TANYOL, Cahit, "Nurullah Ataç'a Dair" (s. 15-17, VIII, 1941) Dm

TANYOL, Cahit, "Tahattur" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

TARANCI, Cahit Sıtkı, "Akşamcı" (s. 20, II, 1943) Şr

TARANCI, Cahit Sıtkı, "Hareket" (s. 22, IV, 1943) Şr

TARANCI, Cahit Sıtkı, "Kulak Ver Ki" (s. 4, VII, 1938) Şr

TARANCI, Cahit Sıtkı, "Mangal Başında" (s. 21, III, 1943) Şr

TARANCI, Cahit Sıtkı, "Uçtu Uçtu" (s. 20, II, 1943) Şr

TARANCI, Cahit Sıtkı, "Yalan" (s. 20, II, 1943) Şr

TARLAN, Ali Nihad, "Nurullah Ataç'a Açık Cevap" (s. 12, V, 1939) Cvp

THEOKRİTOS, Çv: O.K., "Büyücü Kadınlar" (s. 14, V, 1941) Hk

THİBAUT, P.A., Çv: Asaf Halet Çelebi, "Klasik Şark Konseri" (s. 13, IV, 194
Mkl

TOLSTOY, Çv: Hüsamettin Bozok, "Çocuk Sefaleti" (s. 15-17, VIII, 1941) Hk

TOLSTOY, Çv: S.E., "Tolstoy'un Bir Mektubu M. Romain Rolland'a" (s. 14, \
1941) Mkt

TUNÇ, M. Şekip, "Yaratıcı İrade Meselesi" (s. 1, IV, 1938) Dm

TUNÇ, M. Şekip, "Yeni Türk Kadını ve Ruhî Münasebetleri Meselesi" (s. 2, \
1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Al Weber Felsefe Tarihi" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Anket Monografik ve Memleket" (s. 6, İkinci Teşrin, 193
MKl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Bergson'a Dair Yeni Bir Kitap" (s. 12, V, 1939) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Bibliyografya: Fahim Bey ve Biz" (s. 18-19, Birinci Teşrir
1941) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Destan ve İnsan-I" (s. 22, IV, 1943) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Destan ve İnsan-II" (s. 23, V, 1943) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Destan ve İnsan-III" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Düşünmenin Zorluğu" (s. 14, V, 1941) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Felsefî ve İçtimaî Konferanslar: Çığır Mecmuas
Neşriyatı" (s. 7, Birinci Kanun 1938) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Ferd ve Cemiyet", (s. 1, IV, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Fikir Ananesi" (s. 4, VII, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Hayat ve Kitaplar" (s. 3, VI, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İçtimai Hadise Nedir?" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İdeolog Namık Kemal" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İlim Bitaraf mıdır?" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İlme ve İlmi Hâle Dair" (s. 21, III, 1943) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İmparatorluğun Tekamülü" (s. 3, VI, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İmparatorlukların Üst Bünyesi-III" (s. 5, Birinci Teşrin. 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İnsan İdeali" (s. 20, II, 1943) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İnsan Sevgisi" (s. 15-17, VIII, 1941) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İsmail Hakkı Baltacıoğlu: Felsefe, Halk Kitapları", (s. 7, Birinci Kanun 1938) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İş Hakkında" (s. 10, III, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İş'e Dair", (s. 12, V, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Japonya-Çin İçtimai Teşekkül Problemi" (s. 3, VI, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Le Corbusier ye Göre İstanbul" (s. 10, III, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Maksim Gorki, Aşk Rüyası" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Medeniyetin Yürüyüşü" (s. 1, IV, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Mekteplerde Disiplin ve Ceza Meselesi", (s. 1, IV, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Memleketi Tanımak" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Meşrutiyetin Tereddüd Devri" (s. 10, III, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Namık Kemal ile İbret Gazetesi" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Orjinallik ve Garabet" (s. 14, V, 1941) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Sanat ve Cemiyet" (s. 13, IV, 1941) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Seneka", (s. 12, V, 1939) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Servet Berk'in Fikir İnkişafı" (s. 18-19, Birinci Teşrin. 1941) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Tanzimat ve Hümanizma" (s. 9, II, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Tanzimat'a Karşı", (s. 1, IV, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Totemizm Etrafında Münakaşalar", (s. 11, IV, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Türk Mimarisi ve Yeni Teşebbüsler" (s. 3, VI, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış" (s. 11, IV, 1939) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Türkiye'de İdealizm Temayülü", (s. 12, V, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Türkiye'de Pozitivizm Temayülü" (s. 11, IV, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Üç Dünya Görüşü" (s. 15-17, VIII, 1941) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yaşadığımız Edebiyat – F. Gladkov" (s. 23, V, 1943) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yeni Edebiyat Tercümeleri", (s. 1, IV, 1938, Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yeni Felsefe Tercümeleri", (s. 1, IV, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yeni Klâsik" (s. 13, IV, 1941) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yeni Neşriyat Reaya ve Köylü" (s. 15-17, V, 1941) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yeni ve Eski Mecmualar" (s. 3, VI, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yunan Mucizesi" (s. 3, VI, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Zaman ve İnsan" (s. 12, V, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya,"İmparatorlukların Alt Bünyesi-II" (s. 4, VII, 1938) Mkl

VILLIERS, Andre, Çv: Selmin Evrim, "Tiyatro ve Aktör" (s. 23, V, 1943) Mkl

YALTKAYA, M. Şerefeddin, "Şeyh Bedrettin'in Varidatı" (s. 3, VI, 1938) Mkl

YALTKAYA, Ş., "Devlet Matbaasının Yeni Neşriyatı" (s. 11, IV, 1939) Mkl

YAMAÇ, Cavit, "Modern Romen Edebiyatı" (s. 15-17, V, 1941) Mkl

YAMAÇ, Cavit, "Romen Edebiyatı Tarihi" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Mkl

YAMAÇ, Cavit, "Walt Whitman" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl

YAMAÇ, Ziya, "Epigram Hakkında Notlar" (s. 21, III, 1943) Mkl

YAZICI, Fehmi, "Dost Olmak" (s. 23, V, 1943) Şr

YAZICI, Fehmi, "İnsanlara Dair" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

YAZICI, Fehmi, "Mektup" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

YETKİN, Suut Kemal, "İnsan Eli" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Dm

YETKİN, Suut Kemal, "XX inci Asır" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Mkl

YIRCALI, Sıtkı, "Devlet Hakimiyeti ve Kuvvet Fikri" (s. 3, VI, 1938) Mkl

YIRCALI, Sıtkı, "İktisadi İnsan" (s. 4, VII, 1938) Mkl

YIRCALI, Sıtkı, "Köylünün Kalkınması" (s. 9, II, 1939) Mkl

YIRCALI, Sıtkı, "Osmanlı Maliyesi ve Ecnebi Sermaye (1)" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Mkl

YÜRÜK, Ş., "Memleket Tetkikleri" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

ZEKİ, Mehmet, "Rus Edebiyatında Realizm ve Büyük Rus Realistleri" (s. 10, III, 1939) Mkl

EK 2: DERGİDEKİ YAZILARIN DERGİ SAYI SIRASINA GÖRE İNDEKSİ

ATAÇ, Nurullah, "Müsavat", (s. 1, IV, 1938) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Tanzimat'a Karşı", (s. 1, IV, 1938) Mkl

TANPINAR, Ahmet Hamdi, "Ayna", (s. 1, IV, 1938) Şr

EZİNE, Celaleddin, "Alman Şiirinde Stefan George" (s. 1, IV, 1938) Mkl

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Yeni Türk San'atkarı veya Frenkten Türk'e Dönüş (s.1, IV, 1938) Dm

AĞOĞLU, Ahmet, "Türk Hukuk Tarihinde Usül", (s. 1, IV, 1938) Mkl

TUNÇ, M. Şekip, "Yaratıcı İrade Meselesi" (s. 1, IV, 1938) Dm

SAUSSEY, Edmond, Çv: Pertev N. Boratav, "Nasreddin Hoca" (s. 1, Iv, 1938 Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Ferd ve Cemiyet", (s. 1, IV, 1938) Mkl

ROLLAND, Romain, Çv: Pertev N. Boratav, "İdealizm Zehri", (s. 1, IV, 1938 Htb

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Mekteplerde Disiplin ve Ceza Meselesi", (s. 1, IV, 1938 Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yeni Felsefe Tercümeleri", (s. 1, IV, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yeni Edebiyat Tercümeleri", (s. 1, IV, 1938, Mkl

_____, "Felsefî Bibliyografya" (s.1 , IV, 1938) Ty

ATAÇ, Nurullah, "Humanisma", (s. 1, IV, 1938) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Medeniyetin Yürüyüşü" (s. 1, IV, 1938) Mkl

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Fuzuli'de Şiir Telâkkisi" (s. 1, IV, 1938) Mkl

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Bir Modelin Hikâyesi" (s. 1, IV, 1938) Hk

_____, "Maksad", (s. 1, IV, 1938) Ty

ŞERİF, Muzaffer, " 'Tab'ı Beşer' Hakkında" (s. 2, V, 1938) Mkl

AĞOĞLU, Ahmed, "Hukukta Tekâmül Devirleri", (s. 2, V, 1938) Mkl

MOSER, Cebbar, "Sosyal Estetik Bakımdan Safi Ar Meselesi" (s. 2, V, 1938) Mk

BORATAV, Pertev Naili, "I Folklor - Halk Edebiyatı ve Âşık Edebiyatı" (s. 2, V, 1938) Mkl

SİYAVUŞGİL, Sabri Esat, "İstanbul'da Karagöz ve Karagöz'de İstanbul" (s. 2, V, 1938) Mkl

TUNÇ, M. Şekip, "Yeni Türk Kadını ve Ruhî Münasebetleri Meselesi" (s. 2, V, 1938) Mkl

_____, Çv: Hilmi Ziya Ülken, "İçtimai Determinizm" (s. 2, V, 1938) Mkl

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Tabiat, Biz ve Leopold Levy" (s. 2, V, 1938) Dm

BALCIOĞLU, Prof. İsmail Hakkı, "İçtimai Mektup", (s. 2, V, 1938) Elş

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Yazı ve Resim" (s. 2, V, 1938) Elş

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Kriter Meselesi" (s. 2, V, 1938) Dm

ATAÇ, Nurullah, "Cevap-2 / Fazıl Ahmed Aykaç'a" (s. 2, V, 1938) Cvp

_____, "Garpte Felsefe Neşriyatı" (s. 2, V, 1938) Ty

_____, "Hangi Garp" (s. 3, VI, 1938) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yunan Mucizesi" (s. 3, VI, 1938) Mkl

BEYATLI, Yahya Kemal, "Bir Tepeden" (s. 3, VI, 1938) Şr

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Tabiat Mefhumu" (s. 3, VI, 1938) Mkl

ŞERİF, Muzaffer, "Benliğin Doyurulması" (s. 3, VI, 1938) Mkl

AĞOĞLU, Ahmed, "Basitten Mürekkebe, Şekilsizlikten Şekilleşmeğe Doğru" (s. 3, VI, 1938) Mkl

YIRCALI, Sıtkı, "Devlet Hakimiyeti ve Kuvvet Fikri" (s. 3, VI, 1938) Mkl

MALLERME, Stephane, Çv: Ahmet Muhip Dıranas, "Deniz Rüzgarı" (s. 3, V, 1938) Şr

MALLERME, Stephane, "Görünme" (s. 3, VI, 1938) Şr

BORATAV, Pertev Naili, "II-Folklor: Halk Edebiyatı – Edebiyat Münasebetinir Ara Meseleleri" (s. 3, VI, 1938) Mkl

SİYAVUŞGİL, Sabri Esat, "İstanbul'da Karagöz ve Karagöz'de de İstanbul" (s 3, VI, 1938) Mkl

CORBUSİER, Le, Çv: Adnan Cemgil, "Makine Medeniyetinden Beklediğimiz Ev", (s. 3, VI, 1938) Dm

YALTKAYA, M. Şerefeddin, "Şeyh Bedrettin'in Varidatı" (s. 3, VI, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İmparatorluğun Tekamülü" (s. 3, VI, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Japonya-Çin İçtimai Teşekkül Problemi" (s. 3, VI, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Türk Mimarisi ve Yeni Teşebbüsler" (s. 3, VI, 1938) Mkl

GÜNEY, Erol, "Andre Maliaux'nun (Espoir)" (s. 3, VI, 1938) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Hayat ve Kitaplar" (s. 3, VI, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yeni ve Eski Mecmualar" (s. 3, VI, 1938) Mkl

HULUSİ, Şerif, "Kalem Mecmuası" (s. 3, VI, 1939) Elş

_____, "Turganiel'in Babalar ve Çocuklar'ı" (s. 3, VI, 1938) Elş

_____, "Garpte Felsefe Neşriyatı" (s. 3, VI, 1938) Ty

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Fikir Ananesi" (s. 4, VII, 1938) Mkl

TARANCI, Cahit Sıtkı, "Kulak Ver Ki" (s. 4, VII, 1938) Şr

SERİM, Münir, "Kağıt Para ile Serveti Arttırmak" (s. 4, VII, 1938) Mkl

AĞOĞLU, Ahmed, İştirakçilikten Ferdi Mesaiye ve Mülkiyete Doğru" (s. 4, VII, 1938) Mkl

LEWİN, Kurt, Çv: Muzaffer Şerif, "Bedel Faaliyet ve Bedel Kıymet" (s. 4. VII. 1938) Mkl

YIRCALI, Sıtkı, "İktisadi İnsan" (s. 4, VII, 1938) Mkl

ROLLAND, Romain, "Goethe: Öl ve Ol" (s. 4, VII, 1938) Mkl

KÜRKÇÜOĞLU, Nusret, "Zaman Nedir?" (s. 4, VIII, 1938) Mkl

KARANAKÇI, Safaeddin, "Türkiye'de Kültür Seviyesi" (s. 4, VII, 1938) Mkl

_____, Çv: Hatem Süleyman Tandoğan "Pan'ın Ölümü" (s. 4, VII 1938) Mkl

FEHMİ Nuri Dr., "İnsanlık Sevgisi" (s. 4, VII, 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya,"İmparatorlukların Alt Bünyesi-II" (s. 4, VII, 1938) Mkl

ATAÇ, Nurullah, "Bir Mektup: Sabahattin Eyuboğlu'na" (s. 4, VII, 1938) Mkt

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Resim Galerisi" (s. 4, VII, 1938) Dm

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Resim Havadisleri" (s. 4, VII, 1938) Sh

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Memleketi Tanımak" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Mkl

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Yaşayan Mazi" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Dm

LEWİN, Kurt, Çv: Muzaffer Şerif, "Bedel Faaliyet ve Bedel Kıymet" (s. 4, VII, 1938) Mkl

MELÛL, Rıfkı, "Mihrabad" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Biri Var ki" (s. 5, İkinci Teşrin, 1938) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Bir Akşam İsterim" (s. 5, İkinci Teşrin, 1938) Şr

KANIK, Orhan Veli, "Ali Rıza ile Ahmed'in Hikâyesi" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

KANIK, Orhan Veli, "Yatağım" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

KANIK, Orhan Veli, "Rüya" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

KANIK, Orhan Veli, "Kitabe-i Sengi Mezar" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

KANIK, Orhan Veli, "İş Olsun Diye" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

KANIK, Orhan Veli, "Mangal" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

KANIK, Orhan Veli, "Baş Ağrısı" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Şr

FRIEDMANN, Georges, Çv: A. Cemgil, "İnsan ve Teknik" (s. 5, Birinci Teşrin. 1938) Mkl

BORATAV, Pertev Naili, "Halk Edebiyatı – Edebiyat Münasebeti Tarihinde Birkaç Misal" (s. 5, Birinci Kanun, 1938) Mkl

KÖNİ, Yunus Kazım, "Sanata Dair" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Dm

KARANAKÇI, Safaeddin, "Aile Tekamülü-I" (s. 5, Birinci Teşrin, 1938) Mkl

ROMAİNS, Jules, Çv: Sabahattin Eyüboğlu, "Dirilen Şehir-I" (s. 5, Birinc Teşrin, 1938) Rm

KARDAŞ, Aydın Can, "İlk Mutasavvıf: Haris Muhâsibi" (s. 5, Birinci Teşrin 1938) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İmparatorlukların Üst Bünyesi-III" (s. 5, Birinci Teşrin 1938) Mkl

_____, "On Beşinci Yıl" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Ty

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İlim Bitaraf mıdır?" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

FRIEDMANN, Georges, Çv: A. Cemgil, "İnsan ve Teknik-II" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

MELÛL, Rıfkı, "Boğazda Seyran" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Şr

KATIRCIOĞLU, Miraç, "Hep Söğe Söğe" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Nerde" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Son" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Şr

SARP, Hatemi Senih, "İçtimai Ümanizma" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

GORKİ, Maksim, Çv: Emin, "Tiyatro Eserleri" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

ÇANKI, Mustafa Namık, "Felsefe Istılahları Neden Türkçeleşmelidir?" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

KARANAKÇI, Safaeddin, "Eski Yunan ve Roma'da Aile" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

KÖNİ, Yunus Kazım, "Deha Hakkında Bir Deneme" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Dm

MELÛL, Rıfkı, "Eski Eserler Hakkında Düşünceler" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938 Mkl

ROMAİNS, Jules, Çv: Sabahattin Eyuboğlu, "Dirilen Şehir-II" (s. 6, İkinc Teşrin, 1938) Rm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Anket Monografik ve Memleket" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938 MKl

YÜRÜK, Ş., "Memleket Tetkikleri" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

CEMGİL, Adnan, "Otokritik" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Dm

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Röportajlar" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

EYUBOĞLU, Sabahattin, "İstanbul Masalları-I" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Elş

CEMGİL, Adnan, "Ankara'da Kitap Sergisi" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Sb

CEMGİL, Adnan, "İspanya'da Kültür" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Mkl

_____, "Mecmualar" (s. 6, İkinci Teşrin, 1938) Elş

ERTEPINAR, Coşkun, "Kahramanın Ölümü" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Şr

MARCHAND, Hans, "Türkçe'nin Bünyesine Dair Mülahazası" (s. 7, Birinc Kanun, 1938) Mkl

KANDEMİR, Salahaddin, "Köyde İktisadi Anket Nasıl Yapılmalıdır?" (s. 7 Birinci Kanun, 1938) Mkl

TANPINAR, Ahmet Hamdi, "Deniz Ufkunda" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Şr

AKOZAN, Sıtkı, "Mülver Ağacı" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Saadet" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Şr

ERTEPINAR, Coşkun, "Masal Arabası" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Şr

ERTEPINAR, Coşkun, "Tanrım" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Şr

AĞOĞLU, Ahmed, Dinde Manizme İçtimai Hayatta da Sınıflara ve Büyük Malikanelere Doğru" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Mkl

YETKİN, Suut Kemal, "XX inci Asır" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Mkl

KÜRKÇÜOĞLU, Nusret, "İzafiyet Teorisinin Bugünkü Vaziyeti" (s. 7, Birinc Kanun, 1938) Mkl

DEVRİM, Mecdi, "Materyalizm ve İdealizm" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Mkl

DEWEY, John, Çv: Muzaffer Şerif, "Medeniyet Tarihinde Felsefenin Rolü" (s 7, Birinci Kanun, 1938) Mkl

HUXLEY, Aldous, Çv: Adnan Cemgil, "Zaman ve Makine" (s. 7, Birinci Kanun 1938) Mkl

ROMAİNS, Jules, Çv: Sabahattin Eyuboğlu, "Dirilen Şehir-III" (s. 7, Birinc Kanun, 1938) Rm

MELÛL, Rıfkı, "Eski Eserler Hakkında Düşünceler" (s. 7, Birinci Kanun, 1938 Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İçtimai Hadise Nedir?" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Mkl

ATAÇ, Nurullah, "Ses" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İsmail Hakkı Baltacıoğlu: Felsefe, Halk Kitapları", (s. 7 Birinci Kanun 1938) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Felsefî ve İçtimaî Konferanslar: Çığır Mecmuas Neşriyatı" (s. 7, Birinci Kanun 1938) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Al Weber Felsefe Tarihi" (s. 7, Birinci Kanun, 1938) Elş

_____, "Dünya Muharrirlerinden Tercümeler Serisi" (s. 7, Birinc Kanun, 1938) Ty

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İdeolog Namık Kemal" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Mkl

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Namık Kemal Yahut Manzum Nesir" (s. 8, İkinc Kanun, 1939) Mkl

KAPTANOĞLU, Muazzez, "Münevverlerin Gözü ile Namık Kemal" (s. 8. Birinci Kanun, 1939) Mkl

BORATAV, Pertev Naili, "Bizim Edebiyatımıza Halk Edebiyatının Tesirleri-I" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Mkl

YETKİN, Suut Kemal, "İnsan Eli" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Dm

YIRCALI, Sıtkı, "Osmanlı Maliyesi ve Ecnebi Sermaye (1)" (s. 8, İkinci Kanu 1939) Mkl

MELÛL, Rıfkı, "Eski Eserler Hakkında Düşünceler" (s. 8, İkinci Kanun, 193 Mkl

MELÛL, Rıfkı, "Yahya Kemal İçin Gazel" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Kiraz Ayı Geliyor" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Şr

KATIRCIOĞLU, Miraç, "Işık, Gökten, Toprağa... Ulu Tanrı Sen Beni..." (s. 8 İkinci Kanun, 1939) Şr

KATIRCIOĞLU, Miraç, "Ulu Tanrı Sen Beni..." (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Şarkımız" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Şr

KESSEN, Johannes, Çv: Yunus Kazım Köni, "Umumi Bilgi Teorisi Hakkında Fenomenolojik Araştırmalara Başlangıç" (s. 8, İkinci Kanun 1939) Mkl

ROMAİNS, Jules, Çv: Sabahattin Eyuboğlu, "Dirilen Şehir-IV" (s. 8, İkinc Kanun, 1939)

_____, "İçtimai Teşekkülün Temeli" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Mkl

SUNAR, Altan, "Nurullah Ataç" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Dm

PAKALIN, Nusret, "Brigdman: The Logic of Modern Physics" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Elş

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Bitaraf Münakkid" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Dm

AKSAL, Sabahattin Kudret, "İki Mizah" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Namık Kemal ile İbret Gazetesi" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Maksim Gorki, Aşk Rüyası" (s. 8, İkinci Kanun, 1939) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Tanzimat ve Hümanizma" (s. 9, II, 1939) Mkl

BORATAV, Pertev Naili, "Bizim Edebiyatımıza Halk Edebiyatının Tesirleri" (s. 9, II, 1939) Mkl

ŞERİF, Muzaffer, "İptidai Zihniyet Problemi" (s. 9, II, 1939) Mkl

YIRCALI, Sıtkı, "Köylünün Kalkınması" (s. 9, II, 1939) Mkl

KANDEMİR, Salahaddin, "Trakya'da Köylü İşletmeleri Üzerinde Bir Tetkik Denemesi" (s. 9, II, 1939) Mkl

GÜNEY, Erol, "İnsan Neden Filozof Olur?" (s. 9, II, 1939) Mkl

KARANAKÇI, Safaeddin, "Babil Eski Çin ve Japonya'da Aile" (s. 9, III, 1939) Mkl

KÜRKÇÜOĞLU, Nusret, "İzafiyet Teorisinin Bugünkü Vaziyeti-II" (s. 9, II, 1939) Mkl

HALDONE I.B.S. Prof., Çv: R.N., "İnsanlığın Mukadderatı" (s. 9, II, 1939) Dm

_____, "Osmanlı Saltanatında Toprak Sistemi" (s. 9, II, 1939) Mkl

GÜNEY, Erol, "Charles Morgan'ın Fountain'i-I" (s. 9, II, 1939) Elş

NEBİL, Bülend, "Suphi Nuri İleri'nin Bir Çevirmesi" (s. 9, II, 1939) Elş

GÜNEY, Erol, "Sinema ve Masal" (s. 9, II, 1939) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Meşrutiyetin Tereddüd Devri" (s. 10, III, 1939) Mkl

BATIMAN, Dr. B., "Alman Edebiyat Tarihine Kısa Bir Bakış" (s. 10, III, 1939) Mkl

ZEKİ, Mehmet, "Rus Edebiyatında Realizm ve Büyük Rus Realistleri" (s. 10, III, 1939) Mkl

ROLLAND, Romain, Çv: Sıtkı Yırcalı, "Jean-Jacques Rausseau Hakkında Bir Deneme" (s. 10, III, 1939) Dm

KARANAKÇI, Safaeddin, "Eski Yahudilerde Aile" (s. 10, III, 1939) Mkl

DUNTON, Thedore Watts, Çv: Altan Sunar, "Şiire Dair" (s. 10, III, 1939) Mkl

DİNOMO, H.İ., "İdiller ve Egloklar İdili" (s. 10, III, 1939) Şr

CERRAHOĞLU, A.N., "Demokrasi ve Nietziche" (s. 10, III, 1939) Mkl

MELÛL, Rıfkı, "Eski Eserler Hakkında Düşünceler" (s. 10, III, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İş Hakkında" (s. 10, III, 1939) Mkl

ATAÇ, Nurullah, "Mektup: Dr. Ali Nihad Tarlan'a" (s. 10, III, 1939) Mkt

KIRAL, Nezih, "Lisanımızda Nakledilen Eserler" (s. 10, III, 1939) Elş

EŞMEN, Nusret, "Kader" (s. 10, III, 1939) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Le Corbusier ye Göre İstanbul" (s. 10, III, 1939) Mkl

KAPTAN, Arif, "Sanat Dünyasından Haberler" (s. 10, III, 1939) Sb

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Türkiye'de Pozitivizm Temayülü" (s. 11, IV, 1939) Mkl

GARRETT, Çv: Muzaffer Şerif, "Şartlı Refleks ve Behaviarism" (s. 11, IV, 1939) Mkl

ÖZDEN, N. Ragıp, "Türkçe'nin Bünyesine Dair Bir Makale Münasebetiyle" (s. 11, IV, 1939) Mkl

GÜNEY, Erol, "İnsan Neden Filozof Olur?" (s. 11, IV, 1939) Mkl

CELALEDDİN, F., "Tahsildar" (s. 11, IV, 1939) Hk

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Hele Bir Başlasın" (s. 11, IV, 1939) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Geçti Gider" (s. 11, IV, 1939) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Bekleyişler" (s. 11, IV, 1939) Şr

GİLLET, Luis, "Dante ve İslamiyet" (s. 11, IV, 1939) Mkl

MOSER, Cebbar, "Sanatın İçtimai Fonksiyonu" (s. 11, IV, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Totemizm Etrafında Münakaşalar", (s. 11, IV, 1939) Mkl

YALTKAYA, Ş., "Devlet Matbaasının Yeni Neşriyatı" (s. 11, IV, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış" (s. 11, IV, 1939) Elş

KAPTAN, Arif, "Dağcılık Kulübünde Açılan Resim Sergisi" (s. 11, IV, 1938) Sh

_____, "Sinekli Bakkal", (s. 11, IV, 1939) Elş

MARCHAND, Hans, Çv: Erol Güney, "Yabancı Dil Tedrisatı Hakkında" (s. 11, IV, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Türkiye'de İdealizm Temayülü", (s. 12, V, 1939) Mkl

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Fransız Realizmi" (s. 12, V, 1939) Mkl

ŞERİF, Muzaffer, "Şartlı Refleks ve Behaviorism" (s. 12, V, 1939) Mkl

BORATAV, Pertev Naili, "Türk Destanlarının Tetkikinin Bugünkü Vaziyeti ve Neticeleri" (s. 12, V, 1939) Mkl

KÜRKÇÜOĞLU, Nusret, "Dar ve Umumi İzafiyet Nazariyeleri ve Tenkitleri" (s 12, V, 1939) Mkl

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Hasad" (s. 12, V, 1939) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Dağlar ve Evler" (s. 12, V, 1939) Şr

SERTOĞLU, Midhat, "Gazel" (s. 12, V, 1939) Şr

KANDEMİR, Salahaddin, "Aşık Hüseyin" (s. 12, V, 1939) Hk

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Seneka", (s. 12, V, 1939) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Zaman ve İnsan" (s. 12, V, 1939) Mkl

BATIMAN, Dr. B., "Schiller'de İdeal İnsan Methumu" (s. 12, V, 1939) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İş'e Dair", (s. 12, V, 1939) Mkl

TARLAN, Ali Nihad, "Nurullah Ataç'a Açık Cevap" (s. 12, V, 1939) Cvp

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Bergson'a Dair Yeni Bir Kitap" (s. 12, V, 1939) Elş

_____, "Türk Ahlakçıları" (s. 12, V, 1939) Elş

SUNAR, Altan, "Sanatlar Arasında Birlik" (s. 12, V, 1939) Elş

SUNAR, Altan, "Şarktan Gelen Hikmet" (s. 12, V, 1939) Elş

KÖYMEN, Nusret, "Köycülük Rehberi" (s. 12, V, 1939) Mkl

KÖYMEN, Nusret, "Türk Köyünü Yükseltme Çareleri" (s. 12, V, 1939) Elş

BİLGİÇ, Necmi, "Tenkid" (s. 12, V, 1939) Elş

GÜNEY, Erol, "Sinema, İnsan ve Spor" (s. 12, V, 1939) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yeni Klâsik" (s. 13, IV, 1941) Dm

_____, "Dünya Muharrirlerinden Tercümeler Serisi" (s. 12, V, 1939) Ty

BORATAV, Pertev Naili, "Türk Destanlarının Tetkikinin Bugünkü Vaziyeti ve Neticeleri" (s. 13, IV, 1941) Mkl

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Günlerimdir" (s. 13, IV, 1941) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Seranad" (s. 13, IV, 1941) Şr

KÜLEBİ, Cahit, "Yaşamak" (s. 13, IV, 1941) Şr

DİNAMO, H.İ., "Kalyopun Uykusu" (s. 13, IV, 1941) Şr

ABASIYANIK, Sait Faik, "Mahpus" (s. 13, IV, 1941) Hk

DUHAMEL, Çv: Salah Birsel, "Bunların Hiç Ehemmiyeti Yoktur" (s. 13, IV, 1941) Hk

ŞEREF, Muvaffak, "Hukuk'a Dair" (s. 13, IV, 1941) Dm

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Hayranlık" (s. 13, IV, 1941) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Sanat ve Cemiyet" (s. 13, IV, 1941) Mkl

SIRMALI, Şakir Muhlis, "Garp Musikisinin İnkişafı ve Alaturka" (s. 13, IV, 1941) Mkl

THİBAUT, P.A., Çv: Asaf Halet Çelebi, "Klasik Şark Konseri" (s. 13, IV, 1941) Mkl

RUŞENAY, Doğan, "I-Halid Asım" (s. 13, IV, 1941) Elş

RUŞENAY, Doğan, "II-Bir İzah" (s. 13, IV, 1941) Mkl

CANKARDEŞ, Aydın, "Anormal Çocuklar" (s. 13, IV, 1941) Elş

D.R., "II-Yenilik" (s. 13, IV, 1941) Elş

D.R., "I-Yeni Edebiyat" (s. 13, IV, 1941) Elş

D.R., "Namık Kemal'in Romanları" (s. 13, IV,1941) Elş

_____, "Yurt ve Dünya" (s. 13, IV, 1941) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Düşünmenin Zorluğu" (s. 14, V, 1941) Dm

TOLSTOY, Çv: S.E., "Tolstoy'un Bir Mektubu M. Romain Rolland'a" (s. 14, V, 1941) Mkt

BORATAV, Pertev Naili, "Türk Destanlarının Tetkikinin Bugünkü Vaziyeti v
Neticeleri" (s. 14, V, 1941) Mkl

KANIK, Orhan Veli, "Söz" (s. 14, V, 1941) Şr

ANDAY, Melih Cevdet, "Ağaçların Yukarıdaki Yaprakları" (s. 14, V, 1941) Şr

HOROZCU, Oktay Rıfat, "Kuş Dili" (s. 14, V, 1941) Şr

HOROZCU, Oktay Rıfat, "Zurna" (s. 14, V, 1941) Şr

THEOKRİTOS, Çv: O.K., "Büyücü Kadınlar" (s. 14, V, 1941) Hk

_____, çv. O.K. "Anekreontik Şiir" (s. 14, V, 1941) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Ölüler Dileniyor" (s. 14, V, 1943) Şr

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Orjinallik ve Garabet" (s. 14, V, 1941) Dm

SILAY, Celal, "Hikmeti Vücut" (s. 14, V, 1941) Şr

KOCAGÖZ, Samim, "Güllü" (s. 14, V, 1941) Hk

ERASME, Çv: Hilmi Ziya Ülken, "Deliliğin Öğünmesi" (s. 14, V, 1941) Dm

KÜLEBİ, Cahit, "Çiçekle Hasbühal" (s. 14, V, 1941) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Balkonlu Evler" (s. 14, V, 1941) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Bundan Sonra" (s. 14, V, 1941) Şr

SIRMALI, Şakir Muhlis, "Garp Musikisinin İnkişafı ve Alaturka" (s. 14, IV
1941) Mkl

RUŞENAY, Doğan, "Ahmet Kudsi Tecer ve Halk Şiiri" (s. 14, V, 1941) Elş

KESKİNOĞLU, Fuat Ömer, "Bahçeler I, Bahçeler II, Mektup" (s. 14, V, 1941
Şr

RUMİ, Mevlana C., Çv: Mehmet Ali Sel, "Rubailer" (s. 14, V, 1941) Şr

BÜRÜN, Vecdi Hayri, "Portreler I", (s. 14, V, 1941) Şr

ENER, E. Cavit, "Elektron Mikrobu" (s. 14, V, 1941) Mkl

TANRIKUT, Hasan, "Felsefe'de İlmi Metod" (s. 14, V, 1941) Elş

D.R., "Portreler" (s. 14, V, 1941) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İnsan Sevgisi" (s. 15-17, VIII, 1941) Mkl

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Müşkülümüz Var" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

TANYOL, Cahit, "Nurullah Ataç'a Dair" (s. 15-17, VIII, 1941) Dm

TANRIKUT, Hasan, "Determinist Felsefe" (s. 15-17, VIII, 1941) Mkl

KÜLEBİ, Cahit, "Hasret" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

ATAÇ, Nurullah, "Sizin İçin Şiirler" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Üç Dünya Görüşü" (s. 15-17, VIII, 1941) Mkl

TANYOL, Cahit, "Tahattur" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

KOCAGÖZ, Samim, "Minnoş'un Kahvesi" (s. 15-17, VIII, 1941) Hk

SILAY, Celal, "Tuhaf" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

ARİSTYS, Çv: O.K., "Mahrem Konuşma" (s. 15-17, VIII, 1941) Hk

YAZICI, Fehmi, "Mektup" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

YAZICI, Fehmi, "İnsanlara Dair" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

SIRMALI, Şakir Muhlis, "Garp Musikisinin İnkişafı ve Alaturka" (s. 15-17, VIII, 1941) Mkl

TOLSTOY, Çv: Hüsamettin Bozok, "Çocuk Sefaleti" (s. 15-17, VIII, 1941) Hk

ÖZKER, Tarık, "?" (s. 15-17, VIII, 1941) Şr

BERK, N. İlhan, "İnsanlara Dair" (s. 15-17, V, 1941) Şr

ERASME, Çv: Hilmi Ziya Ülken, "Deliliğin Öğünmesi" (s. 15-17, IV, 1941) Dm

YAMAÇ, Cavit, "Modern Romen Edebiyatı" (s. 15-17, V, 1941) Mkl

DÜRDER, Baha, "Güllü Agop Tiyatrosu-I" (s. 15-17, V, 1941) Mkl

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yeni Neşriyat Reaya ve Köylü" (s. 15-17, V, 1941) Elş

_____, "Osmanlı İmparatorluğunun Dağılma Devri ve Tarihi Modelcilik" (s. 15-17, V, 1941) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Servet Berk'in Fikir İnkişafı" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Mkl

BOZOK, Hüsamettin, "Sheakspear'in Değeri" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Mkl

DİNAMO, H.İ., "Narsis Hikâyesi" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Şr

FUAT, Tevfik, "Gaipler Hanı" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Hk

ERİŞÇİ, L., "Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Siyasî Cemiyet ve Fırkaların Tarihçesi" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Mkl

MERİÇ, Cemil, "Honore De Balzac" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Mkl

BİLBAŞAR, Kemal, "Cürmümeşhut" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Hk

YAMAÇ, Cavit, "Romen Edebiyatı Tarihi" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Mkl

DİNO, Abidin, "Harp ve Sanata Dair", (s. 18-19, Birinci Kanun, 1941) Dm

ERASME, Çv: Hilmi Ziya Ülken, "Deliliğin Öğünmesi" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Dm

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Bibliyografya: Fahim Bey ve Biz" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Elş

DİNAMO, Hasan İzzet, "Şahmerdan" (s. 18-19, Birinci Teşrin, 1941) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İnsan İdeali" (s. 20, II, 1943) Mkl

ŞERİF, Muzaffer, "Ahlak Buhranı ve Psikolojisi" (s. 20, II, 1943) Mkl

SAFFET, Cahit, "Peşinden Söylenen Şarkılar" (s. 20, II, 1943) Şr

LHOTE, Andre, Çv: Selmin Evrim, "Empresyonizm" (s. 20, II, 1943) Mkl

TARANCI, Cahit Sıtkı, "Yalan" (s. 20, II, 1943) Şr

TARANCI, Cahit Sıtkı, "Uçtu Uçtu" (s. 20, II, 1943) Şr

TARANCI, Cahit Sıtkı, "Akşamcı" (s. 20, II, 1943) Şr

TANRIKUT, Hasan, "Determinist Felsefe" (s. 20, II, 1943) Mkl

BERK, N. İlhan, "?", (s. 20, II, 1943) Şr

ILGAZ, Rıfat, "Beyazıt Kahvehanelerinde" (s. 20, II, 1943) Şr

BİRSEL, Salah, "Dünya İşleri" (s. 20, II, 1943) Şr

ONUR, Rüşdü, "Memnuniyet" (s. 20, II, 1943) Şr

ARPAD, Bürhan, "Cadde" (s. 20, II, 1943) Hk

ŞERİF, Muzaffer, "Ahlak Buhranı ve Psikolojisi" (s. 20, II, 1943) Mkl

TANRIKUT, Hasan, "Determinist Felsefe" (s. 20, II, 1943) Mkl

RUŞENAY, Doğan, "Kitaplar ve Mecmualar-Resim ve Cemiyet" (s. 20, II, 1943) Elş

ONGER, Fahir, "P. İstriati ve Baroganın Devedikenleri" (s. 20, II, 1943) Elş

_____, "Mecmualar = İş – Yürüyüş – Yücel" (s. 20, II, 1943) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "İlme ve İlmi Hâle Dair" (s. 21, III, 1943) Mkl

NECATİGİL, Behçet, "Gençken" (s. 21, III, 1943) Şr

ŞEREF, Muvaffak, "Millet Yalan ve Gerçek" (s. 21, III, 1943) Mkl

ILGAZ, Rıfat, "Köprü" (s. 21, III, 1943) Şr

BORAN, Dr.S. Behice, "Sosyolojide Bocalamalar" (s. 21, III, 1943) Mkl

TARANCI, Cahit Sıtkı, "Mangal Başında" (s. 21, III, 1943) Şr

YAMAÇ, Ziya, "Epigram Hakkında Notlar" (s. 21, III, 1943) Mkl

SAFFET, Cahit, "Seyrüsefer Memuru" (s. 21, III, 1943) Şr

SEYİT, Mustafa, "Köroğlu Notları" (s. 21, III, 1943) Şr

B.A., "Yaşadığımız Edebiyat Joseph Roth" (s. 21, III, 1943) Mkl

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Yaşamak Sevinci" (s. 21, III, 1943) Dm

DEVRİM, İhsan, "Sanat Konuşmaları Hakkında" (s. 21, III, 1943) Elş

ARPAD, Bürhan "Masmavi Dünyamız" (s. 21, III, 1943) Hk

DOMİAN, Mircea, Çv: Cavit Yamaç, "Aykırı" (s. 21, III, 1943) Hk

ONGER, Fahir, "Kitaplar ve Mecmualar, Kitaplar, Yarenlik", (s. 21, III, 1943) Elş

HİSARLI, Ahmet, "Remarque ve Üç Arkadaş" (s. 21, III, 1943) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Destan ve İnsan-I" (s. 22, IV, 1943) Mkl

BİRSEL, Salah, "Dünya İşleri-II" (s. 22, IV, 1943) Şr

ŞEREF, Muvaffak, "Millet Yalan ve Gerçek" (s. 22, IV, 1943) Mkl

SABA, Ziya Osman, "Doğacak Çocuklardan" (s. 22, IV, 1943) Şr

TARANCI, Cahit Sıtkı, "Hareket" (s. 22, IV, 1943) Şr

EYUBOĞLU, Sabahattin, "Yaşamak Sevinci" (s. 22, IV, 1943) Dm

BERK, N. İlhan, "?", (s. 22, IV, 1943) Şr

TANRIKUT, Hasan, "Yeni Felsefe Mektebi" (s. 22, IV, 1943) Mkl

ANDAY, Melih Cevdet, "Alaturka" (s. 22, IV, 1943) Şr

GÜLTEKİN, Vahdet, "Yaşadığımız Edebiyat Aldaus Huxley" (s. 22, IV, 1943 Mkl

SEREN, Şahap Sıtkı, "Vitrin" (s. 22, IV, 1943) Hk

AKINCIOĞLU, M. Niyazi, "Müteferrik", (s. 22, IV, 1943) Şr

BORAN, Dr.S. Behice, "Sosyolojide Bocalamalar" (s. 22, IV, 1943) Mkl

SERPİN, Mehmet, "Salıncak" (s. 22, IV, 1943) Şr

NECATİGİL, Behçet, "Aile" (s. 22, IV, 1943) Şr

KOCAGÖZ, Samim, "Kir Spiro" (s. 22, IV, 1943) Hk

ÇİMEN, Yaşar, "İtalyan Edebiyatında Antonio Fogazzoro" (s. 22, IV, 1943 Mkl

ROTH, Joseph C., Çv: Bürhan Arpad, "Eyüb" (s. 22, IV, 1943) Hk

HİSARLI, Ahmet, "Kitaplar ve Mecmualar, Yaşadığımız Devir" (s. 22, IV 1943) Elş

_____, "Mecmualar: Pınar" (s. 22, IV, 1943) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Destan ve İnsan-II" (s. 23, V, 1943) Mkl

KANIK, Orhan Veli, "Yolculuk" (s. 23, V, 1943) Şr

BAŞOĞLU, Muzaffer Şerif, "Ahlakî İdealizmin Reel Şartı" (s. 23, V, 1943) Mkl

NECATİGİL, Behçet, "İhtiyarlık" (s. 23, V, 1943) Şr

SOMAR, Ziya, "Dil ve Deha" (s. 23, V, 1943) Mkl

SERPİN, Mehmet, "Evlilik" (s. 23, V, 1943) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Sene 1943" (s. 23, V, 1943) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Ebabil Kuşları" (s. 23, V, 1943) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Merhamet Babında" (s. 23, V, 1943) Şr

EYUBOĞLU, Bedri Rahmi, "Ölüme Gelince" (s. 23, V, 1943) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Ev Bulutu" (s. 23, V, 1943) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Hep Böyle Sakin Şiirler" (s. 23, V, 1943) Şr

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Hepsini Unutuyorum" (s. 23, V, 1943) Şr

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Yaşadığımız Edebiyat – F. Gladkov" (s. 23, V, 1943) Mk

BİRSEL, Salah, "Allah Halinden Şikayet Ediyor" (s. 23, V, 1943) Şr

BERK, N. İlhan, "?", (s. 23, V, 1943) Şr

ŞEREF, Muvaffak, "Millet Yalan ve Gerçek" (s. 23, V, 1943) Mkl

MUHSİNOĞLU, Perizat, "Fal", (s. 23, V, 1943) Şr

VILLIERS, Andre, Çv: Selmin Evrim, "Tiyatro ve Aktör" (s. 23, V, 1943) Mkl

KOÇER, Suavi, "Erbaa Şiirleri" (s. 23, V, 1943) Şr

HARDENBERG, Friedrich Van, Çv: Burhan Batıman, "Gül ile Sümbül Masalı
(s. 23, V, 1943) Msl

YAZICI, Fehmi, "Dost Olmak" (s. 23, V, 1943) Şr

FUAT, Tevfik, "Arka Yol" (s. 23, V, 1943) Hk

DÖKMECİ, Avni, "Ankara" (s. 23, V, 1943) Şr

TANRIKUT, Hasan, "Cevap" (s. 23, V, 1943) Cvp

CANKARDEŞ, Aydın, "Irk Psikolojisi" (s. 23, V, 1943) Elş

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Destan ve İnsan-III" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl

KANIK, Orhan Veli, "Kitabe-i Sengi Mezar-II" (s. 24-25, VIII, 1943) Şr

BORATAV, Pertev Naili, "Folklor Hakkında" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl

SEYİT, Mustafa, "Köroğlu Notları-II" (s. 24-25, VIII, 1943) Şr

ÇİMEN, Yaşar, "Luigi Pirandello" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl

AKINCIOĞLU, M. Niyazi, "Bursa" (s. 24-25, VIII, 1943) Şr

MALRAUX, Andre, Çv: Hilmi Ziya Ülken, "Sanatın Psikolojisi" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl

MALRAUX, Andre, Çv: Hilmi Ziya Ülken, "Garpte ve Şarkta Tasvir" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl

YAMAÇ, Cavit, "Walt Whitman" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl

AKSAL, Sabahattin Kudret, "Bildik Şehir" (s. 24-25, VIII, 1943) Şr

BARKAD, A., "Gecenin İçinde" (s. 24-25, VIII, 1943) Şr

TANRIKUT, Hasan, "Scientisme Dialectique" (s. 24-25, VIII, 1943) Mkl